

ШКОЛЬНАЯ

БИБЛИОТЕКА

ВІЛЬЯМ ШЭКСПІР
РАМЭО І ДЖУЛЬЕТА
ГАМЛЕТ, ПРЫНЦ ДАЦКІ

ЖАН БАТЫСТ МАЛЬЕР
ТАРЦЮФ, АЛЬБО АШУКАНЕЦ

ФРЫДРЫХ ШЫЛЕР
РАЗБОЙНІКІ

ШКОЛЬНАЯ

БИБЛИОТЕКА

ВІЛЬЯМ ШЭКСПІР
РАМЭО І ДЖУЛЬЕТА
ГАМЛЕТ, ПРЫНЦ ДАЦКІ
ТРАГЕДЫІ

ЖАН БАТЫСТ МАЛЬЕР
ТАРЦЮФ, АЛЬБО
АШУКАНЕЦ
КАМЕДЫІ

ФРЫДРЫХ ШЫЛЕР
РАЗБОЙНІКІ
ДРАМА

Мінск
«Юнацтва»
1996

ББК 84(4)-6

Ш 98

УДК 82(4)-2

Для старэйшага школьнага ўзросту

Пераклад

К. Крапівы, Ю. Гаўрука,
Р. Барадуліна, П. Панчанкі

Мастак Ю. Баранаў

8200000000—017

Ш ~~_____~~ 78—95

М 307(03) — 96

ISBN 985-05-0077-8

© Пераклад. Р. Барадулін, 1996

© Ілюстрацыі. Ю. Баранаў, 1996

ВІЛЬЯМ ШЭКСПІР

(1564—1616)

РАМЭО І ДЖУЛЬЕТА

ТРАГЕДЫЯ ў ПЯЦІ АКТАХ

А С О Б Ы

Эскал герцаг Веронскі
Парыс малады дваранін, сваяк герцага
Мантэкі старэйшыя дзвюх варожых
Капулеці сем'яў
Стары сваяк сін'ёра Капулеці
Рамэо сын Мантэкі
Меркуцыо сваяк герцага і друг Рамэо
Бенволіо пляменнік Мантэкі і друг Рамэо
Тыбальт пляменнік сін'ёра Капулеці
Брат Ларэнца } францысканскія манахі
Брат Джавані }
Самсон } слугі Капулеці
Грэгорыо }
П'етра слуга карміліцы
Абрам } слугі Мантэкі
Балтазар }
Аптэкар
Тры музыканты
Паж Меркуцыо
Паж Парыса
Прыстаў
Сін'ёра Мантэкі жонка Мантэкі
Сін'ёра Капулеці жонка Капулеці
Джуджета дачка Капулеці
Карміліца Джульеты
Гараджане Вероны
Мужчыны і жанчыны
Сваякі Капулеці
І Мантэкі, маскі, варта
Слугі і хор.

Месца дзеі — Верона і Мантуя.

ПРАЛОГ

Уваходзіць х о р.

Хор

Дзве роўныя па знатнасці сям'і
Ў Вероне, дзе сустрэнуць нас падзеі,
Здаўна вядуць упартыя баі,
І на ўзаемны мір няма надзеі.

А сэрцы іх дзяцей на век вякоў
Гарачая любоў была злучыла,
Ды толькі смерць ліхая юнакоў
Бацькоўскую варожасць патушыла.

Пра іх любоў і смерць наш сумны сказ,
Пра гнеў бацькоў, патухшы ў іхняй смерці,
Гадзіны дзве тут зойме часу ў вас,
Крануўшы спачуваннем вашы сэрцы.

Даруйце нам за слабасці п'яра,
Загладзіць іх старанная ігра.

АКТ ПЕРШЫ

Сцэна першая

Верона. Рыначны пляц.

Уваходзяць Самсон і Грэгорыо,
узброеныя мячамі і шчытамі.

Самсон

Клянуса, што мы не будзем дарэмна сыпаць сло-
вы, як гарох.

Грэгорыо

Вядома, мы ж не агароднікі, каб гарох сеяць.

Самсон

Як толькі што якое, хапайся за меч і давай духу.

Грэгорыо

Глядзі, каб яны з цябе самога дух не выбілі.

Самсон

Мяне толькі расшавялі — я тады зразу б'ю.

Грэгорыо

Але не так лёгка цябе расшавяліць.

Самсон

Кожны сабака з дому Мантэкі можа ўзрушыць мяне да самых вантробаў.

Грэгорыо

Узрушаны заяц вельмі шпарка рухаецца, а мядзведзь становіцца дубка і ні з месца. Баюся, што і ты, як зрушышся, дык і ўцячэш.

Самсон

Калі кране мяне сабака з гэтага дому, я буду стаяць цвёрда. На сцяну палезу, але вазьму верх над любым мужчынам і над любой дзеўкай з дому Мантэкі.

Грэгорыо

Значыць, ты слабы, калі табе сцяна патрэбна. Слабыя заўсёды прыпіраюцца да сцяны.

Самсон

Гэта праўда. Таму жанчыну, як слабую пасудзіну, і прыпіраюць да сцяны. Усіх мужчын з дому Мантэкі я папру ад сцяны, а жанчын прыпру да сцяны.

Грэгорыо

Нашы паны б'юцца, а ў нас ілбы трашчаць.

Самсон

Усё роўна, я буду бязлітасным. Прыкончыўшы паничоў, я і паненкам галовы паскручваю.

Грэгорыо

Галовы?

Самсон

Галовы ці што іншае — разумей, як хочаш.

Грэгорыо

Няхай той разумее, хто гэта адчуе.

Самсон

Ды ўжо ж будзе ім адчувацца, аж пакуль я змагу трымацца. А ўсім добра вядома, што мяса ў мяне пруткае.

Грэгорыо

Добра, што мяса, а не рыба, а то быў бы ты вяленай траской. Вымай сваю зброю — сюды ідуць два з дому Мантэкі.

Уваходзяць Абрам і Балтазар.

Самсон

Мая зброя нападготове. Задзірайся, я прыкрываю твой тыл.

Грэгорыо

Ці не хочаш ты павярнуць свой тыл і даць драла?

Самсон

Ты мяне не бойся.

Грэгорыо

Я за цябе баюся, трасца табе ў бок.

Самсон

Трэба, каб закон быў на нашым баку — няхай яны пачнуць.

Грэгорыо

Я насуплюся, калі буду праходзіць ля іх, і няхай прымаюць гэта, як хочуць.

Самсон

Не як хочуць, а як пасмеюць. Я пакажу ім фігу. Ганьба ім, калі яны гэта сцерпяць.

Абрам

Вы нам паказваеце фігу, сіньёр?

Самсон

Я паказваю фігу.

Абрам

Вы нам паказваеце фігу, сіньёр?

Самсон

(ціха да Грэгорыо)

Закон будзе на нашым баку, калі я скажу, што ім?

Грэгорыо

Не.

Самсон

Не, сіньёр, я не паказваю вам фігі, я так сабе паказваю фігу.

Грэгорыо

Вы лезеце ў бойку, сіньёр?

Абрам

У бойку, сіньёр? Не, сіньёр.

Самсон

А калі ў бойку, сіньёр, я гатоў. Мой гаспадар не горшы за вашага.

Абрам

Але ж і не лепшы.

Самсон

Ладна, сіньёр.

Уваходзіць Бенволіо.

Грэгорыо

(ціха Самсону)

Скажы: «лепшы», — сюды ідзе сваяк нашага гаспадара.

Самсон

Лепшы, сіньёр.

Абрам

Вы хлусіце.

Самсон

Мячы да бою, калі вы мужчыны. Грэгорыю, успомні свой хвалёны ўдар.

В'юцца.

Бенволіо

(разнімае іх)

Чакайце, асталопы! Зброю ў ножны!

Падумайце, што вам за гэта будзе.

(Выбівае мячом у іх зброю.)

Уваходзіць Тыбальт.

Тыбальт

І ты з мячом між баязлівых слуг.

Ляпей сюды на смерць сваю ты глянь.

Бенволіо

Я іх мірыў. Схавай у ножны меч

Ці ў ход яго пусці, каб памірыць іх.

Тыбальт

З мячом пра мір загаварыў ты раптам.

Я нават слова гэта ненавіджу,

Як пекла, як усіх Мантэкі і цябе,

Нікчэмны баязлівец. Адбівайся!

Б'юцца.

Збягаюцца прыхільнікі з абодвух дамоў
і ўвязваюцца ў бойку, а потым гараджане
і прыставы з палкамі і алебардамі.

Ішы прыстаў

Гэй, палак, алебард, дубін! Лупі іх!

Бі Капулеці, бі Мантэкі — усіх!

Уваходзяць стары Капулеці ў халаце
і сіньёра Капулеці.

Капулеці

Што тут за крык? Падаць мой доўгі меч.

Сіньёра Капулеці

Кастыль, кастыль! Нашто табе той меч?

Капулеці

Сказаў я — меч, ідзе стары Мантэкі.

І на мяне мячом сваім махае.

Уваходзяць стары Мантэкі
і сіньёра Мантэкі.

Мантэкі

О, подлы Капулет! (Жонцы.) Пусці мяне!

Сіньёра Мантэкі

І кроку ты не ступіш да яго.

Уваходзіць герцаг Эскал са світай.

Герцаг

Вы, міру ворагі, бунтаўшчыкі,
Што кроўю блізкіх пляміце мячы.
Вы чуеце! Не людзі вы — звяры.
Вы тушыце пажар шалёнай злосці
Багровымі цуркамі з вашых жыл.
Вось мой загад: пад страхам катаванняў
З крываваых рук на дол вы зброю кіньце
І герцага паслухайце прысуд.
Нялюдскай сваркаю вы трэці раз
Парушылі спакой веронскіх вуліц,
Ты, Капулецці, ды і ты, Мантэкі,
У трэці раз пачцівых гараджан
Прымусілі забыць сваю паважнасць
І зброю ржавую у рукі ўзяць,
Каб заржавелую варожасць вашу
Утаймаваць. Калі яшчэ хоць раз
Каторы з вас спакой і мір парушыць,
Жыццём сваім заплаціць ён за гэта.
Цяпер жа ўсе адгэтуль прэч ідзіце.
Вы, Капулецці, пойдзеце са мной,
А вы, Мантэкі, ў поўдзень прыйдзеце
У старажытны замак Вілафранка,
Дзе мы звычайна творым суд і праўду,
Усе пад страхам смерці — прэч адгэтуль!

Выходзяць герцаг і світа, Капулецці,
сіньёра Капулецці, Тыбальт,
гараджане і слугі.

Мантэкі

Хто ж даўнюю варожасць абудзіў?

Ты быў, пляменнік, з самага пачатку?

Бенволіо

Варожых два слугі і нашых два

Ужо схапіліся, як я прыйшоў.

Я выхапіў свой меч, каб іх разняць,

Але Тыбальт шалёны падляцеў.

Мяне на бой ён выклікаў заўзята,
Паветра рассякаючы мячом,
Яно ж насмешліва свістала толькі.
Пакуль мы біліся, народ сабраўся,
Мацнела бойка. Герцаг тут, аднак,
Разбараніў заўзятых забіяк.

Сіньёра Мантэкі

Рамэо ты не бачыў? Мусіць, бог
Яго ад гэтай бойкі засцярог.

Бенволіо

Задоўга да таго, як промень сонца
Праз залатыя шыбы ўсходу глянуў
На свет, мяне душэўны неспакой
За горад выгнаў. Пад шатром смакоўніц,
Што к захаду ад гарадской сцяны,
Я сына вашага заўважыў. Да яго
Хацеў я падысці, а ён убачыў
І ў гушчары схаваўся ад мяне.
Настрой такі — знаёмы досыць мне,
Калі ты сам сабе цяжарам служыш
І ад людзей шукаеш адзіноты,—
Я даганяць яго не захацеў
І пад уплывам гэткага ж настрою
Збег ад таго, хто ад мяне ўцякаў.

Мантэкі

Не раз яго там бачылі на золку,
Як ён слязамі памнажаў расу
І туманы ўздыханнямі згушчаў.
Але калі ўсерадаснае сонца
Прыпадымаць на ўсходзе пачынае
Аўрорынай пасцелі змрочны полаг,
Спяшаецца мой сын тады дадому
І замыкаецца ў сваім пакоі:
Завесіць вокны ад святла дняўнога
І штучна гэтак ноч сабе стварае.
Як рады тут не знойдзеш, дык тады
Ад смутку гэтага чакай бяды.

Бенволіо

А ці вядома вам прычына, дзядзя?

Мантэкі

Даведацца ніяк вось не магу...

Бенволіо

А хіба вы пыталіся ў яго?

Мантэкі

І сам пытаўся, і сябры мае,
А ён пачуццяў слухае парады,
І не скажу, каб верны быў сабе,
Так не жадае сэрцам ён адкрыцца,
Як почка, што чарвяк пражэрны точыць,
Яна ж яшчэ не ўспела распусціцца
І сонцу хараство ахвяраваць.
Каб ведалі, у чым тугі прычына,
Лякарства б мы стараліся для сына.

Уводдалі паказваецца Ра мэо.

Бенволіо

Вось ён ідзе. Пакіньце нас удвух,
Ці не адкрые мне што-небудзь друг.

Мантэкі

Жадаю вам па шчырасці размоў.
Бывай. Ну, жонка, мы хадзем дамоў.

Выходзяць Мантэкі і сіньера Мантэкі.

Бенволіо

А, з добрым раннем, брат.

Ра мэо

А хіба ранне?

Бенволіо

Прабіла дзевяць.

Ра мэо

Час марудны ў смутку.

Там ці не бацька мой пайшоў так хутка?

Бенволіо

Так, ён. Ды ты мне назаві хоць раз
Прычыну, што табе так доўжыць час.

Ра мэо

Няма таго, што час нам каратае.

Бенволіо

Ага, дык вось у чым прычына тая —
Любоў?

Ра мэо

Адсутнасць.

Бенволіо

У цябе любві?

Ра мэо

Адсутнасць узаемнасці ў любві.

Бенволіо

Любоў у марах - кволая такая,
Але на справе жорстка дапякае.

Рамэо

Хоць у любві павязка на вачах,
Але яна да сэрца знойдзе шлях.
Дзе мы абедаем? Была тут бойка?
А ўрэшце я ўжо чуў — не гавары.
Прасторна тут злабе, любві тым больш.
О, гнеў любві, пяшчотнасць гневу злога!
Страшэнны пал, народжаны з нічога.
О, пустаты цяжар і важнасць глупства!
Бязладны хаос форм, прыгожых звонку.
Свінцовы пух, дым ясны, жар халодны,
Сухотнае здароўе, сон бяссоння —
Такое вось любві маёй бяздонне.
Ты не смяешся?

Бенволіо

Не, гатоў заплакаць.

Рамэо

Аб чым, мой друг?

Бенволіо

Аб чыстым сэрцы друга.

Рамэо

І так туга скавала сэрца мне,
Прыбаў сваю — памножыш удвайне.
Сваім ты смуткам справы не паправіш,
А спачуваннем гора мне прыбавіш.
Любоў заўжды жартуе з закаханым:
Стань уздыхаць — развеецца туманам,
Прагоніш сум — зноў усміхнецца лёс.
Яна — смерч, полымя над морам слёз,
Вар'яцтва мудрае самой прыроды,
Змяшанае з гаркоты й асалоды.
Бывай, аднак жа, любы браце мой!

Бенволіо

Чакай, Рамэо, я пайду з табой.
Бо спадзяюся, ты мне растлумачыш...

Рамэо

Цсс... я растаў. Дзе ты Рамэо бачыш?
Няма яго. Ён страціў сам сябе.

Бенволіо

Каго ты палюбіў — скажы мне проста.

Рамэо

Не проста, з енкам.

Бенволіо

Пацярпі хвіліну

І гэтых енкаў назаві прычыну.

Рамэо

Скажы, каб хворы завяшчанне склаў --

Паможаш ты, каб ён хутчэй сканаў.

Сур'ёзна, брат, я палюбіў жанчыну.

Бенволіо

Ну так і ёсць. У цэль папаў я трашна.

Рамэо

Стралок ты слаўны і падстрэліць сквапны.

Бенволіо

Чым цэль прывабней, тым лягчэй папасці.

Рамэо

Ты на яе не ўзводзь дарма напасці.

Сам Купідон не нанясе ёй раны.

Яна ступае па слядах Дыяны:

Закована ў нявіннасць, нібы ў латы,

І ёй не страшны той хлапчук крылаты.

Яе не ўзяць пяхчотных слоў асадай,

Ні золатам аздобленай прынадай.

Сама сабе застаючыся вернай,

Яна багатая красой бязмернай

І бедная ў той час, бо разам з ёй

Засыплюць і красу яе зямлёй.

Бенволіо

Што, паклялася вечна дзевай быць?

Рамэо

Каб і мяне тым самым загубіць.

Краса яе ад чыстаты загіне,

На свеце нават следу не пакіне.

Чароўны скарб у святасць ахінуты

На гора мне, на страшныя пакуты.

Не ведаю, ці трапіць яна ў рай

За ўсе мае пакуты і адчай.

Я ў скаргах так, няшчасны, і памру.

Я ўжо мярцвяк — з магілы гавару.

Бенволіо

Я раіў бы не думаць пра яе.

Рамэо

О, каб жа ты наўчыў мяне не думаць!

Бенволіо

Дай волю поўную вачам сваім
І паглядзі на іншых.

Рамэо

Гэта спосаб,

Каб больш яшчэ пазнаць яе красу.
Пад чорнай маскай кожнай незнаёмкі
Мы спадзяёмся ўбачыць хараство.
Той, хто аслеп, ніколі не забудзе
Свой скарб найдаражэйшы — зрок.
Няхай любую ўбачу я красуню,
Краса яе пацвердзіць толькі тоё,
Што хараство каханай — шмат вышэй.
Бывай. Не наўчыш ты мяне забыць.
(Выходзіць.)

Бенволіо

Альбо наўчу, альбо не буду жыць.

Выходзіць.

Сцэна другая

Вуліца.

Уваходзяць Капулеці, Парыс і слуга.

Капулеці

Абодва мы з Мантэкі пакараны
Аднолькава. Я думаю, што мы,
Старыя людзі, зможам мірна жыць.

Парыс

Абодвух паважаюць вас. Шкада,
Што цягнецца так доўга ваша сварка.
Але які вы мне дасце адказ?

Капулеці

Той самы, што раней я вам даваў.
Яшчэ дачка мая не знае свету,
Ёй чатырнаццаць год яшчэ няма.
Яшчэ два разы адцвіце вясна,
Тады для шлюбу вырасце яна.

Парыс

І маладзей шчаслівыя ёсць маці.

Капулеці

І вянуць жа затое вельмі рана.
Зямля забрала ўсіх маіх дзяцей:
Дачка — адна ў жыцці мая надзея.
Яе любві шукайце вы заўсёды;
Мая тут згода — толькі частка згоды.
Калі яна даверыць сэрца вам,
Тады адказ я канчатковы дам.
Я вечарам сягоння бал даю,
Як некалі, сазваў радню сваю,
Сяброў і блізкіх самых дарагіх,
А вы — найдаражэйшы паміж іх.
Зямныя зоркі упрыгожаць дом,
Прымусяць ноч здавацца ясным днём.
Пабачыце дзяўчат вы і кабет
Прыгожых, нібы той вясновы цвет.
Іх радасць, іх забавы, весялосць
Раздзеліце і вы, мой любы госць.
І спыніце свой выбар вы на той,
Якая больш прывабіць вас красой.
Дачка таксама з'явіцца на бал,
Хоць мо такіх не вартая пахвал.
Хадзем жа, граф, са мной.

(Слузе, даючы яму паперу.)

А ты сягоння
Ідзі і абвяшчай па ўсёй Вероне,
Усім, хто тут запісаны ў паперы,
Што Капулеці просіць на вячэру.

Выходзяць Капулеці і Парыс.

Слуга

Абвяшчай усім, хто тут запісаны. А можа, тут напісана, што шавец павінен арудаваць аршынам, а кравец — шылам, рыбак — карандашом, а маляр — сеткамі. Мяне пасылаюць знайсці людзей, што тут запісаны, а я ніяк не магу дабрацца да таго, што тут напісана. Трэба запытацца ў вучоных людзей. Ды вось якраз і яны.

Уваходзяць Бенволіо і Рамэо.

Бенволіо

Клін клінам выбіваюць, галубок,
Другім агнём выпекаюць гарэнне.
Калі адчуў ты галавакружэнне,
Дык пачынай круціцца ў іншы бок.

Другая немач возьме за вантробы,
Глядзіш — як не было старой хваробы.

Рамэо

Трыпутнік, кажуць, добра памагае.

Бенволіо

Каму і ў чым?

Рамэо

Таму, хто закульгае.

Бенволіо

Ты, мусіць, звар'яцеў, Рамэо?

Рамэо

Не,

Але я больш няшчасны, чым вар'ят:
Ушчэнт замучаны, ў турму загнаны,
Бязлітаснай любоўю скатаваны.

Слуга

Дзень добры. Ці сіньёр чытаць умее?

Рамэо

О, так. Свой лёс чытаю я ў няшчасці.

Слуга

Гэта рабіць вы, мусіць, без кніг навучыліся. Але я
ў вас, сіньёр, пытаюся, ці прачытаеце вы тое,
што напісана?

Рамэо

Калі я знаю літару і мову.

Слуга

Сумленна сказана. Ну што ж, бывайце.

(Хоча ісці.)

Рамэо

Чакай, я прачытаю, дай сюды.

(Чытае.)

«Сіньёр Марціна з жонкай і дочкамі; граф Ансельма і яго цудоўныя сёстры; сіньёра ўдава Віт-рувіо; сіньёр Плачэнцыо і яго мілыя пляменніцы; Меркуцыо і яго брат Валянцін; мой дзядзя Капулеці, яго жонка і дочки; мая любая пляменніца Разаліна; Лівія; сіньёр Валенцыо і яго дваюрадны брат Тыбалът; Лючыо і яго весялушка Елена». Выдатная кампанія! Куды ж яе запрашаюць?

Слуга

Наверх.

Рамэо

А куды наверх?

- Слуга
На вячэру ў наш дом.
- Рамэо
Чый дом?
- Слуга
Дом майго гаспадара.
- Рамэо
Хто ён такі, хачу я запытацца?
- Слуга
Скажу без папытання; мой гаспадар — багаты, знатны Капулеці. І калі вы не з дому Мантэкі, дык прыходзьце да нас перакуліць бакал віна. Бы-вайце вясёлы.
(Выходзіць.)
- Бенволіо
На вечары у Капулеці будзе
Сярод красунь праслаўленых Вероны
І Разаліна мілая твая.
Хадзем туды, ты глянь там на дзяўчат
Ды параўнай з тваёй красой хвалёнай,
Дык лебедзь твой акажацца варонай.
- Рамэо
Калі мяне так вочы ашукаюць,
Што дапушчу я гэты грэх цяжкі,
Тады няхай яны агнём шугаюць,
Няхай згараць, нібы ерэтыкі.
Ёсць прыгажэйшыя? Не, мілы мой,
Яшчэ на свеце не было такой.
- Бенволіо
Цудоўнаю здавалася яна,
Бо на вачах тваіх была адна,
А ўзваж ты на вачах, нібы на чашах,
Красу яе з красой веронак нашых,
Убачыш прыгажэйшых ты ўдвайне,—
Не толькі ж, браце, свету, што ў акне.
- Рамэо
Пайду глядзець на новую красу,—
Ранейшай захапленне панясу.

Выходзяць.

Сцэна трэцяя

Пакой у доме Капулеці.

Уваходзяць сіньёра Капулеці і карміліца.

Сіньёра Капулеці

А дзе дачка? Пакліч яе сюды.

Карміліца

Нявіннасцю сваёю ў дзесяць год

Клянусь — звала ўжо. Авечка! Птушка!

Дзяўчынка, дзе ты? Божа мой? Джульета!

Уваходзіць Джульета.

Джульета

А хто мяне тут клікаў?

Карміліца

Ваша маці.

Джульета

Я тут. Вы клікалі мяне, сіньёра?

Сіньёра Капулеці

Дык вось што... Няня, выйдзі на хвілінку;

Пагаварыць нам трэба. Не, чакай;

Я перадумала: ты можаш слухаць.

Ты ведаеш, — дарослая дачка.

Карміліца

Яе гады лічу я па гадзінках.

Сіньёра Капулеці

Ёй чатырнаццаці няма.

Карміліца

Няма.

Клянуся чатырнаццаццю зубамі,

Хоць у мяне іх усяго чатыры.

А колькі да Пятра?

Сіньёра Капулеці

Два тыдні з лішнім.

Карміліца

Ну, два ці больш, але ў Пятрову ноч

Якраз ёй чатырнаццаць год міне.

Мая Сусанна (пухам ёй зямля)

Была равесніцай, ды бог забраў:

Яе не варта я была. Ну вось

Дык на Пятра ёй чатырнаццаць будзе.

Так, адзінаццаць ад землетрасення,

Што ад грудзей я адняла яе.

Да капелькі ўсё помню, як сягоння.
Я палыном сабе нацерла грудзі,
На сонцы седзячы ля галубятні.
Вы ў Мантуі былі тады з сіньёрам.
Як зараз помню я: калі яна
Гаркоту палыну рассмакавала,
Ды так заплакала, што аж зайшлася.
І ручкай замахнулася на грудзі.
Тут раптам галубятня задрыжала,
Дык я кулём адтуль!
Семь... дзесяць... Адзінаццаць год мінула.
Тады яна стаяла ўжо... Ды што я!
Яна ўжо бегала. Зірнеш — пацеха:
Шлэп, шлэп, як тая гуска. Памятаю,
Што перад тым за дзень пабіла лобік.
Тады мой муж — спачын яго душы,—
Такі быў жартаўнік!.. узяў яе:
«Ну, што ж ты тварам падаеш? — сказаў ён.—
Чакай, малышка, як паразумнееш,
Тады ты будзеш падаць дагары.
Ці так, дзяўчо?» — І вось, клянуся богам,—
Дзяўчынка сціхла і сказала: «Так».
Цяпер той жарт і спраўдзіцца гатоў.
Хоць тысячу гадоў я пражыву,
Ніколі не забуду: «Так, дзяўчо?»
Дурніца нават плакаць перастала.
І кажа: «Так».

Сіньёра Капулеці

Ну, змоўкні, годзе ўжо.

Карміліца

Маўчу. Аж смех бярэ, калі я ўспомню,—

Раптоўна сціхла і сказала: «Так».

А гуз на лбе з курынае яйцо —

Ударылася моцна і крычала.

Муж кажа: «Што ж ты тварам падаеш?

Чакай, малышка, як паразумнееш,

Тады ты будзеш падаць дагары.

Ці так, дзяўчо?» — Яна тут сціхла: «Так».

Джульета

І ты ўжо, няня, сціхні, калі ласка.

Карміліца

Ужо я сціхла. Дай бог табе шчасця,

Ты прыгажэйшая за ўсіх дзяцей,

Якіх я няньчыла. І каб яшчэ
Мне на тваім вяселлі пагуляць,
Тады б нічога больш я не хацела.

Сіньёра Капулеці

Дык я ж якраз пра гэта самае
Хачу пагаварыць. Скажы, Джульета,
Ці ты хоць раз падумала пра замуж?

Джульета

Не марыла яшчэ пра гэткі гонар.

Карміліца

Пра гонар — бачыш ты! Каб не была
Я мамкаю тваёй, дык бы сказала,
Што розум ты ўсмактала з малаком.

Сіньёра Капулеці

Дык вось падумай ты цяпер пра гэта,
Ёсць дамы маладзей цябе ў Вероне,—
І маткі ўжо яны. А я сама
Шмат маладзей была, чым ты цяпер,
Калі цябе радзіла. Справа ў тым,
Што граф Парыс цябе пасватаць хоча.

Карміліца

Вось гэта чалавек, і я скажу!
Ах — чалавек. Вось гэта дык мужчына!
Адзін з усіх. Як з воску выліты.

Сіньёра Капулеці

Няма ў Вероне лепшай кветкі летам.

Карміліца

І праўда — кветка; кветачка, дый годзе.

Сіньёра Капулеці

Ну, што ты скажаш? Ён табе да густу?
На вечары сустрэнешся з ім сёння,
Яго аблічча кнігу прачытаеш,
Што напісала хараства пярэ.
Угледзься ў рысы твару і правер
Таемных замыслаў яго намер,
Калі ж чаго не выявіш падчас,
Шукай на ўсё ў вачах яго адказ.
Перад табою ён, як кніга тая,
Што толькі добрай вокладкі чакае,
Ды не злавіў ніхто прыдатнай з рыб,
Што скуру ўзяць на вокладку маглі б.
Цудоўную карціну гэтаксама
Прыгожая аздобіць можа рама.
І залатому зместу добрых кніг

Патрэбны ўбор засцёжак залатых.
З красой і скарб табе падорыць ён,
Што для цябе, вядома, не урон.

Карміліца

Які ж урон? Нам ад мужчын прыбытак.

Сіньёра Капулеці

Ну, дык скажы, палюбіш ты Парыса?

Джульета

Я гляну, мо народзіцца любоў,
Тады вачам я столькі волі дам,
Каб дагадзіць і быць паслушнай вам.

Уваходзіць слуга.

Слуга

Сіньёра, госці сабраліся, вячэра пададзена, ма-
ладую сіньёру шукаюць, карміліцу на кухні пра-
клінаюць, усе хвалююцца. Я павінен ісці туды
прыслугоўваць. Калі ласка, ідзіце хутчэй.

(Выходзіць.)

Сіньёра Капулеці

Хадзем, Джульета, граф ужо прыйшоў.

Карміліца

Ідзі, ідзі, ды прыбаўляй хутчэй
К шчаслівым дням шчаслівых шмат начэй.

Сцэна чацвёртая

Вуліца.

Уваходзяць Рамэо, Меркуцыо, Бенволіо
з пяццю ці шасцю іншымі маскамі,
факельшчык і хлапчук з барабанам.

Рамэо

Ну як жа мы — з прамовай прабачэння,
Ці ўвойдзем так, нічога не сказаўшы?

Бенволіо

О не, цяпер прамовы не ў пашане,
Мы ўвалімся да іх без Купідона
З павязкай на вачах, з татарскім лукам,
Падобнага на пудзіла ў гародзе,
Якое толькі дзевак нам распудзіць.
Не трэба нам і вуснага Пралога,
Які не ступіць слова без суфлёра.
Няхай што хочуць думаюць пра нас,
Мы патанцуем з імі — і назад.

Рамэо

Не ў галаве мне танцы. Дайце факел.
Хоць я пахмурны, а свяціць магу.

Меркуцыо

Не, дарагі Рамэо, патанцуеш.

Рамэо

У вас вась туфлі з лёгкаю падэшвай
І ногі лёгкія да танцаў, а ў мяне
Цяжкі свінец на змучанай душы.
Ён так гняце, што мне скрануцца цяжка.

Меркуцыо

Ты ж закаханы, здэцца, дык пазыч
У Купідона крылле і лятай.

Рамэо

Ён так мяне стралою прасадзіў,
Што крылляў мне не ўзняць, і спутаў так,
Што мне тугі сваёй не пераскочыць.
Я ледзь не падаю пад цяжкай ношай.

Меркуцыо

Як упадзеш, дык ты ж любоў прыдушыш,
А груз цяжкі для гэткай кволай рэчы.

Рамэо

Любоў зусім не кволая, а злая,
Калючая, як той чартапалох.

Меркуцыо

І ты будзь грубы з грубаю любоўю:
Яна цябе, а ты яе калі. *(Надзявае маску.)*
Футляр мне дайце, твар я свой схавваю.
На масцы маска. Што мне да таго,
Што я каму уродам пакажуся?
Няхай вась гэта рыла чырванее.

Бенволіо

Ну што ж, хадзем пастукаем і зойдзем;
Рыхтуйце ногі, будзе ім работы.

Рамэо

Мне факел дайце. Жвавыя юнцы
Няхай сабе падлогу націраюць.
На пацяруху труць чарот нагамі,
Я ж прыказкі трымаюся старой:
Хто свеціць, дык той больш і ўбачыць.
Цудоўная гульня, а я прапашчы.

Меркуцыо

Ах, светач, палюбоўнік, шаляніца,
Ты нам агорк, як чадная газніца;

Заграз у палюбоўнай калатушы,
А мы стаім, развесілі тут вушы,
Дарэмна свечкі палім.

Ра мэ о

Не дарэмна.

Меркуцы о

Маруда, мы любоў тваю клянём,
Бо трацім час, як тыя свечкі днём.
Паслухай нас, тут нашых пяць галоў,
Дык разумней цябе мы ў пяць разоў.

Ра мэ о

Мы будзем там няпрошаныя госці.

Меркуцы о

Занадта ты разважлівы чагосьці.

Ра мэ о

Мне сніўся сон.

Меркуцы о

І мне той самы, мусіць.

Ра мэ о

Які ж табе?

Меркуцы о

Што сны страшэнна хлусяць.

Ра мэ о

Ты не кажы, бывае сон прарочы.

Меркуцы о

Відаць, царыца Маб мінулаі ноччу
Цябе наведала. Бабулька эльфаў —
Яна не большая за той агат,
Што ўстаўлены ў пярсцёнак олдэрмэна.
На атамах запрэжаных яна
Заўсёды ездзіць па людскіх насах,
Калі, як нежывыя, людзі спяць.
У колах спіцы — ногі павукоў,
А верх каляскі — з крылляў страказіных.
Пастронкі — з найтанчэйшай павуцінкі.
А хамуты — з паўмесяцаў бліскучых,
І пуга — з костачкі свярчка і з жылкі.
За фурмана — у шэранькай ліўрэі
Малюсенькі камарык, меншы нават
За чарвяка, што ў дзеўкі-гультая
Суставы точыць. Кузаў калясніцы —
З арэхавай лупіны белкай зроблен
Ці чарвяком — карэтнікам выдатным,
Які для фей карэты вырабляе.

І так штоночы раз'язджае Маб.
 Як па мазгах любоўніка праедзе,—
 Любоў яму прысніцца; па каленях
 Вяльмож — паклоны сняцца; па руках
 Суддзі — яму адразу ўзятка сніцца;
 Па вуснах дам,— дык сняцца пацалункі.
 Ці вусны гэтыя балячкамі асыпле,
 Бо ласыя занадта да прысмакаў.
 Прыдворны нос яна кране часамі,
 І падарункаў пах яму прысніцца.
 А іншы раз шчацінкаю свіною
 Папоўскі нос ціхутка паказыча,
 Тады яму прыход багаты сніцца.
 А то яшчэ па шыі па салдацкай
 Пракоціцца — і бачыць ён разню,
 Вайну, клінкі іспанскія, засады
 І кубкі ў паўаршына глыбінёй.
 Бой барабанны раптам ён пачуе,
 Усхопіцца, пачне шаптаць малітву
 І зноў засне. Яшчэ вось гэта — Маб
 Начамаі грывы заплятае коням,
 І людзям каўтуны яна камечыць;
 Разблытаеш каўтун — бяду наклічаш.
 Дзяўчат, што дагары ляжаць у сне,
 Яна гняце, да грузу прывучае,
 Каб моцныя жанчыны выйшлі з іх.
 Яна...

Ра мэ о

Ды сціхні ўжо, Меркуцыю.

Балбочаш ты пра глупства.

Меркуцыю

Так, пра сны.

Пра дзетак бестурботнай галавы,
 Народжаных фантазіяй пустой;
 Што лёгкія, нібы само паветра,
 Нясталыя, як вецер той, што лашчыць
 Зямлі паўночнай ледзяныя грудзі,
 Пасля, ўзлаваўшыся, ляціць на поўдзень,
 На росы чыстыя зямлі вільготнай.

Бенволіо

Ад нас саміх твой вецер нас адносіць:

Вячэра скончыцца, пакуль мы прыйдзем.

Ра мэ о

Баюся я, што рана. Адчуваю,

Што лёс мой вырашаны ўжо на небе,
Што будзе бал пачаткам долі горкай,
Смерць наглая мяне чакае, мусіць,
Каб у магілу раннюю пакласці.
Але няхай той парус падымае,
Хто караблём маім кіруе. Пойдзем.

Бенволіо

Бі ў барабан!

Ідуць у дом.

Сцэна пятая

Зала ў доме Капулеці.

Музыкі чакаюць.

Уваходзяць слугі з сурвэткамі.

Першы слуга

Дзе ж Макацёр? Чаму ён не памагае прыбіраць?
Гэта яго справа — мяняць талеркі, скрэбці пасуду.

Другі слуга

Дрэнна, калі ўсё аддадзена ў рукі двух чалавек,
ды яшчэ ў нямытыя.

1-шы слуга

Выносьце хутчэй крэслы, адсуньце буфет. А ты,
даражэнькі, прыхавай для мяне крыху марцыпа-
наў. І, калі ты мне друг, скажы прыбрамніку,
каб ён прапусціў сюды Сусанну Ступу і Нелі.
Антон! Макацёр!

2-гі слуга

Добра, будзе зроблена.

1-шы слуга

Цябе шукаюць, цябе патрабуюць, цябе завуць,
цябе клічуць, табе трасцу зычаць у вялікай зале.

3-ці слуга

Мы ж не можам быць зразу і там і тут. Весялей,
хлопцы, шавяліцеся. Хто другіх перажыве, той усё
заграбе.

(Выходзіць.)

Уваходзяць Капулеці, Джульета
і іншыя хатнія; яны сустракаюць
гасцей і маскі.

Капулеці

Прашу, сіньёры! Дамы рвуцца ў танец,
Вядома, тыя, што без мазалёў.

Ха-ха, галубачкі. Няхай цяпер

Каторая адмовіцца скакаць.

Як не танцуе, значыць — мазалі.

Ага, ага, вось я вас і злавіў.

(Да Рамэо і яго спадарожнікаў.)

Заходзьце, калі ласка! Быў жа час,

Калі і сам я маску надзяваў

І дамам нештачка шаптаў на вушка.

Мінулася. Заходзьце, калі ласка.

Музыкі, грайце! Месца больш для танцаў.

Ану, прыўдарце, мілыя мае!

Музыка грае. Госці танцуюць.

Эй, вы, святла пабольш! Сталы ўсе прэч!

Камін тушыце: вельмі цёпла стала.

Вось добрая забава нечакана!

(Да старога, свайго сваяка.)

Сядай, сядай, мой добры Капулеці!

Прайшлі ўжо дні, калі мы так скакалі.

Калі апошні раз на маскарадзе

Былі мы?

2-гі Капулеці

Трыццаць год таму назад.

1-шы Капулеці

Ды што ты — менш. Адкуль жа трыццаць год?

Людзям вяселле мы гулялі.

І як ты, браце, час ні падганяй,

Дык больш як дваццаць пяць гадоў не будзе.

2-гі Капулеці

Не, больш. Яго ўжо сыну трыццаць будзе.

1-шы Капулеці

Ну, што ты кажаш! Два гады назад

Непаўналетнім ён яшчэ лічыўся.

Рамэо

(слузе з сваёй кампаніі)

Скажы, што гэта за сін'ера там,

Прыгожая такая, з кавалерам?

Слуга

Не ведаю, сін'ёр, што за яна.

Рамэо

Агням бы у яе свяціць вучыцца.

Яна ўначы — цудоўна незямная.

Нібы алмаз у вуху маўра, ззяе.

Не на зямлі б ёй трэ было радзіцца,

Яна красуецца сярод дзяўчынак,
Як белая галубка між варон.
Яе краса красе другіх — урон.
Як толькі будзе ў танцы перапынак,
Я стану на пазіцыі такой,
Каб дакрануцца да яе рукой,
І гэта шчасцем будзе для мяне.
Ці ж ведаў я любоў дагэтуль? Не!
Ранейшага зракліся сёння вочы —
Красы не бачыў я да гэтай ночы...

Ты бальт

Мантэкі чую я нахабны голас.
Падай мне шпагу, паж. Нягоднік гэты
Прыйшоў пад маскаю, каб насміхацца
Над нашаю святочнаю бяседай.
Я чэсцю роду слаўнага клянуса, —
Забіць яго — граху не пабаюся.

Капулеці

Што там, пляменнік? Ты чаго ўскіпеў?

Ты бальт

Ды вораг наш сюды прыйсці пасмеў
З намерам подлым, злосным і заўзятым —
Паздзеквацца над намі і над святам.

Капулеці

Юнак Рамэо?

Ты бальт

Так, падлец Рамэо.

Капулеці

Ты супакойся, не чапай яго;
Трымае ён сябе, як дваранін,
І, праўду кажучы, ў Вероне ён
Адзін з найбольш прыстойных юнакоў.
Яго ў сваім я доме не пакрыўджу.
А ты сцярпі і не звяртай увагі;
Я так хачу. Загад мой паважай.
Будзь ветлівым і твару не нахмурвай,
Зласлівым быць у свята непрыстойна.

Ты бальт

Калі падлец прыйшоў у дом — прыстойна.
Яго не пацярплю.

Капулеці

Цярпець прымушу.

Маўчаць, хлапчук! Скажаў я — дык прымушу.
Хто гаспадар тут? Я ці ты? Ану!

«Не пацярплю». Ах, божа літасцівы!
Ён будзе бунтаваць гасцей маіх.
Ён будзе тут распараджацца мне.

Тыбальт

Дык гэта ж сорам, дзядзя.

Капулеці

Прэч пайшоў!

Што ты нахабнік, гэта ўсім вядома.
Глядзі, раскаешся, ды позна будзе.
Супроць мяне ідзе ён. Не, даволі!
— Цудоўна сказана! — Ідзі, нахабнік!
Ды спіхні, бо... Святла давайце! — Сорам.
Я ўціхаміру.— Весялей, сябры!

Тыбальт

Ад ярасці я ўвесь успламянеў,
Цярпенне сілай не патушыць гнеў.
Пайду. Салодкасць гэтага ўварвання
Яму гарчэй атруты горкай стане.

Рамэо

(Джульеце)

Рукою грэшнай да тваёй рукі
Я дакрануўся — дай мне паратунак!
Вось губы-палігрымы — грэх такі
Гатоў загладзіць кволы пацалунак.

Джульета

Судзіць так строга рукі вам няможна,
Павінны быць яшчэ вы ўдзячны ім:
Яны святыню краталі набожна,
І ад граху ўратован пілігрым.

Рамэо

Тады нашто ўжо маем губы мы?

Джульета

На тое толькі, каб чытаць псалмы.

Рамэо

Але яны цябе, святую, моляць,
Каб тое, што рукам, і ім дазволіць.
Прымі маленне іх, не засмучай,
Бо выклічаш бязвер'е і адчай.

Джульета

Святыя нерухомы пры мальбе.

Рамэо

Дык нерухомай будзь, малю цябе.
Пакуль даткнуся я да губ святых
І гэтым грэх цяжкі зніму з сваіх.

(Цалуе яе.)

Дж у л ь е т а

Дык на маіх губах павінен ён застацца?

Р а м э о

Мой грэх? Дакор салодкі мне, прызнацца.

І грэх свой я вазьму назад...

(Цалуе зноў.)

Вось так.

Дж у л ь е т а

Аднак жа цалавацца вы — мастак.

К а р м і л і ц а

(Джульеце)

Там мама кліча вас на пару слоў.

Р а м э о

Хто ж маці гэтае сіньёры?

К а р м і л і ц а

Маці?

Ды гаспадыня гэтага вась дому, —

Надзвычай добрая, разумная,

Шаноўная жанчына. А дачку,

З якой вы гаварылі толькі што,

Карміла я грудзьмі, і вы паверце —

Шчаслівы той, хто ёю заўладае.

Р а м э о

Дык гэта Капулеці. Не гадаў,

Як ворагу ў заклад жыццё аддаў.

Б е н в о л і о

Пайшлі дамоў. Канец гулянню тут.

Р а м э о

Канец гульні, ды не канец пакут.

К а п у л е ц і

Не, не, сіньёры, крышку пачакайце, —

Вось зараз будзе лёгкая закуска.

Не можаце застацца? Ваша воля.

Усім вам дзякую. Спакойнай ночы!

Гэй, факелаў сюды. І нам пэра

Ужо на бакавую.

(Другому Капулеці.)

Позна, брат!

Пайсці заснуць.

Выходзяць усе.

апрача Джулеты і карміліцы.

Дж у л ь е т а

(карміліцы)

Ідзі сюды... Што гэта за сіньёр?

Карміліца

А гэта ж сын Тыберыя старога,—
Яго наследнік.

Джультета

А ў дзверах вунь той?

Карміліца

А гэта быццам малады Петручыю.

Джультета

А той вунь, што не танцаваў — хто гэта?

Карміліца

Не ведаю.

Джультета

Ідзі, даведайся,
Хто ён такі, як зваць.

(Карміліца адыходзіць.)

Жанаты, можа,

Тады труна мне будзе шлюбным ломам.

Карміліца

(вярнуўшыся)

Сын ворага ён вашага — Мантэкі,
Адзіны сын у бацькі, зваць — Рамэо

Джультета

Ах, ненавісьць адзіная мая!
З цябе любоў мая паўстала грозная:
Не ведаўшы, яго спаткала я,
Спаткаўшы, я даведалася позна.
Што здолела любоў са мной зрабіць!
Я ворага прымушана любіць.

Карміліца

Што, што?

Джультета

Нічога... Верш я ўспамінаю.

Што мне сказаў адзін танцор сягоння.

Голас за сцэнай

Джультета!

Карміліца

Зараз. Годзе ўспамінаць,
Гасцей няма, і нам пара ўжо спаць.
(Выходзіць.)

АКТ ДРУГІ

ПРАЛОГ

Уваходзіць х о р.

Х о р

Была адна любоў, цяпер другая,
Ад першай знік навекі ў сэрцы след.
Была любімая і дарагая,
Ды новая краса зацьміла свет.

Рамэо любяць, і Рамэо любіць,
Але не суджаны ім шчасця дні:
Варожасць злая, што іх долю губіць,
Лягла прадоннем страшнай глыбіні.

З даўных-даўна ідуць яе карэнні,
Рамэо ў доме любай — не жаніх.
Калі ж і дзе яна яго сустрэне
І ўсцеражэ ад страшнай помсты іх?

Ды возьме верх любоў над гневаам лютым,
І асалода зменшыць іх пакуты.
(Выходзіць.)

Сцэна першая

Пляц, які мяжуецца з садам Капулеці.

Рамэо

Куды ж ісці, калі маё тут сэрца?
Сюды, сюды, да цэнтра прыцяжэння.
(*Пэралазіць цераз сцяну і знікае за ёй.*)

Уваходзяць Бенволіо і Меркуцыо.

Бенволіо

Рамэо! Брат Рамэо!

Меркуцыо

Ён разумны.

Напэўна, дома ўжо і ўклаўся спаць.

Бенволіо

Ды не, пабег сюды, тут пералез.
Пакліч яго, Меркуцыо.

Меркуцыо

Вар'ят Рамэо, блазан, страсць, любоўнік!
З'явіся нам хаця, як уздыханне,

Адзін хоць верш скажы, і буду рад я.
Скажы «на жаль», зрыфмуй «любоў» і «кроў»,
Шапні слаўцо маёй куме Венеры,
Сынка яе сляпога падражні —
Амура, што ў цара так спрытна стрэльнуў.
І той жабрачку палюбіў праз гэта.
Ні водгуку ніякага, ні руху —
Памёр няшчасны. Хіба дух яго
Я заклінаннем выклічу сюды.
Вачамі Разаліны заклікаю,
Яе чалом, пунсовымі губамі,
Маленькай ножкай, трапяткім бядром
І тым дабром, што па суседству з ім,—
З'явіся нам у вобразе сваім.

Бенволіо

Ён раззлуецца, як пачуе гэта.

Меркуцыо

Чаго злавацца? Я ж прашу яго

Сюды з'явіцца у імя красуні.

Бенволіо

Хадзем, схаваўся недзе ён між дрэў;
Вільготны змрок якраз яму да сэрца:
Любоў сляпая — цемра ёй падходзіць.

Меркуцыо

Сляпая, дык у цэль ёй не папасці.
Ён недзе пад кізілавым кустом
Сядзіць і марыць, каб яго красуня
Кізілавым пладом раскрытым
Сама з галінкі ўпала на яго.
Рамэо, хай жа станецца ўсё так,
Як ты жадаеш. Ну, бывай, Рамэо!
Пайду я ў мяккую пасцель, бо тут
Я на зямлі халоднай не засну.
Ну што ж, хадзем.

Бенволіо

Хадзем, дарэмна будзем
Шукаць таго, хто сам ад нас схаваўся.

Сцэна другая

Сад Капулеці.
Уваходзіць Рамэо.

Рамэо

Смяецца з раны той, хто ран не меў.

Джुльета з'яўляецца ў акне наверх.

Чакай! Што за святло ў акне мільгае?
Там палымнее ўсход. Джульета — сонца.
Устань жа, сонца, і забі ты месяц,
Які збялеў ад зайздрасці і злосці,
Што ты — слуга сваёю прыгажосцю
Яго зацьміла і яму балюча.
Пакінь службыць зайздросніку і скінь
Убор весталкі палінялы, бледны,
Які да твару толькі нездаровым.
Мая ўладарніца! Любоў мая!
О, каб ты ведала... Яна гаворыць...
Не, маўчыць... Гавораць толькі вочы.
Што ж, я ім адкажу... Не, гэта дзёрзка.
Не мне гавораць. Гэта зоркі дзве,
Пакінуўшы на час начное неба,
Прасілі тых вачэй, каб пасвяцілі,
Пакуль не вернуцца. Каб сапраўды
З вачамі зоркі месца памянjalі,
Дык ад румянца шчок памерклі б зоры,
Як меркне лампа перад ясным сонцам,
А вочы ў небе ярка б так гарэлі,
Што птушкі б палічылі ноч за дзень
І, як уранні, радасна б запелі.
Вунь на руку аперлася шчакой.
Каб мне пальчаткай быць яе рукі
І дакрануцца да шчакі!

Джульета

О гора!

Рамэо

Гаворыць. Гавары, мой светлы ангел!
Над галавой маёй ты так жа ззяеш,
Як ззяе пасланец крылаты неба,
Калі плыве на воблаках лянівых,
І смертныя, закінуўшы галовы,
У захапленні ўслед яму глядзяць.

Дж у л ь е т а

Рамэо! Ах, чаму Рамэо ты?
Ад бацькі адрачыся, ад імя,
А не — дык паклянися мне, што любіш,
І я дачкой не буду Капулеці.

Р а м э о

Паслухаць мне яшчэ ці адказаць?

Дж у л ь е т а

Не ты, адно імя тваё — мой вораг,
Ты ж сам сабой, зусім ты не Мантэкі.
Бо што ж Мантэкі? Твар, рука, нага
Ці што яшчэ? Імя другое ты
Сабе вазьмі. Бо што такое назва?
Як ружу ні заві, а пах той самы.
Рамэо, каб і не Рамэо быў,
І без імя застаўся б ён цудоўным.
О, скінь імя, Рамэо, бо яно ж
Не частачка цябе, і за імя
Ты ўсю мяне вазьмі.

Р а м э о

Лаўлю на слове.

Ты любым назаві мяне, і я
Ахрышчан зноў і болей не Рамэо.

Дж у л ь е т а

Хто ж ты, што ў змроку гэтай ціхай ночы
Маю падслухаў тайну?

Р а м э о

Я не смею

Імя сваё назваць, мая святыня!
Імя маё — варожае табе,
Таму яно агідна мне самому.
Калі б яго напісаным я ўбачыў,
Дык на шматкі паперу б разарваў.

Дж у л ь е т а

Яшчэ і сотні слоў я не пачула,
А ўжо цябе па голасу пазнала.
Ды ты ж Рамэо. Праўда? Ты Мантэкі?

Р а м э о

Ніводзін з іх. Яны табе агідны.

Дж у л ь е т а

Скажы, чаго ты тут і як ты трапіў?
Сцяна высокая — не пералезці.
Калі з радні мае цябе хто-небудзь
Застане тут, дык смерць табе на месцы.

Ра м э о

Любоў мяне на крыллях перанесла,
Бо для любві і мур — не перашкода,
На ўсё адважыцца яна пасмее;
Што значыць для мяне твая радня?

Д ж у л ь е т а

Яны заб'юць цябе, як толькі ўбачаць.

Ра м э о

Мне вочы мілыя твае страшней,
Чым дваццаць шпаг. Зірні прыхільна ты,
І загартован я супроць іх злосці.

Д ж у л ь е т а

О гора мне, калі цябе заўважаць!

Ра м э о

Мяне схавает ноч пад плашч свой чорны.
Калі ж не любіш — дык няхай знаходзяць.
Ляпей ад іх варожасці загінуць,
Чым смерці ждаць мне без тваёй любві.

Д ж у л ь е т а

Хто ж паказаў сюды табе дарогу?

Ра м э о

Любоў мяне на пошукі паслала,
Дала парад, я ж ёй вочы даў.
Я не марак, але каб ты была
Далёка, як зямля за акіянам,
Паплыў бы я па гэтакі тавар.

Д ж у л ь е т а

Начная маска твар мой прыкрывае,
А то б убачыў чырвань на шчаках
Ад слоў маіх, якія ты падслухаў.
Каб захаваць прыстойнасць, я ахвотна б
Ад сказанага мною адраклася,
Але — бывай, прыстойнасць! Любіш ты
Мяне? Вядома, скажаш ты — люблю,
І я паверу. Хоць і даўшы клятву,
Ты можаш здрадзіць. Кажуць, сам Юпітэр
З любоўнай клятвы кпіць. Ра м э о, мілы!
Скажы мне праўду — любіш ты мяне?
Калі ж ты думаеш, што вельмі хутка
Здалася я, дык я насуплюся,
Упартай стану, і тады ў адказ
Пачуеш — не. І нізашто на свеце...
Я моцна так люблю, Мантэкі мілы,
Што выглядаю вельмі легкадумнай.

Павер, аднак, што я вярней за тых,
Што ўмеюць непрыступнымі здавацца.
І я трымалася б інакш, павер,
Каб ты употай не падслухаў тут
Прызнання шчырага маёй любві.
Даруй жа, не прымі за легкадумнасць
Таго, што ноч адкрыла выпадкова.

Ра м э о

Клянуся гэтым месяцам святым,
Што серабром абліў вяршыні дрэў...

Д жу ль е та

О, не клянися здрадлівым свяцілам,
Што кожны месяц зменьвае свой выгляд,
Каб не была любоў твая такой.

Ра м э о

А чым клясціся мне?

Д жу ль е та

Нічым не трэба.

А не, дык бажаством любві маёй —
Самім сабою паклянися ты,
Паверу я.

Ра м э о

Калі агонь любві...

Д жу ль е та

Стой, не клянися. Рада я табе,
Але не рада змове я начной...
Так гэта ўсё раптоўна, нечакана,
Як бліскавіца, што паспее згаснуць,
Пакуль ты скажаш слова — «бліскавіца».
Дабранач, мілы! Хай дыханне лета
Любві росток у кветку ператворыць,
Пакуль спаткаемся мы зноў. Дабранач!
Хай у тваёй душы спакой пануе,
Якім так поўна дышуць мае грудзі.

Ра м э о

І ты мяне пакінеш безуцешным?

Д жу ль е та

А чым я больш магу цяпер уцешыць?

Ра м э о

Ты мне ўзамен за клятву клятву дай.

Д жу ль е та

Дала яе раней, чым ты прасіў,
І моманту цяпер таго шкадую.

Рамэо

Зара мая! Ты клятву ўзяць хацела б
Назад? Чаму?

Джульета

Каб зноў яе дарыць.
Хачу ўладарыць тым, чым так багата.
Мая любоў бяздонная, а шчодрасць —
Бязмежны акіян. Чым больш я іх
Дару табе, тым болей застаецца.
Яны ў мяне бясконцыя абедзве.

За сцэнай чуваць голас карміліцы.

Мяне завуць... Бывай, мой мілы!.. — Зараз.
Іду, карміліца. Мантэкі, мілы,
Будзь верным! Пачакай, вярнуся я.
(Выходзіць.)

Рамэо

О, самая шчаслівая з начэй!
Баюся я, што гэта сон прысніўся,
Чароўны вельмі ён, каб праўдай быць.

Джульета зноў паказваецца на версе.

Джульета

Яшчэ тры словы, мой Рамэо любы,
Тады ўжо сапраўды — бывай. Калі
Сумленна любіш і жаніцца хочаш,
Дык заўтра пасланцу майму скажы,
Дзе і калі вянчацца будзем мы,
І я свой лёс кладу к тваім нагам,
На край зямлі пайду за ўладаром.

Карміліца

(за сцэнай)

Сіньёра!

Джульета

Зараз! І калі задумаў

Нядобрае. Прашу цябе...

Карміліца

Сіньёра!..

Джульета

Ужо іду... Тады не дамагайся,
Пакінь мяне адну з маёй тугой.
Дык заўтра я прышлю...

Рамэо

Душой клянуся...

Джульета

Ну, сто разоў жадаю добрай ночы.

Рамэо

У сто разоў мне ноч цямнейшай стала.

Як лёгка з кніжкай школьніку расстацца,

Так цяжка мне з любімай развітацца.

(Павольна ідзе да выхаду.)

Джульета

(зноў паказваецца)

Рамэо! Ах, шкада, што не ўладаю

Я голасам сакольніка, каб зноў

Прывабіць сокала назад. Не можа

Няволі сіплы голас смела крыкнуць,

А то пячору б страсянула я,

Дзе рэха спіць, і голас бы яго

Паветраны ахрып мацней, чым мой,

Бясконца паўтараючы — Рамэо.

Рамэо

Душа мая мяне заве. Чароўна,

Як музыкі сярэбраныя гукі,

Гучыць мне любы голас уначы.

Джульета

Рамэо!

Рамэо

Мілая!

Джульета

Калі ж прыслаць

Мне заўтра?

Рамэо

Раніцай у дзевяць.

Карміліца

Сіньёра.

Джульета

Добра, я прышлю. Але ж

Да дзевяці чакаць мне — дваццаць год.

Забыла я, чаго цябе вярнула.

Рамэо

Дазволь мне пастаяць, пакуль ты ўспомніш.

Джульета

Не ўспомню я, каб ты даўжэй стаяў.

Адно я помню — добра мне з табой.

Рамэо

Я пастаю, а ты ўсё забывай.

І сам забуду я пра ўсё на свеце.

Джульета

Світае. Адпусціць цябе хачу я,
Але як птушку рэзвая дзяўчынка,
Якая дасць нявольніцы ўзляцець,
Ды за шнурок шаўковы зноў пацягне,
Раўнуючы яе да вольнай волі.

Рамэо

Ахвотна б я тваёю птушкай быў.

Джульета

І я хацела б гэтага, але
Пяшчотамі б замучыла цябе.
Дабранач! Ах, салодкі боль расстання!
Я расставалася б з табой да рання.

Рамэо

Спакой і сон ўладаюць хай табою,
Твайму я сну зайздошчу і спакою.
Пайду к Ларэнца. У айца святога
Параду я знайду і дапамогу.
(Выходзіць.)

Сцэна трэцяя

Келья брата Ларэнца.

Уваходзіць брат Ларэнца з кошыкам.

Брат Ларэнца

Ужо ўсміхнуўся ранак шэравокі
Пахмурнай ночы, неба край далёкі
Падзалаціў, і змрок сышоў, як п'яны,
З дарогі вогненных калёс Тытана.
Пакуль агністым вокам дня красу
Не асвяціла сонца і расу
Не асушыла з траў, імглісты золак
Пакуль не высах, променем сагрэты,
Павінен назбіраць я ў кошык гэты
Гаючых кветак і атрутных зёлак.
Зямля — прыроды маці і магіла —
Дзяцей бясконцы лік грудзьмі ўспаіла.
Народжаная маткаю адной —
Яны каштоўны вартасцю сваёй,
Хоць кожнае адменны выгляд мае.
Шмат сіл дзівосных у сабе хавае

Расліна кожная і кожны камень,
Шмат якасцей, не скарыстаных намі.
Няма нічога злага на зямлі,
З чаго б дабра хоць каплю не ўзялі.
Дабра ж нядобрае прыстасаванне
Становіцца крыніцай злоўжывання.
У гэтай кветцы ёсць і сок атруты,
І сродак — людзям аблягчыць пакуты.
Панюхай — целу свежасць дасць і сілу,
А паспытай — паложыць у магілу.
І сэрца чалавечае такое:
Як зло ў ім над добром пераважае,
Чарвяк смяротны кветку паражае.

Уваходзіць Рамэо.

Рамэо

Дзень добры, ойча!

Брат Ларэнца

Будзь блугаславенны!

Чый голас прывітаў мяне так рана?

Юнак, твой «добры дзень» парой такою —
Адзнака клопату і неспакою.

На варце клопат пры старых вачах,
Не дапускае сну ён па начах,

А дзе юнацтва, што турбот не знае,
Над ложкам там спакойны сон лунае.

Маглі цябе падняць у рань такую
Турботы нейкія, як я мяркую.

А праўдзівей яшчэ калі сказаць —
Ты гэту ноч зусім не клаўся спаць.

Рамэо

Ты адгадаў, але праз гэта мне

Ноч прыямнейшаю была ўдвайне.

Брат Ларэнца

Хай бог даруе. З Разалінай быў?

Рамэо

Не, ойча, я зусім яе забыў.

Брат Ларэнца

Ну, гэта добра. А калі не з ёй,

Дык дзе ж?

Рамэо

Маўчы і слухай, ойча мой.

Быў на піры я ў ворага свайго,

Там раніў ён мяне, а я — яго.

Дык вось я з просьбай да айца святога:
Абодвум нам патрэбна дапамога.
Злабы на ворага я не нашу:
І за сябе і за яго прашу.

Брат Ларэнца

Будзь шчырым, сын, адкрыў усё зараз:
Якая споведзь, дык такі і адказ.

Рамэо

Дык ведай жа... Мацней за ўсё на свеце
Мы любімся з дачкою Капулеці;
Як мне яна, дык так і я ёй люб,
І нас навек з'яднаць павінен шлюб.
Як мы сышліся, як пакляўся ёй,
Дарогай раскажу я, ойча мой.
Цяпер жа папрашу мне абяцаць,
Што будзеш ты сягоння нас вянчаць.

Брат Ларэнца

Святы Францыск! Якая перамена!
Любіў ты Разаліну так страшэнна
І хутка так забыў. У юнакоў,
Відаць, не ў сэрцы, а ў вачах любоў.
Ах, Езус-Мар'я. Ад любові шалёнай
Яшчэ зусім нядаўна цёк з вачэй
Па бледных шчоках горкіх слёз ручэй.
Прапала марна шмат вады салёнай,
Якой ты прыпраўляў тваё каханне.
Яшчэ ж і воблакаў твайго ўздыхання
Не разагнала сонца ў небях,
І енк твой у маіх старых вушах
Яшчэ стаіць, і на шчацэ забыты
Нядаўніх слёз я бачу след нязмыты.
Калі сабой ты быў, а боль — тваім,
Дык Разаліне ты належаў з ім.
Калі мужчына нетрывалы ў страсці,
Дык тым лягчэй слабой жанчыне пасці.

Рамэо

Ты ж дакараў, што я люблю яе.

Брат Ларэнца

Не за любоў — за дурасці твае.

Рамэо

Ты раіў пахаваць любоў блугую.

Брат Ларэнца

Не для таго, каб адкапаць другую.

Рамэо

Не гавары дакорлівых мне слоў.
Яна любоўю плаціць за любоў,
Не так, як тая.

Брат Ларэнца

Разгадала тая,
Што бойка так любоў тваю чытае
На памяць, хоць не ведае складоў.
Ну што ж, хадзем. Я памагчы гатоў.
Мо шлюб дзяцей бацькам саслужыць службу
І ператворыць іх злабу у дружбу.

Рамэо

Хутчэй, хутчэй, мяне чакае шчасце.

Брат Ларэнца

Хто так спяшаецца, той можа ўпасці.

Сцэна чацвёртая

Вуліца.

Уваходзяць Бенволіо і Меркуцыо.

Меркуцыо

Куды ж таго Рамэо чэрці ўзялі?
Што, дома ён не начаваў сягоння?

Бенволіо

Не начаваў — пытаўся я ў слугі.

Меркуцыо

І ўсё тут Разаліна вінавата —
Дзяўчынка бледнашчокая і злая.
Ён звар'яецца зараз праз яе.

Бенволіо

Тыбальт — сваяк старога Капулеці —
Прыслаў сягоння ў дом пісьмо яму.

Меркуцыо

Магу ў заклад ісці, што гэта выклік.

Бенволіо

Ну што ж, Тыбальту ён адкажа.

Меркуцыо

Кожны, хто ўмее пісаць, зможа адказаць на
пісьмо.

Бенволіо

Не пісьмом адкажа, а выклікам на дзёрзкі выклік.

Меркуцыо

На жаль, небарак Рамэо мёртвы ўжо. Пранізалі
яго наскрозь чорныя вочы бялявай дзяўчынкі. Ву-

ха яго прастрэлена любоўнай песенькай. У сэрца, у самую сярэдзіну, трапіла яму страла сляпога хлапчука. Ну, дзе ж яму цяпер цягацца з Тыбальтам?

Бенволіо

А што ж такое Тыбальт?

Меркуцыо

Напэўна ўжо не які-небудзь кашачы цар Тыберт, а крыху важней. О, ён герой далікатных манер. Ён б'ецца на паядынку, усё роўна як ты пч нотых спяваеш. Захоўвае адлегласць, меру, тэмп, вытрымлівае кароценькую паўзу — раз, два, а трэці ўжо ў грудзях у вас. Ён сапраўдны згубіцель гузікаў, што на канцах рапір. Дуэлянт, дуэлянт. Дваранін самага першага гатунку, знаток першых і другіх зачэпак для дуэлі. Ах, бяссмертнае: *pass ado*, яго *punto reverso*, яго *hai!*..

Бенволіо

Што?

Меркуцыо

Чорт бы іх пабраў гэтых модных блазнаў, манерных балбатуноў, што мову перакручваюць на новы лад: «Клянуся Езусам, дзівосны клінок, надзвычайны мужчына, цудоўная дзеўка». Хіба не крыўдна, друг, што нас апаноўваюць гэтыя чужаземныя мухі, гэтыя модныя *pardonnez moi*², такія сквапныя да новых убораў, што ім на старых лаўках і сядзець у іх нязручна. Агідна слухаць гэтых іх «*bon, bon*»³.

Уваходзіць Рамэо

Бенволіо

Вось і Рамэо ідзе, вось і Рамэо.

Меркуцыо

Вялы, як марынованы селядзец. О, мяса, мяса! Як ты так абрыбілася? Ён увесь цяпер расплыўся ў настройх Петраркі. Лаура — у параўнанні з яго любай — кухарка, хоць яе палюбоўнік апяваў яе куды лепш. Дыяна — няўклюдка, Клеапатра — цыганка, Елена і Гера — вулічныя флюндры. Фіоба хоць і мае шэрыя вочы і яшчэ там нешта такое. але

¹ Выпад, адбой, «рануў!» (італ.) — фехтавальныя тэрміны.

² Прашу прабачэння (франц.)

³ Лубя, добра (франц.)

і яна ні к чорту не варта. Сіньёр Рамэо, bonjour!¹
Французскае прывітанне вашым французскім
штанам. Вы нас здорава падвялі ўчора вечарам.

Рамэо

Добры дзень вам абодвум. Як я вас падвёў?

Меркуцыо

Уцяклі, сіньёр, уцяклі. Хіба не памятаеце?

Рамэо

Даруй мне, добры Меркуцыо, у мяне былі важныя
справы. У такіх выпадках, як мой, можна ўхіліц-
ца ад правіл далікатнасці.

Меркуцыо

Ты хочаш сказаць, што ў падобных выпадках не
грэх і схіліцца.

Рамэо

З далікатнасці, вядома.

Меркуцыо

Ну так, ты з далікатнасці даволі гнуткі.

Рамэо

А ты ад гнуткасці такі далікатны са мною.

Меркуцыо

Я — цвет далікатнасці.

Рамэо

Кветачка. Сапраўдны букет.

Меркуцыо

Вядома.

Рамэо

У мяне вось на туфлях такія кветкі.

Меркуцыо

Здорава сказана. Ганяйся ж ты з гэтым жартам за
мною, пакуль не стопчуцца падэшвы тваіх адзіных
туфель, тады прыйдзе канец і адзінаму твайму
жарту.

Рамэо

Вось гэта жарт — сапраўды адзіны ў сваім родзе,
які не варт падэшвы маіх туфель.

Меркуцыо

Ратуй, добры Бенволю, а то мой досціп слабее.

Рамэо

Паганяй яго і прышпорвай, паганяй і прышпор-
вай, а то я крыкну — абагнаў.

Меркуцыо

Калі твае жарты паляцяць адзін за адным, як дзі-

¹ Добры дзень! (франц.)

кія гусі, дык я прапаў. У цябе ў адным пачуцці больш дзічы, чым у мяне ў пяці. Ва мне ж няма нічога гусінага.

Ра м э о

Ты сам добры гусак. Гэта ж пра цябе гавораць: «З яго, як з гусака вада».

Меркуцы о

Я табе вуха адшчыпну за гэта.

Ра м э о

Будзь добрым гусаком і не шчыпліся.

Меркуцы о

Твой жарт — страшэнная кісляціна, як дзікае яблыка.

Ра м э о

Гэта не дрэнная прыправа да тлустага гусака.

Меркуцы о

Твой жарт расцягваецца, як казіная шкура. Ён у цябе на вяршок, а ты расцягваеш яго на сажань.

Ра м э о

Я расцягну яго да поўнай меры і абкручу ім гусака, дык і выйдзе, што ты гусак у поўнай меры.

Меркуцы о

Ну вось, хіба гэта не лепш, чым стагнаць і хныкаць ад любві? Цяпер ты зноў той самы Ра м э о. Як мае быць Ра м э о і па натуры і па выхаванню. А гэта сліявая любоў падобна да блазна, што, высунаўшы язык, кідаецца сюды і туды, шукаючы дзіркі, каб схаваць сваю цацку.

Бенволі о

Стой, стой, даволі.

Меркуцы о

Чаму — стой?

Бенволі о

Каб твая гаворка не была бясконцай.

Меркуцы о

А калі я буду стаяць, дык, думаеш, хутчэй да канца дайду. Наадварот, я быў бы ўжо ў канцы, каб ты мяне не спыніў.

Уваходзяць карміліца і П'етра.

Ра м э о

Вось дык убор!

Меркуцы о

Парус, парус!

- Бенволіо
Два: спадніца і штаны.
- Карміліца
П'етра.
- П'етра
Чаго?
- Карміліца
Дай мой веер, П'етра.
- Меркуцыо
Падай ёй, П'етра. Няхай яна веерам прыкрые свой твар. Так будзе прыгажэй.
- Карміліца
Добры дзень вам, сіньёры!
- Меркуцыо
Добры вечар, сіньёра.
- Карміліца
Хіба ўжо вечар?
- Меркуцыо
Каля гэтага. Ужо стрэлка-распусніца стаіць на дванаццаці.
- Карміліца
Ідзіце прэч. Што вы за чалавек?
- Рамэо
Чалавек, якога бог стварыў дый сам каецца.
- Карміліца
Вось гэта, дальбог, добра сказана. І сам каецца... Сіньёры, ці не скажа мне хто з вас, дзе я магу знайсці маладога Рамэо?
- Рамэо
Гэта я магу сказаць. Але малады Рамэо, калі вы яго знойдзеце, будзе старэйшы, чым тады, калі вы пачалі яго шукаць. З усіх, хто носіць гэта імя, я самы малодшы, калі не самы горшы.
- Карміліца
Як вы хораша гаворыце.
- Меркуцыо
Хораша, што ён самы горшы? Здрава сказанула. Разумна, разумна.
- Карміліца
Калі гэта вы — ён, сіньёр, дык я хачу сказаць вам нешта па сакрэту.
- Бенволіо
Напэўна, запрашэнне на вячэру.

Меркуцыо

Зводніца, зводніца! Ату яе!

Рамэо

Каго ты цкуеш?

Меркуцыо

Не зайца, сіньёр, а можа, і зайца, запечанага ў
посным пірагу, які счарсцвеў і зацвіў раней, чым
яго пачалі есці.

(Спявае.)

Заяц шэры, сталы ўзрастам,

Можна есці нават постам —

Не скаромная яда;

Толькі высах ён без меры,

Састарэўся заяц шэры,

І пратух ён — вось бяда.

Рамэо, будзеш ты сёння дома ў свайго бацькі? Мы
ж ідзём туды абедаць.

Рамэо

Я іду следам за вамі.

Меркуцыо

Бывайце, старэнькая сіньёра.

(Спявае.)

«Сіньёра, сіньёра, сіньёра!..»

Выходзіць з Бенволіо.

Карміліца

А такі ж бывайце. Скажыце, сіньёр, хто гэты на-
хабнік, напханы ўсялякім паскудствам?

Рамэо

Гэта, няня, чалавек, які любіць слухаць сябе само-
га і за адну мінуту нагаворыць столькі, колькі сам
не пераслухае за месяц.

Карміліца

Няхай толькі ён скажа што-небудзь наконт мяне,
дык я з ім упраўлюся, хоць бы ён быў дужэйшы,
чым ёсць. Спраўлюся і яшчэ з дваццаццю такімі
ўрвіцелямі. А не сама, дык нехта ўправіцца. Ах,
паскуднік! Што я яму — дзеўка гуляшчая ці ша-
лахвост які з яго шайкі?

(Да П'етра.)

А ты што стаіш, разявіўшы рот? Табе і нічагуткі,
што кожная шэльма мною забаўляецца.

П'етра

Я не бачыў, каб хто з вамі забаўляўся, іначай я

адразу выняў бы свой меч. Я вымаю яго так жа хутка, як і кожны іншы, калі ёсць для гэтага зручны выпадак і калі закон на маім баку.

Карміліца

Мяне такая злосць узяла, што я аж калачуся ўся. Калі ласка, сіньёр, на адно слоўца. Як я ўжо сказала, мая маладая сіньёра даручыла мне знайсці вас... ну, а што яна загадала вам сказаць, пра гэта я памаўчу пакуль што. Спачатку дазвольце вам далажыць, што калі вы маеце намер, як той казаў, тсцькі пазабаўляцца з ёю, дык гэта будзе, як той казаў, вельмі дрэнны ўчынак, бо яна ж яшчэ такая маладая, і таму, калі хочаце ашукаць яе, дык гэта будзе нядобры ўчынак; ашукаць такую высакародную дзяўчыну — гэта брыдка.

Рамэо

Няня, кланяйся ад мяне сіньёры. Клянуся...

Карміліца

Вось добрая душа! Клянуся, што я ўсё гэта ёй раскажу. Яна будзе найшчаслівейшай жанчынай у свеце.

Рамэо

Што ж ты ёй раскажаш, няня? Ты ж не даслухала мяне.

Карміліца

Я скажу ёй, сіньёр, што вы пакляліся, а гэта, як я разумею, і ёсць якраз тое самае, што павінен рабіць высакародны чалавек.

Рамэо

Скажы ёй,
Няхай яна прычыну знойдзе сёння
Прыйсці на споведзь. Там айцец Ларэнца
Звянчае нас. Вазьмі вась за паслугі.

Карміліца

Не, не, сіньёр, ды што вы! Нічога не вазьму.

Рамэо

Ну, вась яшчэ. Бяры, кажу! *(Дае ёй грошы.)*

Карміліца

Дык сёння адвячоркам! Добра, прыйдзе.

Рамэо

Ты за сцяной манастыра чакай.
Слуга мой прыйдзе зараз жа туды
І лесвіцу вярвачную дасць.
Па ёй у змроку ночы я ўзнімуся

На самую вяршыню шчасця. Ну,
Бывай і вернай будзь. Я за паслугу
Аддзякую. Джульеце прывітанне.

Карміліца

Няхай вам бог паможа... Пачакайце!

Рамэо

Што, дарагая няня?

Карміліца

Ваш слуга

Ці верны? Бо сакрэт датуль сакрэтам,
Пакуль адзін з дваіх не быў пры гэтым.

Рамэо

Ручаюся, што верны ён, як сталь.

Карміліца

Ну, добра, сіньёр. Мая сіньёра — найлепшая ў свеце. Божа ты мой, божа! Калі яна была яшчэ маленькая, толькі яшчэ лепятаць пачынала... О, ёсць, ведаеце, у горадзе адзін дваранін, граф Парыс, дык вельмі ж ён ласа паглядае на яе, а яна, небарака, глядзець на яго не можа, як на жабу, як на самую сапраўдную жабу-рапуху. Я часамі, каб падражніць яе, вазьму дый скажу, што Парыс самы падхадзяшчы для яе мужчына. Як скажу так, дык яна аж пабляднее, проста як палатно белая стане... А гэта праўда, што размарын і Рамэо пачынаюцца з аднае літары?

Рамэо

З аднае, няня; дык і што ж? Адно і другое пачынаюцца на «р».

Карміліца

Які вы жартаўнік! Гэта ж сабачая літара — ррр. Не, я ведаю, што яны пачынаюцца з другой літары. Бо яна так міла, так складна гаворыць пра вас і пра размарын, што вам бы любя было паслухаць.

Рамэо

Кланяйцеся маладой сіньёры. *(Выходзіць.)*

Карміліца

Тысячу раз буду кланяцца. П'етра!

П'етра

Чаго?

Карміліца

Вазьмі мой веер, ды ідзі наперад. Хутчэй!

Выходзяць.

Сцэна пятая

Сад Капулеці.

Уваходзіць Джульета.

Джульета

Як няню я паслала, біла дзевяць,
Сказала — вернецца праз паўгадзіны:
А можа, — не знайшла? Не! Быць не можа:
Яна, кульгавая, марудзіць. У любві
За пасланцоў павінны мыслі быць;
Што дзесяць раз шпарчэйшыя за промень.
Які з узгоркаў змрок начны зганяе.
І нездарма ў Венерыну каляску
Запрэжаны крылатыя галубкі,
А ў Купідона крыллі быццам вецер.
Ужо над галавою сонца — поўдзень,
Пайшла ж у дзевяць — цэлых тры гадзіны.
І ўсё няма. Ёй хоць бы што. Нябось
Каб маладая кроў у ёй кіпела
І пал юнацкі, дык яна б лятала,
Як мячык той. Яе сваім бы словам
Я кінула да мілага свайго,
А ён бы — да мяне. Але старыя,
Як мёртвыя. Цяжкія на хаду.
Ну, дзе ж яна? Я з розуму сыду.
Ідзе! О божа!

Уваходзяць карміліца і П'етра

Няня, залатая!

Ну што, знайшла яго? Адпраў слугу.

Карміліца

Ідзі, чакай нас ля каліткі, П'етра.

П'етра выходзіць.

Джульета

Ну, няня, дарагая! Божа мой!
Чаму ж ты хмурная? Благія весткі?
А ты ўсё роўна весела расказвай.
А добрыя — тады іх музыкі
Не псуў ты выглядам сваім панурым.

Карміліца

Стамлася, дай мне перадыхнуць.
Ух, косці як баляць! Вось дык прагулка!

Джульета

Вазьмі мае, а мне свае дай косці,
Хутчэй расказвай толькі, дарагая.

Карміліца

Паспееш. Пачакай хвілінку. Бачыш,
Што дух мне заняло.

Джульета

Не заняло,

Калі змагла сказаць, што заняло.
Больш часу траціш ты на адгаворкі,
Чым трэба на само апавяданне.
Скажы хоць — вестка добрая ці не,
А рэшту скажаш потым. Заспакой жа!
Інакш і я табе не дам спакою.

Карміліца

Адно скажу — выбар твой няўдалы. Не ўмееш вы-
біраць мужчын. Рамэо? Ды куды ён варты? Хоць з
твару ён і прыгажэйшы за ўсіх мужчын, але затое
нага яго самая дасканалая з усіх ног. А яго рукі —
стан — хоць пра іх і нельга нічога сказаць, але я не
ведаю, з чым іх і параўнаць. Наконт ветлівас-
ці — не скажу, не скажу, каб вельмі ўжо, але рах-
маны ён, як ягнятка... Ідзі, дзеўка, памаліся богу
за свой лёс... А што — у нас ужо абедалі?

Джульета

Не, не! Я ж гэта ведала раней.
Скажы, што пра вяселле ён сказаў?

Карміліца

Як галава баліць! Ох, галава!
Аж разрываецца на дваццаць частак.
А паясніца! Ох ты, паясніца!
Як ломіць! І табе не грэх за гэта?
Да смерці заганяеш ты мяне.

Джульета

Шкада мне вельмі, што табе так дрэнна...
Скажы ж мне, мілая, што ён сказаў.

Карміліца

Твой любы сказаў, як чэсны дваранін, і ветлівы,
і мілы, і прыемны, і, магу прысягнуць, што сум-
ленны... Дзе маці?

Джульета

Дзе маці? Дома маці. Дзе ж ёй быць?
Як па-дурному ты гаворыш, няня:

«Твой любы, часны дваранін, сказаў:
Дзе маці»...

Карміліца

Божа, як яна ўскіпела!

Вось дык прыпаркі для касцей балючых!

Цяпер сама будзь пасланцом сваім.

Джульета

Не злуйся... Ну, дык што ж сказаў Рамэо?

Карміліца

Цябе да споведзі адпусцяць сёння?

Джульета

Адпусцяць.

Карміліца

Ну, дык ідзі ты да Ларэнца ў келью,

Там муж чакае, каб ты жонкай стала.

Глядзі, як кроў зайграла на шчаках!

Вось зараз больш яны пачырванеюць.

Ідзі ў царкву хутчэй, а я пайду

Дастану лесвіцу, каб мог твой мілы

Па ёй да птушачкі ў гняздо дабрацца,

Як змеркнецца. Вам радасць, а праз вас

Я цэлы дзень у клопаце, у хадзьбе.

Але чакай, вась ночы прыйдзе час,

Цяжар тады ўжо ляжа на цябе.

Ідзі ж у келью. Я пайду абедаць.

Джульета

Бывай! Іду я шчасце зведаць.

(Выходзіць.)

Сцэна шостая

Келья брата Ларэнца.

Уваходзяць брат Ларэнца і Рамэо.

Брат Ларэнца

Хай бог благаславіць святы абрад

І горам за яго не пакарае.

Рамэо

Амінь, амінь. Няхай хоць гора прыйдзе,

Дык радасці яно не перавысіць,

Што за адну мінуту з ёй пазнаеш.

Малітваю з'яднай ты нашы рукі,

А там — хай прыйдзе смерць, любві забойца —
Мне досыць, што яе назваў сваёй.

Брат Ларэнца

У бурных радасцей канец раптоўны,
Іх перамога — смерць. Яны згараюць,
Як порах і агонь пры датыканні.
Салодкі мёд салодкасцю празмернай
Нам прыкрым робіцца і траціць смак.
Любі ты ў меру — будзе больш трывала,
Паспешны траціць так жа, як марудны.

Уваходзіць Джульета.

Вось і яна! Такой хадою лёгкай
Не пратаптаць каменных гэтых пліт.
Любоўніка ўтрымала б павуцінка,
Што носіць ветрык восенню лагоднай.
Такая лёгкая заўсёды марнасць.

Джульета

Маё вам прывітанне, добры ойча!

Брат Ларэнца

За нас абодвух дзякуе Рамэо.

Джульета

Дык і яму таксама прывітанне,
Каб недарэмна дзякаваў ён мне.

Рамэо

Калі ты поўна радасці, як я,
І зможаш выказаць яе мацней,
Тады паветра навакол напоўні
Сваім дыханнем, музыкаю слоў,
Ты перадай усю бязмернасць шчасця,
Якое нам дае спатканне наша.

Джульета

Любоў не словамі багата — зместам,
Гардзіцца сутнасцю, а не уборам,
Адзін жабрак сваё багацце злічыць,
Мая ж любоў багатая без меры,
Я не магу злічыць і паўбагацця.

Брат Ларэнца

Хадзем... Усё мы зробім за хвіліну.
Пакуль царква святая ў плоць адзіну
Не злучыць вас, адных я не пакіну.

Выходзяць.

АКТ ТРЭЦІ

Сцэна першая

Верона. Рыначны пляц.

Уваходзяць Меркуцыо, Бенволіо,
пажы і слугі.

Бенволіо

Мой друг Меркуцыо, хадзем адгэтуль,
Гарачы дзень, гуляюць Капулеці.
Сустрэнемся — ад бойкі не ўхіліцца,
Такой гарачынёю кроў кіпіць.

Меркуцыо

Ты страшэнна падобны на аднаго з такіх малай-
цоў, што, як толькі ўвойдзе ў шынок, бразне сваю
шпагу на стол і скажа: «Дай божа, каб ты мне
сёння не спатрэбілася», а пасля другога кубка вы-
хватвае яе, каб парнуць шынкара, хоць у гэтым
няма ніякай патрэбы.

Бенволіо

Няўжо я падобны на такога?

Меркуцыо

Вядома. Ты такі ж забіяка, як кожны італьянец:
як толькі разгарачышся, дык і закіпіш, а як закі-
піш, дык вельмі гарачы.

Бенволіо

А тады што?

Меркуцыо

А тады, — каб вас было два такіх, дык не застало-
ся б ніводнага: вы зараз жа забілі б адзін другога.
Ты! Ды ты гатоў пабіцца з чалавекам за тое, што ў
яго барадзе адным воласам больш ці менш, чым у
цябе. Ты з чалавекам паб'ешся за тое, што ён арэ-
хі лузгае, і толькі таму, што ў цябе вочы арэхавага
колеру. Ну, чые вочы ўбачаць тут прычыну для
бойкі, апрача тваіх? У тваёй галаве столькі задзе-
ру, колькі ў яйцы бялка з жаўтком... хоць яна
разам з тым пустая, як выедзенае яйцо, бо ў час-
тых бойках з яе выбілі ўсе глузды. Ты раз пабіўся
з чалавекам за тое, што ён кашляў на вуліцы і
кашлем пабудзіў твайго сабаку, які спаў на сон-
цы. Хіба ты не счачіўся з краўцом за тое, што ён
надзеў новы камзол, не дачакаўшыся вялікадня?
З другім чалавекам ты пабіўся за тое, што ён завя-

заў новыя чаравікі старой істужкай. І ты яшчэ ўздумаў стрымліваць мяне ад бойкі.

Бенволіо

Калі б я быў такі забіяка, як ты, дык я даўно ўжо запрадаў бы сваё жыццё першаму сустрэчнаму, калі б ён паручыўся хоць за адну гадзіну твайго існавання.

Меркуцыо

Жыццё прадаў бы? Ах ты, прастата.

Бенволіо

Клянуся галавой — ідуць Капулеці.

Уваходзяць Тыбальт і іншыя.

Меркуцыо

Клянуся пятой — мне хоць бы што.

Тыбальт

(да сваіх)

За мной! Я з імі буду гаварыць.

(Да Меркуцыо і Бенволіо.)

А, добры дзень, сіньёры! Аднаму з вас Хацеў бы я сказаць адно славечка.

Меркуцыо

Аднаму з нас і толькі слова? А вы да слова што-небудзь прыбаўце, ну, хоць бы ўдар.

Тыбальт

Я гатоў і на гэта, дайце толькі зручны выпадак.

Меркуцыо

А калі не даць выпадку, дык самі вы ўзяць не жаце?

Тыбальт

Меркуцыо, і ты з Рамэо ў адну дудку граеш!

Меркуцыо

Граю ў адну дудку? Ці не лічыш ты нас дударамі? Граем мы з табой на розны лад.

(Бярэца за шпагу.)

Вось мая дудка,— яна прымусіць цябе скакаць. У адну дудку!..

Бенволіо

Тут шмат людзей, а мы заводзім спрэчку.

Альбо другога месца пашукайма,

Альбо спакойна спрэчку будзем весці,

Альбо разыдземся: на нас глядзяць.

Меркуцыо

Няхай глядзяць, на тое ж вочы ў іх,

Я ні для кога з месца не скрануся.

Тыбальт

Ну, мір, сіньёр! Мой чалавек ідзе.

Меркуцыо

Няхай мяне павесяць, калі ён
Ліўрэю вашу апрануў хоць раз,
Калі ж паклічаш ты яго на бойку,
На гэты заклік ён ахвотна пойдзе,—
У гэтым сэнсе ён заўсёды твой.

Тыбальт

Рамэо, да цябе мая нянавісьць
Не знае слоў інакшых,— як падлец.

Рамэо

Тыбальт, прычына, праз якую я
Люблю цябе, мне кажа гнеў стрымаць,
Які ты выклікаў. Я не падлец.
Бывай! Ты дрэнна ведаеш мяне.

Тыбальт

Хлапчук! Абразы гэтым не загладзіш.
Вярніся зараз жа і вымі шпагу.

Рамэо

Ніколі я цябе не абражаў.
Што я люблю цябе, ты не паверыш,
Пакуль прычын любові не будзеш ведаць.
Дык задаволься ж, любы Капулеці,—
Імя мне гэта любя, як сваё.

Меркуцыо

О, подлая ганебная пакорнасць!
Alla stoccato¹ гэту ганьбу змые.
Тыбальт, эй, мышалоў! Выходзь сюды!

Тыбальт

Чаго ты хочаш ад мяне?

Меркуцыо

Нічога, кашачы цар,— я хачу толькі ўзяць адно
жыццё з тваіх дзевяці жыццяў. Як упраўлюся з
адным жыццём, тады, з твайго дазволу, выб'ю з
цябе і астатнія восем. Выцягвай жа за вушы сваю
шпагу з ножнаў. Ды хутчэй, а то мая засвішча
каля тваіх вушэй.

Тыбальт

(*вымае шпагу*)

Я гатоў.

¹ Працінаючы ўдар (*итал.*) — фехтавальны тэрмін.

Рамэо

Схавай ты шпагу ў ножны, друг Меркуцыю!

Меркуцыо

Ну, ну, сіньёр! Давай, не аглядайся!

Б'юцца.

Рамэо

Бенволію! Сюды хутчэй са шпагай.
Мы зброю выб'ем. Сорамна, сіньёры!
Тыбальт! Меркуцыю! Сурова герцаг
Забараніў на вуліцы Вероны
Такія бойкі. Стойце ж вы! Тыбальт!
Меркуцыю мой добры!

Тыбальт з-пад рукі Рамэо раніць Меркуцыю
і ўцякае з сваімі спадарожнікамі.

Меркуцыо

Ранен я.

Чума на вашы дзве радні! Канец мне.

А ён уцёк? Ён цэлы?

Бенволію

Ты паранен?

Меркуцыо

Царапіна. Ды хопіць мне яе.

Дзе паж мой? Шэльма, доктара пакліч!

Рамэо

Крапіся, дружа, рана ж не страшная.

Меркуцыо

Ну, вядома: яна не такая глыбокая, як калодзеж,
і не такая шырокая, як царкоўныя дзверы, але до-
сыць будзе і такой. Наведайся да мяне заўтра, і ты
знойдзеш мяне спакойным і нерухомым. Я ручаю-
ся, што выбіты з гэтага свету. Чума на вашы дзве
радні! Чорт вазьмі! Гэты сабака, пацук, мыш, кот
мог задрапаць чалавека насмерць! Хвалько, дрэнь,
нягоднік, які б'ецца паводле правілаў арыфметы-
кі. І якога чорта стаў ты паміж намі? Я быў ране-
ны з-пад твае рукі.

Рамэо

Я думаў лепш зрабіць.

Меркуцыо

А выйшла горш.

Бенволію, дапамажы зайсці

Мне ў дом, які... Я аслабеў зусім.

Чума на вашы дзве радні! Праз іх

Я без пары пайду чарвям на ежу.
Гатоў! Канец! Ах, вашы дзве радні...

Меркуцыо і Бенволіо выходзяць.

Рамэо

Мой друг, самога герцага сваяк
Насмерць паранены тут за мяне,
За гонар мой, зняслаўлены Тыбальтам,
Тыбальтам, што раднёй мне стаў нядаўна.
О мілая Джульета! Хараство
Тваё зусім мяне расслабіла
І волю мужную ганебна размякчыла.

Уваходзіць Бенволіо.

Бенволіо

Рамэо, друг! Меркуцыю памёр.
На небе ўжо лунае смелы дух,
Які зямлю з пагардаю пакінуў.

Рамэо

О, чорны дзень — пачатак страшных дзён,
Другія беды нам прарочыць ён.

Бенволіо

Вось зноў ідзе сюды Тыбальт шалёны.

Рамэо

Ён жыву, ён рад. Меркуцыю ж забіты!
Прэч ад мяне лагоднасць! Мною цяпер
Хай агнявокая злаба кіруе.

Уваходзіць Тыбальт.

Ну, падляца вазьмі назад, Тыбальт.
Душа Меркуцыю яшчэ не так высока
Над нашымі галовамі ўзнялася:
Чакае ў спадарожніцы тваёй,
І з нас адзін туды ляцець павінен:
Ці ты, ці я, ці мы абодва разам.

Тыбальт

Хлапчук нікчэмны! Тут дружыў ты з ім,
Ляці ж за ім туды.

Рамэо

Меч вырашыць.

Б'юцца. Тыбальт падае.

Бенволіо

Рамэо, уцякай хутчэй, ратуйся!
Народ ідзе сюды. Тыбальт забіты.

Ды ну, ачніся! Калі схопяць тут,
Дык смерць табе ад герцага. Ёцякай!

Рамэо

Забава лёсу я.

Бенволіо

Чаго марудзіш?

Рамэо выходзіць, уваходзяць гараджане.

1-шы гараджанін

Куды ж уцёк той, хто забіў Меркуцыю?

Тыбальт — забойца. Ён куды ж уцёк?

Бенволіо

Тыбальт ляжыць вось тут.

1-шы гараджанін

За мной, сіньёр!

Ты іменем закона арыштован.

Уваходзяць герцаг са світай, Мантэкі
і Капулеці з жонкамі і іншыя.

Герцаг

Паганцы дзе, што бойку пачалі?

Бенволіо

Мой уладар! Я быў пры гэтым сам.

І ўсё табе дакладна перадам.

Забіты тут рукой Рамэо той,

Кім быў забіт сваяк адважны твой.

Сіньёра Капулеці

Тыбальт! Сын брата роднага! Забіты!

О герцаг! О мой муж! Тут наша кроў праліта!

Адплаты я прашу і правасуддзя:

Няхай жа кроў за кроў праліта будзе.

О, мілы мой пляменнік!

Герцаг

(да Бенволіо)

Бенволіо, хто бойку распачаў?

Бенволіо

Тыбальт, што ад рукі Рамэо паў.

Рамэо быў лагодны. Ён прасіў

Адумацца, пустую спрэчку кінуць,

Аб вашым страшным гневе папярэджваў,

Ён ветліва, спакойна гаварыў.

Але ніяк не ўціхамірыў гэтым

Буянага Тыбальта. Ён у грудзі

Меркуцыю накіраваў рапіру.

Той загарэўся ўвесь, зазьяла сталь.
Адной рукой ён спрытна смерць адводзіў,
Другой жа пасылаў яе Тыбальту.
Рамэо крыкнуў ім: «Сябры, пакіньце!»
І слоў шпарчэй ён кінуўся між іх,
Адводзячы смяротныя удары.
У гэты момант з-пад яго рукі
Тыбальт ганебным, здрадніцкім ударам
Насмерць параніў храбрага Меркуцыю.
Тыбальт уцёк, ды хутка зноў вярнуўся.
Рамэо помстаю гарэў увесь,
Яны схапіліся шпарчэй маланкі.
Я не паспеў разняць іх, як ужо
Тыбальт забіты, а Рамэо збег.
Я праўду ўсю сказаў, а калі не —
Дык пакарайце смерцю вы мяне.

Сіньёра Капулеці

Няпраўда ўсё — Мантэкі ён радня,
Адна ў іх кроў, і гэта ўсё хлусня.
Іх дваццаць напала на яго
І ўдваццацёх забіла аднаго.
Хай герцаг нас у крыўдзе не пакіне:
Забіў Рамэо — хай і сам загіне.

Герцаг

Тыбальт забіт, але ж забіў ён сам,
Хто ж за Меркуцыю адкажа нам?

Мантэкі

Няўжо ж Рамэо? Ўзяў за друга ён
Не больш таго, што ўзяў бы і закон —
Жыццё Тыбальта.

Герцаг

Вось і пакаранне:

Асуджваем яго мы на выгнанне.
Праз вашу злобу я панёс ахвяру:
Праліта кроў радні маёй праз вас.
За гэта я вам дам такую кару,
Што страту вы аплачаце сто раз.
Я буду глух да просьб і апраўдання,
Дарэмны тут і мольбы і рыданні.
Рамэо хай хутчэй адсюль бяжыць,
А то на свеце больш не будзе жыць.
Вазьміце труп. Майго загаду ждаць!
Забойства тут — забойцу апраўдаць.

Выходзяць.

Сцэна другая

Пакой у доме Капулеці.
Уваходзіць Джульета.

Джульета

Хутчэй скачыце, агнявыя коні,
К палацу Феба. Фаэтон каб быў
За фурмана, даўно б на захад вас
Загнаў, і ноч бы на зямлю сышла.
О, ноч — прыяцелька любви! Свой полаг
Над намі разапні, каб мог Рамэо
Абняць мяне нячутны і нябачны!
Для закаханых, кажуць, дастаткова
Святла ад іх жа позіркаў іскрыстых.
Сама любоў сляпая: цемра ночы
Да твару ёй. Бабулька ноч, я клічу:
Прыйдзі хутчэй і нашапчы на вуха,
Як выйграць мне прайграную ігру,
Дзе ігракі нявінныя абодва.
Акрый мяне сваім плашчом, каб людзі
Не ўбачылі, як кроў бушуе ў жылах
І чырванню на шчоках выступае.
Прыкрый мяне, пакуль любоў навучыць
Смялейшай быць і не лічыць за сорам
Таго, што крочыць следам за любоўю.
Прыйдзі, Рамэо — ясны дзень уночы,
Зазяй у цемры ты бялей за снег,
Што на крыле у ворана ляжыць.
Ноч цёмнавокая, цыганка ноч,
Прышлі Рамэо! А калі памрэ ён,
Разрэж яго на дробненькія зоркі —
І неба так зазіхаціць прыгожа,
Што свет увесь улюбіцца ў цябе
І сонцу больш не будзе пакланяцца.
Палац любви сабе купіла я,
Ды не магу ўладаць яшчэ. Сама
Я куплена, і мною не ўладаюць.
Дзень доўжыцца, як перад святам ноч
Дзяўчыны той, якой купілі плацце,
Але адзець да дня яна не зможа.
Ах, вось і няня, мой вястун чаканы.
Язык, што вымавіць імя Рамэо,
Надораны нябесным красамоўствам.

Якія весткі, няня? Ты вяроўкі
Дастала для Рамэо?

Карміліца

Так, вяроўкі.

Джульета

Якія ж весткі? Што ты ломіш рукі?

Карміліца

О гора! Ён памёр, памёр, памёр!

Загінулі, сіньёра, мы зусім.

Сканаў. Насмерць забіты ён! Памёр!

Джульета

Няўжо злабой такою дыша неба?

Карміліца

Калі не дыша неба, дык Рамэо.

Рамэо! О Рамэо! Хто б падумаў?

Джульета

Што ты за д'ябал, што мяне так мучыш?

Ад гэтай мукі пекла б застагнала.

Скажы — Рамэо сам сябе забіў?

Адно такое слова, як «забіты»,

Хутчэй заб'е, чым позірк васіліска.

Калі забіты, дык скажы «забіты»,

А не, дык «не». Не муч, кажы адразу,

Залежыць лёс мой ад твайго адказу.

Карміліца

Сама сваімі бачыла вачамі

Вось тут во, на грудзях геройскіх, рану,

Няшчасны труп, крывёй абліты ўвесь.

Запечаная кроў... Мне млосна стала.

Джульета

О сэрца, разарвіся на куска!

Ты абанкруцілася. Стой, не біся!

Не плачце, вочы! Вечная цямніца

Суцешыць вас. Цяпер мне свет не мілы.

Яго ўзяла, бяры й мяне, магіла.

Карміліца

Тыбальт, саколiк мой, мой любы хлопчык!

Такі высакародны і пачцівы!

Чаму ж ты лёг раней мяне ў магілу?

Джульета

Адкуль прыйшло такое спусташэнне?

Забіт Рамэо? І Тыбальт таксама?

Мой мілы брат і мілы муж — абодва?
Скон свету, а трубы з нябёс не чутна.
Хто ж будзе жыць, калі такіх не стала?

Карміліца

Тыбальт забіты, а Рамэо выгнан.
Забіў яго Рамэо — і ў выгнанні.

Джульета

Тыбальта кроў праліў Рамэо? Божа!

Карміліца

Праліў. О гора мне! Праліў, праліў!

Джульета

О, сэрца змея пад красы абліччам!
Калі ў пячоры гэткай цудоўнай
Ды жыў дракон? Тыран красы дзівоснай.
У выглядзе анёлка — чорт. Груган
У пер'і голуба. Ягнятка — воўк.
Стварэнне гнюснае з абліччам боскім!
Анёлак і падлюга! Процілегласць!
Што ж пеклу ты пакінула, прырода,
Калі ў жывы Эдэм красы чароўнай
Нячысты дух пякельны пасяліла?
Нашто для кнігі д'ябальскага зместу
Прыгожы пераплёт? З чыйго дазволу
Падман живе ў палацы хараства?

Карміліца

Няма ў мужчын ні сораму, ні праўды —
Ўсе ашуканцы, здраднікі, лгуны.
Дзе мой слуга? Гарэлкі мне хутчэй!
Няшчасце гэтае мяне састарыць.
Рамэо ганьба!

Джульета

Сціхні, прыкусі язык.

Не нарадзіўся ён для ганьбы,
І сорам бы ад сораму згарэў,
Чало яго крануўшы. Гэта трон:
На ім павінна чэсць каранавацца —
Адзіная ўладарніца над светам.
Звяруга я, што лаяла яго.

Карміліца

Ды не хваліць жа вам забойцу брата.

Джульета

А што ж, свайго мне мужа праклінаць?
О бедны муж, які язык аблашчыць
Тваё імя, калі ўжо я сама,

Што жонкай трохгадзіннаю была,
Яго так бэспіла? Нашто ж, нягоднік,
Майго забіў ты брата? Хоць інакш
Нягоднік брат майго забіў бы мужа.
Дык прэч жа вы, дурніцы-слёзы, прэч!
Назад вярніцеся ў сваю крыніцу.
Даніну, што прызначана для смутку,
Вы радасці прынеслі памылкова.
Жывы ж мой муж, якога загубіць
Хацеў Тыбальт. Загінуў жа Тыбальт,
Што мужа загубіць хацеў майго.
Усё тут добра. Дык чаго ж я плачу?
Было тут слова — гораі смерці брата
Яно прыбіла. Мне б забыць яго.
Але яно мне ўрэзалася ў памяць,
Як справы грэшніка ў яго сумленне.
«Тыбальт забіты, а Рамэо выгнан».
«Рамэо выгнан». Гэта слова — «выгнан»
Забіла зразу тысячу Тыбальтаў.
З мяне даволі ўжо і смерці брата,
На гэтым бы канец. Але ж бяда
Не любіць адзіноты, а прывыкла,
Каб чарадою ўслед ішлі другія,
Тады за словамі: «Тыбальт забіты»
Чаму б ёй не сказаць: «Памёр твой бацька
Ці маці? Нават хоць абое разам?»
І я па іх паплакала б звычайна.
Але за словамі аб смерці брата
Сказаць: «Рамэо выгнан». Гэтым словам
Насмерць забіты зразу бацька, маці,
Тыбальт, Рамэо, я. «Рамэо выгнан».
Няма тут смерці ні канца ні краю;
Каб выказаць свой боль, я слоў не маю.
Дзе бацька? Маці дзе?

Карміліца

Тыбальта прах

Аплакваюць у горы і слязах.

Мо вас да іх прывесці?

Джульета

Не, хай самі

Абмяюць рану братаву слязамі.

А я... Я плакаць буду аб выгнанным,

Прымі адсюль вяроўкі. Ашуканы

Яны, як я. Па іх пянковым целе

Падняўся б ён бы да маёй пасцелі.
Цяпер памру дзяўчынай-удавой.
Хадзем ка мне, я вас вазьму з сабой.
Нявіннаю я гэты свет пакіну,
На вас у дол апусцяць дамавіну.

Карміліца

Ідзіце ў свой пакой. Каб вас уцешыць,
Рамэо я знайду. Я ведаю,
Дзе ён. Вы чуеце! Сягоння ноччу
Рамэо будзе тут. Я да яго
Іду. Цяпер ён у Ларэнца ў келы.

Джультета

Знайдзі яго, аддай пярсцёнак гэты
І папрасі, каб верны рыцар мой
Прышоў навек са мною развітацца.

Сцэна трэцяя

Келья брата Ларэнца.

Уваходзіць брат Ларэнца.

Брат Ларэнца

Выходзь, выходзь, Рамэо нешчаслівы!
Сама туга ўлюбілася ў цябе,
З няшчасцем ты павенчаны, мой сын.

Уваходзіць Рамэо.

Рамэо

Якія весткі, ойча? Ёсць прысуд?
З якой яшчэ нязнаннаю бядою
Павінен я спазнацца?

Брат Ларэнца

Мілы сын,

З няшчасцем ты здружыўся не на жарты.
Ёсць вестка ўжо аб герцагскім прысудзе.

Рамэо

Мо ён страшней яшчэ, чым страшны суд?

Брат Ларэнца

Прысуд яго не вельмі строгі: ты
Асуджан не на смерць, а на выгнанне.

Рамэо

Выгнанне? Злітуйся! Скажы мне — смерць!
Выгнанне мне куды страшней за смерць.
У сто разоў. Не гавары «выгнанне».

Брат Ларэнца

Адгэтуль толькі выгнан ты, з Вероны,
Дык будзь цярплівы — белы свет вялікі.

Рамэо

Няма за сценамі Вероны свету:
Чысцілішча, пакуты, пекла там.
З Вероны выгнан — выгнан я са свету.
Але ж выгнанне з свету — гэта смерць.
Выгнанне — тое самае, што смерць.
А называючы яе выгнаннем,
Сячэш ты шыю залатой сякерай
І усміхаешся, наносячы удар.

Брат Ларэнца

О грэх смяротны! О няўдзячнасць злая!
Тваю віну закон карае смерцю.
А герцаг наш па дабраце сваёй
Закон парушыў, стаўшы на твой бок:
Смерць чорную ён замяніў выгнаннем,
Ты ж гэтай міласці не хочаш бачыць.

Рамэо

Такая міласць — горш за катаванне.
Там неба толькі, дзе жыве Джульета.
Сабака, кот і мыш няшчасная,
І кожнае нікчэмнае стварэнне
Жыве пад гэтым небам, бачыць рай.
У мухі болей шчасця і свабоды,
Чым у Рамэо. Дадзена ёй права
Па ўласнай волі сесці і ўзляцець
З Джульецінай рукі, дзівоснай, белай,
Ці красці асалоду з вуснаў мілых,
Што быццам у нявіннасці дзявочай
Барвеюць пры ўзаемным дакрананні,
Як ягады каліны. Муха можа,
Адзін Рамэо гэтага не можа.
Яна свабодная, а я выгнаннік.
І ты мне кажаш, што выгнанне — міласць?
Няўжо нажа не меў ты, ці атруты,
Ці іншага чаго для наглай смерці,
Апроч такога слова, як выгнанне?
Як у цябе, мой ойча, служка боскі,
Духоўнік мой і друг, хапіла духу
Забіць мяне страшэнным словам «выгнан»?

Брат Ларэнца

Паслухай ты, вар'ят, што я скажу.

Рамэо

І зноў ты загаворыш аб выгнанні.

Брат Ларэнца

Ад слова гэтага я зброю дам:

Напітак філасофіі цудоўны

Цябе уцешыць нават і ў выгнанні.

Рамэо

Ў выгнанні! К чорту філасофію!

Не створыць філасофія Джульеты,

І горада не перасунуць ёй,

Не адмяніць прысуду. Анічым

Яна мне не паможа. Дык маўчы.

Не гавары мне пра яе зусім!

Брат Ларэнца

Як бачу я, вушэй няма ў вар'яцтва.

Рамэо

А ў розуму, відаць, няма вачэй.

Брат Ларэнца

Давай тваю мы справу абмяркуем.

Рамэо

А як ты можаш гаварыць аб тым,

Чаго не ведаеш? Каб маладым

Ты быў, як я, каб так любіў Джульету,

Каб на гадзіну пажаніўся з ёй,

Забіў Тыбальта, звар'яцеў, як я,

І быў бы выгнаны, як я, тады б

Ты гаварыў. Ты рваў бы валасы

І падаў бы на землю — вось як я,

Каб загадзя сваю магілу змераць.

Стук у дзверы.

Брат Ларэнца

Устань! Там стукаюць. Хутчэй схавайся!

Рамэо

Не! Хіба хмара чорная тугі

Мяне схавае ад людскога вока.

Стук.

Брат Ларэнца

Ты чуеш? Хто там? — Уцякай, Рамэо!

Цябе тут схопяць. Пачакайце! Устань!

Стук.

Бяжы ў малельню. — Зараз! — Божа мой!

Як гэта па-дурному! — Вось іду!

Хто стукае так моцна? Што вам трэба?

Карміліца

Пусціце, ўсё скажу... Я ад сіньёры
Прыбегла, ад Джульеты.

Брат Ларэнца

Калі ласка.

Уваходзіць карміліца.

Карміліца

Скажыце мне, святы айцец, скажыце,
Дзе муж маёй сіньёры, дзе Рамэо?

Брат Ларэнца

Вунь на зямлі, ад слёз сваіх ён п'яны.

Карміліца

О, тое ж самае з маёй сіньёрай.

Брат Ларэнца

Няшчаснае якое падабенства!

Карміліца

Вось так жа і яна — ляжыць і плача,
Няшчасная, і плача, і рыдае.
Ну, ўстаньце, ўстаньце, калі вы мужчына.
Я вас Джульетай заклінаю — ўстаньце!
Чаго ж ужо так енчыць і стагнаць?

Рамэо

Карміліца!

Карміліца

Сіньёр, мы ўсе памром.

Рамэо

Расказвай пра Джульету — як яна?
Яна мяне забойцам, мусіць, лічыць,
Што ранак шчасця нашага запляміў
Крывёй яе радні. Дык дзе яна?
Што жонка тайная мая гаворыць
Пра наш няшчасны шлюб, што сам разбіў я?

Карміліца

Нічога не гаворыць, толькі плача.
То кінецца на ложак, то раптоўна
Як закрычыць: «Тыбальт», пасля «Рамэо»!
І зноў на ложак падае пластом.

Рамэо

Яе маё імя, як куля, забівае,
Як брата люблага забіла гэта

Праклятая рука. Скажы мне, ойча,
Дзе месціцца, ў якой часціне цела,
Маё імя? Скажы, каб мог я знішчыць
Агідны той прытулак.

(Вымае шагу.)

Брат Ларэнца

Прэч руку!

Ці ж ты мужчына? З выгляду мужчына,
А слёзы-то жаночыя ў цябе.
Як звер драпежны ты ў сваім шаленстве.
Жанчына ты у вобразе мужчыны,
Драпежнік у абліччы чалавека.
Клянуся, дзіва мне. Раней я думаў,
Што болей мужнасці ў цябе і волі.
Забіў Тыбальта, а цяпер ты хочаш
Забіць сябе, а разам з тым і жонку,
Якая толькі і жыве табою.
Ты ўзняў руку на род свой — на жыццё,
Клянеш зямлю і неба, а яны ж —
Жыццё, і неба, і зямля — ўсе тры —
З'ядналіся ў табе не для распаду,
І гэта ўсё зараз ты можаш знішчыць.
Саромейся! Ты гэтым самым ганьбіш
Сваю натуру, і любоў, і розум.
Цябе прырода імі надзяліла,
А ты дарэмна гэта ўсё марнуеш,
Не карыстаешся багатым дарам,
Каб вобраз свой няспынна ўдасканалваць,
Сваю любоў і розум. Вобраз твой —
Ні больш ні менш як тая лялька з воску,
Пазбаўленая доблесці мужчыны;
Твая любоў — хлусня і легкадумнасць,
Так-сяк прыбраныя ў старызну клятвы,
Калі ты мерышся парушыць клятву
І загубіць любоў, якой ты кляўся.
А розум твой, які любоў і вобраз
Павінен аздабляць, як арэолам,
Іх толькі сапсуе. Як порах той,
Які ў руках няўмелага салдата
Ўзрываецца тады, калі не трэба,
Так і ў цябе ўзарвецца раптам тое,
Што абаронаю служыць павінна,
І разнясе самога на кавалкі.
Адумайся! Жыве твая Джульета,

Што праз яе ты паміраў нядаўна,—
Ты ўжо шчаслівы. Загубіць цябе
Хацеў Тыбальт, а ты забіў яго,—
Дык зноў жа ты шчаслівы. Той закон,
Што смерцю пагражаў, табе спрыяе,
І смерць ён замяніў табе выгнаннем,—
І тут шчаслівы ты. На кожным кроку
Цябе дарамі асыпае шчасце,
Як закаханае, табе ўсё дагаджае,
Але, як наравістая дзяўчынка,
Надзьмуўся ты на шчасце, на любоў.
Адумайся, а то няшчасны будзеш.
Ідзі, як дагаворана, да любай.
Пранікні ў дом, уцеш і заспакой.
Але ўцякай, пакуль расставяць варту,
Бо ў Мантую не зможаш ты прабрацца,
Дзе жыць павінен, аж пакуль пра шлюб
Адкрыта можна будзе аб'явіць,
Пакуль мы не памірым вашы сем'і
І ўпросім герцага, каб дараваў ён.
Тады паклічам мы цябе сюды,
І радасць большай будзе ў сто разоў,
Чым сёння гора.— Ты, карміліца,
Ідзі наперад, кланяйся сін'ёры.
Скажы, каб рана ўсіх уклала спаць,
Тым больш што ўсіх за дзень стаміла гора.
Рамэо прыйдзе следам за табой.

Карміліца

О божа, я ўсю ноч стаяла б тут
Ды слухала б разумныя парады.
Не быў бы то вучоны! Пабягу,
Скажу, сін'ёр, што прыйдзеце вы зараз.

Рамэо

Скажы, няхай рыхтуе мне дакоры.

Карміліца

Вось ад яе пярсцёнак вам, сін'ёр.
Ды не марудзьце вы — нярана ўжо.

Рамэо

Зноў да мяне вярнулася жыццё.

Брат Ларэнца

Ідзі. Спакойнай ночы. Ды глядзі,
Да першай варты выйсі ты павінен
Альбо, пераадзеўшыся, на золку
Бяжы ты ў Мантую, а я знайду

Твайго слугу і буду праз яго
Перадаваць, што добрае пачую.
Дай мне руку! Спакойнай ночы,— позна.

Ра мэо

Каб радасць большая адсюль не звала,
Расстанне б наша мне атрутай стала.
Бывай!

(Выходзіць.)

Сцэна чацвёртая

Пакой у доме Капулеці.

Уваходзяць Капулеці, сін'ёра Капулеці
і Парыс.

Капулеці

У нас цяпер, сін'ёр, такое гора,
Што мы дачку падрыхтаваць не ўспелі.
Яна Тыбальта вельмі ўжо любіла,
І я любіў яго, але што зробіш,—
Для смерці мы радзіліся на свет.
Час позны ўжо, яна не прыйдзе ўніз.
Ды каб не ваша мілая прысутнасць,
Я сам бы ўжо ў пасцелі быў з гадзіну.

Парыс

У горы не да сватаўства. Бывайце,
Сін'ёра. Мой паклон Джульеце.

Сін'ёра Капулеці

Заўтра

Я распытаю пра яе прыхільнасць,
Цяпер жа смутак агарнуў яе.

Капулеці

Сін'ёр Парыс, я за любоў дачкі
Магу ручацца вам. Я — ўпэўнены,—
Яна ва ўсім паслухае мяне.
Схадзі ты, жонка, да яе цяпер,
Пакуль не спіць, і пра любоў Парыса
Ёй раскажы. Скажы, што ў сераду...
Які ў нас дзень сягоння?

Парыс

Панядзелак.

Капулеці

Не, ў сераду занадта хутка будзе;
Няхай ужо ў чацвер... Скажы — ў чацвер

Яна вянчаецца з сіньёрам графам.
А вы гатовы? Даспадобы вам
Такая спешка? Шуму падымаць
Не будзем. Некалькі сяброў — і ўсё.
А то нядаўна так Тыбальт забіты,
Калі мы баляваць пачнём, дык скажуць,
Што сваяка свайго мы не шкадуем.
Дык чалавек пяць-шэсць сяброў — і ўсё!
Што пра чацвер вы скажаце, сіньёр?

Парыс

Што я хацеў бы, каб ён заўтра быў.

Капулеці

Ну, вось і добра; а цяпер ідзіце.
Дык у чацвер... Ты, жонка, зараз жа
Ідзі скажы Джульете пра вяселле.
Бывайце, граф! — Эй, вы! Святло падайце
У мой пакой! Аднак жа позна ўжо.
Дык так жа позна, што аж чуць не рана.
Спакойнай ночы.

Сцэна пятая

Сад Капулеці.

Наверсе, у акне, Рамэо і Джульета.

Джульета

Ты ўжо ідзеш? Да дня яшчэ далёка.
Не жаваранак, — гэта салавей
Уразіў так твой палахлівы слых.
Дык ён жа там начамі кожны раз
На дрэве на гранатавым спявае.
Павер, мой любы, гэта салавей.

Рамэо

Не салавей, а жаваранак гэта —
Звястун світаньня. Глянё, мая любоў,
Зара ад зайздрасці пачырванела,
Начныя свечкі гаснуць. Дзень вясёлы
На цыпачкі ўстае з-за гор туманьных.
Ісці мне — жыць, застацца тут — памерці.

Джульета

Не, там не дзень святлее, любы мой,
А метэор ад неба адлучыўся,

Каб аж да Мантуі табе свяціць.
Ісці яшчэ не трэба, пачакай!

Ра мэо

Дык хай жа схопяць і вядуць на смерць.
Я буду рад, калі так хочаш ты.
Скажу, што шэрае святло — не золак,
Што гэта месяца туманны водсвет,
Што над галовамі, высока ў небе
Не жаваранак песняю звініць.
Я больш хачу застацца, чым пайсці.
Прыходзь жа, смерць, — вітаю твой прыход!
Джульета хоча так. Мая ты радасць.
Давай пагутарым, яшчэ не дзень.

Д жульета

Не, не, ўжо дзень. Хутчэй, хутчэй ідзі!
Бо гэта жаваранак тут спявае
Прарэзліва, няскладна. Хлусяць людзі,
Што ён прыносіць песняй асалоду;
Прынёс ён горкую разлуку нам.
Вачамі з жабай памяняўся ён
І голасам няхай бы памяняўся.
Ён спевамі нам рукі раз'яднаў,
Са змрокам ночы і цябе прагнаў.
Бяжы! Што раз становіцца ясней.

Ра мэо

Чым дзень ясней, тым на душы цямней.
Уваходзіць карміліца.

Карміліца

Сіньёра!

Д жульета

Няня!

Карміліца

Гляньце, ўжо світае,

І зараз ваша маці быць тут мае.

Д жульета

(адчыняе акно)

Зара ў акно, а радасць за акно.

Ра мэо

Яшчэ раз пацалую і — на дно

Тугі і смутку.

(Спускаецца з акна.)

Д жульета

Ты пайшоў, мой мілы?

Мой друг, мой муж любімы да магілы!

Я кожную хвіліну дня і ночы
Хацела б ведаць пра цябе і чуць,
А ў кожнай жа хвіліне многа дзён, —
Якой жа буду я тады старою,
Калі мы зноў сустрэнемся з табою!

Рамаэ

Бывай! Не прапушчу, мая любоў,
Я выпадку паклон табе прыслаць.

Джульета

Ты думаеш, пабачымся мы зноў?

Рамаэ

Я ўпэўнены, што хутка з асалодай
Мы будзем гаварыць пра гэты боль.

Джульета

Душа мая ў такім злавесным стане.
Здаецца мне, калі гляджу я ўніз,
Як быццам ты мярцвяк на дне магілы.
Ці вочы лгуць, ці бледны ты страшэнна.

Рамаэ

І ты здаешся бледнаю, мой рай,
Бо смутак смокча нашу кроў. Бывай!

Джульета

О лёс! Цябе ўсе зменлівым завуць,
Дык што ж ты зробіш з тым, хто пастаянны?
Будзь зменлівым. Я буду спадзявацца,
Што доўга ты трымаць яго не будзеш
І вернеш мне.

Сіньёра Капулеці

(за сцэнай)

Ты ўстала ўжо, дачка?

Джульета

Што гэта? Ці не маці кліча ўжо?
Кладзецца позна так ці рана ўстала?
У гэткі час чаго яна сюды?

Уваходзіць сіньёра Капулеці.

Сіньёра Капулеці

Ну што, Джульета?

Джульета

Нешта мне нядобра.

Сіньёра Капулеці

Усё аб смерці брата слёзы льеш?
Размыць магілу хочаш ты слязамі?
Не ўваскрасіш яго, хоць і размыеш.

Ну, годзе, сціхні ўжо. У меру смутак
Гаворыць аб любві, але празмерны!
Ад недахопу розуму бывае.

Джульета

Аб цяжкай страце дайце мне паплакаць.

Сіньёра Капулеці

Так плачучы, ты страту адчуваеш,
А друга не.

Джульета

Так адчуваючы,

Аб другу я не плакаць не магу.

Сіньёра Капулеці

Не столькі плачаш ты аб смерці брата,
Як больш аб тым, што жыві падлец-забойца.

Джульета

Які падлец?

Сіньёра Капулеці

Ды той падлец, Рамэо.

Джульета

(убок)

Падлец — і ён! Далёкія паняцці.

(Уголос.)

Даруе бог яму і я ад сэрца,
Хоць сэрца ён крамсае, як ніхто.

Сіньёра Капулеці

І ўсё таму, што жыві забойца подлы.

Джульета

І так далёка ён ад рук маіх.

Сама б адпомсціла яму за брата.

Сіньёра Капулеці

За гэта мы адпомсцім, будзь спакойна.

У Мантую пашлю я чалавека,

Дзе выгнаны брадзяга жыць павінен,

Такім півтом яго мы пачастуем,

Што хутка будзе ён з Тыбальтам разам.

Тады адразу ўцешышся і ты.

Джульета

Ніколі я не ўцешуся, ніколі.

Пакуль сама яго не ўбачу... мёртвым...

Мярцвее сэрца беднае маё.

Знайдзіце, хто б занёс яму атруту,

А прыгатуе зялёнае я сама;

Як вып'е, зразу ён засне спакойна.

О, як балюча чуць яго імя,

Калі не ў сілах паляцець туды
І ўліць атруту ўсю любові да брата
У вусны прагныя яго забойцы!

Сіньёра Капулеці

Знайдзі атруту, чалавека знойдзем.
А зараз слухай радасную вестку.

Джульета

Дзе гэтакі смутак, радасць там дарэчы.
Якую ж вестку скажаце вы мне?

Сіньёра Капулеці

Руплівы бацька твой, дзіця маё,
Каб разагнаць твой смутак і тугу,
Такі дзень радасці табе рыхтуе,
Што не чакала ты і я таксама.

Джульета

А што за дзень? Скажыце мне хутчэй.

Сіньёра Капулеці

Дык вось паслухай: раненька ў чацвер
Бліскучы, знатны родам граф Парыс
Цябе ў царкве найсвятшага Пятра
Сваёй шчаслівай жонкай назаве.

Джульета

Клянуся я царквою і Пятром,
Не зробіць ён мяне шчаслівай жонкай.
І што за спех? Ісці вянчацца ўжо,
Калі жаніх яшчэ не запытаўся,
Ці згодна я. Скажыце ж бацьку вы
І ўладару, што замуж не пайду я
І што хутчэй бы ўжо, клянуся я,
Пайшла за ненавіснага Рамэо,
Чым за Парыса йсці мне.— Вось дык радасць!

Сіньёра Капулеці

Ідзе вунь бацька, ты яму скажы:
Тады пабачыш, як ён гэта прыме.

Уваходзяць Капулеці і карміліца

Капулеці

З заходам сонца падае раса,
А на закат пляменніка майго
Праліўся цэлы лівень.
Ну, што, водаправод-дзяўчынка?
Ліюцца слёзы? Дожджык не сціхае?
А ў целе ж у такім маленькім гэтым
І лодка ёсць, і мора ёсць, і вецер.

Вось вочы я твае назваў бы морам:
Тут заўжды слёз адлівы і прылівы.
А цела — лодка на салёных хвалях.
Цяжкія ж уздыханні — гэта ветры,
Што ярасна змагаюцца з слязамі.
Калі не прыйдзе раптам цішыня,
Дык буры цела разаб'юць на шчэпкі.

(Да сін'ёры Капулеці.)

Ты ёй сказала ўжо, што мы рашылі?

Сін'ёра Капулеці

Сказала: дзякуе табе, не хоча.

З труной бы ёй, дурніцы, павянчацца.

Капулеці

Чакай. Як, як? Не разумею, жонка.

Яна не рада? Нам яна не ўдзячна?

Не ганарыцца, ні за што не лічыць,

Што мы ёй, дрэнні гэтакай, знайшлі

Выдатнага такога жаніха?

Джульета

Не ганаруся, хоць і ўдзячна вам:

Бо ганарыцца нельга ненавісным,

Але я ўдзячна і за гэты дар,

Калі з любві прыносяць мне яго.

Капулеці

Што ты вярзеш такое? Што за глупства?

«Я ганаруся», «ўдзячна», «я не ўдзячна»,

«Не ганаруся». К чорту, дарагая!

Хоць ганарыся, хоць разганарыся,

А к чацвяргу мне каб была гатова

Ісці ў царкву Пятра святога з графам.

А то я на вяроўцы зацягну.

Ах, немач бледная! Ах ты, паскуда!

Вось дрэнь!

Сін'ёра Капулеці

Пакінь! Ты звар'яцеў, ці што?

Джульета

Мой добры бацька, на каленях я

Прашу цябе — дай слова мне сказаць.

Капулеці

Пайшла ты к чорту, ўпартая брыда.

Альбо ў царкву ты пойдзеш у чацвер,

Альбо на вочы не паказвайся. Маўчы!

Не супярэч! Не гавары ні слова!

Бо рукі ўжо і так даўно свярбяць.

(Да сіньёры Капулеці.)

Вось часта наракалі мы з табой,
Што бог адно дзіцятка нам паслаў,
Не, бачу я, і аднаго занадта.
І гэтым досыць пакараў нас бог.
Ах, чорт бы яе ўзяў!

Карміліца

Ратуй нас, божа!

Вам грэх, сіньёр, так праклінаць яе.

Капулеці

Чаму ж мне грэх, шаноўная прамудрасць?

Мо мелі б ласку прыкусіць язык?

Ідзі пляткарыць да сваіх сябровак.

Карміліца

Благога ж вам я не сказала.

Капулеці

Хопіць!

Карміліца

І слова не скажы.

Капулеці

Маўчы, дурніца!

Паказвай ты з сяброўкамі за чаркай

Прамудрасць, а не тут.

Сіньёра Капулеці

Не гарачыся.

Капулеці

Ах, божа мой, я звар'яцею зараз.

Ці ноч, ці дзень, за справай ці ў гульні,

Ці дома, ці ў гасцях — адзін мне клопат:

Знайсці ёй жаніха. І вось знайшоў —

Багаты, знатны, малады, прыгожы

І поўны талентаў, як той казаў, —

І трэба ж быць шчанём такім пісклівым,

Плаксівай лялькай, гэткай дурніцай,

Каб адказаць: «Я маладая вельмі»,

«Я не люблю», «я не пайду», «даруйце»,

Дарую я табе, як замуж пойдзеш,

Калі ж не пойдзеш, дык жыві як хочаш:

Цябе я хлебам больш карміць не буду.

Я не жартую. Блізка ўжо чацвер, —

Адкінь свой нораў і падумаў добра:

Мая ты — другу я цябе аддам,

А не мая — дык вешайся ідзі

Ці з торбамі пад вокнамі бадзяйся

І з голаду пад плотам адубей.
Клянуса я — ты не дачка мне больш,
І ты на спадчыну маю не спадзявайся.
Дык вось падумай. Нездарма я кляўся.
(*Выходзіць.*)

Джульета
Няўжо на небе літасці няма?
Яно ж усю маю пакуту бачыць.
Не выганяйце вы мяне, матуля!
На месяц шлюб, на тыдзень адкладзіце.
А калі не, — рыхтуйце месца мне
У тым жа склепе, дзе ляжыць Тыбальт.

Сіньёра Капулеці
Не гавары, ні слова не скажу я.
Рабі што хочаш, — я ўжо ўсё сказала.
(*Выходзіць.*)

Джульета
О божа! Што ж рабіць, скажы мне, няня?
Чаму супроць мяне і бог, і людзі,
Супроць слабой, даверлівай істоты?
Скажы мне, няня. Ці ў цябе няма
І слова, каб уцешыць?

Карміліца
Ёсць, вядома,
Вы ж слухайце: Рамэо у выгнанні, —
Іду ў заклад на што вы хочаце,
Што ён па вас сюды прыйсці не можа,
Калі ж і прыйдзе, дык тайком як-небудзь.
Таму я раю вам ісці за графа.
Які цудоўны гэты граф Парыс!
Рамэо што? — ануча перад ім.
Такіх вачэй, як у Парыса, — быстрых,
Зялёных, — і ў арла няма. Клянуса,
Што гэты шлюб вам шчасце прынясе,
Бо лепшы ён, чым той. Калі й не лепшы,
Дык першы ж муж памёр. Хоць не памёр,
Дык усё роўна — што вам за карысць?

Джульета
Ад сэрца гэта ты?

Карміліца
І ад душы.
Няхай загіне сэрца і душа,
Калі я лгу.

Джульета

Амін.

Карміліца

Што вы казалі?

Джульета

Вось гэта ды уцешыла мяне!

Ідзі скажы, што я пайшла к манаху.

Я нагрубіла бацьку і хачу

Пакаяцца і замаліць грахі.

Карміліца

Скажу, скажу. Вось гэта дык разумна!

(Выходзіць.)

Джульета

Чартоўка! Грахаводніца старая!

Які страшнейшы грэх? Ці навучаць,

Каб клятву я парушыла ганебна,

Ці мужа бэсціць тым жа языком,

Якім сама яго хваліла сотні раз?

Ты мне чужая. Прэч з маіх вачэй!

Пайду к манаху — сродак дасць ён мне,

Калі ж не дасць, дык я знайду ў труне.

(Выходзіць.)

АКТ ЧАЦВЁРТЫ

Сцэна першая

Келья брата Ларэнца.

Уваходзяць брат Ларэнца і Парыс.

Брат Ларэнца

Вы кажаце — ў чацвер? Занадта рана.

Парыс

Так хоча Капулеці — бацька мой.

Не мне прырэчыць хуткаспі такой.

Брат Ларэнца

А вы пыталіся, ці любіць вас нявеста?

Не тым вы шляхам ідзяце — нядобра.

Парыс

Я пра любоў з ёй мала гаварыў:

Яна бясконца плача па Тыбальту.

А бацька лічыць нават небяспечным

Яе ў вялікім смутку пакідаць,
Дык' вось ён і спяшаецца з вяселлем,
Каб гэтым прыпыніць паводку слёз,
Што больш яшчэ ліюцца ў адзіноце;
Са мной яна іх высушыць хутчэй.
Цяпер вядома вам прычына спешкі.

Брат Ларэнца

(убок)

Хацеў бы я не знаць тае прычыны,
Дзеля якой патрэбна замарудзіць.

(Услых.)

Глядзіце: вунь яна сюды ідзе.

Уваходзіць Джульета.

Парыс

Шчаслівы я, што бачу жонку тут.

Джульета

Так можа быць, калі я жонкай буду.

Парыс

Павінна быць ужо ў чацвер, аднак.

Джульета

Што быць павінна — будзе.

Брат Ларэнца

Гэта так.

Парыс

Вы спавядацца да айца святога?

Джульета

Вам быў бы споведдзю адказ на гэта.

Парыс

Признайцеся яму ў любові ка мне.

Джульета

Я вам признаюся ў любові к яму.

Парыс

Ну, а ў любові ка мне яму, вядома?

Джульета

Каб і прызналася, дык больш каштоўна

Без вас прызнацца ў гэтым, чым пры вас.

Парыс

Ах, бедная, як слёзы твар змянілі.

Джульета

Тут слёзы мала што змяніць маглі.

Ён і да слёз быў досыць непрыгожым.

Парыс

Яму шкадней за слёзы водзыў твой.

Джульета

Але ж, сіньёр, што праўда, то не крыўда,
Я ж гавару пра свой уласны твар.

Парыс

Ён мой ужо, а ты паклёп узводзіш.

Джульета

Магчыма, так, бо ён жа ўжо не мой.

Ці вольны вы цяпер, святы айцец,

Ці мо прыйсці да вас перад вячэрай?

Брат Ларэнца

Я вольны, беднае дзіця маё.

(Парысу.)

Даруйце, нам адным застацца трэба.

Парыс

Парушыць святасць — божа барані.

Я рана пабуджу цябе ў чацвер,

Джульета, а пакуль чацвер — бывай.

(Выходзіць.)

Джульета

Замкні ты дзверы, плач ідзі са мной:

Няма ні паратунку, ні надзеі

І ніадкуль ніякай дапамогі.

Брат Ларэнца

Тваё я гора ведаю, Джульета,

Але не ведаю, што тут прыдумаць.

Я чуў, што ты ў чацвер павінна

Абавязкова з графам павянчацца.

Джульета

Не гавары пра тое, што ты чуў,

Калі не можаш даць мне паратунку.

Калі твая тут мудрасць не паможа,

Дык назаві маё рашэнне мудрым,

І мне кінжал вось гэты дапаможа.

Бог сэрцы нам злучыў, ты — нашы рукі,

Дык вось раней, чым гэтая рука,

Якую ты Рамэо перадаў,

З другім саюз заключыць, і раней,

Чым здрадзіць сэрца вернае маё,

Я гэтым іх абодвух пакараю.

Перабяры свой шматгадовы вопыт

І мне парадую зараз жа знайдзі,

А то іначай гэты востры нож

Рассудзіць нас — мяне з маім няшчасцем,

І рассячэ той вузел, што ні розум,

Ні вопыт сівы твой не развязалі.
І не марудзь. Я праўду гавару:
Калі няма ратунку, то памру.

Брат Ларэнца

Чакай, дачка, прыдумаў нешта я,
У чым хоць капля ёсць надзеі. Толькі
Патрэбна тут адчаянасць такая,
Як той адчай, што пагражае нам.
Калі гатова ты хутчэй забіць
Сама сябе, чым павянчацца з графам,
Дык згодзіся на падабенства смерці,
Каб толькі гэтым ганьбу адхіліць,
Якая для цябе страшней, чым смерць.
Адважышся — я сродак дам табе.

Джульета

О, лепш, чым выйсці замуж за Парыса,
Ты загадай мне скочыць з гэтай вежы,
Ці ноччу ты запры мяне ў трупярні,
Што жоўтымі набіта чарапамі,
Бразгучымі касцямі мерцвякоў,
Альбо скажы ў магілу легчы мне
З нябожчыкам і саванам накрый.
Усё, што наганяла жах раней,
Зраблю не баючыся, толькі каб
Для любага застацца вернай жонкай.

Брат Ларэнца

Дык слухай жа: ідзі цяпер дадому,
Вясёлай будзь. Скажы, што згодна ты
За графа выйсці. Заўтра серада.
Ты ноччу ляж адна, карміліцу
З пакоя вышлі; перад сном жа выпі
Усё да каплі з гэтай вось бутэлькі.
І зараз жа па жылах па тваіх
Разыдзецца вільготны, сонны холад.
Пульс біцца перастане і замрэ,
І ні дыханне, ні цяпло — нішто
Не выкажа, што ты яшчэ жывая,
І ружы шчок, і губы спапяляюць,
Павекі, як у мёртвых, западуць,
Адразу цела стане нерухомым,
Як дубяныя будуць рукі, ногі.
І так у гэтым падабенстве смерці
Ты праляжыш аж сорака дзве гадзіны,
А ўстанеш, як ад радаснага сну.

Але уранні, як жаніх твоей прыйдзе
Цябе будзіць, ты будзеш быццам мёртвай.
Паводле звычайяў краіны роднай
Цябе, прыбраную, ў труне адкрытай
Тады паставяць у фамільны склеп,
Дзе спачываюць продкі Капулеці.
А я тым часам напішу Рамэо;
Сюды прыбудзе ён, і мы абодва
Чакаць тут будзем, покуль ты прачнешся,
У тую ж ноч у Мантую цябе
Рамэо возьме, і такім вась чынам
Ад ганьбы ты ўратуешся, калі
Які выпадак ці жаночы страх
Не перашкодзіць смеламу намеру.

Джульета

Дай, дай хутчэй! Не гавары пра страх.

Брат Ларэнца

Вазьмі, ідзі... Будзь цвёрдай да канца.

Я напішу Рамэо і з манахам

У Мантую пашлю паведамленне.

Джульета

Любоў, дай сілу мне! У ёй — збавенне.

Бывай, мой ойча!

(Выходзіць.)

Сцэна другая

У доме Капулеці.

Уваходзяць Капулеці, сіньёра Капулеці
карміліца і двое слуг.

Капулеці

(слузе)

Усіх ты запрасі, што тут у спісе.

Першы слуга выходзіць.

(Другому слузе.)

Ты дваццаць добрых павароў знайдзі.

Другі слуга

Я вам дрэнных не прывяду, сіньёр. Я пагляджу,
ці аблізваюць яны сабе пальцы.

Капулеці

А што, калі аблізваюць?

Другі слуга

Клянуся, сіньёр, дрэнны повар не будзе аблізваць пальцы. Таму я і не вазьму такіх, якія не аблізваюць пальцаў.

Капулеці

Ідзі, ідзі.

Выходзіць другі слуга.

Хаця ж бы ўсё падрыхтаваць паспелі.

А як дачка? Была яна ў манаха?

Карміліца

Пайшла, сіньёр.

Капулеці

Ну, добра, можа, ён яе навучыць.

Але ж такое ўпартае дзяўчо.

Карміліца

А вунь яна ад споведзі ідзе,

Ды гляньце вы, вясёлая якая!

Уваходзіць Джульета.

Капулеці

Ну, дзе бадзялася, свавольніца?

Джульета

Там, дзе мяне раскаянню наўчылі

У тым, што я была непаслухмянай

І вам прэрэчыла. Святы айцец

Сказаў прасіць мне, паўшы на калені,

Каб даравалі вы. Малю — даруйце!

Цяпер я буду слухаць вас заўсёды.

Капулеці

Паслаць па графа! Расказаць яму!

І заўтра гэты вузел мы развяжам.

Джульета

Яго спаткала я ў манаха ў келы

І пра сваю любоў яму сказала,

Наколькі мне дазволіла прыстойнасць.

Капулеці

Ну, добра, я здаволены, ўставай.

Даўно б вось так.— Мне трэба графа бачыць.

Кажу, паклічце мне яго сюды.

Клянуся богам я: манах — святы,

І гораду добра зрабіў нямала.

Джульета

Карміліца, хадзем у мой пакой,
Ты дапаможаш там убранне выбраць,
Якое заўтра мне патрэбна будзе.

Сіньёра Капулеці

Да чацвярга ж яшчэ нам часу хопіць.

Капулеці

Ідзі, ідзі, карміліца, не слухай,
Мы заўтра ж у царкву.

Сіньёра Капулеці

Цямнее ўжо,

Калі ж мы ўсё падрыхтаваць успеем?

Капулеці

Ты не турбуйся, я вазьмуся сам,
Ручаюся, што выйдзе як найлепей.
А ты Джульеце памажы ідзі
Убранне выбраць. Сёння я не лягу.
Ідзі — я сам за гаспадыню буду.
Гэй, вы! Усе разбегліся. Ну, ладна,
Я сам пайду да графа, папярэджу,
Каб рыхтаваўся ён на заўтра. Дзіўна,
Як лёгка стала мне на сэрцы ад таго,
Што ўпартае дзяўчо паразумнела.

(Выходзіць.)

Сцэна трэцяя

Пакой Джульеты.

Уваходзяць Джульета і карміліца.

Джульета

Так, гэты ўбор найлепшы. Дзякуй, няня!
Цяпер хацела б я адна застацца.
Маліцца трэба мне ўсю ноч, каб золак
Маёй няшчаснай долі усміхнуўся.
Я ж грэшніца, ты ведаеш сама.

Уваходзіць сіньёра Капулеці.

Сіньёра Капулеці

Вы тут заняты? Можа, памагчы вам?

Джульета

Ды не, матуля; выбралі мы ўсё,
Што трэба будзе заўтра для вяселля.

Дазвольце мне цяпер адной застацца.
Карміліцу з сабой вазьміце. Вам жа
У спешцы гэтакай усякіх спраў
Яшчэ нямала.

Сіньёра Капулеці

Ну, спакойнай ночы.

Табе сягоння трэба адпачыць.

Выходзіць сіньёра Капулеці і карміліца.

Дж у л ь е т а

Бывайце.— І цяпер бог ведае
Калі мы ўбачымся. Халодны страх
З нудой па жылах па маіх разліўся,
Цяпло жыцця заледзяніў. Вярну іх,
Каб страшна не было. Карміліца!
Але нашто? Адна павінна я
Тут жудасную сцэну разыграць.
Сюды, фіял!
А што, калі слабое гэта зелле?
І заўтра з графам прыйдзеца вянчацца?
Не, не! Не дасць вось гэта. Тут ляжы.

(Кладзе на пасцель кінжал.)

А можа, зёлкі гэтыя — атрута?
Манах мо хоча атруціць мяне,
Каб другі раз ганебна не вянчаць
Пасля таго, як павянчаў з Рамэо?
Баюся... Не... Не можа гэта быць.
Дагэтуль быў ён чалавек святы.
А што, калі прагнуся ў склепе я
Раней, чым прыйдзе любы мой Рамэо,
Каб вызваліць мяне? О, гэта страшна.
Магу я задыхнуцца ў падземеллі,
Куды не дойдзе свежае паветра,
І там памру, пакуль Рамэо прыйдзе.
Калі ж і не памру — другое страшна:
Падумаць страшна мне пра ноч і смерць,
Пра месца жудасці — магільны склеп,
Дзе косці продкаў шмат вякоў ляжаць;
Дзе акрываўлены Тыбальт гніе
У саване сваім, дзе, кажуць людзі,
Апоўначы нябожчыкі ўстаюць...
О божа мой! Магу ж і я дачасна
Прачнуцца ад агіднага смуроду,
Ад стогнаў тых, як стогны мандрагоры,

З карэннем вырванай. Ад жахаў тых
Напэўна звар'яцею я адразу
І прахам продкаў буду забаўляцца,
Дастану з савана Тыбальта труп
Альбо ў шаленстве продка косць схалю
І, як дубінай, чэрап свой раструшчу.
Ужо, здаецца, бачу я Тыбальта,
Вунь, ходзячы, шукае ён Рамэо,
Што шпагай пракалоў яго навывлет.
Стой, стой, Тыбальт! Рамэо мой! Рамэо!
Рамэо, я іду! П'ю за цябе!
(*П'е і кідаецца на пасцель.*)

Сцэна чацвёртая

Зала ў доме Капулеці.

*Уваходзяць сін'ёра Капулеці
і карміліца.*

Сін'ёра Капулеці

Вазьмі ключы, нясі яшчэ прыправы.

Карміліца

Айвы і фінікаў на кухню трэба.

Уваходзіць Капулеці.

Капулеці

Хутчэй! Другія пеўні праспявалі.

У звон званілі: тры гадзіны ўжо.

Ты нагляддай, Анжэліка, за кухняй,

Ды не скупіся.

Сін'ёра Капулеці

Кіньце вы мяшацца

У нашы справы. Лепш ідзіце спаць,

Бо заўтра будзеце хварэць не спаўшы.

Капулеці

Ніколі. Ночы я не спаў, бывала,

Па справах меншых шмат, ды не хварэў.

Сін'ёра Капулеці

Была пара — гуляў такі начамі,

Але цяпер — мінулася табе.

Выходзяць сін'ёра Капулеці і карміліца.

Капулеці
О, рэўнасць, рэўнасць!

Уваходзяць тры ці чатыры слугі
з верцяламі, дровамі, кошыкамі.

Што нясеш, хлапчына?
Першы слуга
Не ведаю, тут нешта повару.
Капулеці
Хутчэй нясі.

Першы слуга выходзіць.

Ты лепшых дроў знайдзі.
Спытайся ў П'етра, ён пакажа дзе.
Другі слуга
Ёсць галава — і сам знайсці патраплю,
Нашто дрывамі П'етра турбаваць?

Капулеці
Ты хлопец — зух, і галава ў цябе,
Як бачу, дрывяная. Днее ўжо.

Другі слуга выходзіць.

Граф зараз і музыкаў прывядзе:
Так ён сказаў. Ды вось ідзе, чуваць.

За сцэнай музыка.

Карміліца! Гэй, жонка! Дзе ты там?

Уваходзіць карміліца.

Ідзі будзі ды прыбірай Джульету,
А я пагутару пакуль што з графам.
Ды варушыся ж ты, жаніх прыйшоў!
Хутчэй, кажу табе!

(Выходзіць.)

Сцэна пятая

Пакой Джульеты.

Уваходзіць карміліца.

Карміліца
Сін'ёра! Ой, сін'ёра! Спіць як моцна.
Джульета! Мілая мая авечка!

Ды ну, прачніся! Фу, якая соня!
Галубка, ангел мой! Нявеста, ўстань!
Ні слова... Хоча выспацца на тыдзень.
І то сказаць, Парыс наступнай ноччу
Парупіцца, каб ты не спала шмат.
Ах, божа мой,— як здрава заснула!
А трэба ўсё ж такі будзіць. Сіньёра!
Сіньёра мілая, вы хочаце,
Каб у пасцелі вас жаніх застаў?
Ён разварушыць зразу.
(Адкрывае фіранку.)

Што такое?

Прыбралася ды спаць лягла ў убранны.
Ды ўстаньце ж вы, сіньёра! О, памерла!
Нашто я нарадзілася на свет!
Гарэлкі дайце мне! Сіньёр! Сіньёра!

Уваходзіць сіньёра Капулеці.

Сіньёра Капулеці
Што ты крычыш тут?
Карміліца

О няшчасны дзень!

Сіньёра Капулеці
А што такое?
Карміліца

Гляньце! Гора нам!

Сіньёра Капулеці
Ох, божа мой! Дзіця, жыццё маё!
Прачніся, глянь, ці я памру з табой.
Ратуйце! Кліч, крычы, прасі ратунку!

Уваходзіць Капулеці.

Капулеці
Нявеста дзе? Жаніх чакае. Сорам.
Карміліца

Яна памерла. О няшчасны дзень!

Сіньёра Капулеці
Памерла! Божа мой! Яна сканала!

Капулеці
Дай глянуць мне. Халодная. Канец.
Застыла кроў, пакарчанелі рукі,
Жыццё даўно зляцела з гэтых вуснаў.
Забіла раптам смерць яе, як кветку
Найпрыгажэйшую мароз дачасны.

Карміліца

Няшчасны дзень!

Сіньёра Капулеці

Няшчасныя мы сёння!

Капулеці

Яе забрала смерць, каб я крычаў,
А мне язык скавала цяжкім горам.

Уваходзяць брат Ларэнца і Парыс
з музыкантамі.

Брац Ларэнца

Ну як — нявеста ўжо ў царкву гатова?

Капулеці

На векі вечныя яна гатова.

(Парысу.)

О сын мой, перад самым шлюбам смерць
З тваёй нявестай спала, і яна
Ляжыць, як кветка, скошаная смерцю.
Цяпер жа смерць — мой зяць і смерць — наследнік,
З маёй дачкой звянчалася яна,
Памру, смерць возьме ўсё — жыццё, маёмасць.

Парыс

Я дачакацца раніцы не мог,
А дачакаўшыся — што бачу я!

Сіньёра Капулеці

Пракляты, жудасны, агідны дзень!
Гадзіна горшая з усіх гадзін,
Якія толькі ведаў час бясконцы.
Адным адно любімае дзіця,
Адзіная мая уцеха, радасць,—
І тое смерць бязлітасна забрала.

Карміліца

О гора! горкі, горкі, горкі дзень.
Журботны самы, самы нешчаслівы
З усіх тых дзён, што я перажыла.
О дзень, о дзень, о зненавідны дзень!
Чарнейшага не бачыла я дня.
О горкі, о няшчасны дзень.

Парыс

Падмануты, разведзены, забіты!
Зганьбованы! Табой падмануты!
Табой! Табой! Бязлітасная смерць!
Любоў, жыццё маё! Няма жыцця,
Але і ў смерці ты мая любоў.

Капулеці

Я скатаваны, змучаны, забіты!
Жахлівы дзень, чаму да нас прыйшоў ты
Забіць вясёласць нашу, наша свята?
Дзіця маё, дзіця! Душа мая!
Памерла ты, памерла ты, дачушка,—
З табой навек мая памерла радасць.

Брат Ларэнца

Як вам не сорам! Перастаньце! Гора
Вы не залечыце такім адчаем.
Валодалі вы з небам папалам
Цудоўнай дзевай, а цяпер яна
Уся належыць небу. Там ёй лепш.
Сваю часціну ўратаваць ад смерці
Вы не маглі, а неба вечнае
Жыццё дало ёй. Марылі заўсёды
Узвысіць вы яе, падняць да неба,
Цяпер жа плачаце, калі яна
Вышэй за воблакі, на самым небе.
Вы дрэнна любіце дачку сваю,
Вы вар'яцеце, калі ёй добра.
Шчаслівая не тая між жанчын,
Што доўга замужам жыве, а тая,
Што памірае маладой кабетай.
Вы слёзы асушыце. Размарынам
Пасыпце цела; хораша прыбраўшы,
Паводле звычаю, ў царкву нясіце.
У нас прырода выклікае слёзы,
Але смяецца над слязамі разум.

Капулеці

Усё вясельнае падрыхтаванне
У нас абярнецца на пахаванне,
І стане музыка хаўтурным званам,
Памінкамі — вясельная бяседа,
З вясельных песень стане паніхіда,
А кветкі шлюбныя пакрыюць труп,
І процілегласць будзе тут ва ўсім.

Брат Ларэнца

Сіньёр, ідзіце. Ды і вы, сіньёра,
І вы, Парыс. Рыхтуйцеся праводзіць
Чароўную нябожчыцу ў магілу.
За грэх вы пакараны боскай воляй,—
Каб нараканнем не гнявілі болей.

Выходзяць Капулеці, сіньёра Капулеці,
Парыс і брат Ларэнца.

Першы музыкант

Выходзіць — трэба складваць дудкі ды выбірацца.

Карміліца

Складвайце, складвайце, добрыя людзі! Вы самі
бачыце, якое тут няшчаснае здарэнне.

(Выходзіць.)

Першы музыкант

А заплаціць усё ж такі трэба.

Уваходзіць П'етра.

П'етра

Музыкі, ах, музыкі! Сыграйце «Радасць сэрца»,
калі вы хочаце, каб я застаўся жыць, сыграйце
«Радасць сэрца».

Першы музыкант

Чаму «Радасць сэрца»?

П'етра

Таму што маё сэрца пая: «Сэрца поўнае смутку».
О, сыграйце мне якую-небудзь вясёлую жалобную
песеньку, каб мяне ўсцешыць.

Першы музыкант

Цяпер не да вясёлых песенек.

П'етра

Значыць, вы не хочаце?

Першы музыкант

Не хочам.

П'етра

Дык заплачу ж я вам.

Першы музыкант

Чым жа ты нам заплаціш?

П'етра

Не грашыма, вядома, а вострым словам пад рабры-
ну, вулічныя вы спевакі.

Першы музыкант

Добра, што не халуі.

П'етра

А вось я цябе халуйскім нажом па галаве.

(Выхоплівае нож.)

Без ніякіх ключоў. Будзе вам тут і «рэ», і «фа», і
«соль».

Я вас усіх перафасолю.

Першы музыкант

Так ты нас можаш на музыку палажыць.

Другі музыкант

Схавай лепш нож ды дастань сваё вострае слова.

П'етра

Дык сперажыся ж майго вострага слова. Я схаваю нож і вострым словам праніжу вас наскрозь. Адказвайце мне, як людзі:

«Калі душу гнятуць цяжкія мукі,

Калі яны на сэрца сум нагоняць,

Дык музыкі сярэбраныя гукі...»

Чаму гэта сярэбраныя гукі? Чаму музыкі сярэбраныя гукі? Ну, ты, Сіман Струна, што ты на гэта скажаш?

Першы музыкант

Таму, сінёр, што серабро прыемна гучыць.

П'етра

Сказануў. А ты што скажаш, Гуга Гудок?

Другі музыкант

Па-мойму, таму «сярэбраныя гукі», што музыканты граюць за серабро.

П'етра

Добра сказана. А ты што скажаш, Якаў Пішчык?

Трэці музыкант

Я ўжо не ведаю, што і сказаць.

П'етра

Ах, выбачай, я забыўся, што ты спявак. Я скажу за цябе. «Сярэбраныя гукі» таму, што музыкантам рэдка прыходзіцца званіць золатам.

«Дык музыкі сярэбраныя гукі

Адразу боль душы загояць».

(Выходзіць.)

Першы музыкант

Вось абармот!

Другі музыкант

Ну яго к чорту! Хадзем пачакаем, пакуль пахаваюць, ды застанёмся абедаць.

Выходзяць.

АКТ ПЯТЫ

Сцэна першая

Мантуя. Вуліца.

Уваходзіць Рамэо.

Рамэо

Каб я паверыць мог ліслівым снам!
Мне сон прарочыць радасную вестку.
Вясёлы бог любві ўладае мною,
І незвычайны дух праз цэлы дзень
У марах над зямлёй мяне насіў.
Я сніў, што мілая прыйшла. Мяне
Яна застала мёртвым.— Дзіўны сон,
Што мёртваму дае магчымасць думаць! —
І пацалункамі жыццё вярнула мне.
А я, ажыўшы, зразу стаў царом.
Якая ты салодкая, любоў,
Калі і цень любві дае нам шчасце!

Уваходзіць Балтазар.

З Вероны весткі? Балтазар, ну, што?
Ты ад манаха мне пісьмо прынёс?
Ну, як мая сіньёра, бацька як?
Як маецца Джульета, я пытаю?
Калі ёй добра, дык і ўсё нічога.

Балтазар

Нічога дрэннага — цяпер ёй добра...
У склепе Капулеці спіць яна,
Душа яе — між ангелаў на небе.
Труну яе я ў спачывальні бачыў
І вось прыбег, каб вам сказаць пра гэта.
За вестку дрэнную — прашу прабачыць,
Вы мне, сіньёр, такую службу далі.

Рамэо

І гэта праўда? Неба, я твой вораг!
Ты ведаеш, дзе я жыву? Ідзі
Паперу і чарніла прынясі
Ды коней мне наймі — я сёння еду.

Балтазар

Малю вас, супакойцеся, сіньёр! —
Збялелы твар і дзікі погляд ваш
Бяду прарочаць.

Рамэо

Кінь! Табе здаецца.

Ідзі рабі, што я сказаў табе.

Ты пісем не прынёс мне ад манаха?

Балтазар

Не, мой сіньёр.

Рамэо

Нічога; ты ідзі

Наймі мне коней. Зараз я прыйду.

Балтазар выходзіць.

З табой, Джульета, лягу я ў магілу
Сягоння ноччу. Як зрабіць мне гэта?
О зло, як хутка ты ў душу прыходзіш
Таму, каго гняце адчай. Я ўспомніў
Аптэкара. Ён блізка тут жыве.
Я на яго звярнуў сваю увагу:
З панурым выглядам, у лахманах —
Ён травы разбіраў, худы, няшчасны,
Абгрызены бязлітасным жабрацтвам.
У крамцы ж чарапаха, бачыў я,
Вісела, і напханы алігатар,
І скуры страшных рыб; а на паліцах
Жабрацкі склад пустых каробак, шклянак,
Зялёных гліняных гаршкоў, шнуркоў,
Насення, нейкіх прасначкоў скарэлых —
Быў выстаўлен, каб хворых спакушаць.
Я, ўбачыўшы мізэрны скарб, падумаў:
Каб чалавек хацеў купіць атруты,
Якую прадаваць пад страхам смерці
Тут забаронена, дык гэты вось
Няшчасны абармот яе прадаў бы.
Як быццам я патрэбу прадчуваў.
Бядняк напэўна мне прадасць атруту.
Я памятаю — гэта дом яго.
Зачыненая крама — сёння свята.
Гэй, гэі, аптэкар!

Аптэкар

Хто так моцна кліча?

Рамэо

Ідзі сюды. Я бачу, бедны ты.

Дык вось вазьмі дукаты — тут іх сорак,

А мне ты толькі драхму дай атруты,

Але такога зелля, каб умомант

Па жылах разлілося і каб той,
Хто стомлены жыццём, адразу паў бы;
Каб вырвалася хутка так дыханне,
Як вырываецца з гарматы порох.

Аптэкар

Ёсць зелле, толькі Мантуі закон
Карае смерцю тых, што прадаюць.

Рамэо

Ты ж бедны, голы і баішся смерці?
Я бачу голад на тваім абліччы,
Туга і смутак у тваіх вачах,
А на плячах — жабрацтва і знявага.
Ні свет табе не друг і ні закон;
Няма на свеце гэткага закона,
Які б цябе багатым мог зрабіць.
Забудзь жабрацтва і закон — вазьмі!

Аптэкар

Дае вам згоду беднасць, а не воля.
(Дае яму атруту.)

Рамэо

Не волі я, а беднасці плачу.

Аптэкар

У вадкасць у любую ўсыпце гэта
І выпіце; хоць дваццаць сіл людскіх
Вы маеце ў сабе — адразу смерць.

Рамэо

Вось золата тваё — душы атрута,
Забойца горшы ў гэтым подлым свеце,
Чым гэты твой нікчэмны парашок,
Які ты прадаваць баішся. Я
Прадаў табе атруту, а не ты мне.
Бывай, купі сабе яды і растаўсцей.
Я ж не атруту ўзяў сабе, а лекі,
Каб з любай у труне заснуць навекі.
(Выходзіць.)

Сцэна другая

Келья брата Ларэнца.

Уваходзіць брат Джавані.

Брат Джавані.

Эй, францысканец, брат святы, эй, брат!

Брат Ларэнца

Па голасу дык гэта брат Джавані.
Ты з Мантуі? Ну, што сказаў Рамэо?
Мо напісаў, дык дай сюды пісьмо.

Брат Джавані

Я брата басаногога шукаў —
Свайго манаха, каб узяць з сабой;
Ён там у горадзе наведваў хворых.
Яго знайшоў, а гарадская варта,
Падумаўшы, што дом зачумлены,
Заперла ў гэтым доме нас абодвух,—
І вось я ў Мантую не мог папасці.

Брат Ларэнца

А хто ж занёс пісьмо маё к Рамэо?

Брат Джавані

Не мог яго паслаць я — вось яно,—
Табе назад вярнуць не мог таксама:
Ніхто не браў — баяліся заразы.

Брат Ларэнца

Няшчасны лёс! Клянуся брацтвам я,
Не пусцяковае было пісьмо,—
Патрэбнае і вельмі важнае,—
Затрымка можа нарабіць бяды.
Знайдзі ты, брат Джавані, лом жалезны
І прынясі мне ў келью.

Брат Джавані

Добра, зараз.

Брат Ларэнца

Цяпер адзін я ў склеп ісці павінен,
Прачнецца праз гадзіны тры Джульета
І будзе праклінаць мяне за тое,
Што не паведаміў Рамэо я.
Я зноў у Мантую пашлю пісьмо,
Яе ж, пакуль Рамэо з'явіцца,
Схаваю ў кельі. Бедны труп жывы,
Паложаны ў труну нябожчыка!

Сцэна трэцяя

Могільнік; на ім склеп Капулеці.

Уваходзіць Парыс і паж,
які нясе кветкі і факел.

Парыс

Дай факел, хлопчык! Адыдзі далей!
Ці лепш тушы, бо нас убачыць могуць.
Кладзіся там, пад цісамі, і вуха
Да ўскопанай зямлі шчылльней прыцісні —
На могілька ты кожны крок пачуеш:
Тут крохкая і гулкая зямля.
Што б ні пачуў ты — свісні. Дай мне кветкі.
Рабі, што я табе сказаў: ідзі!

Паж

(убок)

Мне страшна заставацца аднаму
На гэтых могільках, ды паспрабую.

(Хаваецца.)

Парыс

Мая ты кветка, шлюбны ложкак твой
Я кветкамі асыплю. Пыл і камень —
Твой полаг тут. Душыстаю вадою
Я буду арашаць яго начамі.
Вады не хопіць — горкімі слязамі.
Штоночы кветкі буду я прыносіць,
Штоноч іх слёзы горкія аросяць.

Паж свішча.

Дае мне знак хлапец: ідзе там нехта,
Чыя праклятая нага тут крочыць
І парушае мой абрад любоўны?
І нават з факелам? Хутчэй жа, ноч,
Прыкрыў мяне на момант цемнатою.

(Хаваецца.)

Уваходзяць Рамэо і Балтазар
з факелам і ломам.

Рамэо

Дай лом і жалязняк! Пісьмо вось гэта
Ты заўтра бацьку перадай майму.
Дай факел! Хочаш жыць на свеце, — помні:
Што б ты ні ўбачыў, што б ты ні пачуў,
Стой там паводдаль, не перашкаджай мне.

Хачу спусціцца я ў палацы смерці,
Апошні раз на жонку паглядзець,
Галоўнае ж — каб зняць з яе рукі
Пярсцёнак дарагі, патрэбны мне
Для вельмі важнай справы. Ну, ідзі!
Калі ж сюды адважышся вярнуцца
І будзеш падглядаць, што я раблю,
Я разарву цябе — клянуся богам,
І па ўсіх магілках параскідаю
Кавалкі цела. Позні, дзікі час,
Намеры дзікія мае страшэнна,
Бязлітасныя больш, чым тыгр галодны,
Чым мора, што ад ярасці раве!

Балтазар

Іду, сіньёр; я вам не перашкоджу.

Рамэо

Дакажаш гэтым, што ты друг. Вазьмі.

(Дае яму грошы.)

Жыві шчасліва і — бывай, мой мілы!

Балтазар

(убок)

А я схаваюся дзе-небудзь тут.

Глядзіць ён страшна — страшнае задумаў.

(Хаваецца.)

Рамэо

Ты, зяпа гнюсная, вантроба смерці,

Што лепшую красу зямлі сажрала,

(Ломіць дзверы склепа.)

Твой рот гнілы я сілай расшчаплю,

Яшчэ табе яды напхаю ў горла.

Парыс

Выгнаннік тут, нахабны той Мантэкі,

Які забіў маёй нявесты брата.

Яна ад распачы лягла ў магілу.

Цяпер сюды паздзеквацца прыйшоў ён

Над прахам дарагім. Схаплю яго.

(Выходзіць наперад.)

Агідную работу, прыпыні,

Мантэкі подлы! Ты і мёртвым помсціш?

Асуджаны падлец, ты арыштован.

Ідзі за мной — памерці ты павінен.

Рамэо

Павінен. І таму сюды прыйшоў.

Не спакушай адчайнай душы,

Юнак мой мілы. Уцякай адгэтуль.
І без цябе нябожчыкаў тут шмат.
Пабойся. Я прашу цябе, юнак,
Не прымушай мяне яшчэ грашыць,
Не раздражняй, ідзі хутчэй адгэтуль.
Люблю цябе я болей, чым сябе,
Клянуся небам. Я прыйшоў сюды
Узброены супроць сябе самога.
Вяжы хутчэй, жыві. Пасля ты скажаш:
Шалёны той жыццё мне дараваў.

П а р ы с

Тваё я заклінанне пагарджаю
І арыштоўваю цябе — злачынца.

Р а м э о

Ты выклікаеш? Сцеражыся, хлопчык!
(Б'юцца.)

П а ж

О-божа, б'юцца! Пабягу па варту.

П а р ы с

Забіты я. Калі ты маеш літасць,
З Джульетай палажы мяне ў грабніцу.
(Памірае.)

Р а м э о

Хай будзе так. Спачатку гляну ў твар.
Меркуцыю сваяк ён — граф Парыс.
Што гаварыў дарагай мне слуга?
Усхваляваны, я не чуў нічога.
Сказаў, здаецца, ён, што граф Парыс
З Джульетаю збіраецца жаніцца.
Сказаў ён так ці мне прыснілася?
Ці, можа, калі ён Джульету ўспомніў,
Я страціў розум і ўявіў сабе?
Дай мне руку. Цяпер са мною разам
У кнігу распачы занесен ты.
Юнак забіты, ва ўрачыстым склепе
Цябе я пахаваю. Не, не ў склепе,
А ў башні светлай — там ляжыць Джульета,
І хараство яе ператварае
Пануры склеп у светлы зал бяседны.
Ляжы тут, мёртвы, мёртвым пахаваны.
(Кладзе Парыса ў склеп.)

Як часта людзі перад самай смерцю
Становяцца вясёлымі раптоўна!
Завуць прадсмертнаю зарніцай гэта.

Ці ж гэта я магу назваць зарніцай?
О жонка мілая, любоў мая!
Смерць высмактала мёд твайго дыхання,
Але з тваёй красой не саўладала,
Не здолела яе. Красы адзнака —
Ружовы колер губ і шчок тваіх;
Тут смерці бледны флаг яшчэ не ўзняты.
Тыбалът, і ты ж у саване крывавым
Ляжыш тут? Для цябе я не магу
Зрабіць нічога больш, як той рукою,
Што загубіла маладосць тваю,
Забіць згубіцеля. Даруй мне, брат!
Чаму, Джульета, і цяпер яшчэ
Такое хараство ў табе? Няўжо
Смерць бесцялесная ўлюбілася
Сама ў цябе? Няўжо худая поскудзь
Цябе трымае ў гэтым змрочным месцы
З тым, каб зрабіць любоўніцай сваёй?
Я гэтага баюся і таму
З табою застануся назаўсёды,
Не выйду з гэтага палаца цемры
Ніколі больш. Тут, тут з чарвякамі я —
Тут будзе вечны адпачынак мой.
Я скіну тут прыгнёт варожых зор
Са стомленага ў свеце гэтым цела.
Глядзіце ж, вочы, вы апошні раз!
Апошні раз вы, рукі, абніміце!
Дыхання дзверы — губы, пацалункам
Умову з прагнай смерцю замацуўце!
Прыйдзі, мой горкі праваднік, прыйдзі,
Злавесны рулявы, і накіруй
На скалы вострыя змарнелы човен.
П'ю за сваю любоў.

(П'е.)

Аптэкар чэсны!

Сказаў ты праўду — моцны твой напітак,
І з пацалункам паміраю я.

(Памірае.)

Уваходзіць з другога боку могільніка
брат Ларэнца з ліхтаром,
ломам і жалезняком.

Брат Ларэнца

Ратуй, святы Францыск! Як шмат разоў
Я спатыкаўся аб магілы.— Хто тут?

Балтазар

Ваш друг, што ведае вас добра.

Брат Ларэнца

Хай бог цябе благаславіць. Скажы мне,
Мой добры друг, што гэта там за факел
Дарэмна свеціць чарапам бязвокім?
Здаецца, ён у склепе Капулеці?

Балтазар

Там, там, святы айцец. Там гаспадар мой,
Якога вы так любіце.

Брат Ларэнца

А хто ж ён?

Балтазар

Рамэо.

Брат Ларэнца

Ён даўно там?

Балтазар

З паўгадзіны.

Брат Ларэнца

Хадзем са мною ў склеп.

Балтазар

Баюся, ойча.

Не ведае мой гаспадар, што я ўсё тут.
А ён жа пагражаў мне лютай смерцю,
Калі я застануся падглядаць.

Брат Ларэнца

Дык заставайся, я адзін пайду.
Бяды баюся, страх мяне бярэ.

Балтазар

Калі пад гэтым цісам я заснуў,
Мне снілася — Рамэо з некім біўся,
Мой гаспадар забіў таго.

Брат Ларэнца

Рамэо!

(Падыходзіць да склепа.)

О божа мой, чыёй жа гэта кроўю
Заплямлены ступені ў гэты склеп?
Хто шпагі акрываўленыя кінуў
Тут, у прытулку вечнага спакою?

(Уваходзіць у склеп.)

Рамэо! Бледны. Хто ж яшчэ? Парыс.
Увесь ён у крыві. Які злы момант
Віноўнік тут няшчаснага здарэння?
Яна паварушылася, здаецца.

Дж у л ь е т а

Святы айцец! А дзе ж мой уладар?
Я помню добра, дзе мне трэба быць,—
На гэтым месцы. Дзе ж Рамэо мой?

Шум за сцэнай.

Б р а т Л а р э н ц а

Я чую нейкі шум. Хадзем, сіньёра,
Мы з гэтага гнязда заразы, смерці
І сну ненатуральнага. Ёсць сіла
Мацнейшая, чым нашы намаганні,—
Яна разбурыла намеры нашы.
Хадзем хутчэй. Тут на грудзях тваіх
Ляжыць твой мёртвы муж; Парыс — таксама
Хадзем са мной, у манастыр цябе
Я да сясцёр набожных завяду.
Ты не распытайся і не марудзь.
Ужо вунь варта. Мілая Джульета,
Хадзем, хадзем! Я не магу застацца.

Л а р э н ц а адыходзіць.

Дж у л ь е т а

Ідзі. Я не пайду адгэтуль. Гэта што?
Сціскае шклянку любага рука.
Атрута тут — прычына смерці ранняй.
О, прагны! Выпіў і ніводнай каплі
Для паратунку не пакінуў мне.
Я вусны буду цалаваць твае,
На іх атрута, можа, засталася,
І ад уцехі гэтай я памру.

(Цалуе Рамэо.)

А губы цёплыя твае.

П е р ш ы в а р т а в ы

(за сцэнай)

Ну дзе?

Вядзі паказвай нам, куды ісці.

Дж у л ь е т а

Там шум. Спяшацца трэба. Кінжал,
Збавіцель мой!

(Вымае кінжал Рамэо з ножан.)

Вось ножны дзе твае.

(Заколваецца.)

Ржавей ты тут, а мне памерці дай.
(Падае на цела Рамэо і памірае.)

Уваходзіць вярта з пажам Парыса.

Паж

Вунь там, дзе факел той гарыць. Вунь там.

Першы вяртавы

Зямля ў крыві. Абшукваць могільнік,
І хто б ні трапіўся, вязаць усіх.
Малюнак страшны. Граф ляжыць забіты;
Джульета ўся ў крыві... і цёплая,
Хоць трэці дзень ужо, як пахавалі.
Хутчэй ідзіце герцагу скажыце!
Паклічце Капулеці! Клічце ўсіх!
Мантэкі пабудзіце зараз жа!
Мы бачым месца жахаў і крыві,
А да прычын страшэннае бяды
Без росшукаў не можам мы дабрацца.

*Уваходзяць некалькі вяртавых
з Балтазарам.*

Другі вяртавы

Манах тут; стогне ён, дрыжыць і плача.
Ішоў сюды, а мы яго схапілі
І адабралі лом і жалязняк.

Першы вяртавы

О, гэта падазрона! Затрымаць!

Уваходзіць герцаг са світай.

Герцаг

Што за бяда прачнулася так рана
І ранішні спакой наш парушае?

*Уваходзяць Капулеці, сін'ёра Капулеці
і іншыя.*

Сін'ёра Капулеці

Народ на вуліцы крычыць «Рамэо».
А хто: «Джульета», хто: «Парыс» — і ўсе
Да склепа нашага імчацца з крыкам.

Герцаг

Які тут жах трывожыць слых наш?

Першы вяртавы

Герцаг,

Вось тут ляжыць забіты граф Парыс,
Рамэо мёртвы, мёртвая Джульета —
І цёплая: забіта толькі што.

Герцаг

Шукаць, знайсці віноўнікаў забойства!

Першы вартавы

Слуга Рамэо тут; а вось — манах.

Пры іх для ўзлому склепа гэтага

Знайшлі прылады.

Капулеці

Жонка, божа мой!

Ты глянь, дачка ў крыві ўся. Памыліўся

Кінжал: вунь там, пры поясе ў Рамэо

Яго парожняе жыллё, а ён

У грудзі нашае дачкі ўвайшоў.

Сіньёра Капулеці

О гора! Гэты выгляд смерці мне —

Як пахавальны звон, які гаворыць,

Што старасці маёй пара ў магілу.

Уваходзяць Мантэкі і іншыя.

Герцаг

Ты рана ўстаў, Мантэкі, каб пабачыць,

Што сын адзіны твой так рана лёг.

Мантэкі

Мой уладар, сканала ўночы жонка:

Выгнанне сына ёй жыццё разбіла,

Якой жа мне яшчэ бяды чакаць?

Герцаг

Ты глянь — і ўбачыш.

Мантэкі

О невук, невук ты! Прыстойна хіба

Раней за бацьку класціся ў магілу?

Герцаг

Для нараканняў зачыні ты вусны,

Пакуль не высветлім падзей жахлівых,

Не знойдзем іх крыніцы і прычын.

Тады правадніком жалобы вашай

Я стану сам да самае магілы.

Хай гора ваша крыху пацярпіць.

Прывесці падазроных мне сюды!

Брат Ларэнца

Галоўны самы з падазроных — я,

Хоць менш за ўсіх я здольны на злачынства.

Жахлівага забойства час і месца —

Усё паказвае супроць мяне.

Я тут, каб бараніць і вінаваціць,

Каб асудзіць і апраўдаць сябе.

Герцаг

Усё, што ведаеш, кажы адразу.

Брат Ларэнца

Скажу я коратка, — іначай бы
На доўгае апавяданне мне
Хвілін маіх апошніх не хашіла.
Рамэо мёртвы быў Джульеты мужам,
І вернай жонкаю была яму
Джульета мёртвая. Я іх вячаў;
Дзень шлюбу тайнага быў смертным днём
Тыбальта; гэта смерць была прычынай
Выгнання маладога мужа. Жонка
Па мужу плакала, не па Тыбальту.
А вы, каб разагнаць тугу яе,
Хацелі выдаць сілаю за графа.
Тут да мяне прыйшла яна з адчаем,
Маліла, каб што-небудзь я прыдумаў
І ўратаваў бы ад другога шлюбу,
А не — забіць сябе гразіла ў келі.
Тады, навучаны сваім умельствам,
Я даў ёй соннае пітво, якое
Зрабіла тое, што прадбачыў я:
Надаўшы выгляд мёртвае жывой.
А я тады Рамэо напісаў,
Каб ён прыехаў гэтай ноччу страшнай
Джульету ўзяць з часовае магілы,
Калі надыдзе час прачнуцца ёй.
Але пасланы мною брат Джавані
З пісьмом быў затрыманы выпадкова
І ўчора мне вярнуў яго назад.
Калі ёй тэрмін надышоў прачнуцца,
Забраць яе пайшоў я ў склеп сямейны.
Хацеў у келі я схаваць яе,
Пакуль змагу паведаміць Рамэо.
Калі ж прыйшоў за некалькі хвілін
Да тэрміну, што ёй прачнуцца трэба.
Ужо нябожчыкі ляжалі тут —
Рамэо верны і шаноўны граф.
Калі Джульета ўстала, я прасіў
Ісці са мной, скарыцца волі боскай,
Але мяне спалохаў шум раптоўны,
Яна ж ісці са мной не захацела
І, мусіць, тут сама сябе забіла.
Вось тое ўсё, што я магу сказаць;

Пра шлюб жа ведае карміліца.
Калі чым-небудзь я тут вінават,
Дык у ахвяру строгаму закону
Раней, чым суджана памерці мне,
Аддайце вы жыццё маё старое.

Герцаг

Заўсёды ў нас ты праведнікам быў,
Але што скажа нам слуга Рамэо?

Балтазар

Пра смерць Джульеты вестку я прынёс
Гаспадару, і з Мантуі сюды
Ён кінуўся да гэтага вось склепа;
Сказаў, каб бацьку перадаў я ўранні
Пісьмо вось гэта. Сам спусціўся ў склеп,
А мне пад страхам смерці загадаў,
Каб я тут аднаго яго пакінуў.

Герцаг

Дай мне пісьмо, я потым прачытаю.
Дзе графаў паж, які паклікаў варту?
Скажы, што гаспадар твой тут рабіў?

Паж

Прынёс ён кветкі на труну сінёры,
Сказаў мне стаць вунь там; я адышоўся.
І раптам нехта з факелам прыйшоў,
Пачаў узламваць склеп. Мой гаспадар
Тут на яго накінуўся з мячом,
А я пабег тады хутчэй па варту.

Герцаг

Пісьмо манаха словы пацвярджае
Пра іх любоў, таксама, як пра смерць.
Ён піша тут, што ён купіў атруту
У беднага аптэкара і з ёй
Прышоў у склеп памерці ля Джульеты.
Дзе ж ворагі? Мантэкі! Капулецці!
Вы богам пакараны за варожасць:
Любоўю радасць вашу ён забіў.
А я за патуранне вам аддаў
Двух сваякоў; усе мы пакараны.

Капулецці

О брат Мантэкі, дай жа мне руку.
Тут частка ўдовіна Джульеты; болей
Я не прашу.

Мантэкі

А я магу даць больш.

Я з золата ёй статую пастаўлю,
Пакуль Веронаю Верона будзе,
Каштоўным самым будзе помнік гэты —
Увасабленне вернае Джульеты.

Капулеці

Зазяе і Рамэо разам з ёй —
Ахвяры дзве варожасці сляпой.

Герцаг

З жалобным мірам ранне к нам ідзе,
І сонца паказаць не хоча твару.
Хадзем жа пагаворым аб бядзе —
Каго памілаваць, каму даць кару.
Сумнейшая з аповесцей на свеце —
Аповесць аб Рамэо і Джульеце.

Выходзяць.

ГАМЛЕТ, ПРЫНЦ ДАЦКІ

Трагедыя ў пяці актах

АСОВЫ

Клаўдзій	кароль Дацкі
Гамлет	сын ранейшага і пляменнік цяперашняга караля
Фарцінбрас	прынец нарвежскі
Палоній	міністр двара
Гарацыо	друг Гамлета
Лаэрт	сын Палонія
Вальціманд	} прыдворныя
Карнелій	
Разенкранц	
Гільдэнстэрн	
Озрык	
Прыдворны	
Свяшчэннік	
Марцэл	} афіцэры
Бернарда	
Франсіска	салдат
Рэйнальда	слуга Палонія
Акцёры	
Два блазны- магільшчыкі	
Капітан	
Англійскія паслы	
Гертруда	Каралева Дацкая, маці Гамлета
Афелія	дачка Палонія
Вяльможы, дамы, афіцэры, салдаты, матросы, пасланцы і слугі	
Здань бацькі Гамлета	

Месца дзеі — Эльсінор.

АКТ ПЕРШЫ

Сцэна першая

Эльсінор. Пляцоўка перад замкам.

Франсіска на варце.
Уваходзіць Бернарда.

Бернарда
Хто тут?

Франсіска
Адказвай першы; стой і адзавіся.

Бернарда
Няхай жыве кароль!

Франсіска

Бернарда?

Бернарда

Ён.

Франсіска
Вы трапілі ў самую пару.

Бернарда
Прабіла поўнач. Спаць ідзі, Франсіска.

Франсіска
Удзячны за дазвол. Сабачы холад,
І нездаровіцца.

Бернарда

Усё спакойна?

Франсіска
І мыш не перабегла.

Бернарда

Ну, дабранач;

Сустрэнуцца Гарацыо і Марцэл,
Скажы ім, каб ішлі хутчэй на варту.

Уваходзяць Гарацыо і Марцэл.

Франсіска
Ідуць. Яны, здаецца. Стой! Хто там?

Гарацыо
Сыны айчыны.

Марцэл

Дацкія васалы.

Франсіска
Дабранач вам усім.

Марцэл

Бывай, службака.

Хто заступіў?

Франсіска

Бернарда заступіў.

Дабранач.

Выходзіць.

Марцэл

Гэй, Бернарда!

Бернарда

Што, прыйшоў

Гарацыо?

Гарацыо

Адной нагою тут.

Бернарда

Здароў, Гарацыо! Здароў, Марцэл!

Гарацыо

Ну што, ізноў з'яўляўся гэты самы?

Бернарда

Не, не было.

Марцэл

Гарацыо гаворыць,

Што гэта выдумка. Не верыць ён,

Што два разы такі нам выпаў страх.

Вось я і запрасіў яго к нам нанач,

Каб ён пераканаўся. Калі зноў

Пакажацца жаклівы гэты прывід,

Хай паглядзіць і сам з ім пагаворыць.

Гарацыо

Ну, глупства! Не пакажацца.

Бернарда

Прысядзем

І будзем твае вушы штурмаваць,

Бо ты глухі да нашага расказа.

Дык вось, дзве ночы ўзапар...

Гарацыо

Добра, сядзем,

Паслухаем, што нам Бернарда скажа.

Бернарда

У тую ноч, калі вунь тая зорка,

Каторая ад полюса на захад,

Нябесным шляхам адышла туды,

Дзе зараз свеціцца, Марцэл і я,

Як толькі празваніла — раз!..

Марцэл

Маўчы! Глядзі, ён зноў ідзе сюды!

Бернарда

Якраз такі, як наш кароль-нябожчык.

Марцэл

Гарацыю, ты - вучоны, гавары.

Бернарда

Якраз як наш кароль. Заўваж, Гарацыю.

Гарацыю

Падобен вельмі. Дзіўна мне і страшна.

Бернарда

Ён слоў чакае.

Марцэл

Гавары, Гарацыю.

Гарацыю

Хто ты, што заўладаў парою гэтай

І постацю прыгожа-ваяўнічай

Старога караля краіны дацкай?

Я небам заклінаю, гавары.

Марцэл

Пакрыўдзіўся.

Бернарда

Глядзі, пайшоў назад.

Гарацыю

Стой, гавары, я небам заклінаю.

Здань выходзіць.

Марцэл

Пайшоў і не адказвае нічога.

Бернарда

Ну як, Гарацыю? Збялеў, дрыжыш?

Што выдумка ці, можа, трошкі болей?

Як думаеш?

Гарацыю

Ніколі б не паверыў,

Калі б не бачыў сам на свае вочы.

Марцэл

Жывы кароль-нябожчык.

Гарацыю

Акурат;

Такія ж самыя на ім даспехі,

Як і ў той дзень, калі ён біў Нарвежца,

І так жа бровы хмурыць, як тады,

Калі ён вывернуў з саней Паляка.

Так, дзіўна!

Марцэл

Вось гэтак два разы ў глухую ноч
Праходзіў ён, узброены, паўз варту.

Гарацыо

Дакладна растлумачыць не магу,
Але наогул думаю, што будзе
Вядікая ў дзяржаве перамена.

Марцэл

Давайце сядзем. Ці не скажа хто,
Нашто такая пільнасць? Кожну ноч
Пакутуюць падданыя на варце,
І кожны дзень ліюць гарматы з медзі,
Купляюць узбраенне за мяжой,
А карабельнікаў нагналі колькі!—
Працуюць так: ні свята ім, ні будняў.
Што мае быць? Такая ўсюды спешка,—
І дзень і ноч людскім абліты потам.
Ну, хто адкажа мне?

Гарацыо

Я адкажу;

Такое чуў я: наш кароль-нябожчык,
Той самы, што нам толькі што з'яўляўся,
Быў, як вядома, выклікан на бойку
Нарвежскім задавакам Фарцінбрасам;
І наш адважны Гамлет (за адвагу
Яго шануе ўся наша краіна)
У бойцы Фарцінбраса закалоў;
А мелася умова пры пячаці,
Пацверджаная гербам і законам,
Што, калі ён памрэ, яго зямля
У спадчыну да Гамлета пяройдзе;
Таксама і сваёй зямлі часціну
Кароль наш залажыў для Фарцінбраса,
Калі б адолеў той. Паводле ўмовы
Зямлю ўзяў Гамлет. Але ж, трэба ведаць,
Малодшы Фарцінбрас, запалу поўны,
Навербаваў гуляшчых малайцоў
За голы харч, абы была прырода
(Дзяржаве нашай добра ўсё вядома),
І пачынаць збіраецца вайну,
Каб адхапіць ад нас зямліцу тую,
З якою прагарэў ягоны бацька.
І гэта ёсць галоўная прычына
Усіх турбот і варты надзвычайнай,

Аснова ўсіх асноў: і спешкі гэтай,
І ўсёй трывогі ў нашым каралеўстве.

Бернарда

Я думаю, што так яно і будзе;
Напэўна, гэта жудасная здань
Не без прычыны ходзіць каля замка.
Кароль-нябожчык нам прарочыць войны.

Гарацыо

Начны матыль, каб затлуміць нам розум.
У добрыя шчаслівыя дні Рыма,
Незадоўга да Цэзаравай смерці,
Раскрыліся магілы, паўставалі
І сталі выць на плошчах мерцвякі,
З'явіліся хвастатыя каметы,
Закапала крывавае раса,
Счарнела сонца, і вільготны месяц,
Нептунавай дзяржавы уладар,
Зацьміўся, як перад сканчэннем свету.
Бяда ідзе. Жахлівыя прыметы,
Як пасланцы, што абганяюць лёс
І папярэджваюць аб небяспецы,
Нам яўлены і небам і зямлёй.

Здань вяртаецца.

Цішэй! Глядзіце! Вось ізноў ён тут.
Хай губіць, затрымаю. Стой, наява!
Калі ты маеш мову, маеш голас,—
Адказвай мне!
Калі учынак ёсць такі, што можа
Табе палёжку даць, а мне збавенне,—
Адказвай мне!
Калі табе вядомы лёс краіны
І ёсць магчымасць адхіліць няшчасце,—
Адказвай!
А можа, пры жыцці хаваў ты скарбы,
Няпраўдаю здабытыя, бо, кажучь,
Душа тады блукае. Гавары!

Спявае певень.

Стой! Гавары! Спыні яго, Марцэл.

Марцэл

Хіба яго ударыць алебардай?

Гарацыо

Дай так, каб стаў.

Бернарда Ён тут!
Гарацыо

Ён тут.

Здань выходзіць.

Марцэл

Пайшоў;

Абразілі. Ён гэтакі паважны,
А мы напалі, нарабілі гвалту.
Ці біць паветра, ці яго — ўсё роўна;
Удары нашыя — дарэмны здзек.

Бернарда

Ён гаварыў бы, але крыкнуў певень.

Гарацыо

І ён затросся, нібы той злачынец
Пры страшным поклічы. Я чуў, што певень,
Трубач світанья, будзіць бога дня
Сваёю звонкай, галасістай песняй;
І ўсякая блукаючая здань,
Што у вадзе, ў агні, ў зямлі, ў паветры,
Пры гэтым напамінку уцякае,
І гэта праўда: вось вам яўны доказ.

Марцэл

Як певень заспяваў, ён знік адразу.
Гавораць людзі, што ў калядны вечар,
Пад самае Хрыстова нараджэнне,
Пявун світанья проста не сціхае;
Тады і здань сядзіць, ані кранецца,
І ноч здаровая, і добрыя планеты,
Не ловіць фея, ведзьма не чаруе,—
Такі святы, такі выдатны час.

Гарацыо

Я гэта чуў, даю часткова веры.
А вось і золак у плашчы пурпурным
Выходзіць на расістыя узвышшы.
Пакінем варту, і, мяркую так,
Патрэбна, каб прынц Гамлет знаў аб гэтым,
Што бачылі мы ўночы; прысягаю,
Што гэты дух нямы з ім загаворыць.
Ці згодны вы ўсё расказаць яму,
Як раець нам любоў і абавязак?

Марцэл

Так, так, прашу. Ідзіце ўсе за мною,
Я ведаю, дзе ён бывае ўранні.

Выходзяць.

Сцэна другая

Парадны пакой у замку.

Трубы. Уваходзяць кароль, каралева,
Гамлет, Палоній, Лаэрт, Вальціманд,
Карнелій, вяльможы і світа.

Кароль

Хаця нябожчык Гамлет, любы брат наш,
Пакінуў нас нядаўна і нам след
Яшчэ трымаць у сэрцы нашым смутак,
Аплакваць прах яго ўсім каралеўствам,
Аднак наш розум перамог прыроду;
У мудрым горы спалучылі мы
І памяць брата, і свае патрэбы:
Мы нашую сястру і каралеву,
Наследніцу дзяржавы ваяўнічай,
У радасці, разбаўленай маркотай,
І смех і слёзы сумясціўшы разам,
Хаўтуры і вяселле аб'яднаўшы,
Каб пораўну было таго й таго,
Ўзялі за жонку. Не хацелі ў гэтым
Пярэчыць вашай мудрасці, якая
Дапамагала нам у справе нашай.
За ўсё падзяка наша. А цяпер:
Як вам вядома, Фарцінбрас-малодшы,
Не уважаючы на нашу годнасць
Альбо мяркуючы, што калі нас
Пакінуў любы брат наш, дык ужо
Ў дзяржаве нашай і няма парадку,
Кіруемы карысным летуценнем,
Адважыўся лістамі нас трывожыць
З хадайніцтвам звароту ўсіх зямель,
Законна страчаным ягоным бацькам
І нам прыдбаных нашым любым братам.
Вось гэта пра яго. Цяпер пра нас
І пра нараду нашу. Справа ў тым,
Што намі ўжо учынена пасланне
Нарвежцу, Фарцінбрасаваму дзядзьку:
Ён ледзь жывы, наўрад ці ён дачуўся
Аб замыслах пляменніка; мы пішам,
Каб ён суняў яго далейшы наступ
І абіранне дзядзькавых васалаў
Падаткамі, вярбоўкай войск ды іншым;
І даручаем мы табе, Карнелій,

І Вальціманду перадаць прывет наш
Старому каралю Нарвежцу; мы
Абмежавалі вашу уладу
Дакладна пунктамі ў пасланні нашым.
Дык едзьце ў добры час. Да пабачэння.
Спяшайцеся явіць сваю услужнасць.

Карнелій і Вальціманд
Ва ўсім гатовы праявіць услужнасць.

Кароль
Не сумняваемся. Да пабачэння.

Вальціманд і Карнелій выходзяць.

А ты, Лаэрт, з навінамі якімі?
Ты нас прасіць хацеў, якая просьба?
Разумнае хадайніцтва Лаэрта
Паслухаем. Чаго б ты ні жадаў,
Тваё жаданне стрэне нашу ласку,—
І сэрца галаве радней не будзе,
Не будуць рукі паслухмяней вуснам,
Як дацкі трон Лаэртаваму бацьку.
Чаго жадаеш?

Лаэрт

Грозны мой кароль,
Дазвольце мне у Францыю вярнуцца.
Па добрай волі я сюды прыехаў
На вашу каранацыю, і я
Свой абавязак выканаў, і вось
Мае жаданні зноў назад імкнуцца
У Францыю, калі на тое ласка.

Кароль

А бацька даў дазвол? Скажы, Палоній.

Палоній

О мой кароль, ён вырваў мой дазвол
Упартым намаганнем, і, нарэшце,
Я адпусціў, хаця і неахвотна.
Калі дазволіце, няхай ён едзе.

Кароль

Ну што ж, Лаэрт, выкарыстоўвай час:
Твая пара — лаві, лаві уцехі.
А ты, сваяк мой Гамлет, любы сыне?

Гамлет (убок)

Сваяк, але не сын.

Кароль

О любы сыне,
Ты ўсё яшчэ, як хмара ў небе нашым.

Гамлет

Няпраўда, сонца свеціць — любя, сіне.

Каралева

Мой мілы Гамлет, скінь свой чорны колер,
Са шчырасцю зірні на караля.
І не пытай, павекі апусціўшы,
Куды сышоў, куды падзеўся бацька.
Ты ведаеш, такая наша доля:
Жывое ўсё, нарэшце, памірае,
Цераз прыроду ў вечнасць адлятае.

Гамлет

Так, рэч звычайная.

Каралева

А калі так,

То што табе здаецца незвычайным?

Гамлет

Здаецца? Не, так ёсць. Не прызнаю
Я гэтага «здаецца». Маці, маці!
Ні чорны плашч, ні мой убор жалобны,
Ні уздыханне цяжкае з грудзей,
Ні рэкі слёз, ні сумнае аблічча,
Ніякі знак, ніякі доказ гора
Мяне не выявляць. Здаецца той,
Хто ўмее прытварацца, хто няшчыры.
У сэрцы праўда, праўда не відна,
А іншае ўсё — выгляд і мана.

Кароль

Пахвальна, Гамлет, і прыемна чуць,
Што ты свайго шкадуеш гэтак бацьку.
Але павінен ведаць, што твой бацька
Таксама страціў бацьку, той — таксама.
Ну, а жывы, як гэта і належыць,
Як вымагае абавязак роду,
Галосіць нейкі час на пахаванні.
Але зацяжны смутак ёсць упартасць,
Ёсць непабожны і нялюдскі смутак,
Знявага небу, розуму буянства,
І сведчыць ён аб маласільным сэрцы,
Незагартованым і непрактычным.
Мы ведаем, што так было і будзе,—
Такі парадак рэчаў. Дык навошта
Упартым быць, усё прымаць да сэрца?
О, нельга так! — злачынства перад небам,
Перад нябожчыкам, перад прыродай
І перад розумам, які гаворыць,

Даказвае, што смерць — гэта звычайнасць,
І ад Адама да апошніх дзён
Так ёсць і будзе так. Мы прапануем
Спыніць дарэмны смутак і прызнаць
Нас родным бацькам. Хай жа бачаць людзі,
Што ты да трона нашага найблізшы.
І я не менш выдатнаю любоўю,
Чым самы дарагі на свеце бацька,
Цябе узрадую. А твой намер
Паехаць зноў вучыцца ў Вітэнберг
Жаданню нашаму праціўны цалкам.
Мы просім, мы настойваем пяшчотна:
Застанься з намі у выгодах нашых,
Наш ўлюбёнец, наш сваяк і сын.

Каралева

Будзь ласкаў, Гамлет, заставайся тут,
Не едзь ў Вітэнберг, паслухай маці.

Гамлет

Вас, маці, я паслухаю ахвотна.

Кароль

Прыемна чуць такі адказ сардэчны.
Дык будзь у Даніі, як дома; будзь,
Як мы. Хадзем, Гертруда. Сын наш Гамлет
Уцешыў наша сэрца шчырай згодай,
І ў гонар гэтага патрэбна выпіць.
Як будзем піць, то каб з гармат стралялі,
Каб наша каралеўскае здароўе
Дайшло да неба і грэмела. Пойдзем.

Трубы.

Выходзяць усе, апроч Гамлета.

Гамлет

О, растаўчы б крутое цела гэта,
Разбіць ушчэнт, рассыпаць, як расу!
Чаму нам забаронена спрадвечным
Дарога самагубства? Божа, божа!
Якім пустым, і нудным, і нікчэмным
Здаецца мне парадак свету! Дрэнь!
Брыдота! Гэта — дзікі сад, які
Расце у карань, плодзіць пустазелле,
І толькі. Каб да гэтага дайсці!
Два месяцы, як ён памёр! — не, — меней,
Не будзе двух! Такі кароль выдатны, —
Гіперыон, а гэта хто? — сатыр.

А як любіў ён маці! — нават ветру
Не дазваляў ён твар яе абвеяць!
Ці варта ўспамінаць? Зямля і неба!
Яна ж яго больш за жыццё кахала,
Жыла яго каханнем. А праз месяц? —
Падумаць страшна, толькі месяц! Слабасць
Тваё імя, жанчына! Не паспела
Стаптаць і чаравікаў, у якіх
Ішла на могількі, як Ніабея,
Заліўшыся слязьмі, а ўжо яна, —
О неба! — нават неразумны звер
Даўжэй бы смуткаваў, — а ўжо яна
Выходзіць замуж, за каго? — за дзядзьку,
За бацькавага брата, што падобен
На бацьку так, як я на Геркулеса.
Няпоўны месяц! Не паспела ёй
Раз'есці вочы соль фальшывых слёз,
Як замужам. Што за паскудны спрыт
Хутчэй валіцца на нячысты ложак!
Не будзе з гэтага добра, не будзе.
Прыціхні, сэрца; анямей, язык.

Уваходзяць Гарацыо, Бернарда і Марцэл.

Гарацыо

Вітанне, прынец!

Гамлет

Я вельмі рад вас бачыць.

Гарацыо! Каб я так жыў, Гарацыо!

Гарацыо

Але, мой прынец, і бедны ваш слуга.

Гамлет

Ты — бедны, але ты — мой лепшы друг.

Чаго ты тут, чаму не ў Вітэнбергу? —

Марцэл?

Марцэл

Мой добры прынец...

Гамлет

Я вельмі рад вас бачыць.

(Да Бернарда.)

Добры вечар! —

Дык, сапраўды, чаму не ў Вітэнбергу?

Гарацыо

Бо я гультай і валацуга, прынец.

Гамлет

Ну, гэтага і вораг не сказаў бы,
Ты мне абразіў вушы. Не люблю
Паклёпаў і хлусні! — ты не гультай.
Але чаго ты тут у Эльсіноры?
Хіба мо піць прыехаў падвучыцца?

Гарацыо

Мой прынц, прыехаў я на пахаванне.

Гамлет

Будзь ласкаў, не жартуй, студэнт-таварыш,
Ты, як відаць, прыехаў на вяселле.

Гарацыо

Але, мой прынц, — так нечакана выйшла.

Гамлет

Інтэрас, друг Гарацыо, інтэрас!
Бо тое, што з памінак засталася,
Даесці трэба было, — вось і шлюб.
Няхай бы лепш мой вораг, самы люты,
Убачыў рай, чым я той дзень, Гарацыо!
Мой бацька, бацька мой, ён тут, ён тут.

Гарацыо

Дзе, прынц?

Гамлет

Са мною, у душы, Гарацыо.

Гарацыо

Калісьці бачыў; добры быў кароль.

Гамлет

Ён чалавек быў, чалавек ва ўсім, —
Такі мне не сустрэнецца ніколі.

Гарацыо

Мой прынц, сягоння ўночы ён прыходзіў.

Гамлет

Прыходзіў? Хто?

Гарацыо

Мой прынц, кароль, ваш бацька.

Гамлет

Кароль, мой бацька?

Гарацыо

Прашу вас, не дзівіцеся. Уважна
Праслухайце, што я вам раскажу.
Бяру за сведак гэтых афіцэраў,
Мы бачылі...

Гамлет

Хутчэй, хутчэй як можаш.

Гарацыо

Ужо дзве ночы гэтым афіцэрам,
Марцэлу і Бернарда, ў час іх варты,
Папоўначы, у вусцішы магільнай
З'яўляўся прывід. Нехта, як ваш бацька,
Узброены ад галавы да ног,
З'яўляецца раптоўна перад імі,
Праходзіць урачыста і павольна,
Праходзіць тры разы перад вачамі,
Звыш меры здзіўленымі, і так блізка,
Што ледзь іх не крануў сваім жазлом;
Яны ж, пахаладзелыя ад страху,
Трасуцца, нібы студзень, і маўчаць;
Пра гэта дзіва пад сакрэтам строгім
Яны казалі мне. На трэцю ноч
Я сам стаяў на варце разам з імі:
І вось у тую ж самую пару,
Дакладна так, як мне пераказалі,
Выходзіць здань. Мне памятны ваш бацька:
Як дзве рукі адна адной да пары,
Так і яны.

Гамлет

А дзе гэта было?

Марцэл

Прынц, на пляцоўцы, там, дзе мы вартуем.

Гамлет

Вы з ім не гаварылі?

Гарацыо

Гаварыў,

Але ж ён мне не адказаў нічога;
Быў нешта раз ускінуў галаву,
Нібы хацеў, а тут як певень крыкне,—
Прапала ўсё, пабег як апантаны
І знік з вачэй.

Гамлет

Дзіўна, вельмі дзіўна.

Гарацыо

Паверце, прынц, не манім і не хлусім;
І мы лічылі нашым абавязкам
Паведаміць вам аб усім.

Гамлет

Так, так; але ўсё гэта непакоіць.
Вы будзеце на варце ўночы?

Усе

Будзем, прынц.

Гамлет

Узброен, кажаце?

Усе

Узброен, прынц.

Гамлет

Ад галавы да ног?

Усе

Ну, як абліты.

Гамлет

А твар вы бачылі?

Гарацыо

Вядома, прынц,—

Шалом быў без забрала.

Гамлет

Ён быў хмурны?

Гарацыо

Хутчэй здаваўся сумным, чым сярдзітым.

Гамлет

Быў бледны ці чырвоны?

Гарацыо

Вельмі бледны.

Гамлет І пазіраў на вас?

Гарацыо

Надзвычай пільна.

Гамлет

Шкада, што не было мяне пры гэтым.

Гарацыо

О, вы б зжахнуліся.

Гамлет

Магчыма,

Магчыма, доўга быў?

Гарацыо

А так: лічыць,

То, не спяшаючыся, будзе сотня.

Марцэл і Бернарда

Даўжэй, даўжэй.

Гарацыо

Як я быў, то якраз.

Гамлет

А барада сівая?

Гарацыо

Такая самая, як пры жыцці:

Як собаль, чорная і з серабром.

Гамлет

Я буду вартаваць у гэту ноч;
Ён, можа, прыйдзе.

Гарацыо

Так, напэўна прыйдзе.

Гамлет

Калі ён будзе ў бацькавым абліччы,
Я з ім загавару, хаця б і пекла,
Разявіўшыся, пагражала мне.
Я вас прашу, калі дагэтуль вы
Нікому не казалі пра здарэнне,
Дык і далей — маўчанне перш за ўсё;
І што б адбылося ў гэту ноч, —
Шукайце сэнсу, прэч ад языка.
Я вам аддзякую за ўсё. Бывайце.
Там на пляцоўцы я сустрэну вас
Каля дванаццатай.

Усе

Прыміце доўг.

Гамлет

Прыму любоў, а вы маю. Бывайце!

Гарацыо, Марцэл і Бернарда выходзяць.

Дух бацькі ў зброі! — гэта не к дабру.
Тут нешта ёсць. Не дачакацца ночы!
Цярпі, душа; злачынства гляне ў вочы,
Хоць бы на ім ляжала ўся зямля.
(Выходзіць.)

Сцэна трэцяя

Пакой у доме Палонія.

Уваходзяць Лаэрт і Афелія.

Лаэрт

Ну, рэчы ўжо мае на караблі;
Бывай, Афелія, бывай, сястра!
Калі ў мой бок павее вецер, — ты
Не спі, дай вестачку.

Афелія

Ты мне не верыш?

Лаэрт

А Гамлет і яго прыхільнасць — гэта

Капрыз гуляшчы, жыўчыкі ў крыві,
Фіялка, што цвіце вясною раннай,
Салодкая, нясталая, слабая;
Прыемны пах, забава на хвіліну —
І толькі.

Афелія

Толькі, і не болей?

Лаэрт

Не.

Прырода ў нас расце не толькі ў цела,
Не толькі ў сілу, але ў гэтым храме
Ўзрастае веліч розуму і духу.
Магчыма, што цябе ён і кахае,
Магчыма, што яшчэ ні бруд, ні хітрасць
Не плямяць чыстаты яго жаданняў;
Але, сястра, узваж яго вялікасць
І бойся, бо ў жаданнях ён нявольны.
Ён звязаны паходжаннем сваім:
Не можа ён, як прасты чалавек,
Быць сам сабой, ад выбару яго
Залежыць дабрабыт усёй дзяржавы,—
Таму ён мусіць узгадняць свой выбар
З патрэбамі і меркаваннем іншых,
Паколькі ён дзяржавы галава.
Калі ён кажа, што цябе кахае,—
Разумнай будзь, не вер яму занадта,
Пакуль не дасць ён доказаў на справе
І не заручыцца грамадскай думкай;
Ўся Данія павінна сцвердзіць гэта.
Дык вось, узваж, наколькі абняславіш
Свой гонар ты, калі наставіш вуха,
Заслухаешся песень, страціш сэрца,
Калі ты чыстае сваё дзявоцтва
Распусным намаганням аддасі.
Дык сцеражыся, любая сястра,
Афелія, сястрыца, сцеражыся!
Далей ад небяспечнага кахання,
Каб не забіў цябе яго пярун.
Дзяўчына скромная красу сваю
І месяцу паказваць не павінна;
Ад нагавору не ўцячэ ніхто.
Чарвяк любуе часта квет маёвы
Яшчэ ў бутоне, з асяродка точыць;
На маладыя росы пошасць падка.

Трымайся! Страх — ратунак для жанчыны;
Бушуе маладосць і без прычыны.

А фелія

Тваю навуку я прыстаўлю, братка,
Вартаўніком да сэрца. Толькі ты
Не будзь і сам, як той двудушны пастыр,
Што раіць нам ісці цярністым шляхам,
А сам, як фанабэрысты свавольнік,
Бяжыць хутчэй на сцежку асалоды,
Забыўшыся на тое, што казаў.
Мой братка родненькі!..

Лаэрт

Не клапаціся.

Ну, я забавіўся. Прыйшоў наш бацька.

Уваходзіць Палоній.

Благаславён благаславёны двойчы, —
Благаславіце, тата, яшчэ раз!

Палоній

Ты тут, Лаэрт? Хутчэй на карабель!
На плечы ветразей уссеўся вецер,
Цябе чакаюць. Дык благаслаўляю.
(Кладзе руку на галаву Лаэрту.)
І памятай, табе мой заповіт:
Захоўвай думку, стрымлівай язык
І не рабі таго, чаго не трэба;
Ласкавы будзь, але не панібрацтвуй:
З кім хочаш падружыцца — правярай,
А як праверыш — прыбяры да рук;
І не заводзь хаўрусу з першым стрэчным;
Не задзірайся, а калі задраўся,
То спуску не давай, каб вораг знаў;
Прыслухвайся, што кажуць, — сам маўчы;
З людзьмі згаджайся, але думку май;
Спраўляй адзенне добрае, такое,
Каб і багата і не лезла ў вочы,
Бо па адзенні судзяць чалавека, —
Французскія вяльможы і паны
Занадта пераборлівыя ў гэтым.
Сам не бяры, другому не давай:
Хто пазычае, той сяброў губляе,
А хто бярэ, той дрэнны гаспадар.
Галоўнае ж: будзь верным сам сабе, —
Тады, як дзень ідзе за ноччу следам,

Ты і другім ніколі не сфальшывіш.
Ну, дык плыві з маім благаславленнем
І памятай наказ.

Лаэрт

Бывайце, тата!

Палоній

Пара, пара. Цябе чакаюць слугі.

Лаэрт

Бывай, Афелія, не забывай
Таго, што я сказаў.

Афелія

Замкнута ў сэрцы,
А ключ ты ў мора павязеш з сабою.

Лаэрт

Бывай!

Выходзіць.

Палоній

Афелія, што ён сказаў табе?

Афелія

Ён, з вашай ласкі, гаварыў аб прынцу.

Палоній

Аб Гамлеце? Якраз дарэчы гэта;
Бо маю весткі, што апошнім часам
У вас былі таемныя спатканні.
І ты яму давала вольны доступ.
А калі так (а мне ўсё даказалі
Ў парадку асцярогі), то павінен
Табе заўважыць, — ты не разумееш
Дакладна, хто ты, і чыя дачка ты,
І чый ты маеш гонар. Што у вас?
Прызнайся зараз жа.

Афелія

Ён, мілы татка,
Дарыў мне знакі шчырасці сардэчнай.

Палоній

Ах, ах, ах, шчырасць! — Ты зусім дурная,
Не маеш практыкі ў такіх выпадках.
Як ты назвала? Знакі? І ты верыш?

Афелія

Не ведаю, што думаць, мілы татка.

Палоній

Ну, то я навучу. Стань тут і думай,
Што ты дзіця малое. Знакі — цацкі.

Знак — не чырвонец, вось што я адзначу.
Не прадавайся танна, бо тады
(Хоць я і злоўжываю гэтым словам)
Адзначыш ты мяне за дурня.

А фелія

Ён спосаб выказаў зусім прыстойны.

Палоній

Ну, спосаб гэта так,— хай будзе так.

А фелія

Ён прысягаў, што ён мяне кахае,

Ён браў за сведку неба.

Палоній

Сіло для смачных птушак. Знаю сам.

Калі бунтуе кроў, тады язык

На абяцанкі шчодры. Гэты пал,

Які дае больш бляску, чым цяпла,

Як хутка выбухне, так хутка згасне,—

Дык не лічы яго агнём, дачушка.

З сягонняшняга дня — ашчаднай будзь,

Не раскідайся так сваім дзявоцтвам.

Кампанію сваю цані вышэй,

Чым танняя спатканні з ім па просьбе.

Прынц Гамлет, перш за ўсё, ён — малады,

Прывязан за даўжэйшую вярхоўку,

А ты — дзяўчына: не табе гуляць,

І ты не вер яму, не вер прысягам:

Прысягі — зман, нафарбаваны зверху,—

Грахоўных спраў няўрымслівы пасрэднік,

Які гучыць, як чыстая малітва,

Каб лепей абдурыць. Ну вось, нарэшце,

Я гавару,— з сягонняшняга дня

Раз назаўсёды,— прыпыніць гулянку,

Размоў не весці з Гамлетам. Ты чуеш?

Я патрабую! Ну, ідзі сабе.

А фелія

Пакорна слухаюся, мілы татка.

(Выходзіць.)

Сцэна чацвёртая

Пляцоўка.

Уваходзяць Гамлет, Гарацыо і Марцэл.

Гамлет

Паветра золкае. Ну і мароз!

Гарацыо

Кусаецца, аж рукі дубянеюць.

Гамлет

Каторая гадзіна?

Гарацыо

Скора поўнач.

Марцэл

Прабіла ўжо.

Гарацыо

Ужо? А я не чуў.

Час блізіцца, калі прыходзіць здань.

Трубныя гукі і стрэлы з гармат за сцэнай.

Што гэта значыць, прынец?

Гамлет

Кароль банкет спраўляе на ўсю ноч,

Танцуе і віншуе сам сябе;

Калі рэйнвейну келіх апарожніць,

У трубы трубяць і ў літаўры б'юць,

Каб ведалі, што ён умее выпіць.

Гарацыо

Такі парадак?

Гамлет

Так, усё ў парадку.

Але я думаю,— хоць я тутэйшы

І мог бы прызвычаіцца,— аднак

Яго лепш адмяніць, чым захаваць.

За хмель і гульбішчы на ўсход і захад

Мы страцілі навагу між народаў;

За п'яніц лічаць нас і дадаюць

Да нашых прозвішч свінскія мянушкі,—

І, сапраўды, ад нашых лепшых спраў

Ніякага не застанецца следу.

Здараецца так часта з чалавекам,

Калі ў ім ёсць прыродная загана

(Не па яго віне, бо, як вядома,

Істота не шукае, дзе радзіцца),

Ну, тэмперамент перайшоў у крайнасць
І загарадкі розуму ламае
Альбо прынаравіўся да такога,
Што рэзка падымаецца над нормай,—
Такога чалавека, я ж кажу,
Хаця б ён меў адну ўсяго загану,
Натура ўжо такая ці удача,
Нягледзячы на ўсе яго заслугі,
На ўсе яго дадатныя бакі,—
Асудзяць, перасудзяць, абняславяць
За гэты недахоп. І лыжка дзэгцю
У бочцы мёду робіць мёд нясмачным.
О, ганьба, ганьба!

Уваходзіць з д а н ь.

Г а р а ц ы о

Прынц, глядзіце,— ён!

Г а м л е т

Ратуйце нас, о серафімы неба!
Хто б ты ні быў: ці светлы дух, ці чорт,
Ці з райскім спевам, ці з пякельным енкам,
З намерам літасці ці утрапення,—
Выходзіш ты у вобразе даступным,
І я скажу табе. Я клічу: Гамлет,
Кароль, Датчанін, бацька, дай адповедзь!
Адказвай мне, ў няведанні не муч,
Чаму твае пахованыя косці
Магільны саван разадралі раптам?
Чаму той помнік, пад якім ляжаў ты,
Раскрыў свой цяжкі мармуровы зеў
І выкінуў цябе наверх яшчэ раз?
Як разумець, што ты, мярцвяк, ізноў
Пад месяцам блукаеш у жалезе
І страшыш ноч, а нам, прыроды блазнам,
Жахліва ўзрушваеш істоту думкай,
Якая па-за межамі душы?
Скажы, чаму? Навошта? Што рабіць нам?

Г а р а ц ы о

Ён знак дае, каб вы ішлі за ім,
Нібы жадае нешта растлумачыць
Вам аднаму.

М а р ц э л

Глядзіце, як ласкава
Ківае вам і вабіць за сабой.
Не йдзіце з ім.

Гарацыо

Не, не, ні ў якім разе.

Гамлет

Ён не гаворыць. Я пайду за ім.

Гарацыо

Не трэба, прынц.

Гамлет

Чаму? Чаго баяцца?

Я не цаню свайго жыцця ні ў грош,
Душы ж маёй нічога ён не зробіць,
Бо смерці ёй няма, як і яму.
Ён заклікае — я іду, іду.

Гарацыо

А калі ён укіне вас у мора
Альбо ўзвядзе на стромкую скалу,
Што грозна па-над хвалямі навісла,
І там, прыняўшы новы страшны выгляд,
Паўстане раптам і кране ваш розум,
Угоніць у вар'яцтва, — што тады?
Там сам сабою родзіцца адчай,
Даволі толькі паглядзець у мора
З высокай кручы, як шуміць яно,
Раве і пырскае.

Гамлет

Ён кліча зноў, —

Ідзі, я за табою.

Марцэл

О прынц, мы не дазволім.

Гамлет

Рукі прэч!

Гарацыо

Што робіце?

Гамлет

Мой лёс мяне паклікаў,
І цела поўніцца мае адвагай,
І сілы прыбываюць, як у льва.

Здань вабіць.

Ён кліча зноў. Прэч рукі! — Бо, клянуся
(вырываючыся),
Той стане ценем сам, хто мне пашкодзіць.
Кажу вам, прэч! — Ідзі, я за табою.

Здань і Гамлет выходзяць.

Гарацыо

Ён ашуканы ўласным уяўленнем.

Марцэл

Хадзем за ім; нам нельга заставацца.

Гарацыо

За ім услед.— Чым скончыцца ўсё гэта?

Марцэл

Гніль завялася ў дацкім каралеўстве.

Гарацыо

Кіруе неба.

Марцэл

Лепш давайце пойдзем.

Выходзяць.

Сцэна пятая

Другі бок пляцоўкі.

Уваходзяць здань і Гамлет.

Гамлет

Куды вядзеш? Далей я не пайду.

Здань

Зважай!

Гамлет

Я слухаю.

Здань

О, хутка, хутка

Надыдзе час, калі ў агонь пякельны

Я акнуся.

Гамлет

О няшчасны дух!

Здань

Не спачувай, а выслухай уважна,

Што я табе адкрыю.

Гамлет

Гавары.

Здань

І ты адпомсціш, калі ты пачуеш.

Гамлет

Што?

Здань

Я твайго бацькі дух,

Асуджаны уночы на блуканне,

А днём датуль у полымі палаць,

Пакуль зямныя ўсе мае злачынствы.
Не выгараць, не выйдуць з мяне вон.
Каб мне не забаронена было
Апавяшчаць аб тайнах таго свету,
Я б раскажаў табе такія страхі,
Што разадралася б душа твая,
Замерзла б маладая кроў твая
І вочы, павылазіўшы з вачніц,
Упалі б і разбіліся, як знічкі;
І кожны волас стаў бы паасобку,
Як іглы на ўшталелым дзікабразе,—
Але явіць адвечнае мне нельга
Вушам з крыві і мяса. Слухай, слухай,
О, слухай, калі бацьку ты любіў!

Гамлет

О божа!

Здань

І ты адпомсціш за яго забойства.

Гамлет

Забойства?

Здань

Нялюдскае і подлае забойства,
Такое подлае, якіх няма.

Гамлет

Хутчэй кажы пра ўсё, каб я на крылах,
Як думка шпаркіх, як любоў імклівых,
Ўзялецеў да помсты.

Здань

Бачу, ты гатовы;

Ты б вялы быў, як тое пустазелле,
Што дагнівае каля рэчкі Леты,
Калі б не страсянуўся ў бурным гневе.
Дык слухай, Гамлет: ходзіць пагалоска,
Што соннага мяне аднойчы ў садзе
Змяя ўкусіла,— перадчасны скон мой
Ад Даніі уккрыты ашуканствам.
Дык ведай, верны сын мой: люты змей,
Каторы укусіў мяне насмерць,
Цяпер надзеў маю карону.

Гамлет

Дзядзька!

Мая душа, ты прадчувала ўсё.

Здань

Так, гэты хцівы звер і чужаложнік
Вядзьмарства досціпам, умельствам здрады

(О подлы досціп, подлае умельства
Так спакушаць!) дабіўся лёгкай згоды
Ад жонкі ад маёй — ад каралевы,
Такое недачэпнае на выгляд.
О Гамлет, Гамлет, як яна упала!
Калі ішлі мы з ёю пад вянец,
Я слова даў, і я трымаўся слова,
Я так кахаў яе, — яна ж, яна
Распусніку ліхому аддалася,
Што нават і нагі маёй не варты.
Ты чэснае жанчыны не зьядзеш,
Хоць за святога пераапаніся;
Ну, а блудніцы, — дай анёла ў пару,
Дай шчасце, то ўсё роўна не дацёрпіць, —
Захоча падлы.

Але цішэй! Я чую подых рання.
Я коратка скажу. Калі я спаў
У садзіку звычайна па абедзе,
Твой дзядзька дасачыў маю бяспечнасць
З праклятым сокам клёкату у шклянцы
І ўліў у вушы мне ліхое зелле,
Якое мае тую уласцінасць,
Што уядаецца адразу ў цела,
Бяжыць па жылах, як жывое срэбра,
І там згартае і тварожыць гвалтам,
Як воцат малако, людскую кроў;
І ў той жа момант абрасло карою,
Пакрылася агіднымі струпамі
Маё ўсё цела.
Так быў я, сонны, братняю рукою —
Жыцця, кароны, жонкі — усяго
Пазбаўлены ў красе зямных грахоў,
Без адпушчэння, без прычасця, раптам;
І я, не разлічыўшыся ні з кім,
На справаздачу страшную з'явіўся:
О дзікі жах! О жудасць, жудасць, жудасць!
Калі натуру маеш, не сцярпі,
Не дапусці, каб каралеўскі ложак
Пераварыўся у свіны бярлог.
Але глядзі, калі ты будзеш помсціць, —
Рук не гнюсі, не замышляй нічога
На маці родную. Няхай яе
Карае неба! Хай ёй сэрца колюць,
Хай джаляць сэрца ёй калючкі здрады!

А ты шчаслівы будзь; жыві, бывай.
Святляк паказвае, што блізка ранне,
І кволы свой агеньчык загасіў.
Бывай, бывай! — і помні пра мяне.
(*Выходзіць.*)

Гамлет

О моц нябесная! Зямля! Яшчэ што?
Хіба дадаць і пекла? — Цьфу! Стой, сэрца!
Не трэба слабасці, патрэбна дужасць.
Трымайся, сэрца! Помніць пра цябе?
Так, бедны бацька. Гэты бедны чэрап —
Яшчэ мой чэрап. Помніць пра цябе?
Хутчэй з табліцы памяці сатру
Усе свае нікчэмныя нататкі,
Усё, што з кніг, усё, што маладосць
І назіранне запісалі там, —
І твой загад няхай жыве адзін
У фаліянтах галавы маёй,
Ачышчанай ад смецця!.. Прысягаю!
О пагубіцелька!..
О подлы, подлы, пад усмешкай подлы
З падлюг падлюга!.. Дзе мае таблічкі?
Я запішу, што можна усміхацца
І, усміхаючыся, быць падлюгай;
Ва ўсякім разе ў Даніі — бяспрэчна.

(*Піша.*)

Так, дзядзька, так. Маім дэвізам будзе:
«Бывай, бывай! — і помні пра мяне».
Я прысягнуў.

Гарацыо

(*за сцэнай*)

Прынц, прынц!

Марцэл

(*за сцэнай*)

Прынц Гамлет!

Гарацыо

(*за сцэнай*)

Хай вас бог бароніцы!

Гамлет

Хай будзе так.

Гарацыо

(*за сцэнай*)

Хіло, хо-хо, мой прынц!

Гамлет

Хіло, хо-хо! Сюды, сюды, мой сокал!

Уваходзяць Гарацыо і Марцэл.

Марцэл

Ну як, мой прынец?

Гарацыо

Што новенькага, прынец?

Гамлет

О, надзвычайна!

Гарацыо

Прынц, скажыце!

Гамлет

Нельга.

Вы перакажаце.

Гарацыо

Не я, мой прынец, клянуса.

Марцэл

І не я.

Гамлет

Вось бачыце, ну хто падумаць мог бы.

А вы маўчаць умеце?

Гарацыо і Марцэл

Клянёмся!

Гамлет

Няма у Даніі такога шэльмы,

Які не быў бы абармотам.

Гарацыо

Каб гэта нам сказаць, шаноўны прынец,

З магілы не вылазіў бы нябожчык.

Гамлет

Я з вамі згодзен; а таму давайце,

Без лішніх слоў, паціснем моцна рукі

І пойдзем хто куды: вы да сваіх

Заняткаў і патрэб, бо ў чалавека

Заўсёды ёсць заняткі і патрэбы

Якія-небудзь, — ну, а я, няшчасны,

Відаць, пайду маліцца.

Гарацыо

Што вы, прынец!

Адкуль такія кручаныя словы?

Гамлет

Шкада, што я пакрыўдзіў вас; напэўна,

Я не хацеў.

Гарацыо

Ніякай крыўды, прынец.

Гамлет

Бяру за сведку Патрыка святога,
Ёсць крыўда, і вялікая, Гарацыо.
А? — вам пра здань цікава? — я скажу:
Здань добрая. А што было між намі,—
Было — і скончылася. А цяпер,
Сябры мае, студэнты і салдаты,
Мая к вам просьба.

Гарацыо

А якая, прынц? —

Мы з радасцю.

Гамлет

Нікому і ніколі

Не гаварыць пра тое, што было.

Гарацыо і Марцэл

Не будзем, прынц.

Гамлет

А вы прысягу дайце.

Гарацыо

Клянуся, прынц.

Марцэл

І я клянуся, прынц.

Гамлет

О не, на меч, на меч!

Марцэл

Мы ж прысягалі.

Гамлет

Як трэба, на маім мячы, як трэба.

Здань

(знізу)

Прысягу.

Гамлет

О, о, і ён! І ты, і ты не дрэмлеш?

Вы чулі голас з-пад зямлі, вы чулі?

Хутчэй, прысягу.

Гарацыо

Прапануйце словы.

Гамлет

Маўчаць пра ўсё, што бачылі вы тут,

Прысягу дайце на маім мячы.

Здань

(знізу)

Прысягу.

Гамлет

Hicet ubique!¹ Пераменім месца,
Пастаць тут, сябры,
Кладзіце рукі зноў усе на меч:
Прысяга на мячы,—
Маўчаць пра тое, што вы чулі тут.

Здань

(знізу)

Прысяга на мячы.

Гамлет

Пацвердзіў, крот стары. Як спрытна рые!
Удалы далакоп. Сябры, пяройдзем.

Гарацыо

О дзень і ноч! — вось дзіва, ну і дзіва!

Гамлет

Дык не дзівіся, а сустрэнь з вітаннем:
Ёсць болей з'яў на свеце, друг Гарацыо,
Чым сніцца філасофіі тваёй.
Хутчэй, прысягу дайце,—
Тут, як і там, няхай вам бог паможа! —
Што, як бы дзіўна ні трымаўся я,
Бо я, магчыма, палічу патрэбным
На нейкі час прыкінуцца вар'ятам,—
Ніколі вы, убачыўшы мяне,
Не будзеце ні галавой ківаць,
Ні рукі складваць гэтак альбо гэтак,
Ні вымаўляць глыбакадумных слоў,
Накшталт: «Мы гэта ведаем», альбо:
«Маглі б, але не хочам», альбо так:
«Каб мы хацелі расказаць»... Хутчэй,
Прысягу дайце,—
Нідзе, ніколі, ні адным намёкам
Не выдаваць, што вам вядома нешта,
І хай у гэтым вам паможа бог!

Здань

(знізу)

Прысягу.

Гамлет

Мір, мір, устурбаваны дух! Сябры,
З любоўю даручаю вам сябе.
І ўсё, што можа бедны Гамлет вам
Зрабіць, каб выявіць сваю прыхільнасць,—

¹ Hicet ubique! — і тут і усюды! (лац.)

Ён зробіць з ласкі божай. Пойдзем разам.
І, я прашу, трымайце рот замкнёным.
Век вывіхнуўся. О пракляты лёс,
Навошта ты мяне сюды прынёс
Лячыць хваробы часу! Пойдзем разам

Выходзяць

АКТ ДРУГІ

Сцэна першая

Пакой у доме Палонія.

Уваходзяць Палоній і Рэйнальда.

Палоній

Аддай яму, Рэйнальда, ліст і грошы.

Рэйнальда

Аддам, святлейшы.

Палоній

І было б разумна,

Каб ты, Рэйнальда, да сустрэчы з ім

Наконт яго паводзін распытаўся.

Рэйнальда

Так і зраблю, святлейшы.

Палоній

Ну, то добра;

Ну, вельмі добра. Дык глядзі ж, перш-наперш

Даведайся, якія там датчане

У Парыжы, хто, ды як жывуць, ды дзе,

З кім знаюцца, ці шмат у іх выдаткаў;

І, высветліўшы гэтак не адразу,

Што ім мой сын вядомы, падыдзі

Бліжэй, нібыта і табе вядомы

Ён збольшага. Напрыклад: мне вядомы

Ягоны бацька, прыяцель адзін,

Часткова ён...

Ці зразумеў, Рэйнальда?

Рэйнальда

А як жа, добра зразумеў.

Палоній

Часткова ён, але, кажы, не надта;

Ну, а калі то ён, дык ён буян,

Прыдатны да таго і да таго,—

Ну, і пляці сабе, плявузгай, толькі
Каб гонару не зачапіў, ні-ні,
Ну, выбрык там ці дур які, звычайны
У веку маладым.

Рэйнальда

Напрыклад, карты.

Палоній

Вось, вось... Ці выпіўка, ці паядынак,
Ці лаянка, ці сварка, ці распуста...
Так, так, распусту можна.

Рэйнальда

Але ж такія словы бэсцяць гонар.

Палоній

А ты не бэсці; гавары, каб мякка;
Не перабольшвай; гавары: распусны,
А ўсё ж нейк церпіць. Так, ну вось, я мыслю,—
Аб неўстрыманні нельга. Лёгка трэба
Грашкі падсоўваць, так гэта — агульна,
Каб кожны бачыў, што таму прычынай
Залішняя свабода, ці амбітнасць,
Ці фанабэрыя, альбо дзікунства
Крыві неўтаймаванай.

Рэйнальда

Але як жа...

Палоній

Навошта гэта робіцца?

Рэйнальда

Ага,

Хацеў бы ведаць.

Палоній

Ну, то вось нашто:

Я мыслю, гэта — мудры падыход.
Калі ты сына трошачкі запляміш,
Яго учынкi капельку абгнюсіш,
Заўваж,
Той, на каго ты маеш намярэнне,
Абы ён памянёныя правінкі
За памянёным хлопцам прымячаў,
Маўчаць не будзе, схопіцца адразу
І скажа так нарэшце: — Дружа мой,
Шаноўны мой, мой міласцівы пане,—
Залежна ад таго, хто ён такі
І як у іх прынята у краіне,—
Ты слухаеш?

Рэйнальда

Сачу, сачу, святлейшы.

Палоній

І тады зробіць ён вось што, зробіць ён...

Што гэта я хацеў сказаць? Як перад святой імшою,
Я нешта хацеў сказаць? На чым гэта я спыніўся?

Рэйнальда

І скончыць так нарэшце.

Палоній

І скончыць так нарэшце; ну дык вось,
І скончыць так: — Мне гэты пан вядомы,
З ім бачыўся я ўчора ці заўчора,
Тады й тады, і быў ён з тым і тым,
І, добра кажаце, была ў іх п'янка,
Ён рэзаўся у карты, ён сварыўся,
Гуляючы у мячык. Альбо так:
Заходзіў ён аднойчы ў дом распусты,
У дом распусты,— ну і так далей.
Здаецца, ясна.

Закінеш чарвяка, а зловіш карпа.

Вось так мы, людзі розуму і спрыту,
Пры дапамозе розных тонкіх штучак,
Хоць крук даём, а пад'язджаем проста.
Дык вось, зыходзячы з маіх парад
І гэтых мыслей, ты павінен сына...
Павінен сына... Чуеш ты ці не?

Рэйнальда

Так, так, я чую.

Палоній

Ну, то можаш ехаць.

Рэйнальда

О мой святлейшы...

Палоній

Сам паглядзі, як ён сябе трымае.

Рэйнальда

Зраблю, зраблю усё.

Палоній

Дай хлопцу волю.

Рэйнальда

Так, так, вядома.

Палоній

Ну, то едзь шчаслівы.

Рэйнальда выходзіць.
Уваходзіць А фелія.

А ты чаго, Афелія? Ё чым справа?

Афелія

Ой, татачка, мяне так напужалі.

Палоній

А божачка, і чым жа гэта?

Афелія

Я, татачка, хусцінку вышывала,
Ё пакоіку сядзела; раптам — стук;
І вось прынц Гамлет, — без капелюша,
Камзэлька нараскліст, панчохі ё брудзе,
Аб'ехалі да пят, сам белы-белы,
Трасецца, ўздрыгвае, блукаюць вочы,
Разгублены і жаласны такі,
Нібы ён вырваўся з пякельных нетраў
І зараз жа пачне расказваць жахі, —
Убег і стаў.

Палоній

Шалёны ад каханья?

Афелія

Не ведаю, баюся, мо і так.

Палоній

І што сказаў ён?

Афелія

Ён схапіў маю
Руку вось гэтак; выпрастаўся гэтак;
Адной мяне трымае, а другую
Падняў угору, прылажыў да броваў
І доўга-доўга разглядаў мой твар,
Нібы хацеў яго намаляваць;
Нарэшце мне руку паціснуў лёгка,
І тройчы галавою паківаў,
І уздыхнуў так цяжка, так глыбока.
Што, мне здалося, разарвуцца грудзі,
Закалаціўся ўвесь, як перад сконам,
І адпусціў мяне, і адышоў,
Нейк дзіўна павярнуўшы галаву,
І не шукаў вачамі ён, дзе дзверы,
А ўсё глядзеў, усё глядзеў ў мой бок.

Палоній

То пойдзем жа цяпер да караля.
Бо гэта ёсць экстаз, экстаз каханья,
Праява страсці, што бярэ ў палон,
Штурхае волю на адчайны крок,
Між іншым, як і ўсякая ахвота,

Што нас гняце і паліць. Я шкадую...
Што, можа, ты з ім груба абышлася?

Афелія

Не, татачка, а так, як вы казалі:
Лістоў не брала і к сабе яго
Не дапускала.

Палоній

Ён і звар'яцеў.

Ах, ах, шкада! — недаацэнка выйшла.
І трэба ж так? Я думаў, ён жартуе,
Цябе пакрыўдзіць хоча. Падазронасць
Праклятая! То праўда, што старым
Разлік часамі заядае розум;
Але ж і моладзь надта стала спрытнай.
Хадзем да караля, даложым гэта.
Бо калі змоўчым, — не мінуць бяды,
А далажыць — яшчэ туды-сюды.
Хадзем, галубка.

Выходзяць.

Сцэна другая

Пакой у замку.

Уваходзяць кароль, каралева,
Разенкранц, Гільдэнстэрн і світа.

Кароль

Прывет вам, Разенкранц і Гільдэнстэрн;
Апроч жадання шчырага вас бачыць,
Патрэбу маем выкарыстаць вас,
Таму і выклікалі адмыслова.
Вы, мабыць, чулі, што апошнім часам
Перамяніўся Гамлет. Гэта так;
Бо і знутры і звонку ён другі,
Не той, што быў раней. У чым прычына
Такое страты самаразумення
І што яшчэ, апроч нуды па бацьку,
Я не магу ўявіць. Я вас прашу,
Паколькі гадаваліся вы разам
І вам яго капрызы лепш вядомы,
Пацешыць нас, застацца пры двары
На пэўны час, каб праз сяброўства ваша

Ўцягнуць яго да слодычаў жыццёвых.
І будзе добра, калі вам удасца
Як-небудзь выпадкова дасачыць
Таемны вузел гэтае напасці,
Нам невядомы, выкрыўшы які,
Мы паспрабуем падшукаць лякарства.

Каралева

Панове, шмат ён гаварыў пра вас;
Няма, напэўна, двух людзей на свеце
Яму мілейшых. Калі ваша ласка
Нам будзе аказаць так многа-многа
Добраахвотнасці і далікацтва,
Каб сярод нас пабавіць тымчасова
Для падтрымання нашае надзеі,
Адзячана вам будзе за турботы
Па-каралеўску.

Разенкранц

Вашая вялікасць
І ваша вялікасць маюць права
Распараджацца намі, не прасіўшы.

Гільдэнстэрн

О найяснейшыя, мы цалкам вашы;
Пакорна слухаемся і абодва
Да вашых ног кладзём свае паслугі.
Кіруйце намі.

Кароль

Ах, дзякуй, Разенкранц і Гільдэнстэрн!

Каралева

Ах, дзякуй, Гільдэнстэрн і Разенкранц!
Прашу вас зараз жа пайсці праведаць
Майго сыночка беднага. Гэй, людзі,
Вядзіце іх да Гамлета хутчэй!

Гільдэнстэрн

То дай жа божа, каб прысутнасць наша
І спробы нашы памаглі яму.

Каралева

Так, так, амін.

Выходзяць Разенкранц, Гільдэнстэрн
і некалькі прыдворных.
Уваходзіць Палоній.

Палоній

Паслы з Нарвегіі, мой уладар,
Вярнуліся шчасліва.

Кароль

Ты быў заўжды тварцом прыемных вестак.

Палоній

Вы думаеце, ваша вялікасць?
Паверце мне, ласкавы уладар,
Душу ўкладаю я ў свой абавязак
Як перад богам, так і перад вамі;
І мне здаецца (альбо страціў я
Свой тонкі нюх у справах палітычных),
Што я адкрыў галоўную прычыну
Вар'яцтва Гамлета.

Кароль

О, раскажы;

Мне так цікава мець аб гэтым весткі.

Палоній

Прашу спачатку выслухаць паслоў;
Мае навіны будуць на закуску.

Кароль

Зрабі ім ласку, прывядзі іх сам.

Палоній выходзіць.

О любая Гертруда, ён мне кажа,
Што ведае, чаму змяніўся Гамлет.

Каралева

Ах, думаецца мне, адно і тое ж:
Смерць бацькава і наш раптоўны шлюб.

Вяртаюцца Палоній з Вальцімандам
і Карнеліем.

Кароль

Мы гэта высветлім.— Вітаю вас,
Сябры мае. Скажы нам, Вальціманд,
Што пасылае нам наш брат Нарвежац?

Вальціманд

Звартныя прывет і пажаданні;
Ён з першых слоў аддаў загад спыніць
Наборы, што пачаў яго пляменнік;
Ён меркаваў, што той ідзе на Польшчу,
Але, прыгледзеўшыся, зразумеў,
Што гэта супраць вас; і засмучоны,
Што так яго хваробы, век і немац
Даюцца злоўжыванням, загадаў
Паклікаць Фарцінбраса; той з'явіўся
І атрымаў суровую вымову;
І тут жа, перад дзядзькам, даў зарок

Ніколі больш на вашу вялікасць
Замахаў не рабіць, пасля чаго
Стары кароль, узрадаваны вельмі,
Пяць тысяч крон у год яму прызначыў
І даручыў набранае ім войска
Вайной на Польшчу весці. А яшчэ,
Як тут паказана, ён просіць вас *(падае паперку)*
Дазволіць ім свабодны пераход
Праз землі вашыя для гэтай мэты
Пры захаванні ўсіх правоў, на льготах,
Як тут паказана.

Кароль

Мы вельмі рады.

У вольны час мы гэта пачытаем;
Абдумаем, адпішам. А пакуль што
Падзяка вам за добрую работу,
Адпачывайце. Уночы пагуляем.
Мы вельмі рады.

Вальціманд і Карнелій выходзяць.

Палоній

Справа удалася.

Кароль вялікі наш і каралева
Тлумачаць, што такое ёсць вялікасць,
І што ёсць абавязак, і што дзень
Бывае днём, а ноч бывае ноччу,
Што час ёсць час,— усё гэта, нарэшце,
Ёсць марнаваць і дзень, і ноч, і час.
Паколькі сцісласць — розуму душа,
А мнагаслоўе — члены і прыдаткі,
Я буду сціслым. Ваш шаноўны сын —
Вар'ят; кажу, вар'ят, бо ў чым вар'яцтва,
Калі не ў тым, што людзі вар'яцеюць?
Але далей.

Кароль

Больш справы, менш штукарства.

Палоній

О каралева, галавой клянуся,—
Ніякага штукарства,— ён вар'ят,
І гэта праўда, праўда і бяда,
Бяда, што гэта праўда. Вось дурны
Зварот які! Ну, добра. Без штукарства.
Палічым за вар'ята. Застаецца
Знайсці прычыну гэтага афекту

Ці, лепш, дэфекту, бо такі афект
Дэфектны спрычыніўся ад прычыны.
Вось гэта рэшта, а нарэшце вась:
Увага!

Мая дачка (раз маю, то мая),
Прывыкшы паслухмянай быць, увага,
Дала мне вась. Мяркуйце і рашайце.

(Чытае.)

«Нябеснай, ідалу маёй душы, вельмі ўпрыгожанай
Афеліі...» Гэта няўдалы сказ, брыдкі сказ; «вельмі
ўпрыгожанай» — брыдкі сказ; але вы слухайце.
Вось (чытае): «На яе выдатна белыя грудзі, гэ-
тыя...» Ну і так далей.

Каралева

І гэта ёй ад Гамлета?

Палоній

Хвіліначку; я далажу парадкам.

(Чытае.)

«Не вер, што сонца свеціць,
Не вер, што зоркі ззяюць,
Што праўда ёсць на свеце,
А вер, што я кахаю.

О дарагая Афелія, мне цесна ў рамках верша, я не
ўмею падлічваць свае ўздыханні, але, што я цябе
люблю як найлепей, о мая найлепшая, павер мне.
Бывай. Твой назаўсёды, любая дзяўчына,
пакуль не паламаецца гэты механізм.

Гамлет».

Вось гэта мне з пакорнасцю пахвальнай
Дала мая дачка і, звыш таго,
Пераказала, як ішло каханне,
Калі, дзе, што ён ёй прапанаваў.

Кароль

І што ж яна на гэтае каханне?

Палоній

А што вы думаеце пра мяне?

Кароль

Ты — шчыры і адданы чалавек.

Палоній

Хацеў бы вельмі гэта даказаць.
Што б вы падумалі, каб я дагледзеў
Падобны ўздым і ўзлёт яго кахання
(А я дагледзеў, гавару адкрыта,
Яшчэ дачка маўчала), што б тады

Вы і мая вялікасьць каралева
Маглі падумаць, калі б гэта я
Стаяў, як слуп, кішэняй для пісулек,
І глух і нем, і пазіраў праз пальцы,
Як людзі любяцца? Ну што б тады вы
Маглі падумаць? Не, я быў рашучы,
І я сказаў сваёй дзяўчыне так:
Прынц Гамлет — прынц, і ён табе не пара,
Няма чаго. І тут жа даў параду:
Замок на дзверы, пабачэнні прэч,
Ні пасланцоў яго, ні падарункаў.
Зрабіўшы ўсё, як я сказаў, яна
Плады маёй навукі спажывала,
А ён, адхілены (каб гэта карацей),
Спярга заняў, пасля пакінуў есці,
А потым страціў сон, пасля аслаб,
Пасля задумаўся і гэтак, паступова,
Скаціўся да вар'яцтва, дзе і трызніць
На гора нам.

Кароль

Вы думаеце, гэта?

Каралева

Зусім магчыма.

Палоній

Ці было калі,

Хацеў бы ведаць я, каб я сцвярджаў:

Кароль мой, — так, а выйшла не па-мойму?

Кароль

Не помню.

Палоній

Галаву здыміце з плеч...

(Паказвае на галаву і на плечы.)

Вось гэта з гэтага, калі не гэта;

Калі мне акалічнасці спрыяюць,

Я вышукаю праўду, каб яна там

У цэнтр зямлі залезла.

Кароль

Як жа нам

Наладзіць дослед?

Палоній

Бачыце, ён часам

Гуляе доўга ў галерэі...

Каралева

Так.

Палоній

У гэты час я выпушчу дачку,
А, вы і я, мы станем за дыван,
Яны сустрэнуцца. Сачыце пільна.
Калі не тое, не з кахання гэта,
Калі ён не па ёй зайшоўся з думак,
То я вам болей не дзяржаўны радца,
А конюх фальварковы.

Кароль

Зробім спробу.

Уваходзіць Гамлет, чытаючы.

Каралева

Вось ён ідзе, маркотны, і чытае.

Палоній

Прэч, калі ласка; выйдзіце абое.
Я прыступлю, дазвольце прыступіць.

Кароль, каралева
і прыдворныя выходзяць.

Як ваша здаровейка, прынц Гамлет?

Гамлет

Нічога, дзякуй.

Палоній

Ці пазналі вы мяне, мой прынц?

Гамлет

Вельмі добра. Ты гандлюеш рыбай.

Палоній

Не, прынц.

Гамлет

Тады я хацеў бы, каб ты быў сумленным
чалавекам.

Палоній

Сумленным, прынц?

Гамлет

Так, пане мой. Быць сумленным на гэтым свеце,
гэта азначае быць адным з дзесяці тысяч.

Палоній

Праўду кажаце, мой прынц.

Гамлет

Бо калі сонца плодзіць чарвей у дохлым сабаку,
з'яўляючыся богам, цалуе падлу... Ці ёсць у цябе
дачка?

Палоній

Ёсць, прынц.

Гамлет

Не пускай яе на сонца. Развіццё — дар божы, але ў тваёй дачкі можа развіцца плод. Дружа, сцеражыся.

Палоній

Што вы хочаце гэтым сказаць? (Убок.) Усё чэпіцца да маёй дачкі. Але ён не пазнаў мяне спачатку, сказаў, што я гандлюю рыбай. Далёка заехаў, далёка заехаў. І то праўда, калі я быў маладым, то бегаў за жанчынамі бадай так, як і ён. Паспрабую яшчэ раз. Што гэта вы чытаеце, прынец?

Гамлет

Словы, словы, словы.

Палоній

А што яны кажуць?

Гамлет

Хто гэта?

Палоній

Мой прынец, я пытаюся, што тут напісана ў кнізе?

Гамлет

Хлусня, пане мой. Нягодны сатырык сцвярджае, што ў старых людзей сівыя бароды, што твары іх паморшчаны, а з вачэй цячэ жывіца і вішнёвы клей, што розуму ў іх няма, ногі слабыя. І хоць я гэтаму веру, пане мой, усёй сілаю веры, аднак лічу непрыстойным так пісаць, бо і вы, пане мой, былі б у маіх гадах, каб маглі, як рак, паўзці назад.

Палоній

(убок)

У гэтым вар'яцтве ёсць свая паслядоўнасць. Хадзем, мой прынец, тут вецер, вам трэба схавацца.

Гамлет

У магілу?

Палоній

А і праўда — самы надзейны схоў. (Убок.) Якія трапныя адказы. Шанцуе вар'ятам. Разумны і здаровы чалавек часамі цэлы век шукае, а вар'ят знаходзіць адразу. Я яго пакіну і зараз жа зраблю так, каб ён сустрэўся з маёй дачкою. Ласкавы прынец, прашу вас вызваліць мяне.

Гамлет

Я магу вас вызваліць ад усяго, пане мой, ад усяго; толькі не ад майго жыцця, не ад майго жыцця, не ад майго жыцця.

Палоній

Бывайце, прынц.

Гамлет

Агідныя старыя дурні.

Уваходзяць Разенкранц і Гільдэнстэрн.

Палоній

Вы Гамлета шукаеце? Ён тут.

Разенкранц

(Палонію)

Няхай вам бог паможа.

Палоній выходзіць.

Гільдэнстэрн

О найяснейшы прынц!

Разенкранц

Найдаражэйшы прынц!

Гамлет

Найлепшыя сябры мае! Ну, як ты жывеш, Гільдэнстэрн? А, Разенкранц? Ну, як вы маецеся, хлопцы?

Разенкранц

Як звычайныя сыны зямлі.

Гільдэнстэрн

І то добра, што не надта добра. На шапцы Фартуны мы не шышкі.

Гамлет

Але ж і не падмёткі яе чаравікаў.

Разенкранц

Ні тое, ні другое, прынц.

Гамлет

Тады ваша месца каля пояса, на ўлонні ўсіх яе дароў.

Гільдэнстэрн

Не, прынц, мы займаем у яе зусім невялікі куточак.

Гамлет

Невялікі куточак! Ну, вядома. Фартуна — жанчына падатлівая. Што новага?

Разенкранц

Нічога, прынц. Адно, што праўда з'явілася на свеце.

Гамлет

Ну, то скоро страшны суд. Але вашы весткі неса-

праўдныя. Запытаю канкрэтней. Дарагія сябры мае, чым вы прагнавілі так Фартуну, што яна вас паслала сюды?

Гільдэнстэрн
У турму, прынец?

Гамлет
Данія — турма.

Разенкранц
Тады ўвесь свет — турма.

Гамлет
І яшчэ якая! Усюды скляпенні, сутарэнні, лёхі, вартаўнікі. Данія — адна з горшых.

Разенкранц
Мы так не думаем, прынец.

Гамлет
Тады яна для вас не турма. Дабро і зло не існуюць самі па сабе, іх утварае думка. Для мяне Данія — турма.

Разенкранц
Вы жадаеце славы, вашаму духу цесна, таму і турма.

Гамлет
О неба, я мог бы ўлезці ў арэх і лічыць сябе царом бязмежных прастораў, каб мне не сніліся нядобрыя сны.

Гільдэнстэрн
І гэтыя сны — жаданне славы. Бо што такое субстанцыя амбіцыі, калі не цень сну.

Гамлет
Сон — таксама цень.

Разенкранц
Так, правільна; але ўласціvasці амбіцыі лягчэйшыя і танчэйшыя. Цень дае цень.

Гамлет
Тады аснова свету — беднасць. А каралі і славетныя героі — цені беднасці. Можна, пойдзем да двара? Мне надакучылі разважанні.

Разенкранц і Гільдэнстэрн
Да вашых паслуг, прынец.

Гамлет
Не трэба служыць. Я не кладу вас у кучу разам са слугамі. Шчыра вам кажу, мне вельмі дрэнна служыць. Пытаюся як стары таварыш, чаго вы тут у Эльсіноры?

Разенкранц

Хацелі пабачыцца з вамі, прынц, і болей нічога.

Гамлет

Я — бедны, бедны. Няма ў мяне чым аддзячыць. Але ўсё ж дзякуй вам, дарагія сябры, хоць падзяка мая і недарагая.

Па вас не пасылалі? Вы самі надумаліся прыехаць? Па сваёй добрай волі? Гаварыце, гаварыце, гаварыце, будзьце шчырымі, гаварыце. Адказвайце.

Разенкранц

Што вам адказаць, прынц?

Гамлет

Абы-што, але на пытанне. Па вас пасылалі. Вашы вочы прызнаюцца за вас, ваша скромнасць яшчэ не навучылася мяняць іх колер. Я ведаю, добры кароль і каралева па вас пасылалі.

Разенкранц

Для якое мэты, прынц?

Гамлет

Вось гэта вы і павінны мне растлумачыць. Заклінаю вас правамі нашае дружбы, гармоніяй нашага юнацтва, абавязкамі нашай неразлучнай любові, усім тым дарагім, чым заклінаў бы вас, каб разварушыць вашу душу, прамоўца больш таленавіты, чым я, гаварыце адкрыта і проста. Пасылалі па вас ці не?

Разенкранц

(ціха Гільдэнстэрну)

Што ты скажаш?

Гамлет

(убок)

Цяпер мне ясна. — Калі вы мяне любіце, гаварыце ўсё не тоячыся.

Гільдэнстэрн

Так, прынц, па нас пасылалі.

Гамлет

Я скажу вам навошта. Мая здагадка папярэдзіць ваша прызнанне, і ваша тайна перад каралём і каралевай застанецца ў цэласці. Не так даўно (не ведаю чаму) я страціў усю сваю весялосць, адышоў ад сваіх прывычных заняткаў, і, сапраўды, настрой у мяне цяжкі, што гэты прыгожы будынак — зямля здаецца мне бясплоднай скалою; гэты

раскошны полаг — паветра, — глядзіце! — гэта вы-сокае неба, неабсяжны дах, усыпаны залатымі агнямі, уяўляецца мне, як бруднае і пошаснае злучэнне пары. Якая мастацкая работа — чалавек! Які ўзвышаны розум! Якія бяскрайнія здольнасці! Колькі цудоўнай экспрэсіі ў абліччы і рухах! Дзейнасцю падобен да анёла! Думкаю раўняецца з богам! Краса сусвету! Вянец жывога! А мне? Што мне гэта квінтэсенцыя праху! Мужчыны мне не падабаюцца, жанчыны таксама. Хаця, судзячы па вашай усмешцы, вы са мною не згодны.

Разенкранц

Прынц, я пра гэта не думаў.

Гамлет

Дык чаго ж вы засмяяліся, калі я сказаў: мужчыны мне не падабаюцца?

Разенкранц

Прынц, вы сказалі, што мужчыны вам не падабаюцца, і я падумаў: якая ж тады посная сустрэча чакае акцёраў. Мы з імі размінуліся па дарозе. Яны едуць сюды прапанаваць вам свае паслугі.

Гамлет

Таго, хто іграе караля, прывітаю з радасцю; яго вялікасць атрымае ад мяне належную даніну. Адважны рыцар будзе арудаваць мячом і шчытом. Каханку не прыйдзецца ўздыхаць дарэмна. Комік дацягне спакойна ролю да канца. Блазен паказыча лёгкія смяшлівым. Гераіня выкажа свае пачуцці свабодна, калі не спатыкнецца аб белы верш. Што гэта за акцёры?

Разенкранц

Тыя самыя, што вам так падабаліся: гарадскія трагікі.

Гамлет

Чаго ж яны вандруюць? Сталае памяшканне давала ім больш і славы і прыбыткаў.

Разенкранц

Я думаю, ім перашкаджаюць некаторыя новаўвядзіны.

Гамлет

Ці карыстаюцца яны той жа пашанай, што і раней, калі я быў у горадзе? Усё так жа ходзяць да іх?

Разенкранц

Не, ужо не так.

Гамлет

Чаму ж? Заржавелі хіба?

Разенкранц

Не, яны стараліся і стараюцца. Але, на бяду, завялася там чарада дзяцей, дробных сакалят, якія гатовы перакрычаць любую ролю, і за гэта ім шалёна пляскаюць. На іх цяпер мода. І так яны бэсцяць і лаюць народны тэатр (гэта іх слова), што многія са шпагай, напалоханыя скрыпам гусіных пер'яў, баяцца хадзіць туды.

Гамлет

Як? Дзеці? На чым утрыманні? Якая аплата? Хіба яны будуць займацца гэтым рамяством, пакуль могуць спяваць? Ці не скажуць яны пасля, калі вырастуць у звычайных акцёраў (а гэта зусім магчыма, калі ў іх не знойдзеца нічога лепшага), што іх аўтары ім пашкодзілі, дазволіўшы ім пляваць у тую міску, з якой яны кормяцца?

Разенкранц

Шчыра кажучы, хапала работы і тым і другім. Народ не лічыць за грэх нацкоўваць іх на зваду. Адзін час п'еса зусім не давала збораў без кулачнага дыялогу паміж паэтам і акцёрам.

Гамлет

Не можа быць!

Гільдэнстэрн

О, такі быў мардабой, такі мардабой!

Гамлет

І ўладу захапілі дзеці.

Разенкранц

Але, мой прынец; захапілі Геркулеса разам з глобусам.

Гамлет

Нічога дзіўнага. Вось, напрыклад, мой дзядзька,— кароль Даніі, і тыя, што перакрыўлялі і дражнілі яго, калі жыў мой бацька, цяпер даюць дваццаць, сорак, пяцьдзсят, сто дукатаў за яго партрэт у мініяцюры. Чэрці, д'яблы! У гэтым ёсць нешта надзвычайнае, над чым варта было б пафіласофстваваць, калі б толькі філасофія памагла дакапацца...

Трубныя гукі за сцэнай.

Гільдэнстэрн

Вось і акцёры.

Гамлет

Дарагія госці, з радасцю вітаю вас у Эльсіноры. Вашы рукі! Спадарожнікамі гасціннасці павінны быць далікатнасць і ўважлівасць. Дазвольце прывітаць вас вашым жа спосабам; а то іначай маё абыходжанне з камедыянтамі, якое, кажу вам, павінна быць знадворна бліскучым, будзе здавацца ласкавейшым, чым гэтая наша сустрэча. З радасцю вітаю вас, але мой дзядзька-бацька і мая цёткамаці — памыляюцца.

Гільдэнстэрн

У чым, дарагі мой прынц?

Гамлет

Я — вар'ят толькі пры норд-норд-весце; калі вецер дзьме з поўдня, я адрозніваю сокала ад бусла.

Уваходзіць Палоній.

Палоній

Дзень добры, панове.

Гамлет

Слухай, Гільдэнстэрн, — і ты таксама, — пастаньце кожны каля вуха; вось перад вамі вялікае дзіця, якое яшчэ не вылезла з пялёнак.

Разенкранц

Як відаць, яно ўлезла ў іх паўторна, здзяцінеўшы пад старасць.

Гамлет

Я прадказваю, яно прыйшло паведаміць аб акцёрах; заўважце. — Ваша праўда, пане мой, у панядзелак раніцай; так, так, — гэта было ў панядзелак.

Палоній

А ў мяне ёсць свежыя навіны, прынц.

Гамлет

І ў мяне ёсць свежыя навіны. Калі Росцый быў акцёрам у Рыме...

Палоній

Акцёры прыехалі, прынц!

Гамлет

Быць не можа!

Палоній

Дальбог...

Гамлет

«І кожны ехаў на асле...»

Палоній

Найлепшыя акцёры ў свеце — для выканання камедый, трагедый, гісторый, пастаралей, п'ес пастаральна-камічных, гістарычна-пастаральных, трагічна-гістарычных, трагічна-камічна-гістарычна-пастаральных, сцэн непадзельных. І Сенека ім не лішне цяжкі, і Плаўт ім не лішне лёгкі. Для тэкстаў пісаных і тэкстаў няпісаных — незаменлівыя людзі.

Гамлет

«Іефай, ізраільскі суддзя», якім вялікім скарбам ты валодаў!

Палоній

А якім ён валодаў скарбам, прынец?

Гамлет

Якім?

«Была ў яго адна дачка —
Адзіначка-каханачка».

Палоній

(убок)

Усё пра маю дачку.

Гамлет

Што, мо няпраўда, стары Іефай?

Палоній

Калі вы мяне называеце Іефаем, прынец, то ў мяне ёсць дачка, якую я вельмі люблю.

Гамлет

Там гэтага не сказана.

Палоній

А што там сказана, прынец?

Гамлет

Што?

«І паслаў яму лёс,—

А далей ты ведаеш.—

Прычакаў ён таго, што спаткала яго».

Працяг ты знойдзеш у першым радку каляднае песні. Выбачай, мая пацеха блізіцца.

Уваходзяць акцёры.

Прывітанне вам, майстры! Заходзьце, калі ласка! — Вельмі рад, што ты тут.— Прывітанне вам, сябры мае.— А, мой стары прыяцель! Што гэта ў цябе за махры на твары? Іх жа раней не было. Ці не думаеш ты сваёю барадою засланіць ад мяне

Данію? — А-а! мая паненачка, мая панначка! Маці божая, якая высокая! Стала бліжэй да неба з таго часу, як мы бачыліся, на цэлы абцас. Дай божа, каб твой голас не патрэскаўся, як чырвонец, якім не карыстаюцца. Майстры, вітаю вас. Мы, як французскія сакольнічыя, паляцім на першае, што ўбачым. Зараз жа рыхтуйце прамову. Дайце ўзор вашага мастацтва. Гарачую прамову!

Першы акцёр

Якую жадаеце, прынец?

Гамлет

Аднойчы я чуў, як ты гаварыў маналог; яго не давалі на сцэне, а калі давалі, то не больш аднаго разу, бо п'еса, помніцца мне, не спадабалася глядачам. Для большасці гэта была ікра, недаступны далікатэс, але то была (як успрыняў я і другія, чым думка ў пытаннях мастацтва перавышае маю) — дасканалая п'еса, удала падзеленая на сцэны, напісаная тонка і проста. Я помню, нехта сказаў: у вершах няма прыправы, каб закрасіць змест і зрабіць яго смачным, але сэнс кожнае фразы сведчыць аб шчырасці аўтара. Ён назваў яго метаад здаровым і добрасумленным, прыгожым без афектацыі. Найбольш мне спадабаўся ў ёй адзін маналог: Энеева апавяданне Дыдоне, асабліва той урывак, дзе ён расказвае аб забойстве Прыяма. Калі ён жыве ў тваёй памяці, пачні з гэтага радка; чакайце, чакайце.

«Суровы Пір, як той гірканскі звер...»

Не так; пачынаецца з Піра.

«Суровы Пір, што быў у чорнай зброі,

Такой жа чорнай, як яго намеры,
Як тая ноч, калі ў кані злавесным
Ён, грозна прытаіўшыся, ляжаў,
Сваю пахмурна жудасную постаць
Цяпер размаляваў яшчэ страшней;
Чырвоны ўвесь ад ног да галавы,
Умурзаны у кроў мужоў і матак,
Дачок, сыноў, у полімі падпалаў,
Якімі асвятляўся шлях забойчы,
Раз'юшаны агнём, злабой і кроўю,
Што накарэла згусткамі, з вачамі,
Як два карбункулы, пякельны Пір
Выгледжае старэнькага цара

Прыяма...»

Ну вось, гавары далей.

Палоній

Дальбог, прынц, вы добра прачыталі, і вымаўленне добрае, і вытрымана ўсё, як трэба.

Першы акцёр

«Раптам ён яго знаходзіць

У бойцы з грэкамі. Прыямаў меч

Не слухаецца больш рукі нядужай,

Дзе ўдарыць, там і ляжа. Нібы звер,

У бой няроўны кідаецца Пір;

Са страшным свістам меч яго узвіўся

І аглушыў бяссільнага Прыяма,

І ён упаў. Змярцвелы Іліён,

Нібы адчуўшы на сабе удар,

Агністае чало схіліў, хіснуўся

І паваліўся. Енк і страшны грукат

Чаруюць Піра. Гляньце, меч яго,

Занесены над снежнай галавой

Цара Прыяма, вісне у паветры.

Нібы тыран, намаляваны пэндзлем,

Пастылы Пір стаіць, не давяршае

Ліхое справы.

Але, як часта бачым перад бурай:

У небе цішыня, як горы хмары,

Вятры нямеюць, і зямля унізе

Ляжыць панурая, як смерць, і — трах!

Вось ляснуў, бліснуў грамавы пярун,—

Дрыжаць прасторы... Так пасля зацішша

Ізноў да помсты ірвануўся Пір.

Яшчэ ніколі кавалі-цыклопы

Не білі малатамі ў Марсаў панцыр

Так ярасна, як Пір мячом крывавым

Прыяма біў і сек.

Прэч, прэч, Фартуна-збратніца! О богі,

Паўстанце ўсе на подлюю і кола

Разбіце ёй, зламайце спіцы, вобад,

А шворан так шпурніце з вышыні,

Каб даляцеў да д'яблаў!»

Палоній Доўга вельмі.

Гамлет

Трэба пакараціць, як і тваю бараду.— Будзь ласкаў, гавары, не слухай. Калі няма скокаў альбо пахабшчыны, ён спіць. Гавары далей. Цяпер пра Гекубу.

Першы акцёр

«Ці бачыў хто пакутніцу-царыцу...»

Гамлет

Пакутніцу-царыцу?

Палоній

Гэта добра; пакутніцу-царыцу — добра.

Першы акцёр

«Як з плачам бегла босая яна,
Слязамі горкімі пажар гасіла;
Замест вянца на галаве ануча,
Худыя лоні, змучаныя у родах,
Наспех прыкрыты пошцілкай. О гора!
Хто б гэта бачыў, той гадзючай слінай
У твар Фартуны плюнуў бы. О богі,
Дзе вы былі ў той час, калі яна
Угледзела, як мужавае цела
Крышыў мячом асцervянелы Пір?
Нялюдскі лямант залунаў над трупам,—
Яна рыдала. Богі, каб хоць кропля
У вас была спагады, то з вачэй
Нябесных, ясных паліліся б слёзы,
І вы б не выцерпелі...»

Палоній

Глядзіце, ён змяніўся з твару, ён плача. Калі ласка, даволі.

Гамлет

Добра, рэшту мне даскажаш пасля.— Не палічыце за клопат, пане, прыняць і пачаставаць акцёраў. Глядзіце, абыходзьцеся з імі добра. Гэта наглядчыкі і летапісцы часу. Лепей табе мець пасля смерці паганую эпітафію, чым благое слова ад іх пры жыцці.

Палоній

Прыяц, я прыму іх як належыць.

Гамлет

Прымі іх лепей. Каб кожнага прымалі як належыць, наўрад ці знайшоўся б такі чалавек, якому б не належала даць у морду. Прымі іх як належыць твайму гонару і тваёй годнасці. Чым меншыя ў іх заслугі, тым большага будзе варта твая дабрата. Вядзі іх.

Палоній

Прашу вас.

Гамлет

Ідзіце за ім, сябры. Заўтра мы даём спектакль.

Выходзяць Палоній і акцёры,
за выключэннем першага.

Паслухай, стары прыяцель, ці можаце вы сыграць
«Забойства Ганзага»?

Першы акцёр

Можна, прынц.

Гамлет

Вось гэта мы і дадзім заўтра ўвечары. А ці можна,
у выпадку патрэбы, вывучыць маналог, так рад-
коў на дванаццаць альбо на шаснаццаць, які я на-
пішу і ўстаўлю ў п'есу, можна будзе, а?

Першы акцёр

Можна, прынц.

Гамлет

Вельмі добра. Ідзі за гэтым чалавекам... Толькі,
будзь ласкаў, не рабі з яго жартаў.

Першы акцёр выходзіць.

Дарагія сябры мае, я развітаюся з вамі да вечара.
Рад вас бачыць у Эльсіноры.

Разенкранц

О найдабрэйшы прынц!

Разенкранц і Гільдэнстэрн выходзяць.

Гамлет

Бывайце ўсе, і — я адзін цяпер.

Якая дрэнь, які нявольнік я!

І мне не сорамна!.. Вось тут акцёр

У пустаце, у выдуманым горы.

Аддаў душу ва ўладу уяўлення:

Ў запале творчым пабляднеў увесь,

Набеглі слёзы буйныя на вочы,

Зламаўся голас, твар яўляе роспач,

І кожны рух яго уторыць марам.

А ўсё дзеля чаго? Дзеля Гекубы!

Што ён Гекубе, што яму Гекуба,

Каб так аб ёй рыдаць? Што ён зрабіў бы,

Каб меў прычыну сталую для смутку,

Як я!.. Ён бы заліў слязамі сцэну,

Грамадскі слых рассек бы страшным словам,
Давёў бы вінаватых да вар'яцтва,

Вязвінных да адчаю, слепакам

Адкрыў бы вочы, ўзварушыў бы ўсіх,

І ўсе б зжахнуліся. А я,—

Балван, нікчэмная разява, я
Стаю, ўздыхаю, як дзіця малое,
Не ведаючы сам, чаго мне трэба;
Маўчу, не заступаюся ні словам
За бацьку роднага, скарб і жыццё
Ў якога ўкрадзены агіднай здрадай,
Я — баязлівец?
Гэй, вы! Хто абзаве мяне падлюгай?
Хто дасць у морду мне? За нос пацягне?
Хто вырве бараду і ў твар мне кіне?
Хто скажа «зраднік», «хлус», абразу ўсадзіць
У горла мне да самых лёгкіх? Хто?
Эх!

Я б гэта выцерпеў, не абазваўся б;
Я — голуб, печань у мяне без жоўці,
Каб горыч крыўды адчуваць, а то
Даўно ўжо накарміў бы ўсіх варон
Раба разлезлым трупам. Блудадзей!
Паскуднік, крывапівец, гад, падлюга!
О, я адпомшчу!

Ну і асёл жа я! Які адважны!
Сын любага, загубленага бацькі,
Закліканы да помсты небам, я
Душу адводжу лаянкай, як шлюха,
Мялю ўпустую языком, як баба,
Як пакаёўка.

Цьфу, брыдка, брыдка! Цьфу! Мазгі да справы!
Гм? Чуў я, што ў тэатры ліхадзеі
Бывалі так мастацкаю іграю
Узрушаны часамі, што нарэшце
Публічна прызнаваліся ў злачынствах.
Дык вось няхай акцёры перад дзядзькам
Пакажуць што-небудзь, што б нагадала
Яму забойства брата. Пагляджу,
Што будзе з гэтага, як ён успрыме.
Калі ён дрогне,— ясна ўсё. Той дух
Мог быць і д'яблам, д'ябал жа умеє
З'яўляцца ў вобразе спакусным. Так,
Магчыма. Я аслаб, засумаваў;
Ён гэтым карыстаецца і хоча
Згубіць мяне. Патрэбен цвёрды грунт.
Паставім п'есу: пастка і пятля,—
І выявім сумленне караля.

(Выходзіць.)

АКТ ТРЭЦІ

Сцэна першая

Пакой у замку.

Уваходзяць кароль, каралева, Палоній,
Афелія, Разенкранц і Гільдэнстэрн.

Кароль

І вы ніяк не можаце дазнацца,
Што значыць гэты бунт, што затрымала
Так раптам плынь яго спакойных дзён
І ўкінула яго у вір шаленства?

Разенкранц

Ён прызнаецца, што яму нядобра;
Але, чаму нядобра, не гаворыць.

Гільдэнстэрн

І нельга выведаць; як толькі мы
Яго на шлях прызнання накіруем,
Ён ухіляецца з вар'яцкім спрытам
У іншы бок.

Каралева

А як ён вас прыняў?

Разенкранц

Зусім прыстойна.

Гільдэнстэрн

Але занадта стрымліваў сябе.

Разенкранц

Пытаўся мала: больш адказваў сам,
І вельмі востра.

Каралева

А вы не прабавалі намякнуць
Яму на гульні?

Разенкранц

Вашая вялікасць,
Дарогай нам сустрэліся акцёры,
Аб гэтым мы паведамлі прынцу;
І ён адразу нейк павесялеў.
Яны ўжо тут, і ён ім загадаў
Увечары паставіць п'есу.

Палоній

Так.

І праз мяне ён запрашае вас
З'явіцца на спектакль.

Кароль

Прыемна чуць;

Згаджаюся і вельмі задаволен

Падобным намярэннем.

Панове, я прашу вас, і далей

Уцягвайце яго ў свае забавы.

Разенкранц

О, мы з ахвотай, вашае вялікасць.

Разенкранц і Гільдэнстэрн выходзяць.

Кароль

Пакінь і ты нас, любая Гертруда;

Мы толькі што па Гамлета паслалі,

Каб мог ён тут, нібыта ненарокам,

Знайсці Афелію.

Мы з бацькам, як законныя шпіёны,

Пастанем так, каб, бачачы нябачна,

Абмеркаваць спакойна іх спатканне

І вырашыць паводле слоў і рухаў,

Ці то каханне кроіць сэрца прынцу,

Ці мо што іншае.

Каралева

Дык я пайду.

Афелія, жадаю ад душы,

Каб Гамлета рабіла непрытымным

Адна твая прыгожасць; спадзяюся,

Што чыстата твая ўзвядзе яго

Ізноў на шлях звычайны і праславіць

Вас абаіх.

Афелія

Ах, як бы я хацела!

Каралева выходзіць.

Палоній

Афелія, гуляй тут! Найяснейшы,

Схаваемся! (Афеліі.) Чытай, глядзі у кнігу:

Чытанне аздабляе нам самоту.

Нас варта папракнуць за гэты грэх,—

Усім вядома, што набожным тварам

І справамі святымі мы умеем

Падсаладзіць і чорта.

Кароль

(убок)

Гэта праўда.

Сумленне мне, як бізуном паглядзіў.
Шчака блудніцы пад карой румянаў,
Напэўна, менш агідны выгляд мае,
Як мой учынак, скрашаны гаворкай.
Ох, цяжка мне!

Палоній

Ідзе, я чую. Пойдзем, найяснейшы.

Кароль і Палоній выходзяць.
Уваходзіць Гамлет.

Гамлет

Пытанне: быць альбо не быць? Што лепей,
Што разумней: альбо цярпець удары,
Каменні, стрэлы яраснага лёсу,
Альбо узброіцца на мора крыўд
І знішчыць іх змаганнем. Смерць і сон —
Адно і тое ж; і сказаць, што сном
Канчаюцца туга, і боль, і крыўды,
І тысячы пакут, што чалавеку
Дала прырода ў дар, — такі канец
Сустрэў бы з радасцю. Смерць — сон, заснуць,
Заснуць і марыць. Так. Але пытанне:
Якія мары поўняць сон смяротны,
Калі пакінеш гэты шумны свет? —
Вось што трымае нас, вось дзе прычына
Таго, што гора гэтак даўгавечна.
Бо хто цярпеў бы злыя здзекі часу,
Прымус тыранаў і знявагу гордых,
Самотны стогн разбітага каханья,
Марудны суд, чыноўнікаў нахабнасць,
Пляўкі на галаву заслуге скромнай,
Каб мог нас вызваліць ад усяго
Удар кінжалам? Хто б валок ярмо,
Пацеў бы, ньючы ў нудзе жыццёвай?
Але мы ўсё ж баімся паміраць;
Таемны край, адкуль няма звароту,
Пужае нас, і воля наша слабне,
І мірымся мы з нашаю нядоляй:
Хто ведае, што нас чакае там?
Задумаешся так — і страх агорне.
І павядае яркі квет адвагі
Пад бледнай хваткай непазбыўных дум,
І пачынанні буйнага размаху
Без рэчышча сплываюць у нябыт,

Няспраўджанымі застаюцца. Ціха!
Афелія?.. О німфа, памяні
Мае грахі ў тваіх малітвах.

Афелія

Прынц,

Хацела запытаць вас аб здароўі.

Гамлет

Я вельмі дзякую.

Афелія

Прынц, у мяне ёсць памяткі ад вас,
Я ўсё збіралася іх вам вярнуць,
Дык вось, вазьміце, я прашу вас.

Гамлет

Не.

Я вам нічога не даваў.

Афелія

Мой прынц, вы мне давалі і з дарамі
Паднеслі мілае суквецце слоў,
Няма ў іх арамату больш, вазьміце,
Прыстойная дзяўчына не жадае
Дары мець ад таго, хто не кахае.
Вазьміце, прынц.

Гамлет

Ха, ха! Ты нявінная?

Афелія

Прынц?

Гамлет

Ты прыгожая?

Афелія

Ваша высокасць, што вы маеце на ўвазе?

Гамлет

А вось што: калі ты нявінная і прыгожая, то не за-
давайся сваім хараством.

Афелія

Прынц, хіба ж хараство перашкаджае нявіннасці?

Гамлет

О не. Пакуль сіла нявіннасці ачысціць хараство,
улада хараства змяшае нявіннасць з гразёю. Раней
гэта быў парадокс, а цяпер гэта пацвярджаецца
практыкай. Я цябе кахаў калісьці.

Афелія

І я гэтаму верыла, прынц.

Гамлет

А не трэба было верыць. Як ты ні прышчапляй

нявіннасьць на наш стары ствол, усё роўна парак-
ня будзе сыпацца. Я цябе не кахаў.

Афелія

Падманулі мяне, ашукалі.

Гамлет

Ідзі ў манастыр. Нашто табе пладзіць грэшнікаў.
Я яшчэ трохкі сумленны, аднак я мог бы абвінава-
ціць сябе ў такіх рэчах, што лепш бы мая маці
мяне не раджала. Я люблю славу, я помслівы,
горды, да маіх паслуг столькі грахоў, што не хапі-
ла б розуму, каб іх абдумаць, фантазіі, каб іх
уявіць, і часу, каб іх зрабіць. Нашто такім сліма-
кам, як я, поўзаць паміж небам і зямлёю. Мы ўсе
шэльмы, усё! Не вер нікому з нас! Ідзі лепш у ма-
настыр. Дзе твой бацька?

Афелія

Дома, прынц.

Гамлет

Замкні за ім дзверы, хай ён сядзіць дома і стро-
іць дурня толькі там, толькі там. Бывай!

Афелія

Ратуйце яго, сілы нябесныя!

Гамлет

Калі ты выйдзеш замуж, вазьмі сабе ў пасаг мой
праклён: будзь чыстая, як лёд, белая, як снег, —
усё роўна абгавораць. Ідзі ў манастыр. Бывай. Ну,
а калі ты вельмі хочаш замуж, бяры дурня, бо
разумныя ведаюць добра, якіх пачвар вы з іх
робіце. У манастыр ідзі, хутчэй. Бывай.

Афелія

Памажыце яму, сілы нябесныя!

Гамлет

Чуў я і пра ваша маляванне, чуў; прырода дае вам
адзін твар, а вы робіце сабе другі; вы скачаце, вы
спяваеце, вы шчабечаце, вы дражніце божыя ства-
рэнні і сваю разбэшчанасць прыкрываеце няведан-
нем. Хопіць, з мяне даволі! Гэта давяло мяне да
вар'яцтва. Я кажу, у нас не будзе болей шлюбав;
тыя, хто пажаніліся, хай жывуць, за выключэннем
аднаго; рэшта застанецца так, як ёсць. У манастыр
ідзі.

(Гамлет выходзіць.)

Афелія

Які выдатны розум заняпаў!

Язык вучонага, вяльможы вока,
Меч воіна, акраса і надзея
Усёй дзяржавы, люстра далікацтва,
Узор узорным,— згінула усё.
А я адна, усіх жанчын няшчасней,
Пакаштаваўшы мёду абяцанняў,
Цяпер гляджу, як гэты волат мыслі,
Нібы зламаны звон, скрыгіча страшна.
О квет юнацтва, светач маладосці,
Чаму адцвіў так рана? Гора мне!
Якім ты быў, такім не будзеш, не.

Вяртаюцца кароль і Палоній.

Кароль

Тут не каханне,— іншая хвароба;
Хоць тое, што казаў ён, і туманна,
Аднак ён не вар'ят. Яго туга
Наседжвае штось іншае; баюся,
Каб гэты плод, з'явіўшыся на свет,
Нам не пашкодзіў. А таму хутчэй,
У мэтах папярэджання, рашаю:
Ён безадкладна ў Англію паедзе
Збіраць нам недаданую даніну;
Магчыма, мора, незнаёмы край
І змена ўражанняў прагоняць тое,
Што ўлезла ў сэрца, ўстурбавала мозг
І парушае функцыі персоны
Майго пляменніка. Што скажаш нам?

Палоній

Так будзе добра. Але ўсё ж, по-мойму,
Вытокамі і пачаткамі смутку прынца
З'яўляецца няўдача ў каханні.—
Афелія, не трэба пераказваць,
Мы чулі ўсё.— Як наш кароль жадае,
Хай так і будзе. Тым не менш прасіў бы,
Каб пасля п'есы каралева-маці
Прыватна распытала пана прынца
Наконт сардэчных спраў. Хай будзе строгай
Калі ж даведацца ёй не удасца,
Тады адпраўце ў Англію яго
Альбо яшчэ куды.

Кароль

Так, так, не жарты.

Шаленства прынца патрабуе варты.

Выходзяць.

Сцэна другая

Пакой у замку.

Уваходзяць Гамлет і акцёры.

Гамлет

Вымаўляй маналог, калі ласка, так, як я табе паказваў: лёгка і жвава, а калі ты будзеш драць горла, як гэта робяць многія нашы акцёры, тады я мог бы даручыць чытаць мае вершы гарадскому клікуну. Не пілуй паветра рукамі, так; рабі ўсё далікатна. У патоках, у буры і, так сказаць, у завіхрэнні свайго запалу, ты павінен заўсёды трымацца меры, якая згладзіць яго рэзкасць. Я цярэць не магу, калі які-небудзь здаравенны доўгавалосы дзяцюк ірве пачуцці на кавалкі, на шматкі, і гвалціць вушы партэра, які, у большасці выпадкаў, нічога не разумее, апроч невыразных нямых сцэн і калатні. Я б ахвотна высек такога дзецюка. Ён табе выйдзе такім ліхадзеям, якім і Тэрмагант не быў, ён табе Ірада пераірадзіць. Калі ласка, каб гэтага не было.

Першы акцёр

Даю гарантыю вашай высокасці.

Гамлет

Не будзь таксама і занадта вялым; хай тваім настаўнікам будзе твая крытычная думка. Дапасоўвай дзею да слова, слова да дзеі; а галоўнае, старайся не выходзіць за межы прыроднай прастаты. Бо ўсё, што гэтак перабольшана, не адпавядае сутнасці ігры, канчатковая мэта якой, раней і цяпер, была і ёсць — трымаць як бы люстра перад прыродай; паказваць дабраце яе рысы, пагардзе яе вобраз і, у адпаведнасці з часам, кожнаму стану і ўзросту — яго форму і адбітак. Калі ж перабольшыць альбо не дацягнуць, то хоць невук і пасмяецца, але знаўцу будзе сумна, а вы павінны згадзіцца, што ацэнка знаўцы пераважае думку цэлага тэатра іншых. О, ёсць акцёры, і я бачыў іх ігру і чуў, як іх хвалілі, нават вельмі хвалілі, якія, каб не сказаць груба, не мелі ні голасу, ні фігуры, ні наогул людскага аблічча; крыўляліся і завывалі так, што я думаў: ёсць жа на свеце такія падзёншчыкі прыроды, якія бяруцца ляпіць людзей і псуюць іх — так бяздарна яны паказвалі чалавека.

Першы акцёр

Спадзяюся, што мы гэтага ў асноўным пазбавіліся.

Гамлет

Знішчайце, каб і знаку не было. І хай тыя, што іграюць у вас блазнаў, не гавораць больш, чым для іх напісана. Бываюць сярод іх такія, што смяюцца самі, каб насмяшыць пустых глядачоў, хаця ў гэтую хвіліну ўвага павінна быць сканцэнтравана на якім-небудзь важным моманце п'есы. Гэта брыдка і паказвае нікчэмнае зазнайства таго блазна, які так робіць. Ідзіце падрыхтуйцеся.

Акцёры выходзяць.

Уваходзяць Палоній, Разенкранц
і Гільдэнстэрн.

Скажыце, будзе кароль слухаць гэту п'есу?

Палоній

І сам будзе, і каралева, і каб зараз жа.

Гамлет

Загадай акцёрам, каб не бавіліся.

Палоній выходзіць.

А вы што? Ідзіце падганяйце.

Разенкранц і Гільдэнстэрн

Ахвотна, прынец.

Разенкранц і Гільдэнстэрн выходзяць.

Гамлет

Гэй, Гарацыо!

Уваходзіць Гарацыо.

Гарацыо

Я каля вас, мой прынец.

Гамлет

Гарацыо, ты — слаўны чалавек,
Сярод усіх — адзіны друг сапраўдны.

Гарацыо

О прынец...

Гамлет

Не думай, што я льшчу табе.

Якая мне карысьць? Ты не багаты.

Твая апора — твой здаровы дух.

Не золата. Нашто льсціць бедняку?

Няхай язык цукровы ліжа пышнасьць

І кленчыць прагавіты падхалім
Там, дзе ён бачыць свой інтэрас. Чуеш?
З тае пары, як навучыўся я
Адрозніваць людзей і стаў свабодным,
Цябе абраў я другам для душы.
Ты церпіш гора, не падаўшы віду,
З аднолькавай падзякаю прымаеш
І гнеў і ласку лёсу. Лепшы дар —
Мець розум і пачуцці у адзінстве,
Не быць за пасвісцёла у Фартуны
І не іграць чужых мелодый. Дружа,
Знайдзі мне, дай такога чалавека,
Які б не быў рабом сваіх пачуццяў,
І я да сэрца прытулю яго,
І я яго укрыю ў сэрцы сэрца
З табою побач. Кінем гэта. Зараз
Для караля акцёры ставяць п'есу.
Ты ведаеш, як паміраў мой бацька, —
Яны пакажуць гэту смерць на сцэне.
Прашу цябе, калі пачнуць спектакль,
Сачы за дзядзькам як мага уважней.
Калі яго таемная віна
Не выявіцца пры адной прамове,
То, значыць, нам з'яўляўся дух пракляты
І уяўленне чорнае маё,
Як лёх Вулкана. Прыглядайся добра.
Я ў твар яго ўвап'юся вострым вокам,
Пасля мы параўнаем нашы думкі
І зробім пэўны вывад.

Добра, прынц.

Гарацыо

Калі абкрадзе ён маю ўвагу
І уцячэ, адказваю за кражу.

Гамлет

Яны ідуць. Мне трэба быць вар'ятам.
Займі жа месца.

Далі марш. Трубы. Уваходзяць кароль,
каралева, Палоній, Афелія, Разенкранц,
Гільдэнстэрн ды іншыя.

Кароль

Як маешся, пляменнік Гамлет?

Гамлет

Дасканала. Харчуюся, як хамелеон. Ем паветра,
заскваранае абяцанкамі. Як каплун у мяшку, на-
ват лепей.

Кароль

Я цябе не разумею, Гамлет. Твае словы не дайшлі да мяне.

Гамлет

А з мяне яны выйшлі. *(Палонію.)* Пане, вы гаварылі, што вы калісьці ігралі ва універсітэце?

Палоній

Так, так, мой прынец, і лічыўся добрым акцёрам.

Гамлет

На якія ролі?

Палоній

Я іграў Юлія Цэзара, я быў забіты на Капітоліі, мяне забіў Брут.

Гамлет

Якая брутальнасць! І нашто ты, Брут, забіў такое вялізнае цяля! — Акцёры гатовы?

Разенкранц

Гатовы, прынец. Загадаеце пачаць?

Каралева

Гамлет, ідзі сюды, мой дарагі; сядзь каля мяне.

Гамлет

Не, мамачка, тут ёсць магніт мацнейшы.

Палоній

(каралю)

Ага! Вы чуеце?

Гамлет

Панна, дазвольце мне прылегчы да вас на калені?

Кладзецца каля ног Афеліі.

Афелія

Не, мой прынец.

Гамлет

Я хачу сказаць, дазвольце палажыць галаву да вас на калені.

Афелія

Але, мой прынец.

Гамлет

Вы думаеце, я недалікатны?

Афелія

Я нічога не думаю, мой прынец.

Гамлет

Якая далікатная думка — ляжаць між ног у дзяўчыны.

Афелія

Што, мой прынец?

Гамлет

Нічога.

Афелія

Вам весела, мой прынц?

Гамлет

Каму, мне?

Афелія

Вам, мой прынц.

Гамлет

О, я толькі ваш падпявала. Чалавек любіць весяліцца. Паглядзіце, у якім добрым настроі мая маці, а яшчэ не прайшло і дзвюх гадзін, як памёр мой бацька.

Афелія

Ах, не; ужо два месяцы, мой прынц.

Гамлет

Так даўно. У такім выпадку, хай чорт носіць чорнае, а я начаплю сабаліную мантыю. О неба, цэлых два месяцы, як памёр, і яшчэ не забыты! Тады ёсць надзея, што памяць аб вялікіх людзях перажыве іх на паўгода. Але трэба будаваць цэрквы, каб штодзённа паміналі, а то забудуць, як таго каляднага каня; каляды прэч — коніка з плеч.

Трубныя гукі. Нямы паказ.

Уваходзяць кароль і каралева, пшчотна абдымаючыся.

Яна становіцца на калені і горача завярае яго.

Ён яе падымае і туліцца галавой да яе пляча.

Кладзецца на лаву з кветак. Яна, бачачы, што ён заснуў, пакідае яго. Тады з'яўляецца чалавек, здымае з яго карону, цалуе яе, налівае атруты ў вушы каралю і выходзіць. Каралева вяртаецца, знаходзіць караля мёртвым і разыгрывае адчай.

Труціцель і некалькі статыстаў з'яўляюцца і робяць выгляд, што лямантуюць разам з ёю.

Нябожчыка выносяць. Труціцель прапануе каралева падарункі; спачатку яна нібыта не задаволена, не згаджаецца, але, нарэшце, прымае яго любоў.

Выходзяць.

Афелія

Як гэта разумець, мой прынц?

Гамлет

Вельмі проста: тут хаваецца «малечо»¹, гэта значыць — злачынства.

¹ Malhecho — злачынства (іспан.).

А фелія

Як відаць, гэты нямы паказ перадае сюжэт п'есы?

Уваходзіць Пралог.

Гамлет

Вось зараз ён нам растлумачыць. Акцёры не ўмеюць трымаць сакрэтаў, яны ўсё раскажуць.

А фелія

І тое, што мы толькі што бачылі?

Гамлет

І тое, што мы толькі што бачылі. Вазьміце страцьце сорам, пакажыце што-небудзь такое, дык яму і сораму траціць не трэба, адразу так і ляпне.

А фелія

Вы нядобры, нядобры. Я хачу глядзець п'есу.

Пралог

Перад пачаткам дзеяння
Мы просім вас з павагаю
Глядзець спектакль з увагаю.

Гамлет

Не то пралог, не то надпіс на пярсцёнку.

А фелія

Нешта вельмі кароткае, прынец.

Гамлет

Як жаночае каханне.

Уваходзяць два акцёры:
кароль і каралева.

Акцёр-кароль

Ўжо трыццаць раз як калясніца Феба
Павольным бегам залаціла неба,
І трыццаць на дванаццаць — маладзік
І поўніўся, і шчэрбіўся, і нік.
А мы з табою ўсё жывём у пары,
А шчасця нашага не засцяць хмары.

Акцёр-каралева

Мы можам налічыць яшчэ не столькі,—
Любоў жа не паменшыцца нікольнікі.
Але, о гора мне, мой мілы муж,
Апошнім часам нешта ты нядуж,
І ў сэрца мне закралася трывога
За нашу любіў. Але нічога,
Мой страх цябе не можа турбаваць;
Жаночы страх ёсць вернасці пячаць;

Мы любім — мы баімся, так бывае,
Жанчына ў гэтым крайнасць праяўляе.
Мой мілы муж, табою даражу,
Цябе кахаю, за цябе дрыжу,
Расце і шырыцца мая трывога,
Дзе страх вялікі — там кахання многа.

Акцёр-кароль

Так, любая, цябе пакіну я,
Прадказвае канец душа мая.
Ты не гаруй, жыві, красуйся краскай,
І, можа, хто-небудзь з такой жа ласкай
Мяне заменіць.

Акцёр-каралева

Нізашто. Маўчы!

За здрадніцу мяне ты не лічы.
Не выйду я ніколі за другога —
Я не забойца мужа дарагога.

Гамлет

(убок)

Палын і чамярыца.

Акцёр-каралева

Жанчынаю, што замуж хоча зноў,
Барысць кіруе, толькі не любоў;
Хто вернасць мужу мёртваму губляе,
Той мёртвага яшчэ раз забівае.

Акцёр-кароль

Я згодзен — ты так думаеш цяпер,
Але мы парушаем свой намер,
З гадамі нашая рашучасць блякне,
Спачатку цвёрдая, нарэшце мякне;
Зялёны плод на яблыньцы вісіць,
А спелы плод пад яблынькай ляжыць;
Як гэта натуральна пры разліку
Самім сабе не аддаваць пазыку:
Клянёмся мы любіць сто зім, сто лет,
Ды з цягам дзён слабее наш імпэт.
Магутнасць радасці і сіла смутку
Бушуюць бурна, уціхаюць хутка;
Смяецца смутак, плача весялосць,
Прычын жа шмат — яны заўсёды ёсць.
На свеце ўсё мяняецца; не дзіўна,
Што і любоў са шчасцем неразрыўна;
Адно другому ўслед заўжды ідзе,
Але пытанне, хто каго вядзе?

Слуга бяжыць ад быўшага вяльможы,
А выб'ецца бядняк, з ім дружыць кожны.
Любоў, як бачыш, дбае аб дабры:
Калі багаты, у цябе сябры,
А як настануць чорныя часіны,
Твае сябры табе пакажуць спіны.
Дык вось, канчаю тым, з чаго пачаў:
Хто волю з доляй разам прымячаў?
Хто можа пахваліцца з нас удачай?
Мяркуем так, а робіцца іначай.
Ты хочаш быць навекі вернай мне?
А як памру, дык і любоў міне.

Акцёр-каралева

Каб я не ведала ні дня, ні ночы,
Каб я не бачыла скарынкі ў вочы,
Няхай я у турме сырой згнію,
Няхай адчай учэрніць кроў маю,
Чаго б я ні хацела, ні жадала,
Каб я таго не мела, не прыждала,
І тут і там пракляцце нада мной,
Калі я выйду замуж удавой!

Гамлет

(Афеліі)

А што будзе, калі яна яму здрадзіць?

Акцёр-кароль

Присяга моцная. Стамлёны я;
Ідзі ў пакоі, любая мая;
Хачу заснуць.

(Засынае.)

Акцёр-каралева

Засні у добры час.

Няхай ліхое не чапае нас!

(Выходзіць.)

Гамлет

Маці, як табе падабаецца п'еса?

Каралева

Па-мойму, нашто ёй было даваць такі зарок.

Гамлет О, яна сваё слова стрымае.

Кароль

Табе вядомы змест? Ці няма тут якой-небудзь аб-
разы?

Гамлет

Ды не, яны толькі жартуюць, атручваюць жартам,
якая ж тут можа быць абраза.

Кароль

А як называецца п'еса?

Гамлет

«Пастка». Але ў якім сэнсе? У пераносным. У гэтай п'есе паказваецца забойства, якое адбылося ў Вене. Імя герцага — Ганзага, а яго жонкі — Баттыста, вы зараз убачыце, ну і подлая гісторыя! Але ўсё роўна вашай вялікасці і нас, людзей з чыстаю душой, гэта не датычыцца. Няхай выкручваецца кляча, наш карак не намулены.

Уваходзіць Луцыян.

А вось гэта Луцыян, пляменнік караля.

Афелія

Вы добра замяняеце хор, мой прынец.

Гамлет

Калі вы будзеце абдымацца з вашым каханкам, вазьміце мяне за тлумача.

Афелія

Прынец, вы як тая калючка.

Гамлет

Мая калючка не скоро тупіцца, прыйшлося б пастагнаць.

Афелія І лепш, і горш.

Гамлет

Якраз так, як вы сабе мужоў выбіраеце. Пачынай, забойца! Досыць табе корчыць страхоцце. Пачынай: «Да помсты заклікаюць груганы».

Луцыян

Змрок душ, спрыт рук і шклянка, — ўсё ў парадку;

Спрыяе час, прыступім да пачатку.

Забойчы сок, з начнога зеля ўзяты,

Гекатай тройчы тручаны і кляты,

Прыроды моц і сілу чар яві,

Кроў замарозь і цела знежыві!

(*Лье атруту ў вуха соннаму каралю.*)

Гамлет

Ён атручвае яго ў садзе, каб заўладаць яго дзяржавай. Яго прозвішча — Ганзага. Ёсць такая навіла, вельмі складана напісаная па-італьянску. Вы зараз убачыце, як забойца пойдзе дабівацца каханя да жонкі Ганзага, і, мушу вам сказаць, ён свайго даб'ецца.

Афелія

Кароль устае.

Гамлет

Што, спалохаўся халастога стрэлу?

Каралева

Што з табою, мой друг?

Палоній

Спыніце спектакль!

Кароль

Пасвяціце мне, — прэч!

Палоній

Святла, святла, святла!

Выходзяць усе,
за выключэннем Гамлета і Гарацыо.

Гамлет

Хай ранены алень сумуе,
Лань ведае, дзе дзецца;
Адзін заснуў, другі вартуе —
Так на зямлі вядзецца.

Вось гэта, ды яшчэ куст пер'я на галаву (на крайні
выпадак, калі б мне вельмі не пашанцавала), ды
дзе праванскія ружы на разразныя чаравікі, то
я мог бы падацца ў акцёры і стаць пайшчыкам
трупы. Як ты думаеш, Гарацыо?

Гарацыо

На палавінным акладзе.

Гамлет

Не, на поўным.
О мой Дамон, паганы час,
Ты ведаеш усё:
Раней быў Зеўс царом у нас,
Цяпер царом... павук.

Гарацыо

Вы б маглі сказаць і ў рыфму.

Гамлет

Гарацыо, дружа мой, кладу ў заклад тысячу чыр-
вонцаў, здань казалася праўду. Ты заўважыў?

Гарацыо

Заўважыў, прынц.

Гамлет

Калі гаварылася аб атручванні.

Гарацыо

Я не спускаў з яго вачэй.

Гамлет

А-а! — Гэй, музыку! Нясіце флейты!

Кароль не прызнае забаў,—
Відаць, ён іх не ўпадабаў.

Уваходзяць Разенкранц і Гільдэнстэрн.

Музыку!

Гільдэнстэрн
Мой добры прынец, дазвольце мне сказаць вам кароткае слова.

Гамлет
Хоць сабе і доўгае, пане мой.

Гільдэнстэрн Кароль...

Гамлет
Ну, што з ім?

Гільдэнстэрн
Пайшоў у свае пакоі. Яму вельмі нездаровіцца.

Гамлет
Ад віна?

Гільдэнстэрн
Не, мой прынец, ад жоўці.

Гамлет
Лепей бы вы далажылі аб гэтым доктару, пане мой, каб ён яго прачысціў, бо калі я пачну яго чысціць, дык жоўць яго можа разліцца яшчэ больш.

Гільдэнстэрн
Мой добры прынец, калі ласка, абмяжуйце вашу гутарку і не адскаквайце так дзіка ад маёй справы.

Гамлет
Я паслухмяны, гаварыце.

Гільдэнстэрн
Каралева, маці ваша, у вялікім засмучэнні сэрца, паслала мяне да вас.

Гамлет
Рад вас бачыць.

Гільдэнстэрн
Не, прынец, гэта далікатнасць не адпавядае абставінам. Калі вы пажадаеце даць мне разумны адказ, то я выканаю даручэнне маці вашай, а калі не, то, перапрашаю, дазвольце пакінуць вас, бо мая місія скончана.

Гамлет
Я не магу.

Гільдэнстэрн
Што, мой прынец?

Гамлет

Даць вам разумны адказ; мой розум хворы. Адказ, які я магу вам даць, да вашых паслуг ці, лепш, да паслуг маёй маці. А таму без агаворака і канкрэтна. Маці, кажаце вы...

Разенкранц

Гаворыць наступнае: вашы паводзіны бязмежна здзівілі і глыбока ўразілі яе.

Гамлет

О бязмежна дзіўны сын, які так уразіў маці. Але ці не хаваецца за гэтым матчыным уражаннем яшчэ што-небудзь? Гаварыце.

Разенкранц

Яна хоча пагутарыць з вамі ў сваім пакоі перад тым, як вы ляжаце спаць.

Гамлет

Мы згодны, будзь яна хоць дзесяць разоў нашай маткай. Больш вам нічога не патрэбна?

Разенкранц

Калісьці вы мяне любілі, прынц.

Гамлет

І цяпер яшчэ, клянуся гэтай парай хапуг і драпежнікаў.

Разенкранц

Мой добры прынц, чым вы так расхвалываны? Вы самі чапляеце ланцугі на сваю незалежнасць, тоячы гора сваё ад друга.

Гамлет

Мой дарагі, мне не даюць ходу.

Разенкранц

Як гэта можа быць, калі сам кароль прызначыў вас наследнікам дацкай кароны?

Гамлет

Так-то так, але «пакуль сонца ўзыходзіць...». Старая прыказка.

Уваходзяць флейтысты.

А, флейты! Дайце мне адну. (*Бярэ флейту. Гільдэнстэрну.*) Хадзі сюды, скажу табе нешта на вушка. (*Адводзіць Гільдэнстэрна ўбок.*) Чаго ты круцішся каля мяне, як ганчак? Чаго ты ўсё вынюхаваш? Ты што, у сеці хочаш мяне заманіць?

Гільдэнстэрн

О прынц, калі я перастараўся, то гэта значыць, што я вас вельмі люблю.

Гамлет

Я нешта не разумею. Пайграй на флейце.

Гільдэнстэрн

Я не магу, прынц.

Гамлет

Калі ласка.

Гільдэнстэрн

Паверце мне, я не магу.

Гамлет

Прашу цябе.

Гільдэнстэрн

Я не ведаю, як за яе брацца, прынц.

Гамлет

Гэта так жа лёгка, як хлусіць. Пакладзі пальцы на лады, дзьмі ў дзірачку, і гэты інструмент загаворыць прыгожаю музыкай. Глядзі сюды: вось адзін лад, вось другі.

Гільдэнстэрн

Мой прынц, але ж я не маю таленту, я не ведаю законаў гармоніі.

Гамлет

Бачыш, якую дрэнь ты з мяне робіш! Ты хочаш іграць на мне; ты думаеш, што ты ведаеш мяне; ты хочаш улезці ў маю душу, вырваць маю тайну і перабіраць лады майго сэрца ад самай нізкай да самай высокай ноты. Вось у гэтым маленькім інструменце многа гармоніі, цудоўны голас, аднак ты не можаш прымусіць яго загаварыць. Чорт вазьмі, думаеш ты, што на мне лягчэй іграць, чым на флейце? Назаві мяне якім хочаш інструментам, ты можаш расстроіць мяне, але не іграць на мне.

Уваходзіць Палоній.

Добры вечар, пане.

Палоній

Мой прынц, каралева жадае мець з вамі гутарку, і каб зараз жа.

Гамлет

Паглядзіце вунь на тую хмарку, яна вельмі падобна на вярблюда, што, мо няпраўда? Як вы мяркуеце, пане?

Палоній

Як перад святою імшою,— жывы вярблюд: ваша праўда, ваша праўда.

Гамлет

Мне здаецца, яна падобна на куніцу.

Палоній

Спінка як у куніцы.

Гамлет

Альбо як у кіта.

Палоній

Зусім як у кіта.

Гамлет

Скажыце маці, што я зараз прыйду.— Яны стро-
яць з мяне дурня, я не вытрываю.— Я зараз
прыйду.

Палоній

Я так і далажу.

Палоній выходзіць

Гамлет

Лёгка сказаць — «зараз». Пакіньце мяне аднаго,
сябры мае.

Разенкранц, Гільдэнстэрн,
Гарацыо ды іншыя выходзяць.

Глухая ноч, разяўлены магiлы:
І пекла дыхае на свет заразай.
Цяпер ушціца б кроўю. Распачаць
Расправу лютую, зрабіць такое,
Каб здрыгануўся дзень. Пайду да маці.
О сэрца, будзь жа сэрцам! Хай ніколі
Душа Нерона у мяне не ўвойдзе!
Я буду жорсткім, але чалавечным,
З кінжаламі на вуснах, не ў руках.
Няхай язык мой супярэчыць сэрцу:
Я вострым словам ёй душу параню,
Але забойствам рук не апаганю.
(Выходзіць.)

Сцэна трэцяя

Пакой у замку.

Уваходзяць кароль,
Разенкранц і Гільдэнстэрн.

Кароль

Я не люблю яго. Дый небяспечна
Даваць вар'яту волю. А таму
Рыхтуйцеся. Я безадкладна выдам

Вам паўнамоцтвы. Ён паедзе з вамі
У Англію. Дзяржаўныя законы
Не дазваляюць нам рызыкаваць
Спакоем нашым.

Гільдэнстэрн

Вашая вялікасць,

Мы падрыхтуемся. Ваш страх свяшчэнны:
Вы думаеце аб жыцці падданных,
Што кормяцца ад ласкі каралеўскай.

Разенкранц

Жывы жывое думае, і кожны
Жадае мець спакойнае жыццё,
Што ж нам сказаць аб сонцы найяснейшым,
Аб каралю, гаспадару грамадства?
Яго жыццё — гасцінец неацэнны;
Смерць караля бяследна не праходзіць:
Як ураган праносіцца яна,
Ламаючы ўсё, што блізка. Гэта —
Вялізнае кола, што паднята
У высі гор, да спіц яго магутных
Прыпушчаны ў пазы і прыкаваны
Дзесяткі тысяч дробненькіх істот;
Калі яно пакоціцца, пацягне
Ўвесь гэты тлум прыдаткаў за сабою
І ўшчэнт зруйнае. Каралю няўдача,—
То разам з ім усё грамадства плача.

Кароль

Хутчэй рабіце зборы, я прашу,
Мы сплавім гэта наглае страшыдла —
Прэч, прэч!

Разенкранц і Гільдэнстэрн

Мы хутка, ваша вялікасць!

Уваходзіць Палоній.

Палоній

Кароль святлейшы, ён пайшоў да маці.
А я нагледзеў для сябе і пункцік,—
За дываном: там чутна ўсё. Дык вось,
Я гарантую, што яна ўсё зробіць,
Сказалі вы, і мудра вы сказалі,
Паколькі матчына натура часта
Залішне мяккацела, то патрэбна,
Каб гэтую дыскусію засведчыў
Хто-небудзь іншы, болей аб'ектыўны.

Бывайце, мой святлейшы, перад сном
Я дам вам звесткі.

Кароль

Дзякуй, дарагі мой.

Палоній выходзіць.

Смурод майго граху ідзе да неба,
На мне ляжыць старэйшае пракляцце —
Забойства брата. Не магу маліцца,
Хоць і хачу і воля прымушае,
Аднак віна мая мяне трымае.
Як той, што ў два бакі глядзіць, стаю
І думаю, з чаго цяпер пачаць:
З таго ці з гэтага? Нейк не выходзіць.
Няўжо, калі рука мая ў крыві
Па самы локаць, дык няма дажджу
У неба міласэрнага, каб вымыць
І абяліць яе? Навошта літасць,
Як не затым, каб выратоўваць грэшных?
Малітва? Ёсць дзве сілы ў малітвы:
Адна — засцерагаць нас ад спакусы,
Другая — падымаць таго, хто ўпаў.
Зірну угору. Грэх мой у мінулым.
Але якім жа спосабам маліцца?
Даруй мне, божа, подлае забойства?!
Не, гэтак нельга. Ці ж магу аддаць
Назад свой скарб, што адабраў у брата:
Карону, ўладу, тытулы і жонку,—
Каб гэта мець збавенне і быць грэшным?
У мутным моры нашых спраў зямных
Рука у золаце кіруе праўдай,
Падсунеш хабар — і улесціш суд,
І ўсё табе прабачаць. Там не так,
Не скруціш там: учынак твой раздзенуць
І выставаць як міленькага голым,—
Прымусяць прызнавацца. Што рабіць?
Хіба пакаяцца,— мо што і выйдзе.
Ой, не магу я каяцца! Ой, страшна!
Ах, бедны я!.. Змрок у грудзях, як смерць.
Куды ўцячы?.. Папаўся дык папаўся.
Анёлы светлыя, дапамажыце!
Калені, гніцеся! Размякні, сэрца,
Не будзь як камень, будзь як у дзіцяці!
Ўсё будзе добра.

(Адыходзіць і становіцца на калені.)

Гамлет

Цяпер у самы раз рабіць расправу,—
 Ён моліцца, і я зраблю. І ён
 На неба пападзе. І гэта помста?
 Абдумаю спачатку. Ліхадзей
 Забіў мне бацьку, і за гэта я,
 Адзіны сын у бацькі, ліхадзея
 Сам адсылаю ў рай. Хіба я найміт,
 Каб гэтак помсціцца? У сытым сне
 Быў той забіты, калі ўсе грахі
 Былі на ім. Вядома толькі богу,
 Ці лёгкая была яго расплата,—
 Відаць, пакутуе там небарака.
 Ці ж гэта помста на той свет адправіць
 Яго цяпер, калі душу ён чысціць,
 Калі ён сам рыхтуецца ў дарогу?
 Не,
 Схавайся, меч! — яшчэ надыдзе час;
 Калі ён будзе п'яны, альбо ў гневе,
 Альбо палезе на распусны ложак,
 Тады сячы. У брудзе, у гнюсоце,
 Сярод пацех агідных гада знішчыць,
 Каб ён не спадзяваўся на збавенне,
 А каб ляцеў, задраўшы пяты к небу,
 У зубы к чорту, чорны, як смала,
 На векі вечныя. Хай будзе так.
 Жыві яшчэ, але ты ўжо мярцвяк.
 Пайду да маці.

(Выходзіць.)

Кароль

(устаючы)

Без думак словы, як без духу цела,—
 Мая малітва к небу не ўзляцела.
(Выходзіць.)

Сцэна чацвёртая

Другі пакой у замку.

Уваходзяць каралева і Палоній.

Палоній

Ён зараз прыйдзе. Будзьце з ім суровой,
Як след усыпце за такія штучкі;
Скажыце, што яго адратавалі,
Што, каб не вы і каб не ваша просьба,
Яму б папала. Я ў куточку стану.
Больш строгасці, прашу вас.

Гамлет

(за сцэнай)

Маці, маці!

Каралева

Так і зраблю. Маўчыце. Ён ідзе.

Палоній хаваецца за дыван.

Уваходзіць Гамлет.

Гамлет

Ну, маці, што мне скажаш?

Каралева

Гамлет, бацька твой пакрыўджаны табою.

Гамлет

Маці, бацька мой пакрыўджаны табою.

Каралева

Прашу вас, не мяліце языком.

Гамлет

Прашу вас, не блудзіце языком.

Каралева

Што гэта значыць, Гамлет?

Гамлет

Што вам трэба?

Каралева

Ты забываеш, хто я?

Гамлет

Не, вось крыж:

Вы — каралева, дзевеерава жонка,

І мая маці, на вялікі жаль.

Каралева

Тады з табой другія пагавораць.

Гамлет

Сядзь, сядзь, не ўстанеш, не скранешся з месца,

Пакуль, як у люстэрку, не пабачыш
Сваё нутро.

Каралева

Што ты надумаў, Гамлет?

Ты хочаш загубіць мяне? Ратуйце!

Палоній

(за дываном)

Гэй, гэі, ратуйце!

Гамлет

Ага, пацук! *(Вымае шпагу.)* Даю дукат, забіты.

(Пратыкае дыван.)

Палоній

(за дываном)

Ой, паміраю.

(Падае і памірае.)

Каралева

Што ты нарабіў?

Гамлет

Я сам не ведаю. Там быў кароль?

Каралева

Якое зверства! Ах, якое зверства!

Гамлет

Не большае, чым караля забіць

І жонкаю стаць мужавага брата.

Каралева

Чым караля забіць?

Гамлет

Так, я сказаў.

(Адкідае дыван і знаходзіць Палонія.)

Бывай, неасцярожная праныра,

Я цэліў не ў цябе. Прымі свой лёс.

І для каго ты так стараўся, дурань?—

Ды не ламай так рукі. Ціха! Сядзь!

Я тваё сэрца зараз паламаю,

Калі яно яшчэ не скамянела,

Не зарасло агіднаю прывычкай,

Калі ёсць месца ў ім для пачуцця.

Каралева

Што я зрабіла, што мяне ты ганьбіш,

Крычыш так дзёрзка?

Гамлет

Што зрабіла ты?

Ты чэсць запляміла, прагнала сорам,

Сарвала ружу чыстую каханья

З чала свайго і начапіла язву;
Ператварыла шлюбныя зарокі
У балбатню карцёжніка; учынак,
Што з цела дагавору сэрца выняў
І гром арганых гімнаў замяніў
Пустой рапсодыяй. Ірдзее твар
Нябесны, ясны; і зямлі цвярдэня,
Балеючы у думках аб табе,
Маўчыць пахмурна, як перад скананнем.

Каралева

Што я зрабіла? Ох, які учынак,
Каб пачынаць з такой прадмовы грознай?

Гамлет

Глядзі сюды, вось тут адзін малюнак,
А вось другі,— партрэты двух братоў.
Глядзі сюды,— якое хараство:
Чало Юпітэра, і валасы
Віюцца — кучаравы Апалон,
А вочы, як у Марса,— гнеў, адвага,
І стройны стан, нібы ганец Меркурый
Ў надхмарных высях, азароны сонцам.
Чароўнае злучэнне форм і фарб,—
Здаецца, кожны бог пячаць паставіў,
Каб даць сусвету вобраз чалавека.
І гэта быў твой муж. Цяпер глядзі
Сюды. Вось муж твой. Як іржавы колас,
Зайздросліва ён пажырае брата.
Дзе твае вочы? Каб з нагорнай пашы
Зваліцца ў смярдзючае балота
І бруд глытаць? Дзе твае вочы, маці?
Ты скажаш — закахалася,— няпраўда!
Ў тваім узросце кроў ужо сціхае
І верх бярэ развага. Як магла ты
Змяніць на гэта гэта? Адчуваць
Ты мусіш, бо жывая, але ты,
Як бярвяно. Вар'ят не памыліўся б!
Бо як бы шал ні прыгнятаў пачуцці,
А ўсё ж адрозніць мог бы пры такім
Непадабенстве. Хто цябе прымусіў?
Хіба мо чэрці з бубнам праязджалі
І ўздумалі гуляць з табою ў жмуркі?
Крывое вока, дотык невідущы,
Без рук, без вока, вуха, нюх сляпы,
Кавалак пачуцця, абрубак чулы

Здань

Не забывай. Сюды прыйшоў я,
Каб навастрыць нажы твайго намеру;
Але зважай, лунае жах над маці.
Стань паміж ёю і яе змаганнем:
Магутна уяўленне у слабых.
Скажы ёй што-небудзь.

Гамлет

Што з вамі, мама?

Каралева

Сыночак, што з табою?
Ты ў пустату ўтаропіў дзікі позірк
І, як лунацк, гутарыш з паветрам;
З вачэй тваіх выбліскае твой дух,
І, як жаўнеры раптам на трывогу,
Паўсталі дуба валасы твае.
Сыноч, залі агонь сваёй хваробы
Халодным супакоем. Што ты бачыш?

Гамлет

Яго, яго. Глядзі, які ён бледны,
Такая крыўда горкая ў абліччы,
Што камень зразумеў бы. — Не глядзі так,
О, не глядзі так, бо мяне расчуліш,
І я ніколі не дайду да мэты,
І страціцца суровасць спраў маіх:
Замест крыві — сляза.

Каралева

З кім ты гаворыш?

Гамлет

Нічога ты не бачыш?

Каралева

Не, нічога;

Усё, што ёсць, я бачу.

Гамлет

Ты нічога

Не чула?

Каралева

Не, нічога; толькі нас.

Гамлет

Глядзі туды! Глядзі, ён адыходзіць!
Мой бацька, бацька мой, жывы, жывы!
Глядзі, вось ён ідзе; знікае, знік.

Здань выходзіць.

К а р а л е в а

Сыночак мой, ты трызніш. Гэта — мары.
Пры непрытомнасці ўсякае зданне
Вярзецца чалавеку.

Г а м л е т

Непрытомнасць?

Мой пульс, як твой, нармальны і здаровы,
Музычна адбівае такт. Не мары
Мая гаворка. Апытай мяне,
І я даслоўна паўтару ўсё,
Чаго вар'ят не зробіць. Слухай, маці,
Не маж душы уцешнаю масцікай,
Што гэта шал, а не твая віна:
Балячка не загоіцца пад струпам,
Зараза ціха усочыцца ў нутро
І з'есць цябе. Пакайся перад небам,
Прызнай свой грэх і болей не грашы;
Не падкладай пад пустазелле гною,
Каб лепш расло. Прабач на добрым слове.
У наш адкормлены надзьмуты век
Дабро павінна кленчыць перад ліхам,
Само прапанаваць свае паслугі.

К а р а л е в а

Гамлет, Гамлет, ты разбіў мне сэрца!

Г а м л е т

Вазьмі ды выкінь горшую палову,
А з лепшаю жыві у чыстаце.
Дабранач! Толькі не на ложку з дзядзькам.
Прыкінься чэснай, калі чэсць згубіла.
Прывычка, гэты чорт, што загрызае
Любое пачуццё, табе паможа
На гэты раз: учынак злы ці добры —
Ёй усё роўна, знойдзе гарнітур
Якраз па мерцы — і насі сабе.
Сягоння устрымайся, заўтра зноў,—
І ты пазнаеш лёгкасць устрымання.
Прывычка можа адмяніць прыроду:
Ці ўшчэміць чорта, ці яго прагоніць
Дзівоснай сілаю. Бывай, дабранач!
Калі ты вернешся на верны шлях,
Благаславі мяне.— Табе, стары,
(паказвае на Палонія)

Табе я спачуваю. Воля неба.
Ты мне быў караю, а я табе;

Я толькі зброя у руках нябесных.
Я вынесу яго і дам адказ
За гэту смерць. Яшчэ раз добрай ночы!
Я жорсткім стаў, бо я хацеў быць добрым;
Пачатак дрэнны, але будзе горш.
Яшчэ два словы, маці.

Каралева

Што рабіць?

Гамлет

Рабі наадварот, мяне не слухай;
Дазволь, каб гэта пухлая пачвара,
Твой любы муж, завёў цябе на ложак,
Пачаў цябе за шыйкай казытаць
І парачкай паскудных пацалункаў
Дабіўся поўнага ва ўсім прызнання:
Мой сын, скажы, ніякі не вар'ят,
Мой сын лавушкі строіць.— Мы так любім,
Так любім весткі.— Як жа утаіць
Прыгожай, скромнай, мудрай каралеве
Ад кажана, ад жабы, ад ката
Такую справу? Хто гэта дацэрпіць?
О не, узлезь, як тая малпа ў байцы,
Насуперак і розуму і часці,
З кашом на дах і, выпусціўшы птушак,
Сама для спробы сядзь у гэты кош,
Ды і каціся на зламанне карка.

Каралева

Павер мне, калі мова — гэта подых,
А подых ёсць жыццё, я нежывая,
Каб вымавіць хоць слова.

Гамлет

Я еду ў Англію. Табе вядома?

Каралева

А я й забыла; так пастанавілі.

Гамлет

Лісты падпісаны. Са мною разам
Паедуць два мае сябры па школе,
Каторым я, як дзвюм гадзюкам, веру,
І павязуць загад. Яны павінны
Расчысціць шлях мне ў пастку. Што ж, няхай!
Цікавая гульня: пад далакопаў
Падкласці іх жа міну. Дрэнна будзе,
Калі я не падрыюся глыбей
І кішкі іх не пачаплю на месяц.

Якая слодыч, сеўшы у засаду,
Прыпільнаваць і кінуцца на здраду, —
Вось хто паскорыць зборы.
Я выцягну адгэтуль мерцвяка. —
Дабранач, маці! — Ціхі і паважны
Ляжыць міністр, спакойнае чало,
А пры жыцці быў шэльма і трапло. —
Дазвольце службыць вам, ваша светласць. —
Дабранач, маці.

Выходзяць кожны асобна;
Гамлет выцягвае Палонія.

АКТ ЧАЦВЁРТЫ

Сцэна першая

Пакой у замку

Уваходзяць кароль, каралева,
Разенкранц і Гільдэнстэрн.

Кароль

У гэтых уздыханнях, гэтых стогнах
Павінна нешта быць. Дай тлумачэнне.
Нам трэба ведаць. Дзе твой сын?

Каралева

Пакіньце на мінутку нас.

Разенкранц і Гільдэнстэрн выходзяць

Ах, друг мой,

Што бачыла я ўночы.

Кароль

Што, Гертруда?

Што з Гамлетам?

Каралева

Шалёны, быццам мора
І вецер, калі ўсходзяцца абое
Спрачацца, хто дужэй. У лютым гневе,
Пачуўшы шум за дываном, умомант
Схапіў ён меч і, крыкнуўшы: «Пацук!»,
Не глянуўшы, напаў і закалоў
Няшчаснага старога.

Кароль

Ліхадзейства!

Каб я там быў, было б са мною гэтак.
Яго свабода пагражае ўсім:
Табе, і мне, і кожнаму. Ах, ах!
Хто дасць адказ за гэты чын крываваы?
Яго ўскладуць на нас. Наш абавязак
Быў утрымаць, прыбраць да рук вар'ята,
Але такая нашая любоў,
Што мы нічога не маглі прадбачыць,
І, як уласнік брыдкае хваробы,
Таіліся датуль, пакуль яна
Не выела вантробы нашы. Дзе ён?

Каралева

Панёс забітага. І тут явіла
Яго вар'яцтва чыстату сваю,
Як золата сярод руды звычайнай;
Ён каецца і плача.

Кароль

О, хадзем,

Мая Гертруда!

І сонца не апусціцца за горы,
Як ён пакіне нас. Ну, а злачынства
Мы нашаю уладай і умельствам
Як-небудзь апраўдаем.— Гільдэнстэрн!

Уваходзяць Разенкранц і Гільдэнстэрн.

Сябры, ідзіце клічце дапамогу:
Прынц Гамлет, непрытомны, закалоў
Палонія і павалок кудысьці
З пакояў каралевы. Усе на пошук!
З ім гаварыце хораша, а труп
Перанясіце у капліцу. Хутка!

Разенкранц і Гільдэнстэрн выходзяць.

Гертруда, пойдзем; склічам на нараду
Людзей мудрэйшых і вярнейшых, трэба
Іх пазнаёміць з нашым меркаваннем
І з тым, што здарылася. Можна, плётка,
Што з хуткасцю гарматнага ядра
Па свеце мчыцца з сыканнем змяніным,
Нас абміне і ў пустату пацэліць.
Хадзем, Гертруда. У душы маёй
Трывога і няпэўнасць.

Выходзяць.

Сцэна другая

Другі пакой у замку

Уваходзіць Гамлет

Гамлет

Схаваў нядрэнна.

Разенкранц і Гільдэнстэрн

(за сцэнай)

Гамлет! Прынц Гамлет!

Гамлет

Ціха! Што там за гвалт? Хто кліча Гамлета?

А, вось яны.

Уваходзяць Разенкранц і Гільдэнстэрн.

Разенкранц

Што вы зрабілі з трупам, прынц?

Гамлет

Змяшаў з зямлёю. Яна яму крыху радня.

Разенкранц

Скажыце, дзе ён, каб забраць яго і вынесці ў капліцу.

Гамлет

Не верце.

Разенкранц

А што такое?

Гамлет

Што я вашу тайну буду трымаць за пазухай, а сваю на языку. Апроч таго, калі пытаецца губка, што можа адказаць ёй каралеўскі сын?

Разенкранц

Прынц, якая губка?

Гамлет

Так, пане мой,— губка, якая смокча каралеўскія міласці, падзякі і загады. Такія прыдворныя — скарб для караля. Ён іх трымае, як малпа арэхі, — за шчакою: кладзе ў рот першымі, а глытае апошнімі. Калі яму спатрэбіцца тое, чаго вы набраліся, ён вас ціскане добра — і губка сухая.

Разенкранц

Я вас не разумею, прынц.

Гамлет

Вельмі рад. Слова шэльмы спіць у вуху дурня.

Разенкранц

Мой прынц, вы павінны сказаць, дзе знаходзіцца цела, і пайсці з намі да караля.

Гамлет

Цела ў караля, але яно скоро разваліцца. Кароль рэч...

Разенкранц

Якая рэч, мой прынц?

Гамлет

Непатрэбная. Вядзіце мяне да яго.

Гоп, гоп, ліска! —

Гайня блізка.

Выходзяць.

Сцэна трэцяя

Другі пакой у замку.

Уваходзіць кароль з прыдворнымі.

Кароль

Я даў загад знайсці яго і цела.

Ён на свабодзе — гэта небяспечна;

Аднак жа мы караць яго не будзем:

Яму надзвычай чэрнь сімпатызуе,

Бо судзіць не папраўдзе, а на вока, —

Яна убачыць мукі ліхадзея,

А не яго злачынства. А таму

Пасадзім мы яго на карабель

І сплавім прэч. Але, каб выйшла гладка,

Прадставіць трэба гэтае выгнанне

Як вынік доўгіх дум. Ліхой хваробе —

Ліхія лекі.

Уваходзіць Разенкранц.

Ну, што там яшчэ?

Разенкранц

О найяснейшы, не маглі дазнацца,

Куды схаваў ён труп.

Кароль

А дзе ён сам?

Разенкранц

Пад вартаю, чакае вашай ласкі;

Тут, тут, каля дзвярэй.

Кароль

Прывесці.

Разенкранц

Гэй, Гільдэнстэрн! Прывесці прынца!

Уваходзяць Гамлет і Гільдэнстэрн

Кароль

Што скажаш, Гамлет? Дзе Палоній?

Гамлет На вячэры.

Кароль На вячэры? Дзе?

Гамлет

Не там, дзе ён есць, а там, дзе яго ядуць; на сойме сярод палітычных чарвей. Чарвяк — наш адзіны імператар па часці яды. Мы гадуем усякую жывёлу, каб смачна пад'есці, а сабою гадуем чарвей. Тлусты кароль і худы жабрак — гэта толькі розныя гатункі ежы, дзве стравы на адзін стол; такі канец.

Кароль

На жаль, праўда.

Гамлет

Чалавек можа лавіць рыбу на чарвяка, які наеўся каралеўскага мяса, і есці рыбу, якая праглынула гэтага чарвяка.

Кароль

Што ты хочаш гэтым сказаць?

Гамлет

Нічога. Я толькі малюю карціну працэсаў, паказваю рух каралеўскай асобы ў жабрацкіх кішках.

Кароль

Дзе Палоній?

Гамлет

На небе. Няхай хто-небудзь палезе паглядзець. Калі вашы паслы яго там не знойдуць, то праваліцеся ў пекла і шукайце самі. У выпадку няўдачы, праз месяц ён сам дасць аб сабе знаць: калі будзеце падымацца на галерэю, то пачуеце смурод.

Кароль

(прыдворным)

Абшукайце галерэю!

Гамлет

Не спяшайцеся, ён не ўцячэ.

Прыдворныя выходзяць.

Кароль

Жадаючы табе добра, сын Гамлет,
І шчыра замаркочаныя тым,

Што ты зрабіў, дзеля твайго спакою
Мы вырашылі як мага хутчэй
Цябе адсюль справадзіць. А таму
Збірайся сынку Карабель выгодны
І вецер слаўны, і калегі ў зборы,
І Англія вам рукі прасцірае.

Гамлет

Хто. Англія?

Кароль

Так, любы сыне.

Гамлет

Добра.

Кароль

Надзвычай добра, каб ты ведаў толькі.

Гамлет

Бачу я херувіма, які гэта бачыць. Ну, што ж, па
едзем у Англію. Бывай, дарагая маці.

Кароль

Твой бацька, Гамлет.

Гамлет

Маці; бацька і маці — муж і жонка; муж і жон
ка — адно цэлае. Бывай, дарагая матуля! Еду ў
Англію.

Выходзіць.

Кароль

Хутчэй за ім; бяжыце, наглядайце,
Каб выехаў яшчэ да ўсходу сонца.
Хутчэй, хутчэй! Усё падрыхтавана.

Разенкранц і Гільдэнстэрн выходзяць.

О Англія! Калі шануеш ты
Маю прыхільнасць і маю магутнасць
(Каторых знакі на тваёй спіне,
Бо не засох яшчэ рубец кривавы
Ад дацкага мяча, і вольны страх твой
Укленчыў перад намі), — ты уважыш
Дзяржаўны наш загад. Мы прапануем,
Як гэта ўсё адзначана ў лісце,
Умерцвіць Гамлета. Зрабі нам гэта.
Як трасца, як скула, ён тут лютуе.
Будзь нам за доктара. Прэч, прэч заразу!
І я адчую смак жыцця адразу.

Выходзіць.

Сцэна чацвёртая

Раўніна ў Дани

Уваходзяць Фарцінбрас, капітан
і войска, маршыруючы

Фарцінбрас

Ідзіце перадайце, капітан.
Прывет мой каралю; і далажыце,
Што Фарцінбрас, паводле дамаўлення,
Жадае разам з войскам перайсці
Праз Данію. Пункт збору вам вядомы.
Калі ж ён мае ў нас патрэбу, мы
Засведчым нашу вернасць асабіста.
Так і скажыце.

Капітан

Слухаюся, прынц.

Фарцінбрас

Наперад, крок павольны!

Фарцінбрас і войска выходзяць
Уваходзяць Гамлет, Разенкранц,
Гільдэнстэрн ды іншыя.

Гамлет

Чыё тут войска, капітан?

Капітан

Нарвежца.

Гамлет

А куды яно ідзе.

Дазвольце запытаць?

Капітан

Ідзе на Польшчу.

Гамлет

А хто яго начальнік?

Капітан

Фарцінбрас.

Нарвежскі прынц.

Гамлет

Скажыце, капітан,

Мяркуеце ўсю Польшчу заваёўваць

Ці толькі частку?

Капітан

Сказаць па чыстай праўдзе, не зманіць,
Ваюем за кавалачак зямлі,

Карысці ў ім ніякай, толькі назва,
Я б за яго не даў і трох чырвонцаў,
Каб, скажам, у арэнду, дый прадаўшы,
Паляк з Нарвежцам больш не атрымалі б.

Гамлет

Тады вы пройдзеце туды свабодна,—
Паляк вас пусціць.

Капітан

Не, там гарнізон.

Гамлет

Дзве тысячы людзей і дваццаць тысяч
Чырвонцаў, а не могуць развязаць
Нікчэмнай спрэчкі. Вось яна — пухліна
Багацця і спакою, скрыты рак,
Які падточвае век чалавечы.—
Бывайце, капітан, я вам удзячны.

Капітан

Шчасліва заставацца.

Капітан выходзіць.

Разенкранц

Пойдем, прынц.

Гамлет

Ідзіце, я вас зараз даганю.

Разенкранц, Гільдэнстэрн ды іншыя
выходзяць.

Усё абвінавачвае мяне,
Куды ні глянь, усё да помсты кліча;
Змаганне скрозь. А я? Што чалавек,
Калі яго адзіная патрэба —
Яда і сон?.. Бяздушны звер, і толькі.
Той, хто стварыў нас з думкаю шырокай,
Той, хто нам даў богападобны розум,
Не можа дапусціць, каб мы згналі
Ўсё гэта без ужытку. Што са мною?
Ці я ўжо атупеў і памяць страціў,
Сам зверам стаў, ці ў паўзучы сум
Ад крайняга жадання быць дакладным?
Не ведаю; але ў развагах гэтых
На долю мудрасці — тры долі страху.
Навошта жыць і паўтараць: зрабі,
Калі ў цябе ёсць сіла, воля, сродкі —
Зрабі без слоў. Уся зямля ўшчувае.

Вось тут пратупала навала войск,
 І з ёю разам лёгкі, зграбны прынец,
 Якога дух, узняты прагай славы,
 Глядзіць бяспечна будучыні ў твар
 І выстаўляе кволае, жывое
 На смерць, на рызыку, на авантуры
 За жменьку праху. Сапраўды вялікі
 Ідзе заўсёды да вялікай мэты,
 Але вялік і той, хто будзе біцца
 Насмерць за дробязь, калі гонар кліча.
 А я стаю. Забіты бацька мой,
 Зняслаўленая маці, абурэнне
 Крыві і розуму мяне штурхаюць,
 А я стаю і сплю. О ганьба! Бачу
 На полі смерці дваццаць тысяч душ,
 Якія праз капрыз, за водбліск славы
 Кладуцца у магілы, як у ложка;
 Змагаюцца за месца, на якім
 Няма дзе разгарнуцца, нельга нават
 Ахвяры пахаваць як след. Цяпер
 Альбо нальецца кроўю мой намер,
 Альбо я праклянну сябе.
 (Выходзіць.)

Сцэна пятая

Эльсінор. Пакой у замку
 Уваходзяць каралева,
 Гарыцыо і прыдворны.

Каралева

...Не буду з ёю гаварыць.

Прыдворны

Калі ж бо просіцца. Яна такая
 Бездапаможная, зусім вар'ятка.

Каралева

А што ёй трэба?

Прыдворны

Бацьку ўспамінае;
 Гаворыць, што на свеце многа фальшу,
 Ўздыхае часта, б'е сябе у грудзі,
 І абы чуць, распальваецца гневам;

Яе гаворка — цёмныя намёкі,
Набор няскладных крыкаў, тым не менш
Народ сабраўся, слухае, тлумачыць
Знаходзячы ў вар'яцкай блытаніне
Сугучнае сваім уласным думкам;
Яе ж кіўкі, падморгванні і жэсты
Падвойваюць цікавасць, можна думаць,
Хоць гэта і няпэўна і няясна,
Але тут крыецца жахлівы сэнс.

Гарыцыо

Пагаварыць патрэбна, бо яна
Пасеяць можа безліч крыватолкаў
Сярод ліхіх людзей.

Каралева

Няхай увойдзе.

Прыдворны выходзіць.

(Убок.)

Грэх цісне мне душу, ірве на часці:
Здаецца, набліжаецца няшчасце.
Хацела б утаіць віну маю,
Але сама міжвольна выдаю.

Вяртаецца прыдворны з Афеліяй.

Афелія

Ці тут прыгожая царыца Даніі?

Каралева

Чаго табе, Афелія?

Афелія

(спявае)

Як пазнаць, хто мілы ваш?
Мой мілы — пілігрым:
Капляюш і доўгі кій,
Сандалі на ім.

Каралева

Што ты спяваеш, мілае дзіця?

Афелія

Маўчыце, не перабівайце.

(Спявае.)

Панна, панна, ён памёр,
У магілу лёг:
На магіле той трава,
Камень каля ног...
Ага!

Каралева

Афелія!

Афелія

Маўчыце, не перабівайце.

(Спявае.)

Саван бел, як белы снег...

Уваходзіць кароль

Каралева

Мой друг, ты бачыш?

Афелія

(спявае)

У вянку ляжыць.

Толькі панны не было

Плакаць і тужыць.

Кароль

Як маешся, дзіця маё?

Афелія

Добра, дзякуй богу. Людзі кажуць, што сава была дачкой пекара. Божа мой, божа, мы ведаем, хто мы, але не ведаем, што з намі будзе. Хлеб-соль вам!

Кароль

(убок)

Намёк на бацьку.

Афелія

Калі ласка, не будзем пра гэта гаварыць, але, калі ў вас запытаюцца, што гэта значыць, адказвайце так:

(Спявае.)

Вось Валянцінаў дзень настаў,

Дзень добры! — я твая,

І Валянцінай пад акном

Цябе чакаю я.

Ён запрасіў яе ў пакой,

Дзяўчыне вельмі рад.

Яна ўвайшла, але пайшла

Нячэснаю назад.

Каралева

О мілая Афелія!

Афелія

Ага, бачыце! Не трэба ніякіх прысяг, я зараз скончу.

(Спявае.)

О, гора мне, о, ліха мне,

І што ж ён нарабіў!
Што ні хлапец — адзін канец:
Дзяўчыну загубіў.
Ты ж мне казаў, ты ж прысягаў:
Вяселле будзе ў нас.
Ён адказвае: «Клянуса сонцам, я б узяў цябе за
муж, каб ты не валялася са мною ў пасцелі». —
Ага!

Кароль

Даўно яна такая?

Афелія

Спадзяюся, што гэта к лепшаму. Трэба цяпець.
Але я не магу не плакаць, калі ўспомню, што яго
палажылі ў халодную зямлю. Мой брат павінен
гэта ведаць, дзякуй вам, што вы мне нараілі. —
Падайце мой фаэтон! — Дабранач, мілыя людзі.
Дабранач. Дабранач.

Выходзіць.

Кароль

Будзь ласкаў, выйдзі і прыглядзі за ёю.

Гарацыо выходзіць.

Вось умярцвенне розуму ад гора;
Крыніца — гібель бацькі. Ах, Гертруда,
Гертруда, ліха не ідзе ўраздроб,
А батальёнамі. Памёр Палоній;
Галоўны звадыяш і пачынальнік,
Наш любы пасынак пакінуў нас;
Народ узбаламучан, наракае
І строіць нездаровыя здагадкі
Наконт забойства. Дрэнна мы зрабілі,
Што шыта-крыта справілі хаўтуры.
Афелія-сіротка звар'яцела,
Згубіла светач мыслі, без якога
Мы толькі лялькі ці звяры. Нарэшце,
І гэта рэшта вартая ўсяго,
Лаэрт таемна з Францыі вярнуўся,
Узрушаны блукае чорнай хмарай,
Збірае чуткі пра забойства бацькі
Пад пошасныя брэхі шаптуноў;
Паколькі ж матар'ялу малавата,
То падазронасць кінецца на нас,
І ганьбаваць пачнуць персону нашу

З канца ў канец. О любая Гертруда,
Ўсё гэта, як шрапнель, па ўсёй краіне
Рыхтуе смерць маю.

Шум за сцэнай

Каралева

О божа, што там?

Уваходзіць другі прыдворны

Кароль

Дзе мае швейцарцы?

Нікога не ўпускаць. Што там такое?

Прыдворны

Ратуйцеся, ўладар!

Сам акіян, заліўшы берагі,

Не пажырае так імгэтна дол,

Як малады Лаэрт з мяцежнай зграяй

Змятае варту! Чэрнь ідзе за ім.

І, нібы толькі што пачаўся свет,

Сташтаны звычаі, забыта даўнасць

Апора і сцвярджэнне слоў і дзей,

Яны крычаць: «Лаэрта абіраем,

Лаэрт — кароль!» Ляцяць угору шапкі,

Лес рук і пошчак аж да неба ўзвіўся:

«Лаэрт кароль! Лаэрта каралём!»

Каралева

Бач, як заяхкалі, на след узбегшы;

А не даждалі, дацкія сабакі!

Кароль

Ўзламаны дзверы.

Уваходзіць Лаэрт, узброены,
за ім датчане.

Лаэрт

Дзе той кароль? Чакайце, не ўваходзьце.

Датчане

Пусціце нас.

Лаэрт

Кажу вам, прэч. Я сам.

Датчане

Мы пачакаем.

Выходзяць за дзверы

Лаэрт

Дзякуй. Стаць на варце.

Ты, пакасны кароль, аддай мне бацьку.

Каралева
Спакойна, друг.

Лаэрт

Калі ва мне ёсць кропля
Крыві спакойнай,— я не бацькаў сын:
Няхай тады мой бацька рогі носіць,
А маці на чале бязгрэшным
Кляймо блудніцы.

Кароль

Што з табой, Лаэрт?
Чаго ты ўзбунтаваўся, як гігант? —
Няхай ідзе; Гертруда, не пужайся,
Асоба караля недатыкальна,
Над ёю бог і здрада не памкнеца
Падняць руку сляпую.— Што з табою?
Чым ты распален? — Не трымай яго,
Гертруда.— Што нам скажаш?

Лаэрт

Дзе мой бацька?

Кароль
Памёр.

Каралева

Але кароль тут ні пры чым.

Кароль

Няхай пра ўсё пытае.

Лаэрт

Як памёр?

Чмуціць я не дазволю, ў зман не дамся.
Васальства к чорту! Абавязкі к чорту!
У пекла к чорту веру і сумленне!
Я не баюся кары. Заяўляю:
Мне напляваць на той свет і на рэты,
Што мае быць, то будзе. Я адпомшчу
За бацьку поўнасьцю.

Кароль

Ніхто не кажа,

Хто можа затрымаць цябе?

Лаэрт

Ніхто. Я сам. Мая дыктуе воля.
А што да сродкаў — я іх скарыстаю,
З малым даб'юся многага.

Кароль

Лаэрт,

Калі жадаеш ты праўдзівых вестак

Аб смерці дарагога твайго бацькі,
Няўжо ты будзеш помсціць без разбору,
Зграбаць у кучу ворагаў і блізкіх,
Абы-каго?

Лаэрт

Не, ворагаў адных.

Кароль

А ты іх хочаш ведаць?

Лаэрт

Сяброў яго і прыцеляў нашых
Я абдыму магутнымі рукамі
І, як самаахвярны пелікан,
Аддам ім кроў сваю.

Кароль

О, ты гаворыш
Як добры сын, як дваранін сапраўдны.
Што я не вінаваты ў гэтай смерці
І ў смутку сам душой за ўсё хварэю,—
Павінна ў мыслі увайсці твае,
Як сонца ў вочы.

Датчане

(за сцэнай)

Хай ідзе, пусціце.

Лаэрт

Што там за шум?

Уваходзіць Афелія.

Агонь, спалі мяне!

О слёзы, перасоленыя горам,
Заліце вочы мне, каб я не бачыў!
Клянуся небам, за тваё вар'яцтва
Я так сышчу, што дрогнуць шалі праўды
І стрэлка перацягне у мой бок.
О ружа майская, мая дзяўчына,
Дзіця, сястра, Афелія мая!
О неба, ці ж дзявочы светлы розум
Згасае так жа, як згасае старасць?
Якою шчырай можа быць прыхільнасць!
Свой самы лепшы, самы дзіўны дар
Яна навекі аддала таму,
Каго любіла.

Афелія

(спявае)

У труне ляжыць ён непакрыты,—
Цім, цім, ці-ра-рым, весялей!

Слэзы горкія над ім праліты...
Бывай, мой голуб.

Лаэрт

Каб мела розум ты і гаварыла:
Адпомсці, брат,— лягчэй бы мне было.

Афелія

Вам трэба спяваць: «Цім, цім, ці-ра-рым, весялей».
Каб сюды калаўрот, вось бы круціўся! Злодзей
цівун Украў дачку ў свайго гаспадара.

Лаэрт

Нікчэмнасць, але як хвалюе.

Афелія

Вось размарын — гэта для ўспамінаў; калі ласка,
мой любы, успамінай. А вось браткі — гэта для
дум.

Лаэрт

Навука ў вар'яцтве: думы і ўспаміны разам.

Афелія

Вось гэта кроп для вас і казялец. А вось тут рута
для вас і трохкі для мяне; яе можна назваць тра-
вою прабацэння ў нядзельку, але вы павінны на-
сіць вашу руту іначай. Вось стакротачкі. Я б вам
дала і фіялак, ды яны ўсе павялі, калі памёр мой
тата; кажуць, ён хораша паміраў.

(Спявае.)

Прыгожы мой Робін,
Радасць мая!..

Лаэрт

Журбу і мысль, пакуты, нават пекла
Яна ператварае ў хараство.

Афелія

(спявае)

Няўжо ён не вернецца зноў?

Няўжо ён не вернецца зноў?

Ён мёртвы, ў труне,

Не вернецца, не,

Ніколі не вернецца ён.

Яго барада, як снег;

Яго валасы, як лён.

Ён пайшоў на той свет,

Але плакаць не след,—

Ратуй яго, божа, ратуй...

І ўсе хрысціянскія душачкі.— Да пабачэння!

Выходзіць.

Лаэрт

Вы чуеце? О неба!

Кароль

Лаэрт, я маю права і хачу
Дагаварыцца з крыўдаю тваёю.
Хадзем, збяры сяброў сваіх мудрэйшых,
Хай выслухаюць і рассудзяць нас.
Калі яны нас проста альбо ўскосна
Прызнаюць вінаватым, мы гатовы
Аддаць карону, і дзяржаву нашу,
І нашае жыццё, і ўсё, што наша,
Табе ў задавальненне. Калі ж не,
Згадзіся пацярпець, і мы з табою,
Злучыўшы гнеў і душы ў адно,
Адпомсцім ворагу.

Лаэрт

Хай будзе так.

І смерць яго, і пахаванне ўпотай,
Без герба, без мячоў над дамавінай,
Без пышнасці належнай і абрадаў,
З нябесных высяў скаргаю грымяць.
Пара мне разлічыцца!

Кароль

Так, пара.

Крыўдзіцель не ўцячэ ад тапара.
Прашу за мною.

Выходзяць.

Сцэна шостая

Другі пакой у замку.

Уваходзяць Гарацыо і слуга.

Гарацыо

Хто там мяне пытае?

Слуга

Прышлі матросы; кажучь, ёсць лісты на ваша
імя.

Гарацыо

Пусці іх.

Слуга выходзіць.

Не ведаю, хто і з якога краю
Успомніў пра мяне, калі не Гамлет.

Першы матрос

Благаславі вас бог, пане.

Гарацыо

І цябе таксама.

Першы матрос

Калі захоча, то і мяне благаславіць. Вам тут ёсць ліст, калі толькі вас завуць Гарацыю, як мне казалі. Гэта ад пасла, які павінен быў ехаць у Англію.

Гарацыо

(чытае)

«Гарацыо, прачытаўшы гэта, дапамажы як-небудзь гэтым хлопцам атрымаць доступ да караля; у іх ёсць да яго лісты. Не прабылі мы і двух дзён на моры, як за намі пагнаўся моцна ўзброены ва-яўнічы пірат. Бачачы, што наш паруснік дае малы ход, мы нехаця набраліся храбрасці; калі была бойка, я пераскочыў да іх, і яны адразу адплылі ад нас; такім чынам, я апынуўся ў палоне адзін. Яны абышліся са мной, як добрыя разбойнікі; але яны ведалі, што ім трэба; я павінен быў зрабіць ім паслугу. Паклапаціся, каб кароль атрымаў мае лісты, а сам хутчэй, з усіх ног, быццам уцякаеш ад смерці, імчыся да мяне. Я скажу табе на вуха такое, што ты аслупянееш, і ўсё ж гэта будзе дробязь у параўнанні з выключнасцю справы. Гэтыя слаўныя хлопцы пакажуць табе, дзе я спыніўся. Разенкранц і Гільдэнстэрн плывуць у Англію, пра іх я шмат чаго раскажу. Бывай.

Твой друг Гамлет».

Хадзем, вы аддасце свае лісты

І мне паможаце знайсці таго,

Хто вас паслаў сюды. Адкладваць нельга.

Выходзяць.

Сцэна сёмая

Другі пакой у замку.

Уваходзяць кароль і Лаэрт.

Кароль

Цяпер ты ведаеш усё, нарэшце.

Я апраўданы. Прымацуй мяне

Пячаткай дружбы да сваёй душы.

Той, кім забіты твой шаноўны бацька,
Рабіў замах на нас.

Лаэрт

Выходзіць, так.

Але скажыце мне, як вы цярпелі
Такія абураючыя факты,
Такія крымінальныя злачынствы:
Ваш супакой, ваш розум, ваша годнасць,
Усё вам дыктавала не маўчаць.

Кароль

О, дзве прычыны ёсць; табе яны
Пакажуцца нязначнымі, аднак
Я вымушан лічыцца. Каралева
Без сына жыць не можа, сам жа я
(Загана гэта ці мая заслуга?)
Прывязан да яе усёй істотай:
Як зорка, што ў адвечным коле кружыць,
Так я пры ёй. Другая акалічнасць,
Якая перашкодаю стаіць
Між мною і публічнаю справай,—
Народная прыхільнасць да яго.
Як той паток, што з дрэва робіць камень,
Тупая чэрнь, злачынствы патапіўшы
У спачуванні, замест ланцугоў
Яму навяжа банты. Рызыкаўна
Пускаць стралу супроць такога ветру,—
Яна б вярнулася ў мой лук назад,
А вораг быў бы цэлы.

Лаэрт

Няма ў мяне больш бацькі і не будзе,
Сястра мая ў адчаі чорным гіне,
Чыя краса і чыстае дзявоцтва,
Калі б назад магла ісці хвала,
Ўздымаліся, б, як сонца, над вякамі,—
Але я не дарую, я адпомшчу!

Кароль

Не гарачыся. Можаш спаць спакойна.
Не думай, што мы чуласці не маем.
Калі раптоўна нас за бараду
Ухопіць небяспека, мы не скажам,
Што гэта жарт. Пачуеш хутка болей.
Твой бацька быў нам любы, і мы любім
Саміх сябе, адгэтуль выцякае...

Уваходзіць пасланец.

Што там? Якія весткі?

Пасланец

Уладар,

Лісты ад прынца, — вам і каралеве.

Кароль

Ад Гамлета? Хто іх прынёс?

Пасланец

Матросы, уладар; я сам не бачыў;
Мне перадаў іх Клаўдыю. ён першы
Іх атрымаў.

Кароль

Лаэрт, ты будзеш слухаць. —

Пакінь нас.

Пасланец выходзіць.

(Чытае.)

«Высокі і магутны, даводжу да вашага ведама,
мяне высадзілі голым на бераг вашага каралеўст-
ва. Заўтра я буду хадайнічаць аб дазvole глянуць
у вашы каралеўскія вочы; і тады, папярэдне па-
прасіўшы ў вас прабачэння, далажу аб прычынах
майго нечаканага і вельмі дзіўнага з'яўлення тут.
Гамлет».

Што гэта значыць? Рэшта дзе? Няўжо

Усе вярнуліся? Тут нешта ёсць.

Ці не падман?

Лаэрт

А вам рука вядома?

Кароль

Так, піша Гамлет. «Голым», — і яшчэ

Тут у прыпісцы сказана — «адзін».

Што нам параіш?

Лаэрт

Не разумею. Што ж, няхай приходзіць,

Уцепліцца душы маёй хвароба,

Калі публічна крыкну ў твар яму:

«Твая работа».

Кароль

Калі так, Лаэрт...

Не, гэтак нельга. Як іначай? Вось...

Я буду кіраваць табою, хочаш?

Лаэрт

Я згодзен, уладар, але, прашу вас,

Кіруйце так, каб міру не было.

Кароль

Я мір вярну табе. Калі цяпер
Ён тут у нас і болей не захоча
Пакінуць нас, я дам яму заданне,—
У галаве якраз наспела думка,—
На гэты раз яго падкосіць смерць;
Ні ганьбы нам не будзе, ні папрокаў.
Намеру нават маці не заўважыць,
Падумае — няшчасце.

Лаэрт

Уладар,

Кіруйце мною, і было б найлепей,
Каб я быў вашай зброяй.

Кароль

Так і будзе.

Як ты паехаў, шмат было гаворак
Аб тым, што ты валодаеш бліскуча
Адным майстэрствам. Гамлет гэта чуў.
Усе дары твае не абудзілі
У ім такое зайздрасці, як гэты,
Зусім звычайны, на мой погляд, дар.

Лаэрт

Які, о мой кароль?

Кароль

О, гэта толькі

Істужка на капелюшы юнацтва,
Але патрэбная. На кожны ўзрост
Свой звычай і адзежа: юнаку —
Прыгожыя і лёгкія ўборы,
А пажылому — футра і сукно
Для большае вагі і для здароўя.
Не так даўно, два месяцы назад,
Тут быў адзін нармандскі дваранін;
Я ведаю французаў, біўся з імі,
Выдатна ездзяць; але гэты зух
Быў проста чараўнік, сядзеў так зграбна,
Такія дзівы вырабляў з канём,
Нібы той конь і чалавек на ім
Былі адной натуры. Ўсё, што мне
Даводзілася бачыць на турнірах,
Ён перавысіў.

Лаэрт

Кажаце, нармандзец?

Кароль

Нармандзец.

Лаэрт

Клянуса, гэта быў Ламонд.

Кароль

Ён самы.

Лаэрт

Я з ім знаёмы; сапраўды ён перл
І дзямент свайго народа.

Кароль

А ён цябе хваліў, назваў выключным
Тваё уменне фехтаваць на шпагах,
Падкрэсліў дасканаласць абароны
І ў захапленні выказаўся так:
«Вось бы пабачыць роўнага яму!
Найлепшыя байцы краіны нашай
Губляюць вернасць зроку, рух і націск
У паядынку з ім». Ацэнка гэта
Так атруціла Гамлету нутро,
Што з зайздрасці ён месца не знаходзіў,
Усё чакаў, калі ты зноў прыедзеш,
Каб сіламі памерацца з табой.
Адгэтуль...

Лаэрт

Што адгэтуль, уладар?

Кароль

Лаэрт, ці дарагі табе твой бацька?
Няўжо, як тое гора на малюнку,
Ты маеш твар, але не маеш сэрца?

Лаэрт

Нашто вам гэта ведаць?

Кароль

Не таму

Пытаюся, што бацькі ты не любіш,—
Ён дарагі табе. Але я знаю,
Паводле практыкі і назірання:
Пачуцці падпарадкаваны часу,
Не толькі іскры, нават і пажары
Ў яго прасторах гаснуць. У каханні
Ёсць гэтак жа свой кнот і свой нагар.
Нішто не застаецца раўнацэнным;
Каштоўнае, разбухшы цераз меру,
Нарэшце лопаецца. А таму
Рабіць патрэбна тое, што мы хочам,
Тады, калі мы хочам, бо ахвота
Мяняецца; ёй могуць перашкодзіць

Язык, рука, здарэнне,— і тады
«Патрэбна» можа стаць, як цяжкі ўздых,
Што з мукай аблягчае нашы грудзі.
Наступім на балячку. Гамлет тут.
Чым ты дакажаш, што ты бацькаў сын?

Лаэрт

Яму ў царкве я перарэжу горла.

Кароль

Царква не ёсць прытулак для забойцы,
І помсце меж няма. Але, мой дружа,
Каб гэта учыніць, сядзі лепш дома.
Як толькі Гамлет з'явіцца, адразу
Даведаецца ён, што ты вярнуўся;
Мы будзем выхваляць тваё майстэрства
І славу, што надаў табе француз,
Пакрыем новым глянцам; мы звядзём вас
І выставім заклады; бесклапотны,
Велікадушны, поўны шчырай веры,
Ён шпаг глядзець не стане, і ты лёгка,
Ці трошкі змахляваўшы можаш выбраць
Клінок без наканечніка, і спрытным,
Умела накіраваным ударам
Ты расквітаешся за бацьку.

Лаэрт

Згодзен.

Пры гэтым я намажу свой клінок.
Вандроўны лекар мне прадаў атруты,
Такое моцнай, што, калі нажом,
Намочаным у ёй, дастаць крыві,
Усе прыпаркі, з усіх траў гаючых,
Якія ёсць пад месяцам, не здольны
Уратаваць ад смерці. Я натру
Канец маёй рапіры гэтым зеллем,
І калі я хоць чуць яго параню,
То ён памрэ.

Кароль

Мы гэта абмяркуем,
Узважым час і сродкі ўсебакова;
Бо калі нам не ўдасца наша справа
І выкананне дрэннае нас выдасць,
То лепш не пачынаць. Дзеля таго
Патрэбна гэты план падмацаваць
Яшчэ адным, больш пэўным. Дай падумаць.
Мы урачыста б'ёмся аб заклад...

Знайшоў:

Калі ад рухаў горача вам стане
(А ты будзь паваротлівым, старайся)
І ён папросіць піць, то будзе намі
Падрыхтавана загадзя віно;
Абы ён кубак прылажыў да губ,
Хаця б ты й не ўкалоў яго, — гатова,
Канцы яму. Чакай, што там за шум?

Уваходзіць каралева.

А! — каралева наша.

Каралева

Была бяда, цяпер бяда другая:
Твая сястра ўтапілася, Лаэрт.

Лаэрт

Утапілася! Дзе?

Каралева

Над рэчкаю расце вярба старая,
У люстра вод глядзіцца сівым лісцем;
Пад той вярбой яна пляла гірлянды,
Вянкі віла: касач, і крапіва,
І кураслеп, і доўгі цвет чырвоны,
Які у пастухоў завецца груба,
А ў сельскіх дзевак — пальцам мерцвяка;
Яна хацела пачапіць на голле
Набытак свой; нядобры сук зламаўся;
І разам з кветкамі яна упала
Ў рыдаючую плынь. Яе адзенне,
Раскінуўшыся, падняло яе;
Яна ўсплыла, як німфа, і спявала
Урыўкі песень...
Далёкая ад гора і адчаю,
Нібы ў сваёй стыхіі. Ды не доўга
Было ўсё гэта. Плацце стала цяжкім,
І апусцілася яна на дно,
З улоння музыкі у багну смерці.

Лаэрт

Ўтапілася?

Каралева

Ўтапілася, няма.

Лаэрт

Афелія, табе вады даволі,
І слёзы я стрымаю. Але ўсё ж
Прырода забірае верх, хоць воля

І супярэчыць. Выцекуць яны,
І выйдзе вон жаночы дух.— Бывайце.
Сказаў бы я вам словы агнявья,
Калі б не гэты боль.

Выходзіць.

Кароль

Хадзем, Гертруда.
Насілу я суняў, такі быў гнеў;
Баюся, каб ізноў не ашалеў.
Не трэба пакідаць яго. Хадзем.

Выходзяць.

АКТ ПЯТЫ

Сцэна першая

Могілкі.

Уваходзяць два блазны з рыдлёўкамі
ды іншым.

Першы блазен

Ці ж можна хаваць па-хрысціянску таго, хто са-
маўпраўна шукае сабе збавення?

Другі блазен

Я табе кажу, што можна; капай хутчэй яму; было
следства, і вырашылі хаваць яе па-хрысціянску.

Першы блазен

Як гэта так, раз яна ўтапілася не ў парадку сама-
абароны?

Другі блазен

А табе што? Такое рашэнне.

Першы блазен

Але ж трэба, каб нехта нападаў. У гэтым жа ўся
штука. Бо калі я таплюся наўмысна,— гэта азна-
чае дзею, а ўсякая дзея мае тры галіны, а іменна:
дзею, учынак і выкананне; выходзіць, што яна
ўтапілася з намерам.

Другі блазен

Не, ты паслухай лепш, далакоп.

Першы блазен

Адчапіся. Вось тут, напрыклад, вада; добра; а вось тут, напрыклад, чалавек. Калі чалавек ідзе да вады і топіцца, выходзіць, хоча ён таго ці не хоча, але ён ідзе; заўваж гэта; калі ж вада сама ідзе да яго, то не ён топіцца, а яго топяць. Значыцца, той, хто не вінаваты ў сваёй смерці, не ўкарочвае свайго веку.

Другі блазен Такі закон?

Першы блазен

А то як жа; крымінальны закон.

Другі блазен

А хочаш, каб я сказаў табе праўду? Не будзь яна дваранкай, яе б не хавалі па-хрысціянску.

Першы блазен

Зразумела; крыўдзяць нас,— бо каторы вялікі пан, то яму на гэтым свеце і тапіцца і вешацца можна з выгодамі, не то што нашаму брату-хрысціянину. Капанём, рыдлёвачка! Самыя даўнія дваране — садоўнікі, грабары і магільшчыкі; у іх Адамава прафесія.

Другі блазен

Хіба Адам быў дваранін?

Першы блазен

А то як жа; ён першы набыў сабе ўзбраенне.

Другі блазен

Няпраўда; у яго зброі не было.

Першы блазен

Ты што, у бога не верыш, ці што? Як ты разумееш свяшчэннае пісанне? У пісанні сказана: Адам капаў. Не голымі ж рукамі ён капаў? Ясна, што ён быў узброены — рыдлёўкай. Я задам табе другое пытанне, калі ты мне не адкажаш, то прызнайся, што ты...

Другі блазен

Задавай.

Першы блазен

Хто будзе мацней за муляра, карабельніка і цесляра?

Другі блазен

Шыбенічны майстар; яго будынак перажывае тысячу кватарантаў.

Першы блазен

Нядрэнна; шыбеніца — добра. Але каму добра?

Таму, хто дрэнна робіць. А ты робіш дрэнна, ска-
заўшы, што шыбеніца пабудавана мацней, чым
царква; значыцца, шыбеніца табе ў самы раз. Па-
чынай спачатку, ну.

Другі блазен

Хто будзе мацней за муляра, карабельніка і цес-
ляра?

Першы блазен

Так, адказвай і будзеш вольны.

Другі блазен

Дальбог, не ведаю.

Першы блазен

Ну?

Другі блазен

От, чорт, забыўся.

Уваходзяць Гамлет і Гарацыо, паводдаль.

Першы блазен

Не ламай дурное галавы. Колькі ты асла ні бі, усё
роўна кроку не набавіць. А калі хто ў другі раз бу-
дзе ў цябе пытацца, адказвай — магільшчык; яго
хаты стаяць да страшнага суда. Вось што, схадзі
лепш да Ёгена, прынясі мне кварту гарэлкі.

Другі блазен выходзіць.

Першы блазен

(капае і п'яе)

Любіўся я, кахаўся я,

Калі быў малады,

Быў дужы я, ух, сіла мая!

Не ведаў я бяды.

Гамлет

Няўжо гэты чалавек не адчувае, што ён робіць?

Капае магілу і п'яе.

Гарацыо

Прывычка, прынец.

Гамлет

Заўсёды так. Чым менш рука працуе, тым больш
у яе чуласці.

Першы блазен

(спявае)

Але старасць-зладзейка прыйшла

І вытрасла сілу з мяне;

І шчасце мінула, як сон,

І я апынуўся ў труне.

(Выкідвае чэрап.)

Гамлет

Калісьці ў гэтым чэрапе быў язык, і ён мог спаваць; а гэты мужык шпурнуў яго вобземлю, нібы сківіцу Каіна, першага забойцы. Быць можа, гэта галава належала якому-небудзь палітыку, які збіраўся перахітрыць самога госпада бога, а цяпер яе перахітрыў гэты асёл. Як ты думаеш?

Гарацыо

Магчыма, прынц.

Гамлет

Альбо прыдворнаму, які любіў паўтараць: «Добрага рання, найяснейшы прынц! Як вы маецяся, даражэнькі прынц?..» Гэта мог быць пан такі-та, які хваліў каня пана такога-та, каб мець гэтага каня на сваёй стайні? Што, мо няпраўда?

Гарацыо

Праўда, прынц.

Гамлет

Я ж кажу; а цяпер гэта — пані Гніль, абадраная, абшарпаная, і гэты далакоп стукае яе рыдлёўкаю па пустым чэрапе. Надзвычайна цікавы пераварот, каб толькі можна было падгледзець, як гэта робіцца. Няўжо гэтыя косці ствараліся толькі на тое, каб імі гуляць у бабкі? Мае ўласныя баляць, калі падумаю аб гэтым.

Першы блазен

(спявае)

Матыка, і рыдлёвачка,

І покрывачка ёсць:

Ах, выкапана ямачка,—

Лажыся, мілы госць!

(Выкідае другі чэрап.)

Гамлет

Вось яшчэ адзін. Чаму яму не быць чэрапам якога-небудзь законніка? Дзе цяпер яго «можна так» і «можна гэтак», яго каверзы, яго прычапкі, яго ашуканства? Чаму ён дазваляе гэтаму грубіяну таўчы яго брудным жалезняком па патыліцы і не прыцягвае «вышэйпамянёнага» да судовай адказнасці за абразу дзеяннем? Гм! А можа, гэта быў які-небудзь прайдзісвет, што скупляў маёнткі, і былі ў яго закладныя, і канчатковыя, і падвойныя пасведчанні, і штрафы, і спагнанні. І вось, у канчатку ўсіх канчаткаў і ў спагнанне

ўсіх спагнанняў, яго ўласніцкая галава напоўнена брудам. Няўжо ўсе яго пасведчанні, асабліва падвойныя, не маглі даць яму больш зямлі, чым столькі. колькі можна прыкрыць параю зямельных актаў? Наўрад ці ўлезлі б усе яго паперы ў тую скрынку, у якую ён сам улез. Мала ж тады чалавеку зямлі дастаецца.

Гарацыо

Мала, прынц.

Гамлет

Пергамент робіцца з авечае скуры?

Гарацыо

З авечае і з цялячае, прынц.

Гамлет

Авечкі і цяляты тыя, што спадзяюцца на пергамент. Пагутару з гэтым мужыком. — Чыя гэта магіла, чалавеча?

Першы блазен

Мая, пане.

(Спявае.)

Ах, выкапана ямачка, —
Лажыся, мілы госць!

Гамлет

Відаць, твая, раз ты ў ёй ляжыш.

Першы блазен

Вас сюды не палажылі, дык яна і не ваша; а я хоць і не ляжу ў ёй, але яна мая.

Гамлет

Тады ты строіш дурня, кажучы, што яна твая. Гэта для мёртвых, а не для жывых. Ты проста строіш дурня.

Першы блазен

Выбачайце, мой дурань не просты, а падкідны; дазвольце перакінуць яго вам назад.

Гамлет

Каму ты капаеш гэта?

Першы блазен

Нікому.

Гамлет

Жанчыне?

Першы блазен

І не жанчыне.

Гамлет

Хто будзе тут пахаваны?

Першы блазен

Тая, што была калісьці жанчынай; цяпер яна памерла, царства ёй нябеснае.

Гамлет

Як правільна ён адказвае! Трэба гаварыць асцярожна, каб не збіў. Клянуся небам, Гарацыю, век цяпер такі востры, што селянін, дагнаўшы прыдворнага, наступае яму не толькі на мазоль, але і на язык.— Даўно ты працуеш магільшчыкам?

Першы блазен

З усіх дзён у годзе я пачаў якраз у той дзень, калі нябожчык кароль наш Гамлет адолеў Фарцінбраса.

Гамлет

А даўно гэта было?

Першы блазен

Хіба не ведаеце? Кожны дурань гэта ведае. Гэта было ў той дзень, калі нарадзіўся малады Гамлет; той самы, што звар'яцеў і пасланы ў Англію.

Гамлет

Ну, што ты скажаш! Чаго ж яго паслалі туды?

Першы блазен

Як чаго? Ён жа вар'ят. Там ён павінен паразумнець; а калі не, то ў Англіі гэта не бяда.

Гамлет

Чаму?

Першы блазен

Там гэтага не заўважаць; там усе такія ж вар'яты.

Гамлет

Як жа ён звар'яцеў?

Першы блазен

Кажуць, вельмі дзіўна.

Гамлет

Як жа дзіўна?

Першы блазен

Ды так, што розум страціў.

Гамлет

На якой глебе?

Першы блазен

На дацкай, пане; вось ужо трыццаць год, як я тут сторажам на цвінтары.

Гамлет

Ці доўга можа праляжаць чалавек у зямлі, не згніўшы?

Першы блазен

Гледзячы які: той, што не згніў пры жыцці (цяпер гэта рэдка бывае — не паспееш пахаваць, як ужо гной свішча), — той пратрымаецца так гадоў восем альбо дзевяць; гарбар — дзесяць гадоў.

Гамлет

А чаму ён даўжэй?

Першы блазен

Бо яго праца такая; цэлы век скуру скрабе, чысціць, квасіць, сушыць, дык і сам робіцца як падэшка; яго труп вады не прапускае, а каторы труп прапускае ваду, той хутка разлагаецца. Вось яшчэ чэрап. Гэты чэрап праляжаў у зямлі дваццаць тры гады.

Гамлет

Чый гэта?

Першы блазен

Вар'ята аднаго шалёнага; як вы думаеце, чый?

Гамлет

Не ведаю.

Першы блазен

Каб на яго чорная немач, на паскудніка гэтага кручанага! Ён мне некалі выліў на галаву бутэлькі рэйнвейну. Гэта чэрап Йорыка, каралеўскага блазна.

Гамлет

Гэты?

Першы блазен

Гэты самы.

Гамлет

Пакажы мне. (*Бярэ чэрап.*) Бедны Йорык! Я ведаў яго, Гарацыю; гэта быў чалавек вельмі вясёлы, з невычэрпнай фантазіяй, тысячу разоў ён насіў мяне на сабе; а цяпер — як агідна мне глядзець на гэта! Мяне нудзіць, мне робіцца млосна. Тут былі вусны, якія я цалаваў так часта. Дзе цяпер твае тонкія кпіны? Твае скокі? Твае песні? Дзе выбухі іскрыстых жартаў, ад якіх рагатаў увесь стол? Няма ніводнага, каб паздзекавацца з тваіх уласных выскаленых зубоў. Адвісла сківіца. Зайдзі цяпер у спальню да якой-небудзь дамы і скажы ёй: няхай яна наложыць фарбы на цэлы палец, усё роўна нарэшце будзе такою ж; пасмяшы яе гэтым. — Ка лі ласка, Гарацыю, скажы мне...

Гарацыо

Што, мой прынц?

Гамлет

Як ты думаеш, Аляксандр у зямлі ляжаў такі самы?

Гарацыо

Такі самы.

Гамлет

І гэтак жа пахнуў? Фэ!

Кідае чэрап.

Гарацыо

Гэтак жа, прынц.

Гамлет

Да якое нікчэмнасці мы можам апусціцца, Гарацыо! Чаму б уяўленню не прасачыць прах Аляксандра да таго моманту, калі ім замажуць дзірку ў бочцы?

Гарацыо

Разглядаць з'явы так, гэта азначала б разглядаць іх занадта падрабязна.

Гамлет

О, не; да гэтага можна дайсці зусім проста, кіруючыся прынцыпам праўдападобнасці. Напрыклад: Аляксандр памёр, Аляксандра пахавалі, Аляксандр спаракнеў; прах — зямля, у зямлі здабываюць гліну. Чаму ж тады глінаю, у якую ператварыўся прах Аляксандра, нельга замазаць піўную бочку?

Магутны Цэзар згніў у гліне вязкай

І стаў звычайнаю для сцен замазкай;

Матэрыя, што пагражала свету,

Бароніць нас ад холаду і ветру.

Цішэй! Увага! Вунь ідзе кароль.

Уваходзяць свяшчэннікі ды іншыя,
працэсіяй; нясуць цела Афеліі;
за імі — Лаэрт, кароль, каралева
і некалькі прыдворных.

З ім каралева, двор. Каго нясуць?

І так убога? Як відаць, хаваюць

Таго, хто сам сябе жыцця пазбавіў

Рукою распачнаю. Нехта знатны.

Адыдзем, паглядзім.

Адыходзіць з Гарацыо.

Лаэрт

Які яшчэ абрад?

Гамлет

Тут і Лаэрт, юнак высакародны;
Глядзі, глядзі!

Лаэрт

Які яшчэ абрад?

Свяшчэннік

Хаўтурны чын працягнуты і так,
Наколькі можна; скон яе няпэўны:
Каб не парушан быў царкоўны статут
Загадам найвышэйшым, то яна
Ляжала б у зямлі неасвячонай
Да страшнага суда; замест малітвы
Ёй кідалі б чарэп'е і каменне;
А мы далі ёй провады і звон,
На ёй вянкi дзявочыя і кветкі.

Лаэрт

Усё, нічога больш?

Свяшчэннік

Нічога больш.

Мы б апаганілі святую службу,
Каб рэквіем над ёю праспявалі,
Як над душой, што ў міры адышла.

Лаэрт

Бярыце дамавіну, апускайце, —
Няхай жа з хараства і чыстаты
Фіялкі ўзыдуць! — Знай, бяздушны поп.
Мая сястра сярод анёлаў будзе,
Калі ты ўзвыеш у смале.

Гамлет

Афелія!..

Каралева

(кідаючы кветкі)

Прыгожыя — прыгожай. Выбачай!
Я думала назваць цябе нявесткай,
Твой шлюбны ложак кветкамі убраць,
А не труну тваю, маё дзіцятка.

Лаэрт

О, трыццаць бед трохкратных на таго,
Хто адабраў твой розум малады
Учынкам злосніцкім! — Зямлі не рушце,
Хачу ў апошні раз яе абняць.

(Саскоквае ў магілу.)

Цяпер завальвайце жывога з мёртвай.
Жвір, жвір у вочы! Насыпайце насып
Вышэй за Пеліён і за Алімп
Да самых да нябёс.

Гамлет

(выходзячы наперад)

Чый гэта сум
Так пышна выяўляецца? Хто той,
Што заклікае зоры ў буйным смутку
І прымушае іх нямець ад дзіва?
Я — Гамлет, дацкі прынц.

(Саскоквае ў магілу.)

Лаэрт

Няхай цябе

Ухопіць д'ябал!

(Кідаецца да яго біцца.)

Гамлет

Дрэнная малітва.

Будзь ласкаў, не душы мяне за горла:
Я стрыманы, я ціхі, але ўсё ж
Ёсць нешта небяспечнае ва мне,
Чаго табе лепш сцерагчыся. Прэч!
Прэч рукі!

Кароль

Разніміце.

Каралева

Гамлет, Гамлет!

Усе

Панове...

Гарацыо

Супакойцеся, мой прынц.

Прыдворныя іх разнімаюць,
і яны выходзяць з магілы.

Гамлет

О, я за гэта буду біцца з ім
Насмерць.

Каралева

За што, сыноч?

Гамлет

Ды я ж любіў

Афелію, любіў; і сорак тысяч
Братоў з усім сваім каханнем братнім
Са мною не зраўняцца.— Скажы мне,
Што ты гатоў зрабіць дзеля яе?

Кароль

Лаэрт, не слухай,— ён вар'ят.

Каралева

Пабойся бога, пашкадуй яго.

Гамлет

Што ты гатоў зрабіць?

Рваць валасы? Пасціцца? Біцца? Плакаць?

Ніл выпіць? Кракадзіла праглынуць?

І я таксама. Ты прыйшоў тут енчыць?

Ты мне на злосць ускочыў у магілу?

Хацеў, каб пахавалі з ёю разам?

І я таксама. Ты тут горы кідаў?

Няхай жа мільёны дзесяцін

На нас узваляць, каб курган высокі

Апёк свой лоб у зоне агнявой,

З прышчом зраўняўшы Оссу! Ты хваліўся, —

І я магу не горш.

Каралева

Ён непрытомны;

Але прыпадак гэты хутка пройдзе,

І стане ціхі ён, як галубіца

Над залатымі дзеткамі ў гняздзе.

Гамлет

Скажыце,

За што вы абражаеце мяне?

Я меў да вас любоў. Але ўсё роўна,

Што б ні рабіў на свеце Геркулес,

Кот мяўкае, а воўк глядзіць у лес.

Выходзіць.

Кароль

Гарацыо, прашу, сачы за ім.

Гарацыо выходзіць.

(Лаэрту.)

А ты не забывай умовы нашай.

Мы справе зараз жа дадзім штуршок.

Гертруда, учыні нагляд за сынам.

Мы тут паставім манумент жывы:

Тады супакаенне будзем мець,

А покуль што — прыходзіцца цярпець.

Выходзяць

Сцэна другая

Зала ў замку.

Уваходзяць Гамлет і Гарацыо.

Гамлет

Пра гэта досыць; слухай жа далей.

Ці помніш ты апошнія падзеі?

Гарацыо

Мой прынц, я помню ўсё.

Гамлет

У маёй душы

Ішло змаганне нейкае, і сон

Мяне не браў; ляжаць было мне мулка,

Горш, чым якому арыштанту. Раптам —

Няхай жыве раптоўнасць! — Ведай, дружа:

Часамі рызыка ратуе нас

І не ўдаецца план. Адгэтуль вывад:

Ёсць нехта, хто канчае нашы справы

Па-свойму, не зважаючы на нас.

Гарацыо

Напэўна.

Гамлет

Апрануўшыся наспех,

З каюты выйшаў я. Ноч. Цемната.

Шукаю гэтых двух. Знаходжу. Спяць.

Схапіў пакет і да сябе ў каюту.

Ад страху забываецца прыстойнасць;

Я дзёрзка ўскрыў пасланне караля.

Што ж там было, Гарацыо! О подласць!

Там быў загад, нашпігаваны густа

Траскучай балбатнёю аб дабры

Англійскае і дацкае дзяржавы,

І ў ім — о, слухай! — столькі начапляна

Чарцей і д'яблаў на маё жыццё,

Што безадкладна, у адну мінуту,

Не навастрыўшы нават тапара,

Мне б галаву адсеклі.

Гарацыо

Быць не можа!

Гамлет

Вось гэтае пасланне; прачытай

У вольны час. Скажаць табе цяпер,

Што я зрабіў?

Гарацыо

Цікава; раскажыце.

Гамлет

Аблытаны навокал ліхадзействам,
Мой розум не прыдумаў і пралога,
Як распачаў ігру. Я сеў за стол,
Склаў новы ліст, перапісаў прыгожа;
Я некалі, як нашыя міністры,
Лічыў за сорам мець прыгожы почырк,
Стараўся развучыцца; але тут
Маё уменне на карысьць пайшло.
Ты хочаш ведаць, што я напісаў?

Гарацыо

Хачу, мой прынц.

Гамлет

Ад караля сур'ёзнейшая просьба,—
Паколькі Англія ягоны даннік,
Паколькі паміж іх квітнець павінна
Любоў падобна пальме, гэтаксама,
Паколькі мір пшанічнаю гірляндай
Вісіць над імі, як злучок сяброўства,—
І шмат яшчэ «паколькі» і «злучкоў»,—
Па атрыманні гэтага пасланьня,
Без разважаньняў, доўгіх ці кароткіх,
Падацеляў схапіць, звязаць і знішчыць,
Не даўшы памаліцца.

Гарацыо

А пячаць?

Гамлет

І ў гэтым мне дапамагала неба,
Я пры сабе меў бацькаву пячатку.
Мадэль сучаснай дацкае пячаці.
Згарнуўшы ўсё так, як было раней.
Я падпісаўся, прылажыў пячаць
І непрыкметна ім падкінуў ліст.
Назаўтра быў на моры бой; далей
Ты ведаеш.

Гарацыо

Дык Гільдэнстэрн і Разенкранц плывуць?

Гамлет

Няхай плывуць, ім гэта даспадобы.
Сумленне не гняце мяне. Іх смерць
Ёсць вынік умяшання. Небяспечна
Істотам нізкадушным поўзаць там,

Дзе скрыжаваны коп'і і мячы
Магутных ворагаў.

Гарацыо

Вось дык кароль!

Гамлет

Скажы, ці ж не павінен я паўстаць
Супроць таго, хто атруціў мне бацьку,
Зняславіў маці мне, убіўся клінам
Паміж абраннем і маёй надзеяй,
Жыццё мае на вудачку лавіў
З такою хітрасцю? Ці ж я не ў праве
З ім расквітацца гэтаю рукой?
Ці ж не пракляты буду я навек,
Калі дазволю чарвяку ліхому
Прыроду нашу грызці?

Гарацыо

Мабыць, хутка

Ён атрымае весткі аб падзеях,
Што адбыліся ў Англіі.

Гамлет

Напэўна;

Але пакуль што перапынак мой;
Жыццё людское — скарацечны міг.
Шкада, шкада мне вельмі, друг Гарацыо,
Што я з Лаэртама груба абышоўся,—
Мой лёс і лёс яго зусім падобны.
Хачу мірыцца з ім; але, павер,
Ён так крычаў, так задаваўся горам,
Што я не мог стрымацца.

Гарацыо

Ціха; хто там?

Уваходзіць Озрык.

Озрык

Дазвольце, прынец, павіншаваць вас з прыездам.

Гамлет

Дзякую, пане. (*Ціха Гарацыю.*) Ты ведаеш гэтага матыля?

Гарацыо

(*ціха Гамлету*)

Не, мой прынец.

Гамлет

(*ціха Гарацыю*)

Твае шчасце. Той, хто яго ведае, няшчасны. Гэта абшарнік. Зямлі ў яго многа, поле яго родзіць;

а калі скаціна пануе над быдлам, то яё жолаб будзе заўсёды пры каралеўскім стале. Гэта шпак, але, як я ўжо сказаў, прасторна абложаны брудам.

Озрык

Святлейшы прынц, калі ваша высокасць мае вольны час, то я меў бы нешта сказаць вашай высокасці ад імя яго вялікасці.

Гамлет

Я вас уважна слухаю. Зрабіце з вашым капелюшом тое, для чаго ён прызначаны: надзеньце яго на галаву.

Озрык

Удзячны вашай высокасці; вельмі горача.

Гамлет

Што вы? Паверце мне, вельмі холадна: вецер з поўначы.

Озрык

А яно такі халаднавата, мой прынц.

Гамлет

Наадварот, па-мойму, вельмі горача; мне проста душна пры маёй камплекцыі.

Озрык

Надзвычайна, мой прынц. Так душна, так душна, як... я не магу вам выказаць. Ваша высокасць, яго вялікасць запрапанавалі мне давесці да ведама вашай высокасці, што яны пайшлі на вялікі заклад адносна вас; справа ў тым...

Гамлет

Калі ласка, не забывайце.

(Прымушае яго надзець капялюш.)

Озрык

Мой добры прынц, слова гонару, мне так лепей, слова гонару. Ваша высокасць, нядаўна пры двары з'явіўся Лаэрт. Паверце мне, гэта дасканалейшы дваранін, поўны самых выдатных асаблівасцей, выключна далікатнага абыходжання і вялікай імпазантнасці. Калі гаварыць аб ім з належнай чуласцю, то гэта каляндар і карта прыстойнасці, бо вы ў ім знойдзеце злучэнне тых якасцей, якія жадаў бы мець кожны дваранін.

Гамлет

Акрэслены вамі вобраз не пацярпеў ніякіх страт з вашага боку. Хаця я ведаю, што пералчэнне ўсіх яго ўласцівасцей можа натрудзіць арыфметыку

памяці і ўсё ж застацца адсталым у параўнанні з яго імпэтам па шляху дасканаласці; аднак у мэ-тах праўдзівага праслаўлення дзіўлюся яму, як істоце вялікіх артыкулаў годнасці. Перад намі футарал такіх неацэнных дыяamentaў і крышталяў духу, што яму падобным можа быць толькі яго ўласнае адлюстраванне; той жа, хто ў захапленні кінецца наследаваць яму, будзе яго ценом, не болей.

Озрык

Ваша высокасць, вы атэстуеце яго беспамылкова.

Гамлет

Але якое ён мае да нас дачыненне? Навошта мы абдаём яго высокае імя нашым грубым дыханнем?

Озрык

Прынц?

Гарацыо

Мабыць, вы разумееце толькі тое, што вы самі гаворыце. У вас пытаюцца?

Гамлет

Навошта вы яго ўспомнілі!

Озрык

Лаэрта?

Гарацыо

(іха Гамлету)

Яго кашалёк парожні. Чырвонцы сваіх слоў ён растраціў.

Гамлет

Так, Лаэрта.

Озрык

Мне вядома тое, што вы ведаеце...

Гамлет

Рад за вас; але калі вам вядома тое, што я ведаю, то мне невялікі гонар. Прашу далей.

Озрык

...Што вы ведаеце здольнасці Лаэрта.

Гамлет

Не адважуся гэта сцвярджаць, каб не зраўняцца з ім у здольнасцях; ведаць добра чалавека — гэта значыць ведаць самога сябе.

Озрык

Я маю на ўвазе яго здольнасці па часці зброі; паводле агульнага прызнання, у гэтым ён найвыдатнейшы мастак

Гамлет

Якая яго зброя?

Озрык

Рапіра і кінжал.

Гамлет

Дзве зброі; прыем пад увагу. Ну і што ж?

Озрык

Кароль, ваша высокасць, залажыўся з ім на шэсць берберыйскіх коней, супраць якіх ён паставіў, як я дачуўся, шэсць французскіх рапір і шпаг з усімі іхнімі прыладамі, гэта значыць з паясамі, рамянямі ды іншым; сярод якіх ёсць трое набедраў самых адмысловых форм, вельмі адпавядаюць рукацям, — надзвычайна зграбныя набедры, — тонкага густу і добрай выдумкі.

Гамлет

Што вы называеце набедрамі?

Гарацыо

(ціха Гамлету)

Я так і думаў, што тут без каментарыяў не абыдзеца.

Озрык

Набедры, прынц, гэта партупеі.

Гамлет

Ваша слова было б болей дарэчы, каб мы цягалі на сабе гармату; а пакуль што няхай будуць партупеі. Такім чынам: шэсць берберыйскіх коней супроць шасці французскіх шпаг з прыналежнасцямі і трох адмысловай формы набедраў; дацкі заклад супроць французскага. Дзеля чаго ж гэта ўсё «пастаўлена», як вы толькі што вельмі трапна казалі?

Озрык

Кароль, мой прынц, паспрачаўся, мой прынц, што пры дваццаці сутычках ён вас не абгоніць больш як на тры ўдары. Лаэрт жа закладаецца на дзевяць, і можна зрабіць зараз жа спробу, калі ваша высокасць явіць добрую волю і скажа: так.

Гамлет

А калі я яўлю дрэнную волю і кажу: не?

Озрык

Я хачу сказаць, калі ваша высокасць дасць згоду на паядынак.

Гамлет

Я буду хадзіць па гэтай зале. Калі яго вялікасць жадае, цяпер якраз мой адпачынак. Няхай прынясуць рапіры. Калі ёсць згода Лаэрта і кароль не адмяніў свайго намеру, то я паспрабую выйграць для яго заклад, а калі не, то будзе сорамна вачам маім і накладна бакам маім.

Озрык

Загадаеце так і перадаць?

Гамлет

У такім сэнсе, пане, з акрасамі ў вашым гусце.

Озрык

Даручаю сябе міласці вашай высокасці.

Гамлет

Цалкам ваш, цалкам ваш.

Озрык выходзіць.

Добра, што ён сам сябе даручае. другі ё язык за яго не павярнуўся.

Гарацыо

Пабегла кнігаўка з яечкам на макаўцы.

Гамлет

Ён, мабыць, і за матчыны грудзі не браўся без кампліментаў. Такія людзі, як ён (а іх ёсць многа — пестуноў нашай засмечанай эпохі), коўзаюцца па паверхні сучаснасці, засвойваючы толькі моду і знадворныя прыёмы абыходжання, нейкую пеністую сумесь, з якою яны плаваюць у лужыне нікчэмных і вымучаных думак. Дзьмухні на праверку, і бурбалкі палопаюцца.

Уваходзіць вяльможа.

Вяльможа

Прынц, яго вялікасць вітаў вас праз маладога Озрыка, які далажыў, што вы чакаеце яго тут у зале. І выслаў ён дазнацца, ці воля ваша будзе зараз жа спаборнічаць з Лаэрта, ці вы жадаеце мець адтэрмінаванне?

Гамлет

Я нязменны ў сваіх рашэннях; яны супадаюць з воляю караля. Калі ён хоча, то я гатоў. Цяпер альбо пасля, мне ўсё роўна, абы я быў у настроі, як цяпер.

Вяльможа

Кароль, каралева і ўсе ідуць сюды.

Гамлет

У добры час.

Вяльможа

Каралева жадае, каб вы перад пачаткам паядынку
як найлепш абышліся з Лаэрта.

Гамлет

Жаданне добрае.

Вяльможа выходзіць.

Гарацыо

Вы прайграеце заклад, мой прынц.

Гамлет

Не думаю; з таго часу, як ён паехаў у Францыю,
я не пераставаў практыкавацца і налаўчыўся.
Калі я буду мець ачкі наперад, я выйграю. Але,
каб ты знаў, як мне сумна, як цяжка на сэрцы;
але гэта ўсё роўна.

Гарацыо

Не, дарагі мой прынц...

Гамлет

Я ведаю, што гэта глупства. У мяне нейкае як бы
прадчуванне; жанчыне — той бы стала страшна.

Гарацыо

Калі ваш дух ухіляецца, не пачынайце. Я папя
рэджу іх, я скажу, што вы не ў настроі.

Гамлет

Не трэба. Што нам прадчуванні! І ў гібелі ве
раб'я відна рука лёсу. Адбудзецца цяпер, не ад
будзецца пасля; не адбудзецца пасля, адбудзецца
цяпер; не адбудзецца цяпер — усё роўна калі не-
будзь адбудзецца. Быць напачатковае — воль і ўсё.
Раз ні адзін чалавек не ведае, з чым ён разлуча
ецца, ці ж не ўсё роўна калі ён разлучыцца рана?
Хай жа адбудзецца!

Уваходзяць кароль, каралева,
Лаэрт і вяльможы, Озрык ды іншыя
прыдворныя з рапірамі і рукавіцамі,
стол, на м гладышы з віном

Кароль

Прымі ад нас руку Лаэрта, Гамлет.

Кароль кладзе руку Лаэрта ў руку Гамлета

Гамлет

Прабач, Лаэрт, цябе пакрыўдзіў я;

Ты мне прабач, як дваранін і рыцар.
Вядома ўсім прысутным, ды і ты
Напэўна чуў, як цяжка пакарала
Мяне хвароба.

Учынак мой, які абразіў груба
Тваю прыроду, гонар і пачуцці,
Я ў гэтым прызнаюся, быў вар'яцтвам.
Каб Гамлет крыўдзіў друга? Не, ніколі.
Лаэрта Гамлет не хацеў пакрыўдзіць.
Калі, разлучаны з сабою, Гамлет
Лаэрта нечакана крыўдзіць, — гэта
Не Гамлет робіць; Гамлет адмаўляе.
А хто? Яго вар'яцтва. Калі так,
Сам Гамлет з ліку тых, хто быў пакрыўджан. —
Вар'яцтвам быў пакрыўджан бедны Гамлет.
І тут, перад высокай грамадою,
Адмовіўшы наўмыснае злачынства,
Я гавару: прабач велікадушна
За тое, што, стралу пусціўшы ў доме,
Параніў брата.

Лаэрт

Злосці я не маю,
Адбушавала помста ў душы.
Я — чалавек. Але мой гонар вольны;
Не прымірыўся, пакуль хто старэйшы,
Спрактыкаваны у пытаннях чэсці,
Нас не рассудзіць і не скажа — мір,
Каб я быў чысты. Да тае пары
Любоў я вашу як любоў прымаю
І не пакрыўджу вас.

Гамлет

Я цалкам згодзен
І буду біцца ў братнім паядынку.
Падайце нам рапіры.

Лаэрт

Мне адну.

Гамлет

Табе маё няўменне будзе грунтам.
Як зорка на пустынным фоне ночы,
Лаэртава майстэрства заблішчыць.

Лаэрт

Насмешка, прынец?

Гамлет

О не, рукой клянуся.

Кароль

Падай рапіры, Озрык. Любы Гамлет,
Табе заклад вядомы?

Гамлет

Так, вядомы;

Ваш, уладар, на старане слабейшай.

Кароль

Я не баюся, бачыў вас абодвух,
Ён мо спрытнейшы, але ў нас ачкі.

Лаэрт

Не, гэта цяжкая; другую дайце.

Гамлет

Мне да рукі; якраз. А даўжыня
У іх адна?

Озрык

Аднолькавыя, прынец.

Рыхтуюцца да паядынку.

Кароль

Віно на стол пастаўце. Калі Гамлет

Яго кране адзін раз і другі

Альбо на трэцім разе адаб'ецца,

Давайце гучны залп з усіх гармат;

Кароль за Гамлета падыме кубак

І кіне ў кубак неацэнны жэмчуг,

Каштоўнейшы, чым той, які насілі

Чатыры дацкіх каралі. Віна!

І хай літаўры знак даюць фанфарам,

Фанфары канваірам на байніцах

І гром з зямлі уторыць грому з неба,

Што п'е за Гамлета кароль. Пачніце.

А вы уважна прымячайце, суддзі.

Гамлет

Пачнём.

Лаэрт

Пачнём, мой прынец.

Б'юцца.

Гамлет

Раз.

Лаэрт

Не.

Гамлет

На суд.

Озрык

Удар, удар выразны.

Лаэрт

Добра,— зноў.

Кароль

Чакайце, вып'ем. Гамлет, жэмчуг — твой.
Здаровы будзь!

Трубныя гукі і стрэлы з гармат за сцэнай.

Нясіце кубак прынцу.

Гамлет

Пастаўце. Потым. Трэба перш закончыць.
Пачнём.

Б'юцца.

Ізноў удар. Што, мо няпраўда?

Лаэрт

Так, так, крануты; прызнаю.

Кароль

Наш сын напэўна выйграе.

Каралева

Ён цяжкі

І задыхаецца.— Хадзі сюды,
Вось хустачка,— утрыся, Гамлет. П'е
За поспех сына каралева.

Гамлет

Дзякуй.

Кароль

Не пі, Гертруда!

Каралева

Выбачай, мой друг.

Я вып'ю.

Кароль

(убок)

У келіху атрута. Позна, позна.

Гамлет

Цяпер яшчэ не буду піць, пасля.

Каралева

Хадзі сюды, я абатру твой лоб.

Лаэрт

А зараз я крану яго.

Кароль

Наўрад.

Лаэрт

(убок)

Нядобра на душы, сумленне мучыць.

Гамлет

Давай у трэці раз, Лаэрт; без жартаў;
Будзь ласкаў, выпадай з усёю сілай,
Не трэба шкадаваць мяне, не трэба.

Лаэрт

Вы так гаворыце? Пачнём.

Б'юцца.

Озрык

Абодва ўнічыю.

Лаэрт

Гэй, сцеражыся!

Лаэрт раніць Гамлета; пасля,
у разгары бою, яны мяняюцца рапірамі,
і Гамлет раніць Лаэрта.

Кароль

Яны забыліся. Разняць.

Гамлет

О не,

Давай яшчэ.

Каралева падае.

Озрык

Ой, гляньце, — каралева!

Гарацыо

Яны ў крыві. Што з вамі, любы прынец?

Озрык

Лаэрт, і вы, што гэта значыць?

Лаэрт

Озрык,

Улез кулік сам у сваё сіло.

Я паміраю за маю нявернасць.

Гамлет

Што з каралевай?

Кароль

Яна самлела, гледзячы на кроў.

Каралева

Не, не, пітво, пітво. — Сыноч мой родны,
Мяне атрутай напаілі... О!

(Памірае.)

Гамлет

Злачынства! Гэй! Замкніце дзверы! Здрада!
Шукайце, дзе яна!

Лаэрт падае.

Лаэрт

Яна тут, Гамлет. Гамлет, ты забіты,

Ніхто нічым не вылечыць цябе,
І паўгадзіны ты не пражывеш;
Мая рапіра ў тваёй руцэ,
Атручаная, вострая; за грэх
За свой я заплаціў; глядзі,
Вось я ляжу і больш не ўстану; маці
Твая не ўстане больш; я не магу...
Кароль... кароль падстроіў.

Гамлет

А! І тут?

Дык давяршай, атручанае джала!
(Коле караля.)

Усе

Здрада! Здрада!

Кароль

Я толькі ранены. Сябры, ратуйце!

Гамлет

Дык вось табе,
Забойца, блудадзей, кароль пракляты!
Пітво тваё! І жэмчуг твой! Напіся!
Ідзі за маткай.

Кароль памірае.

Лаэрт

Кара па заслугах;

Ён сам складаў атруту. Чэсны Гамлет,
Даруй жа мне, як я табе дарую.
Хай кроў мая і бацькава не пляміць
Тваёй душы, як і маёй — твая.
(Памірае.)

Гамлет

Няхай табе прабачыць неба. Следам
Іду і я. Гарацыю, я гіну.—
Бывай, няшчасная цырыца! — Вы,
Збялелыя і ўзрушаныя сведкі
Падзей трагічных, о, каб меў я час
(Бязлітасная смерць хапае хутка),
Я раскажаў бы вам. Але ўсё роўна,—
Гарацыю, я гіну, ты жывеш.
Дык раскажы ўсю праўду пра мяне
Тым, хто не ведае.

Гарацыю

Ніколі;

Я рымлянін душой, а не датчанін;
Яшчэ не ўсё дапіта.

Гамлет

Мужным будзь,

Дай кубак мне; пусці; я так хачу.
О друг, якая раненая слава,
Калі ты змоўчыш, ляжа на мяне!
Калі мяне любіў ты, ухіліся
Часова ад збавення, пагаруй
На свеце жорсткім, каб вядомай стала
Мая гісторыя.
Далёкі марш і стрэлы за сцяной.
Што там за стрэлы?

О з р ы к

Прынц Фарцінбрас нарвежскі з перамогай
Вярнуўся з Польшчы, аддае салют
Англійскаму пасольству.

Г а м л е т

Гарацыо, я паміраю.
Магутная атрута цісне дух.
Не прыйдзеца мне чуць навін англійскіх,
Але кажу наперад,— каралём
Абраны будзе Фарцінбрас. Яму —
Перадсмяротны голас мой. Скажы
Яму аб гэтым; выяві прычыны
Усіх здарэнняў. Цішыня — канец.
(Памірае.)

Г а р а ц ы о

Пагас вялікі сэрцам. Спі, мой прынц,
Адпачывай сярод мелодый райскіх.
Хто там ідзе пад барабан?

Марш за сцэнай.

Уваходзяць Фарцінбрас і англійскія паслы
з барабанным боем, са сцягамі і з дружынай.

Ф а р ц і н б р а с

Дзе гэтае відовішча?

Г а р а ц ы о

Чаго

Шукаюць вочы вашы? Калі дзіва,
Тугі і болю, стойце,— вы знайшлі.

Ф а р ц і н б р а с

Якая жудасная бойня! Смерць,
Што за банкет у сутарэнні вечным
Спраўляеш, гордая, пасекшы столькі
Князеў зямлі?

П е р ш ы п а с о л

О, страшная карціна!
Спазнілася англійскае пасольства;
Нас не пачуе той, каму прыйшлі мы

Паведаміць, што выканан загад,
Што Разенкранц і Гільдэнстэрн — забіты.
Хто выкажа падзяку нам?

Гарацыо

Не ён,

Хоць бы і мог ён дзякаваць; ніколі
Ён не загадваў пакараць іх смерцю.
Але паколькі на крывавай суд
Вам з Англіі, вам з Польшчы давялося
Якраз паспець, хай на памост высокі
Нябожчыкаў паложаць на віду;
Я раскажу усім, хто хоча ведаць,
Як гэта адбылося; гэта будзе
Аповесць аб забойчых, зверскіх справах,
Аб помстах, гвалтах, хітрасцях, аб тым,
Як абваліўся гмах нялюдскай здрады
На тых, хто збудаваў яго. Хай праўда
Аб'явіцца.

Фарцінбрас

Паслухаем; сабраць

На сход усіх магнатаў. Засмучоны,
Я сустракаю свой шчаслівы лёс;
Я маю права на дзяржаву гэту,
Аб чым і абвяшчаю ўсенародна.

Гарацыо

Мне і аб гэтым прыйдзеца сказаць
Таксама; ад імя таго, чый голас
Прывабіць многіх. Злосць бушуе ў людзях;
Прыступім зараз жа, каб не было
Памылак, змоў і новае бяды.

Фарцінбрас

Хай Гамлета выносяць на памост,
Як змагара, чатыры капітаны;
Напэўна, калі б ён быў каралём,
Ён даў бы прыклады вялікіх спраў;
Хай музыка і воінскі абрад
Яго суправаджаюць урачыста.
Бярыце трупы, тут не месца ім,
Лепш паміраць на полі баявым.
Загадаваю страляць.

Жалобны марш.

Выходзяць, выносячы нябожчыкаў,
пасля чаго даецца залп з гармат.

ЖАН БАТЫСТ МАЛЬЕР

(1622—1673)

ТАРЦЮФ, АЛБО АШУКАНЕЦ

КАМЕДЫЯ ў пяці дзеях

ДЗЕЙНЫЯ АСОБЫ

Пані Пернэль,	маці Аргона
Аргон,	муж Эльміры
Эльміра,	жонка Аргона
Даміс,	сын Аргона
Марыяна,	дачака Аргона, закаханая ў Валера
Валер,	малады чалавек, закаханы ў Марыяну
Клеянт,	швагер Аргона
Тарцюф,	святоша
Дарына,	пакаёўка Марыяны
Пан Лаяль,	судовы прыстаў
Афіцэр	
Фліпот,	служанка пані Пернэль

Дзеянне адбываецца ў Парыжы, у доме Аргона.

ДЗЕЯ ПЕРШАЯ

З'ЯВА І

Пані Пернэль, Эльміра, Марыяна,
Даміс, Клеянт, Дарына, Фліпот.

Пані Пернэль

Хадзем, Фліпот, хадзем. Тут, бачу, я чужая.

Эльміра

Чакайце, мамачка, я ледзьве паспяваю.

Пані Пернэль

Сябе клапаціце, нявестухна, дарма,
Без вас дарогу я адсюль знайду сама.

Эльміра

Праводзіць вас — і абавязак наш, і смутак.
Ды нас пакінуць вы спяшаеце чаму так?

Пані Пернэль

Таму, што гэты дом страшней нячым турма,
І ад нікога тут увагі мне няма.
З сабой ад вас нясу я крыўду і абразу,
Бо ўсё, што ні скажу, нявечыце адразу.
Тут, як у пекле, гвалт і крык стаіць такі.
Цішэй на цвінтары гарляняць жабракі.

Дарына

Я...

Пані Пернэль

Мілая мая, звяглівай грубіянкі
Такой, як вы, яшчэ не бачыў свет служанкі.
Ад слуг нахабных не патрэбна мне паслуг.

Даміс

Аднак...

Пані Пернэль

Унук мой, вы тупы, як той ланцуг.
Хоць клёку бедна ў галаве, гадоў багата.
Чуў ад мяне сто раз мой сын, а вам ён тата,
Што выпладак яго апошні — шалапут.
Што з ім уволю нахапаецца пакут.

Марыяна

Бабуля...

Пані Пернэль

Бачу, з братам заадно сястрычка,
Ціхоня ціхая, дзяўчынка-невялічка.
Ды варта прымаўку напамінаць часцей
Пра тое ціхае балота, пра чарцей.

Эльміра

Але...

Пані Пернэль

Хоць вас і крыўджу я сваім дакорам,
Вы абыдлелі ўсе, забыліся на сорам.
Каб маці родная была ў дзяцей, дык ім
Належны прыклад бы давала скрозь ва ўсім.
А то атожылки адрозныя ад дрэва.
На вас зірнуць — апранута што каралева.
На ўборы траціце замнога не таму,
Што спадабацца мужу хочаце свайму.

Клеянт

Ды ўсё ж, васпані...

Пані Пернэль

Я таго таіць не стану,
Што я васпану аддаю сваю пашану.
Аднак каб сын мой варушыць мазгамі мог,
Такога швагра не пускаў бы на парог:
Вы прапаведваць тое маеце намеры,
Чаго належыць сцерагчыся нам без меры.
Такая я, васпан, і не мая віна,
Што праўду ў вочы гаварыць люблю здаўна.

Даміс

Ваш пан Тарцюф зайздросна ўтульна ўладкаваны...

Пані Пернэль

Ён чыстая душа, ў ім ніякой заганы,
Яго паслухаць — ратаваць сваю душу,
Я за яго любога ёлупа скрышу.

Даміс

Як? Мне змірыцца з тым, каб крывадушнік звадны
У доме панаваў, як дэспат своеўладны.
Мы посным позіркам глядзець павінны ў кут,
Пакуль ханжа нам свой не вынесе прысуд?

Дарына

Ён кожны ўчынак наш тлумачыць так злаўчыўся,
Нібыта ўсё, што робім мы, — адно злачынства.
Ён павучаць прывык штодня старанна нас.

Пані Пернэль

Мяркуе слухна ён, ганьбуе грэх якраз.
Ён нас скіроўвае на шлях выратавання,
Мець, сын мой, вучыць вас, імя яго ў пашане.

Даміс

Мяне не змусіць і ўсявышні Валадар,
Я ведаю: Тарцюф — нягоднік і махляр!

Я не крывіў душой ні з вечара, ні з рання,
Больш бачыць не магу ягонае крыўлянне.
І ведаю адно, што гэтаму ханжу,
Дзе бог, а дзе парог, аднойчы пакажу.

Дарына

Каб не нахабнасць, дык было б святому туга —
Гол як сакол да нас прыбіўся валацуга,
Яму б хадзіць у слепака павадыром,
Прыплёўся жабраком, а стаў гаспадаром.
Сваёй нахабнасці знайшоўшы ў нас апору,
І, сапраўды, прыйшоўшы з бору, гоніць з двору.

Пані Пернэль

Вам лепей спрэчак бы не пачынаць пустых,
А жыць, як вучыць ён, па правілах святых.

Дарына

Ад гэтакіх святых павек ратуй нас, Божа!
Прыкінуцца ягнём ваш крывадушнік можа.

Пані Пернэль

Грэх на душу бярэш!

Дарына

Яго слуга Ларан
Такі ж махляр і чмут, як і ягоны пан.

Пані Пернэль

Да слуг чужых здаўна я клопату не мела,
А за гаспадара магу ручацца смела.
Няцяжка зразумець, чым ён раз'юшыў вас,
Бо ў вочы праўду ўсю ён кажа без акрас.
Усё, што грэшнае, знішчае ён аддана,
Таго жадае, што нябёсам пажадана.

Дарына

Так-так, але чаму нябесны дабрадзеі
Як да сябе, ў наш дом не стаў пускаць гасцей?
Ці ж гэта грэх цяжкі, што прыдуць ягамосьці,
Ці з-за таго шалець ад лютасці і злосці?
У нашым доме ён узвёў уласны трон.
(Паказвае на Эльміру.)

Здаецца, рэўнаваць пачаў васпані ён.

Пані Пернэль

Замоўкніце! Не абніжайце высакосці!
Не аднаму яму аб'елі косці госці.
Гам гэты ўвесь і гвалт, і разнамасны зброд,
І вечны строй карэт прыціхлых ля варот,
І цуг бясконцы слуг, як на базары, шумны —
Разносяць чуткі ўсе, канец іх будзе сумны.

Няхай збіраліся б суседзі, сваякі,
Каб што, ды чуткам не завяжаш языкі.

К л е я н т

Вам рупіць, каб усе маўчалі навакола?
Ці ж той вясёлы, у каго ў застоллі гола?
Калі б хавацца пачалі мы ад сяброў
Ды слоў баяцца, што лятуць з чужых ратоў,
Нам сумна жыць бы ў адзіноце стала, мусіць.
Хіба маўчаць людскія плёткі можна змусіць?
Яшчэ няма такіх на свеце дактароў,
Каб ратаваць маглі яны ад плеткароў.
Як людзі будзем жыць, не так, як здані ў лесе.
А зваднікі няхай пляткараць, колькі ўлезе.

Д а р ы н а

Адны суседзі нашы — Дафна з мужам так
Аббрэшуць потайкі лепш за гайню сабак;
Усе, што параслі грахамі, як лясамі,
З зайздроснай лёгкасцю няславяць іншых самі.
Яны ў імгненне ўгледзяць лепей за сарок
Вугольчык чуласці, што ледзь відзён здалёк,
З малой іскрынкі разадзьмуць пажар да неба,
І ўсё раскажуць і размажуць, як ім трэба.
У справы блізкага з іх кожны нос суе,
Каб абяліць справункі цёмныя свае,
Каб бараніць сябе і абцягнуць нявіннай
Свае грашкі высакароднасці лічынай,
У іншых пусяць стрэлы плётак, і тады
Шчасліва цешацца яны з чужой бяды.

П а н і П е р н э л ь

Благая чутка сцежкі ў праўды не пытае.
З усіх жанчын Аранта самая святая.
І дабрачынная, вядома, што якраз
Яна адна рашуча не ўхваляе вас.

Д а р ы н а

Узор прыстойнасці самой! І вы паверце,
Не саграшыць яна цяпер да самай смерці.
Спакусы кус дарма пад старасць не сулоць —
Мацнее стрыманасць, калі слабее плоць.
Пакуль яшчэ палоніць сэрцы сілу мела,
Не дбала пра душу, не шкадавала цела.
Калі ў вачах яе няўтольны бляск пагас,
Дык на яе забыліся і свет, і час.
Адчуўшы, што красу гады няўмольна ўкралі,
Зрабілася яна заступніцай маралі.

Ён незайздросны, лёс, ва ўсіх былых франціх,
Глядзець услед, як поспех пакідае іх.
Са старасцю сваёй бягуць наперагонкі,
Хутчэй стараюцца прапхнуцца ў недаткнёнкі.
Ім застаецца страсць адна — судзіць людзей,
І суд іх, і прысуд за ўсе суды люцей!
Шукаць прывыклі на чужым сумленні плямы,
Чарнеючы ад злосці, праведныя дамы,
Што маладыя будуць млець ад асалод,
Што не па іх старых зубах крамяны плод.

Пані Пернэль *(да Эльміры)*.

Нявестухна, траскучай гэтай таратайкі,
Заткнуўшы рот мне, вы гатовы слухаць байкі.
У вас і ў славе, і ў пашане пустальга.
Я намаўчалася, сказаць прыйшла чарга.
Мой сын святым нябёсам дзякаваць павінны,
Што імі ў дом да нас пасланы дабрачынны,
Якому суджана нас вывесці хутчэй
На сцежку ісціны са зманлівых начэй.
Нам трэба слухаць слова кожнае святое,
Усё, што лічыць ён благім, благое тое.
Прыёмы, вечары, вячэры, песні, смех,
І жартачкі фрывольныя, і танцы — чысты грэх,
Служэнне д'яблу. А... «сяброўскія сустрэчы»!
Бязбожніцтву, кашчунству гэта ўсё дарэчы.
Хто толькі ім на зуб ні трапіць — сват, ці брат,
У брудзе вымыюць ад галавы да пят.
Разумны, прагнучы душэўнага спакою,
Не пойдзе з дурнямі на зборышча такое.
Так плётак сплеченых не развязаць вузлоў,
І, як сказаў адзін вучоны багаслоў,
Там кожны толькі пра сваё крычаць гатовы,
Быў гэтакі гвалт, калі, перамяшаўшы мовы,
Паганцы разбурыць хацелі Вавілон.

Клеянт смяецца.

Наказ мой — праўда, чым, васпане, смешны ён?
Каб пацяшаць вас не пайду я ў скамарыцы.

(Да Эльміры.)

Пайду, нявестухна, бо не магу змірыцца.
З тым, што ў вас творацца, аж цёмна мне ўваччу.
Да вас у госці я цяпер не зачашчу!

(Дае пайшка Флінот.)

Глядзіш вушамі ты і слухаеш вачыма.
Як вушы я кручу, забылася, магчыма?
Прэч, зátкала, з вачэй!

З'ЯВА II

Клеянт, Дарына.

Клеянт

Я з імі не пайду,
Зусім няцяжка зноў патрапіць у бяду
З такой старой...

Дарына

Пашанцавала вам, васпане,
Што слоў яна не чула вашых, бо не стане
Свякроў і ў сто гадоў лічыць сябе старой,
Бо не гады жанчыну стараць, а настрой.

Клеянт

З-за дробязы ледзь не ўсхадзілася навала!
А як салодка пра Тарцюфа заспявала!

Дарына

Хто разумнейшы, сын ці маці, разбяром.
Вы бачылі б, што сталася з гаспадаром!
Харобра ў часе смут край бараніў ад згубы,
Стаяў ля караля. А сённа — Божа любы!
Калі Тарцюф прыстаў да нашага двара,
З тых дзён пазнаць не можам мы гаспадара.
Тарцюф яму як брат адзіны ў цэлым свеце,
І даражэй стакрат, чым маці, жонка, дзеці.
Зрабіў дарадцай прайдзісвета гаспадар,
Ён для яго як Бог, што ў дом спусціўся з хмар.
Тарцюфа б, як абраз, аздобіў пазалотай,
Красунь яшчэ з такой не песцілі пяшчотай;
Глядзіць, каб сеў Тарцюф за стол раней за ўсіх
І ў радасці, як той адзін есць за шасціх;
І лася кукі кладзе яму як можа,
І калі той рыгне — наш: «Памажы вам Божа!»
Тарцюф — кумір, за ім, як цень ступае ўслед,
Нібы не Бог — Тарцюф стварыў наш грэшны свет;
Як дзея — кожны рух, хада падзеі — крокі,
Што ні прамовіць ён — прысуд нябёс высокі.
Аргон, як ідыёт, глядзіць лісліўцу ў рот,
Тарцюф гуляе з ім, як з мышаняткам кот;

Ён ханжаства зрабіў крыніцаю нажывы,
Нас хоча павучаць крумцель-муцель ілжывы.
І лёкай круцяля — бадлівае цяля —
Бярэцца ўсіх вучыць, ды так, што о-ля-ля;
Паўсюль суче свой нос —
Ну ледзь не пад падушкі —
І вызвяраецца на стужкі і на мушкі,
З карункамі знайшоў насоўку ў псалтыры,
Дык на шматкі падраў, нібы той псюк стары.
І папракаць пачаў, што ў веры я аслабла,
Святыню бруднячы такой спакусай д'ябла.

З'ЯВА ІІІ

Эльміра, Марыяна, Даміс, Клеянт, Дарына.

Эльміра

(да Клеянта).

Вы з намі не пайшлі за ёй, зайздросчу вам,
Тут быў яшчэ чысцец, а пашча пекла там!..
Пад'ехаў муж; свякроў ён не застаў, на шчасце,
Я да сябе пайду, пад гнеў бы не папасці.

Клеянт

Я застануся тут, нікуды не пайду,
Каб павітацца з ім, як кажуць, на хаду.

Эльміра і Марыяна выходзяць.

З'ЯВА ІV

Клеянт, Даміс, Дарына.

Даміс

(да Клеянта).

Яму скажыце пра вяселле Марыяны.
Баюся, што Тарцюф парушыць нашы планы.
Параіў бацьку ён марудзіць, далібог,
Размова ўся ідзе пра шчасце чатырох.
Калі мая сястра Валеру жонкай стане,
Я да яго сястры пашлю сваё каханне
У сваты.

Дарына Ён ідзе.

(Дамісу.)

Вам лепей памаўчаць.

Даміс выходзіць.

З'ЯВА V

Аргон, Клеянт, Дарына.

Аргон

А, швагра, добры дзень!

Клеянт

З прыездам любы зяць!

А ў вёсцы сум-туга, ні спраў, ні адпачынку?

Аргон

Дарына!..

(Да Клеянта.)

Любы брат! Дазвольце на хвілінку
Вас затрымаць, адно спытаць як у радні
Пра дом і пра сям'ю, бо я не быў два дні!

(Дарыне.)

Дарына! Раскажы ўсе небыліцы, былі,
Ці ўсе здаровыя, што без мяне рабілі?

Дарына

Ды нашу пані пазаўчора цэлы дзень
Паліла жудасна і мучыла мігрэнь.

Аргон

А як Тарцюф?

Дарына

Тарцюф? Паўнее, цягне сокi,

Як яблык на суку адзiн, чырванашчокi.

Аргон

Нябога!

Дарына

Панi так балела галава,

Што вечарам была, як вялая трава.

І за вячэрай не даткнулася да лыжкi.

Аргон

А як Тарцюф?

Дарына

Тарцюф? Наеўся да адрыжкi.

Так багавейна за сталом дабрак абмяк,

Калi ўмалоў двух куранят і ўплёў кумпяк.

Аргон

Нябога!

Дарына

Панi дужа мучылася ўночы,

Як легла, так і не звяла ні разу вочы

То ў холад кiдала, а то ў гарачыню,

І я не спала, мы абрадвалiся дню.

Аргон

А як Тарцюф?

Дарына

Тарцюф? Закончыўшы вячэру,
Ледзь чэрава падняў, згадаўшы ў Бога веру.
Спакой ратуючы свой ад трывог зямных,
Як лёг, да дня ў пасцелі пухавой прадрых.

Аргон

Нябога!

Дарына

Пані мы нарэшце ўгаварылі:
Дазволіла яна, каб мы ёй кроў пусцілі,
І да яе вярнулася бадзёрасць зноў.

Аргон

А як Тарцюф?

Дарына

Тарцюф? Калі пускалі кроў,
(Ёй, не яму) нічым не выдаў хвалявання,
Каб тую кроў вярнуць, якая выйшла з пані,
Вячэраючы, бутлю асушыў да дна.

Аргон

Нябога!

Дарына

Ды цяпер прыйшла ў сябе яна.
Бягу хутчэй сказаць, прыклаўшы ўсе старанні,
Які шчаслівы вы, што ачуняла пані.

З'ЯВА VI

Аргон, Клеянт.

Клеянт

Яна ж смяецца вам у вочы, любы зяць!
І не жадаючы зусім вас раздражняць,
Сказаць хачу, не тоячыся хітралоба,
Не даспадобы вам падобная хвароба.
Якое ведзьмаўство на вас ён напусціў,
Што ўсё забылі вы, падпаўшы пад уплыў,
Парасчынілі перад ім усе пакоі,
Як і сваю душу...

Аргон

Не, гэта ўсё пустое.
Яго яшчэ не ведаеце вы зусім.

К л е я н т

Не ведаю. Няхай. Не бачыў. А між тым
У выпадках такіх вачам я веру болей.

А р г о н

З ім пазнаёміцеся лепей — і міжволі
Прыхільнікам яго вы станеце навек.
Вось чалавек! Ён... Ён... Ну, словам, ча-ла-век!
Шчаслівы я! Бо ён сказаў: «Ідзі за мною!»,
Ён растлумачыў мне, ўвесь свет наш — куча гною.
Сучешыў мне душу ягонай думкі ўзлёт!
Як нашае жыццё — адно гніццё й смурод,
Дык хіба ж даражыць чым-небудзь варта ў свеце?
Цяпер няхай памруць усе — і маці, й дзеці,
Няхай і жонку, й брата пакладу ў труну —
Ужо я, верце мне, і вокам не міргну.

К л е я н т

Вось гэта адкрыццё! Прынамсі, чалавечна.

А р г о н

Калі сустрэўся з ім — яго ўзлюбіў навечна...
Маліліся ў царкве, штодня ён побач быў,
І ў ім мяне скарыў набожнасці парывы.
У храме на яго глядзелі ўсе са здзівам —
Як ён стагнаў, палаў у забыцці шчаслівым,
Ніц падаў і ўздымаў далоні да нябёс,
І цалаваў зямлю, святлеючы ад слёз;
Калі выходзіў я — адразу ў хвілю ж тую
Мне самаручна падаваў вадку святую.
Спытаў слугу (а ён як гаспадар такі),
Той мне сказаў: яны — абодва бедакі.
Адорваць стаў яго тым-сім я, ды нябога
Маліў яму даваць нямнога імем Бога.
«Не, — мне казаў ён, —
Не, я ўзяў бы толькі трэць;
Не варты я таго, каб вам мяне сустрэць».
Як на яго мальбу я не даваў адказу,
Да жабракоў ішоў усё раздаць адразу.
Я прытуліў яго са згодаю нябёс,
Прыйшоў ён да мяне і шчасце ў дом прынёс.
За ўсімі сочыць ён, як вартаўнік надзейны,
Ахоўвае Тарцюф і гонар мой сямейны,
Раўнуе жонку ён маю, чым я, мацней,
Стараецца трымаць ад воч чужых далей.
Нічога дабрадзей сабе не патрабуе,

Ён ставіць у віну сабе лухту люблю.
А ўсе мы перад ім і небам у граху.
Вось — за малітвай ён на днях злавіў блыху,
А потым дараваць прасілі ў неба вусны,
Што бедную блыху без спачування луснуў.

К л е я н т

Вы, родны мой, дальбог, зусім без галавы!
Ці так пакпіць з мяне надумаліся вы?
Бо, можа, так сябе чмут ці вар'ят паводзіць!

А р г о н

Мой швагра, ў вас яшчэ ўсё вальнадумства
Ў модзе;
І ўвогуле ў душы яно сядзіць у вас;
І я вам намякаў і прадракаў не раз,
Куды вас прывядзе адступная дарога.

К л е я н т

Падобныя да вас — а іх, на гора, многа —
Пяюць на гэты лад. Вам, слепакам, хутчэй
Трылузіцца адно — ўсіх бачыць без вачэй.
Таму наводзіць страх на вас відушчы кожны,
Ён дыхае не так, ён не такі набожны, —
Ён злыдзень, вальнадум. Не падтрымаў ханжу —
Кашчунствуе вядзьмар, спрыяе мяцяжу.
Вас не баюся я, крывіць душой не стану,
Адданы ісціне, я не слуга спадману.
Лжэправеднікі ёсць і лжэбарацьбіты.
Са змроку да святла не цягнуцца краты.
А праведнікі нам давалі добры прыклад —
За праўду ў бой ісці і не крыўляцца прыкра.
Няўжо вы не адрозніце па іх хадзе,
Дзе вера шчырая і паказная дзе?
Як гэта вы хлусню за праўду палічылі,
Адлушчыць не змаглі аблічча ад лічыны,
Не здолелі адчуць, дзе сутнасць, дзе лухта?
Як гэта вы купіць пайшлі ў мяху ката?
Як зблытаць вы маглі чуб з галавой пляшывай,
І паўнацэнную з манетаю фальшывай?
У бальшыне сваёй мы, людзі, дзівакі,
Чаму супроць сябе нам дзейнічаць з рукі?
Чаму бяздумна з межаў розуму выходзім?
Чаго мы так сваю бязглуздзіцу лагодзім?
Чаму з глабальнай аглабельнасцю ва ўсім
Люцеем мы, сабе не верачы самім?
Прашу вас улічыць і не лічыць папрокам.

Аргон

А як жа! Вы даўно слывецце ў нас прарокам:
Ва ўсёй галактыцы няма такіх свяціл,
Вы — сонца мудрасці, а мы — нікчэмны пыл.
Аракул і Катон, адзіны на прыкмеце,
Як з вамі параўнаць, дык дурні ўсе на свеце.

Клеянт

Васпане, верце мне, зусім я не прарок,
Звычайны розум мой, звычайны слых і зрок,
Цвяроза бачу ўсё — і гэтага даволі,
Каб ісціну з хлуснёй не блытаць аніколі.
А ў дабрачыннасці найбольш за ўсё цаню
Памкненняў велічных святую чысціню.
І прыклад можа даць адзін высакародны,
Той, у чыёй душы агонь добра галодны.
А без даверлівых не пражывуць ні дня
Прадажнасць, крывадушша, ханжаства, хлусня.
Агідней ад брыды прадажныя святошы,
Пяюць, як жабракі, а рвуцца да раскошы.
Ім лёгка растаптаць святое ўсё ў душы,
Каб з прагнасцю святой дрыжэць за барышы.
Зрабілі божы храм яны жывым базарам,
Дзе можна гандляваць сумленнем, як таварам.
Убіўшы ў дол пагляд, святых жабракі
Прыкідваюць, ці шмат дадуць ім прастакі.
Спяшаюцца туды сцяжынай боскай згоды,
Дзе ўжо чакаюць іх і грошы, і гасподы,
Пустэльнікамі жыць даюць гаротны кліч,
Ля цёплага двара ў карыта ўклаўшы лыч,
Умеюць святасцю прыкрыць свае заганы,
Рахманы кожны з іх, хоць прыкладай да раны,
Паклёпнікі цішком наносяць свой удар,
Хто бачыць іх наскрозь — супроць нябёс бунтар.
І веры меч святы ператварылі ў зброю,
Якою твораць зло прыспешнікі разбою,
З малітваю ідуць, каб сеяць смерць паўсюль,
А джала чорных слоў, як джала вострых куль.
Хоць могуць ціхімі прыкінуцца праныры,
Ды існы праведнік ва ўсім і ўсюды шчыры.
І праведнікі ёсць і ў нашы дні, магу
Прывесці прыклады таму ў сваю чаргу:
Вазьміце Прокла вы, вазьміце вы Клітандра,
Аранта, Горгія, Даманта, Перыяндра —
За імі гэты сан прызнаць павінны усе,

І годнасць кожны з іх без пахвальбы нясе,
І ў чванстве вінаваціць іх ніхто не будзе,
Бо ў дабрачыннасці сваёй яны, як людзі,
Не судзяць грэшных нас яны судом сваім,
Пакору несучы, давераную ім.
Бо ім рабіць дабро падказвае сумленне
Рукамі чыстымі без самапахвалення.
І не смыліць душа ў іх ад уяўных здрад,
Найлепшае знайсці з іх кожны ў іншым рад.
Інтрыгі не плятуць у марных намаганнях
І ў шчырых думках чыстыя, і ў меркаваннях,
І ненавідзяць, я заўважу вам, яны
Не бедных грэшнікаў, а грэх ад сатаны.
Ісці на нечы лёс не будуць чорнай хмарай,
Ад імені нябёс гразіць нябеснай карай.
Вось гэта людзі! Так пра гонар трэба дбаць!
І прыклад вось з каго нам неабходна браць!
Тарцюфа ўпамінаць і не хацеў бы сёння,
Ды вас падвёў давер, вы ў махляра ў палоне.
І медны залатым здаецца нам пятак.

Аргон

Шаноўны швагра мой, вы ўсё сказалі?

Клеянт

Так.

Аргон

Пакорны вам слуга.

(Хоча пайсці.)

Клеянт

Хвіліначку, прабачце.

Спрачацца досыць нам. А вы мне растлумачце.

Ды па парадку растлумачце, што, калі

Зрабіць Валера зяцем згоду вы далі?

Аргон

Так.

Клеянт

І назначыць на вяселле дзень паспелі?

Аргон

Паспеў.

Клеянт

Чаму ж тады адклалі вы вяселле?

Аргон

Ды так...

Клеянт

У вас ёсць іншы план, шаноўны брат?

Аргон

Гм!.. Гм!..

Клеянт

Наважыліся слова ўзяць назад?

Аргон

Не так, каб і назад...

Клеянт

Для шлюбу перашкоды

Як быццам і няма?

Аргон

Як паглядзець...

Клеянт

Але да згоды

Не хочаце прыйсці. М'яне прасіў Валер...

Аргон

Я рады.

Клеянт

Ён прасіў спытаць пра ваш намер.

Што адказаць яму, скажыце мне душэўна?

Аргон

Што пажадаеце?

Клеянт

Я мушу ведаць пэўна,

Як хочаце зрабіць?

Аргон

Параіць неба мне.

Клеянт

Ці слова будзеце сваё трымаць ці не?

Аргон Бывайце!

(Выходзіць.)

Клеянт

Гэты шлюб — як тайная вячэра.

Пайдзі скажу яму — баюся за Валера.

ДЗЕЯ ДРУГАЯ

З'ява I

Аргон, Марыяна.

Аргон

Дачушка!

Марыяна

Бацька!

Аргон

Ты паслухай, трэба нам

Пагутарыць цішком.

(Зазірае ў суседні пакой.)

Марыяна

Што вы згубілі там?

Аргон

Гляджу, каб не было чужога выпадкова,
Бо сёння ў нас якраз сакрэтная размова...
Нікога. Хай, дачка, нас ліха абміне,
Да сённяшняга дня ты слухала мяне.
Бацькоўская любоў знясе абразы, кпіны,
Пра твой жа дабрабыт быў клопат мой адзіны.

Марыяна

Бацькоўскую любоў шаную я даўно.

Аргон

Выдатна сказана. Мне не прэрэч адно —
І будзе вечная табе мая спагада.

Марыяна

Я дагадзіць ва ўсім заўсёды бацьку рада.

Аргон

Так, так... Ці па душы табе Тарцюф, наш госць?

Марыяна

Мне? Па душы?

Аргон

Ў дачкі доўг перад бацькам ёсць.

Праўдзіва адкажы, падумаўшы даволі.

Марыяна

Што маю адказаць. На тое ваша воля.

З'ЯВА П

Аргон, Марыяна, Дарына
(уваходзіць нячутна і становіцца ззаду за Аргонам
так, што той яе не заўважае).

Аргон

Адказ дачкі разумны лашчыць бацькаў слых,
Тарцюф — узор для ўсіх, прыстойнейшы жаніх,
Ён Богам дадзены, мудрэц з душою тонкай
І пакахаеш ты яго, як станеш жонкай.

Марыяна

А?

Аргон

Ну?

Марыяна

Як?

Аргон

Ну што?

Марыяна

Чый голас быў жывы?

Пачулася мне?

Аргон

Што?

Марыяна

Каго назвалі вы?

Хто Богам дадзены з душою тонкай?

Каго я мушу пакахаць, як стану жонкай?

Аргон

Тарцюфа.

Марыяна.

Ды яго я не люблю зусім.

Аргон

Загадваю любіць і жыць шчасліва з ім.

Марыяна

Ды, бацька...

Аргон

Толькі час дарма на спрэчку трацім.

Пабраўшыся з табой, Тарцюф мне стане зяцем,

Мы параднімся з ім. І гэта мой загад.

Мне па тваіх вачах відаць.

(Паварочваецца і заўважае Дарыну.)

Убачыць рад!

Падслухаць хочацца, пра што мы тут гаворым?

Цікаўнасць маем мы, але згубілі сорам.

Дарына

Пра гэты шлюб пляткаркі шэпчуцца гурмой

Як можна верыць гэтакім чуткам, пане мой?

Падумаць толькі, хто мог выдумаць такое?

Няма ад плётак ні адбою, ні спакою.

Аргон

Як? Вам не верыцца?

Дарына

Настолькі, што якраз

Не веру ў тое, што пачула я ад вас.

Аргон

Чакай, зраблю рахманым нораў твой упарты!

Дарына

Але ж! Бываеце вы шчодрымі на жарты!

Аргон

Не з тых я, хто на вецер словы кідаць звык.

Дарына

Няўжо?

Аргон

(да Марыяны).

Не жартачкі.

Дарына

(да Марыяны).

Ваш татка жартаўнік.

Не верце чутаму, прыміце як забаву.

Аргон

Каму кажу я?

Дарына

А прыдуманая на славу,

Ды нас не правядзеш...

Аргон

Ну, твой запал пагас?..

Дарына

Ну, веру, веру я... Ды хто б чакаў ад вас!

Шаноўны чалавек, амаль сівабароды,

На схіле год сваіх стаў гарадзіць гароды.

Вы з глузду з'ехалі, пабойцеся бяды!

Аргон

Што вам да розуму майго, да барады.

Вам аднаго нахабства дастаткова.

Дарына

Няхай спакойная пагодзіць нас размова.

Людзей смяшыць вам захацелася чаму?

Нашто дачцэ святы? Нашто яна яму?

Дазвол жаніцца мусіць ён узяць у Бога.

Якая радасць жонцы мужа мець святога?

Ну, а ў святога, нібы ў тога галыша, —

Ані шыша, адна малітва ды душа.

Багаты цесць, а зяць — жабрак?

Аргон

Маўчы, Дарына!

Калі жабрак ён, значыць, большая прычына

Каб паважаць яго. Багацце што? Лухта!

Душу святой якраз і робіць бедната.

Багацце — прах, набыць не хоча ён нічога,

Багаты ён штодзённым клопатам пра Бога.

Ды ён маёнткі меў. Дапамагчы я рад,
Каб вотчыну сваю змог зяць вярнуць назад.
Зямля яго бацькоў здаўна слыла даходнай,
Цяпер бядняк ён, ды крыві высакароднай.

Дарына

Ён гэта сам казаў, ды чалавек святы
Павінен уцякаць далей ад тлумнаты.
Той, хто за сумятню свет ганіць грахаводны,
Сваёй не будзе выхваляцца радаводнай.
Хто не скароміцца, жыве з адной мальбы,
Не будзе ў думках мець дваранскія гербы.
Гардыня — грэх... Што?
Вас перасмыкнула гневам?
Маўчу. Бог з ім, з ягоным радаводным дрэвам.
Ім зоймемся самім. Прыкіньце хоць на міг
Іх удваіх, яна — нявеста, ён — жаніх!
Гром іншы загрыміць, як адгрыміць вяселле.
І саладок мядок, ды горкае пахмелле.
Калі дзяўчыну мусяць браць з нялюбым шлюб,
Усмешка хітрая ва ўсіх злятае з губ.
Муж — аратай, жыццё сямейнае — аблога,
І гонар, і спакой залежыць ад нарага.
Калі расце у мужа нешта на ілбе,
Не жонку і не лёс — няхай вініць сябе.
Маўчы, крычы, раз муж нядуж — заўважыць
мушу, —

Як будзеш жонкай вернаю слабому мужу?
Той, хто дачку прымусам замуж аддае,
Адкажа перад небам за грахі яе.
Дачка аступіцца — на бацьку ўсе папрокі.

Аргон

Пабачце вы, ў каго я мушу браць урокі!

Дарына

А не зашкодзіла б мая навука вам.

Аргон

Пра што балбочаш ты, табе самой няўцям.
І розную лухту ты не прымай на веру.
Як бацьку, мне павер. Я слова даў Валеру,
Ды мне, што ён гулец, казалі пра яго,
Гулец-галец і вальнадумец да ўсяго.
Яшчэ не часты госць Валер у Божым храме.

Дарына

І ён павінен расцілацца перад вамі
З малітвай напаказ, як новы ваш жаніх?

А р г о н

Спыніся! Досыць мне парад усіх тваіх.

(да Марыяны.)

Абраннік мой душу харчуе харчам прэсным,
Адным заняты толькі промыслам нябесным,
Не прызнае забаў і радасці зямной.

Цябе, калі вы станеце сям'ёй адной,
Кунежыць будзе ён, як галубок галубку,
Што скажаш, прынясе,
Падасць ён з дзюбкі ў дзюбку,
Да шчасця павядзе, не давядзе да слёз.
А ты...

Д а р ы н а

Яна яму наставіць з ходу... нос.

А р г о н

Вар'ятка!

Д а р ы н а

Гэткае ў яго, васпан, аблічча,
Што на бязгрэшнасць грэх, дальбог,
Само накліча.
Хоць і купалі вы дачку ў святой вадзе,
Але замужжа з ім у грэх яе ўвядзе.

А р г о н

Замоўкніце! Вы мне абедню ўсю псуеце,
Я гавару з дачкой, а вы свой нос суеце.

Д а р ы н а

Стараюся для вас.

А р г о н

Я ад паслуг адвык.

Трымаць вас папрашу на прывязі язык.

Д а р ы н а

Я гэтак вас люблю, што аніякай сіле...

А р г о н

Ды не жадаю я, каб вы мяне любілі!

Д а р ы н а

А я люблю, люблю! Хоць буду ў сіняках.

А р г о н Ах, так?

Д а р ы н а

Душа баліць, што вас на языках
Адразу панясуць, ахвотнікаў нямала.

А р г о н

Згінь!

Д а р ы н а

Лепей бы дачка ў дзеўках звекавала.

- А р г о н
Гадзюка! Люты яд свой выліваеш дзе?
- Д а р ы н а
Злуецца багамол? У пекла гнеў вядзе!
- А р г о н
І слухаць, і цярпець дапамажы нам Божа!
Ад глупства гэткага жоўць разыйсціся можа.
Дай адпачыць вушам, маўчы, прашу цябе.
- Д а р ы н а
Маўчу! Ды не магу не думаць пра сябе...
- А р г о н
І думай. Ды не ўслых. А то язык у мыле...
(да Марыяны.)
Дык вось, дзіцё маё, мы, значыць, парашылі.
- Д а р ы н а
Маўчаць і ўсё цярпець, спадобіцца скале!
(Ледзь толькі ён паварочвае галаву,
яна змаўкае.)
- А р г о н
(да Марыяны).
Даверся мне. Тарцюф не прыгажун, але
ягоны твар...
- Д а р ы н а
(убок).
Як лыч у вепрука застылы...
- А р г о н
...прыемны, і калі б ты нават не цаніла
Яго душу...
- Д а р ы н а
Душу? Ды ён...
А р г о н паварочваецца і не слухае Д а р ы н ы,
мераючы яе позіркамі і скрыжаваўшы
рукі на грудзях.
Кажу, калі б
Да алтара мяне прымусам павялі б,
Я б даказала ўраз, узяўшы ў сведкі неба,
Каб мужа ашукаць, шмат розуму не трэба.
- А р г о н
Дык, значыць, гук пусты —
Загад бацькоўскі мой?
- Д а р ы н а
Не з вамі гавару.
- А р г о н
А з кім?

Дарына

Сама з сабой.

Аргон

Выдатна.

(Убок.)

Я хачу душэўнага спакою.

Ёй мала слоў маіх, пагавару рукою.

Аргон увесь час наважаны даць Дарыне поўху
і пры кожным слове, якое ён кажа дачцэ,
паварочваецца, каб зірнуць на Дарыну,
але тая стаіць моўчкі.

Ты ўхваліш выбар мой... Нязгодай не паруш
Маю ў цябе святую веру... Будзе муж...

(Дарыне.)

Чаму замоўкла ты?

Дарына

Сказала дастаткова.

Аргон

Ці маеш, можа, што дадаць?

Дарына

Ні слова, ні паўслова.

Аргон

А ўсё ж?

Дарына

Я думаю пакуль што галавой.

Аргон

(да Марыяны).

Ты ведаеш, дачка, што хоча бацька твой.
Багаслаўлю — і пойдзеш ты да аналю.

Дарына

(уцякаючы).

Я б жаніха пад зад паганаю мятлю!

Аргон

(хоча даць ёй поўху, але прамахнуўся).

Твая служанка не жанчына, а чума.

Як я не звар'яцеў? Ратунку з ёй няма.

Я сілы болей гутарыць з табой не маю:

У жылах кроў смыліць і галава нямая.

Душа гатова вырвацца ад слоў благіх,

Хачу прайсціся, каб крыху мой гнеў аціх.

З'ЯВА ІІІ

Марыяна, Дарына

Дарына

Ці сарамліўка наша ў рот вады набрала?
Ваюю за яе, а ёй і гора мала.
Пачуць, як бацька несусвеціцу нясе,
Маўчаць і заставацца пры сваёй красе?

Марыяна

А ці не мае ўлады бацька над дачкою?

Дарына

Пакончыць трэба вам з задумаю такою?

Марыяна

Ды як зрабіць?

Дарына

Вы бацьку мусілі б сказаць,
Што дужа кепска, як цясцю нялюбy зяць.
Але яшчэ страшней, як жонцы муж нямілы,
Бо не яму, а вам жыць з мужам да магілы.
Калі ў Тарцюфа бацька закаханы ў дым,
Дык сам няхай тады ідзе вянчацца з ім.

Марыяна

Улада бацькава ў сям'і — сям'і аснова,
Нам як загад — ягонае любое слова.

Дарына

А за каго даў слова бацька выдаць вас?
Вам дарагі Валер, ці жар пад прыскам згас?

Марыяна

Як можаш ты ў мяне пытацца бессардэчна!
Валера аднаго кахаць я буду вечна.
І гэта сто разоў ты чула ад мяне.
Не згас ў сэрцы пал і не патухне — не!

Дарына

Я словы чула. Веру ў чыстыя парывы.
А ўсё ж Валера забываць не пачалі вы?

Марыяна

Не аддзяляю я ад слова пачуццё.
Не верыць грэх. Валер мне дораг як жыццё.

Дарына

Вы, карацей сказаць, кахаеце Валера?

Марыяна

На ўсё жыццё.

Дарына

І ў вас ёсць ва ўзаемнасць вера?

Марыяна

Так!

Дарына

І ў каханых іскры сыплюцца з вачэй,
Каб стаць ім жонкаю і мужам як хутчэй?

Марыяна

Так.

Дарына

Ну, а як жа слова бацькавага ўлада?

Марыяна

А прымушаць пачнуць, памерці буду рада!

Дарына

Выдатна! Сапраўды, ёсць выйсце хоць куды:
Памёр — і скончана: ні гора, ні бяды.
І ўсе вас шкадаваць, і ўсе аплакваць стануць...
Як вас паслухаеш — дальбог жа, вушы вянуць.

Марыяна

Ты ўсё стараешся то крыўдзіць, то ўшчуваць,
Адно чужой бядзе не хочаш спачуваць.

Дарына

Каму мне спачуваць? Каго крапіць слязою?
Не трэба быць, паненка, гэткай размазнёю.

Марыяна

Ты ведаеш, я змалку ціхая была.

Дарына

Калі кахаеш, будзеш цвёрды, як скала.

Марыяна

Кахаю я да забыцця, павер, Дарына.
Ды бацьку ўгаварыць на шлюб, ці я павінна?
Няхай Валер...

Дарына

Валер? Ды бацька ваш прастак,
Яго ханжа Тарцюф пячэ, як той праснак,
Да вас няма ў яго ні жалю, ні пашаны,
А вы: «Няхай Валер бярэ з агню каштаны».

Марыяна

Пярэчыць бацьку як? Вось ты сама рашы.
Адразу выдам я, каго нашу ў душы.
Пачуці адкрываць ніхто ў нас неахочы.
Забыць, што я дачка, што сорам ёсць дзявочы?
Вам хочацца мяне даць лютым языкам...

Дарына

Нічога мне зусім не хочацца. А вам?
Чаго вы хочаце? Скажыце ўжо сумленна,

Што хочацца вам стаць мадам Тарцюф. Адменна!
Што ж, кожны сам сабе шукае ласы кус.
Чаму б і не прыняць такі хаўрус-саюз?
Ну чым жа пан Тарцюф, скажыце, вам не пара?
Ягонай жонкай стаць паненкі зная мара.
Такога жаніха бяры ды забірай,
Жыць з ім — нябесны рай і шчасця цераз край.
Румяна-белы ён, мажны, чырванавухі,
Яго баяцца ў доме будуць злыя духі.
Крыві высакароднай, праведнік ва ўсім.
О, лёс зайздросны — абмяняць пярсцёнкі з ім!

Марыяна
О Божа!

Дарына

І не так пачнеце клікаць Бога,
Калі ў пасцелі вы абдымеце святога!

Марыяна

Ды не вярэдзь душу! Прашу цябе, маўчы!
Парай ды навучы, як ад бяды ўцячы!
Я свой прагнала страх, цяпер на ўсё гатова...

Дарына

Ды не! Карае слова бацькава сурова.
Дачка хоць за казла, каб толькі запаўзла.
Вы плачаце? А я ад радасці б цвіла.
У ціхі гарадок паедзеце памалу,
Дзе сваякоў, радні ў вас будзе да адвалу.
Сямейнай згоды вам адкрыецца сакрэт,
Знаёміць павядуць вас у вышэйшы свет,
Вітацца будзеце з усмешкай салатзейшай
З самою спраўніцай і паняю судзейшай,
І пададуць складное крэсла вам тады,
Яшчэ і ўсцешыць боль, шыкоўны сапраўды:
І вас туды запрасяць для прылікі
Аж дзве валынкi запішчаць — аркестр вялікі!
Басцяка-фокуснік, на рынку балаган,
Ну, а яшчэ, калі дазволіць муж, ваш пан...

Марыяна

О не!.. Ратуй мяне ад гэткай долі горкай!

Дарына

Хто? Я? Служанка?

Марыяна

Не ратуйся адгаворкай!

Дарына

Як рыбцы, з сеткі вам выблытвацца самой.

Марыяна
Галубка!

Дарына
Не!

Марыяна
Але жыццё і гонар мой...

Дарына
Вы з ім такім наасалодзіцеся ўволю.

Марыяна
Табе адкрылася. Дазволь жа...

Дарына
Не дазволю.

Вы абтарцюфіцеся з галавы да пят.

Марыяна
Ну што ж, калі прысуд твой, быццам люты кат,
Рашуча мой адчай мне цвёрдай робіць волю,
Каб не пакутавала больш душа ад болю.
(Хоча выйсці.)

Дарына
Чакайце! Вы куды? Ужо мой гнеў пагас.
Наперакор сабе я пашкадую вас.

Марыяна
Калі ўжо нельга мне ніяк пазбыцца мукі,
Дык ці не лепей на сябе накласці рукі.

Дарына
Адчай пакіньце, пашкадуйце маладосць.
І з безвыходнасці заўсёды выйсце ёсць,
Як маеш галаву... Ды вось і ваш жаданы.

З'ЯВА IV

Тыя ж і Валер.

Валер
Я навіну пачуў... Хачу пачуць ад панны...

Марыяна
Што?

Валер
Што ўжо неўзабаве жонкаю сваёй
Вас назаве Тарцюф.

Марыяна
Так хоча бацька мой.

Валер
Ах, вось як! Бацька ваш?

Марыяна

Сваё парушыў слова,

Яму прэчыць мне забараніў сурова.

Валер

Ён цвёрда парашыў?

Марыяна

Яшчэ цвярдзей за дуб.

Даць згоду загадаў ён мне на гэты шлюб.

Валер

Што парашылі вы? Дачкой быць паслухмянай?

Марыяна

Не ведаю.

Валер

Адказ прымаю я з пашанай.

Як вырашыць, не ведаеце вы?

Марыяна

Не.

Валер

Не?

Марыяна

Я спадзяюся, вы дасце параду мне.

Валер

Параду? Жонкай стаць згаджайцеся імгненна.

Марыяна

Вы думаеце?

Валер

Так.

Марыяна

Сур'ёзна?

Валер

Несумненна.

Зайздроснай партыяй вам грэбаваць чаму?

Марыяна

Ну што ж, параду вашу я, бадай, прыму.

Валер

Ды, бачу, прымеце, не даўшы волі жалю.

Марыяна

З той лёгкасцю, з якой вы мне яе давалі.

Валер

Хацеў я, панна, вам парадай дагадзіць.

Марыяна

А я прыму яе, каб вас не засмуціць.

Дарына

(адыходзячы ў глыбіню сцэны).

Паглядзім, хто хутчэй вычварвацца прыстане?

Валер

Я ашуканы! Вось яно, маё каханне!

Падступная!

Марыяна

Такой зрабілася калі?

Каб я прымала шлюб, параду вы далі,

Каб не пярэчыла бацькоўскаму загаду.

Прычым падступнасць тут? Вам дзякуй за параду!

Валер

Мне, панна, бачыцца, сцвярджаць дагодна вам,

Вы невіноўныя, я вінаваты сам?

Абэлку б толькі вам знайсці — і ўсё гатова,

Каб як зручней было сваё парушыць слова.

Марыяна Вы празарлівец.

Валер

Вас нічога не кране.

І не кахалі вы па-шчыраму мяне.

Марыяна

Мяркуйце так — не запырэчу вашай волі.

Валер

Зрабіць мне ласку не прасіў яшчэ ніколі.

Не думайце, што я адчаю волю дам:

І сэрцам, і душой распараджуся сам.

Марыяна

І вашу годнасць па заслугах там ухваляць.

Валер

Пакінем годнасць, вашы кліны слаба джаляць.

А годнасць вы і не заўважылі маю.

Ды я ў душы надзею светлую таю,

І ёсць душа, дзе прарасло спагады зерне,

І дабрынёй сваёй яна мне страту верне.

Марыяна

Малая страта! Вам суцешыцца лягчэй,

Адразу з сэрца вон, абы далей з вачэй!

Валер

Я паспрабую, ды прашу вас верыць цвёрда,

Каго забылі, той трымацца мусіць горда,

Старайся сам забыць прадмет былых трывог,

І ўжо сябе не выдавай, калі забыць не змог;

З такіх і людзі кпяць, бо суцяшаць няма чым:

Даўно забылі нас, а мы кахаем, плачам.

Марыяна

У вочы ісціны глядзіце вы ва ўпор.

Валер

Я спадзяюся, сказана не мне ў дакор.
Ці меркавалі вы, калі мяне мянялі
На іншага, што я, няварты нават жалю,
У рабскай вернасці сваёй здакучу вам
І што нікому ўжо да скону не аддам
Я сэрца вернае, абражанае вамі?

Марыяна

Мяркую, прапануеце шаноўнай даме
Яго. Па мне, хоць зараз, не марнуйце час.

Валер

Вас гэта радуе?

Марыяна

Магу запэўніць вас.

Валер

Стаміўся чуць я за абразую абразу.
Параду вашу выканаць іду адразу.
(Робіць крок, каб выйсці.)

Марыяна

Цудоўна!

Валер

(вяртаецца).

Помніце: на крайні крок аднак

Мяне штурхнулi вы, ці не так?

Марыяна

Хай будзе так.

Валер

І прыклад згубны мне вы паказалі самі.

Марыяна

Я? Прыклад згубны вам? Хай будзе так,
Бог з вамі.

Валер

(кіруецца да выхада).

Спяшаю выканаць загад, не гневаць вас.

Марыяна

Выдатна.

Валер

(вяртаецца).

Я іду. Навек.

Марыяна

У добры час!

Валер

(кіруецца да выхада і на парозе
паварочваецца.)

А?

Марыяна
Што вы?

Валер

Вы мяне як быццам бы гукалі?

Марыяна

Не, вам пачулася.

Валер

Ну што ж, вы пажадалі,

Каб я пакінуў вас. Бывайце назаўжды!..

Марыяна

Бывайце!

Дарына

З кроплі — мора цэлае бяды!

І вам не сорамна?

(Валеру.)

Дзе сорам ваш, мужчына?!

Ды не дзяўчына ж вы.

(Трымае Валера за руку.)

Валер

(робіць выгляд, што супраціўляецца).

Чаго табе, Дарына?

Дарына Вярніцеся!

Валер

Не-не. Выконваю загад.

Дарына

Вярніцеся, кажу!

Валер

Лёс не бяруць назад!

Дарына

Угаманіцеся!.. Яшчэ мне маладзён!

Марыяна

(убок).

Маёй прысутнасці не пераносіць ён.

Дык лепей я пайду.

Дарына

(пакідае Валера і даганяе Марыяну).

Ну вось, цяпер яна!

Куды вы?

Марыяна

Досыць!

Дарына

З вамі катарга адна!

Марыяна

Не-не, пакінь! Тваё дарэмнае старанне.

Валер

(убок).

Ёй выгляд мой агідны, лепей без вагання
Знікаць хутчэй з вачэй.

Дарына

(пакідае Марыяну і даганяе Валера).

Хапае мне бяды!

Ну хопіць чубіцца!

(Бярэ Валера і Марыяну за рукі.)

Усіх прашу сюды.

Валер

(Дарыне).

З чаго б гэта?

Марыяна

(Дарыне).

Нашто?

Дарына

Змірыць я вас рашыла,

Усё мы зараз абмазгуем любя-міла.

(Валеру.)

І вам не сорамна? Ці розуму няма?

Паслухалі б сябе!

Валер

Але яна сама...

Дарына

(Марыяне).

А вы? А словы ў вас без кропак, без двукосся!

Як можна! Ай-ай-ай!

Марыяна

З яго і пачалося...

Дарына

Вар'яты.

(Валеру.)

Вы маёй паверце галаве,

Яна да вас каханнем толькі і живе.

(Марыяне.)

Кахае вас адну ён, болей анікога,

Лёс бачыць разам вас, дык не гнявіце Бога.

Марыяна

(Валеру.)

Нашто парадаю вы гнеў будзілі мой?

Валер

(Марыяне).

Нашто пытаць, як зразумела ўсё самой?

Дарына

Ну, досыць! Толк які з упірыстай навукі?
Абое чэрці добрыя. Давайце рукі.

(Валеру.)

Ну, васпан, ну!

Валер

(даючы руку Дарыне).

Нашто?

Дарына

(Марыяне).

Васпані!

Марыяна

(даючы руку Дарыне).

Для чаго?

Дарына

Кахаеце ўсе!

(Валеру.)

Вы — яе.

(Марыяне.)

А вы — яго.

(Абоім.)

Вазьміцеся за рукі.

Валер і Марыяна бяруцца за рукі,
не глядзячы адно на аднаго.

Валер

(паварочваючыся да Марыяны).

Вы ў лагодзе з гневамі?

А без агіды цяжка глянуць на мяне вам?

Марыяна глядзіць на Валера і ўсміхаецца.

Дарына

Як розум трацяць закаханыя штораз!

Валер

(да Марыяны).

Я права меў навек пакрыўдзіцца на вас.

А вашы словы колкія, а позірк люты —

Як толькі вынесла душа мая пакуты?

Марыяна

А вы? Такі заядла ўпарты, што мядзведзь...

Дарына

Яшчэ нацешыцеся! Трэба нам паспець,

Пакуль нас хітра апярэдзіць не паспелі;

Не даць адбыцца прымусоваму вяселлю!

Марыяна
Параду дай!
Дарына

Абы не думаць вам самім!

(Марыяне.)

Дзівачыць бацька ваш.

(Валеру.)

Ды саўладаем з ім.

(Марыяне.)

Наколькі я яго натуру разумею,
Адкрыта адхіляць бязглуздную зацею
Задужа рызыкаўна, а яно смялей
Прыкінуцца пакорлівай ды як далей
Цягнуць са згодай, каб было ўсё чын па чыну,
І выйграць час, знайшоўшы розную прычыну:
То заняджылі, то сон благі не знік,
Разбілася люстэрка, краўся дамавік,
Воўк выў на поўню ўночы, як на згубу,
Каб перашкод як больш, каб перашкодзіць шлюбу.
Мудруйце як хітрэй, махлюйце, хітруны,
Каб вас не ашукалі гэтыя паны.
І поспех будзеце вы блізіць раз за разам,
Старайцеся, каб вас ніхто не ўбачыў разам.

(Валеру.)

Не трацьце час, і так ён марна ў вас прайшоў,
Спагаду клікайце хутчэй сваіх сяброў.

(Марыяне.)

І скарыстаем мы і мачыху, і брата,
Ды я яшчэ сама на выдумкі багата.

(Валеру.)

Бывайце.

Валер

(Марыяне.)

Поспех будзе нам спрыяць якраз,

Ды спадзяюся я найбольш за ўсё на вас.

Марыяна

(Валеру.)

У іншую мяне не верне бацька веру:
І сэрцам і душой належу я Валеру.

Валер

О, шчасце без мяжы! Я разаб'юся ў мак...

Дарына

Каханя ніяк не нагадзяцца ўсмак.

(Валеру.)

Ідзіце ж!

Валер

Не!

Дарына

Хутчэй, бо можа рухнуць справа,

(Валеру.)

Налева, васпан мой.

(Марыяне.)

Вы, панначка — направа.

(Разводзіць іх у розныя бакі.)

ДЗЕЯ ТРЭЦЯЯ

З'ЯВА I

Даміс, Дарына.

Даміс

Няхай пярун маю праломіць галаву,
Няхай паўсюль апошнім злыднем праслыву,
Як дам сябе скарыць пашанаю ці страхам
Няшчасце пераб'ю я сам адзіным махам!

Дарына

Вы лепей астудзіце пыл свой і запал,
Слоў мала, каб зваліць няшчасце напавал.
Не ўсё збываецца, чаго душа жадае,
Старою зробіцца задума маладая.

Даміс

Я колькі слоў шапнуць нахабніку хачу,
Каб у яго аж зацямнелася ўваччу.

Дарына

Ну-ну, вы можаце перастарацца ў спрыце,
Вы лепей мачысе ўвесь клопат даручыце,
Уладу маючы над думкамі ханжы,
Яна адна магла б з яго вязаць гужы.
Здаецца, ў пані закаханы ён бязмежна.
І ўлежна тут яму, і ўежна. Трэба спешна,
Каб мачыха дазналася само сабой,
Што думае Тарцюф пра шлюб слауты свой,
Каб растлумачыла, як ён надзею мае,
Што ад усіх адпор рашучы атрымае,
Ішла Тарцюфу перадаць забыць намер,
Слуга яго сказаў; ён моліцца цяпер,

Ды скоро спусціцца. Я пачакаю ўпарта
Адна, вам заставацца тут няварта.

Да м і с

Ніяк не перашкоджу я размове іх.

Да ры на

Ні ў якім разе, іх пакінем удваіх.

Да м і с

Клянуся, буду гнеў я свой трымаць у шорах.

Да ры на

Вы? Ды вядома ўсім: у вас характар — порах.

Вы неадумна сапсуеце ўсю гульнію.

Да м і с

Клянуся...

Да ры на

Вось і ён.

Да м і с хаваецца ў маленькі пакойчык
у глыбіні сцэны.

Хутчэй жа ў цішыню!

З'ЯВА ІІ

Та р ц ю ф, Да ры на.

Та р ц ю ф

*(Заўважыўшы Дарыну, звяртаецца гучна
да свайго слугі, які знаходзіцца за сцэнай.)*

Ларан! Ты забяры бізун, валасяніцу,
Спытаюць — адкажы, падаўся я ў цямніцу
Да вязняў бедных, каб крыху суцешыць іх,
І лепту даць са сродкаў найскурых маіх.

Да ры на

(убок).

Во майстра заліваць! Перапяе салоўку.

Та р ц ю ф

Чаго ты?

Да ры на

Я да вас.

Та р ц ю ф

(вымае з кішэні хустачку).

Вазьмі хутчэй насоўку!

Да ры на

Нашто мне хустачка?

Та р ц ю ф

Ты грудзі захіні.

Бо агаліўшы іх, ты клічаш з глыбіні
Спакусы д'ябла, што пажаднасцю рыкае.

Дарына

Няўжо ў вас да спакус зварушлінасць такая
І сілы не стае надзець на шал аброць,
Як незнарок ваш зрок жывую ўбачыць плоць?
Ды вы з натурай да празмернасці гарачай,
Я халадней і адчуваю ўсё іначай:
Каб вы перада мной паўсталі, як Ісус,
І перад голым бы ўстаяла ад спакус.

Тарцюф

Твая нястрыманасць — адна ўсяму прычына,
Што мне, здаецца, прыйдзеца пайсці, Дарына.

Дарына

Не вытрымаў спакус аднойчы сам Адам.
Знікаю, просьбу ўсё ж ад пані перадам:
Жадае пані, каб яе вы пачакалі
І не пярэчылі спаткацца ў гэтай зале.

Тарцюф

Якая вестка! Хто пярэчыць змог калі б?!

Дарына

(убок).

Відаць, да пані не на жартачкі прыліп.

Тарцюф

Калі яе чакаць?

Дарына

Не варта хвалявацца.

Ды вось яна сама! Шчасліва заставацца!

(Выходзіць.)

З'ЯВА Ш

Тарцюф, Эльміра.

Тарцюф

Нікчэмнейшы з усіх, хто чуе гнеў нябёс,
Малю ўсявышняга, прашу падступны лёс:
Хай промысел нябесны сёння і заўсёды
Бадзёрыць вашу плоць і дух для асалоды.

Эльміра

Я дужа ўдзячна за нябесны клопат вам,
Яго цаню. Ды ці не лепей сесці нам?

Тарцюф

(сядаючы).

Ад лютай немачы вы, значыць, акрыялі?

Эльміра

(сядаючы).

Мінула ўсё, я зноў нарэшце ў гэтай зале.

Тарцюф

Што для нябёс мая пакорная мальба?

І ўсё ж маліўся я са шчырасцю раба.

Каб як хутчэй паслала неба вам збавенне.

Эльміра

Чым заслужыла я падобнае гарэнне?

Тарцюф

Здароўе ваша даражэйшае якраз

Мне за сваё, што я гатоў хварэць за вас.

Эльміра

Вось як? Далёка вы зайшлі ў сваім старанні,

Так міласэрнічаць не могуць хрысціяне.

За дабрыню я вам падзякаваць хачу.

Тарцюф

Ва ўсім вам слугаваць за шчасце палічу.

Эльміра

Мне трэба вам было сказаць два словы ўпотаі.

Мы тут адны.

Тарцюф

Крануты вашаю турботай.

Трымаць ад вас, васпані, цяжка ўпатаіне,

Што соладка сам-насам з вамі быць і мне,

Што кленчыў я даўно, чакаючы праявы,

І вось яна — пачуў малітвы Бог ласкавы.

Эльміра

Я шчырай буду, ды чакаю і ад вас,

Што сэрца вы сваё адкрыеце ў адказ.

Да мiс прачыняе дзверы.

Тарцюф

О, тут вы знойдзеце ўва мне адзінаверца!

З вялікай радасцю я вам адкрыю сэрца.

Прызнаюся адразу вам, калі падчас

Я дакараў гасцей, якія дзеля вас

Зляталіся сюды, бліжэй да прыгажосці,

Да гэтых матылькоў не меў ніякай злосці,

Ад зла вас ратаваць стараўся я ўсяляк.

У шчырым клопаце...

Эльміра

Я зразумела так —

Ваш клопат пра душу...

Тарцюф

(хапаючы яе за руку).

Пярэчыць здрадзе-шэльме,

Я мушу, дбаць пра вас...

Эльміра

(вырываючы руку).

Ой! Ціснеце завельмі.

Тарцюф

Даруйце мой парыў! Канаю ад пакут

Адданасцю да вас...

(Кладзе руку Эльміры на калені.)

Эльміра

Рука пры чым жа тут?

Тарцюф

Хацеў памацаць я тканіну, ды ў спакусе

Пяшчотнасцю пячэ!..

Эльміра

Я козыткі баюся.

Эльміра адсоўвае сваё крэсла,
але Тарцюф прысоўвае сваё.

Тарцюф

А гэта! Божа мой, умельства ды якое!

Што пра душу казаць, рука — у неспакоі,

Як трэба штукаваць, каб выйшла ўсё на славу...

Эльміра

О так! Ды ці не час пагутарыць пра справу?

Я чула, не Валер, а вы — магчымы зяць:

Мой муж надумаўся за вас дачку аддаць.

Што гэта — ісціна альбо лухта пустая?

Тарцюф

Ён штосьці намякаў, але краса не тая.

Хачу, каб да мяне быў літасцівы лёс:

Вышэйшую ў душы я мару светла нёс.

Я прагну аднае, ўсіх да яе раўную.

Эльміра

Ды выгналі з душы вы мітусню зямную.

Тарцюф

Жывое сэрца і ў маіх грудзях жыве.

Эльміра

Святыя думкі толькі ў светлай галаве

У вас штодня, бо вам чужое ўсё зямное.

Т а р ц ю ф

Таму, хто трызніць неўміручаю красою,
Краса ўміручая душы жыццё дае:
На радасць грэшным нам нябёсы шлюць яе.
Падчас у творах боскіх позіркам гарачым
Мы водбліскі правобразаў нябесных бачым,
Ды воблік ваш забыць пасмее хто наўрад,
Хвалюе сэрца ён, бярэ ў палон пагляд.
Ледзь вас сустрэну, як шаную зноў нябога
У вашым вобліку Тварца ўсяго жывога,
Хоць марна я таю ў сабе міласць сваю,
Ды ад яе агню як свечка растаю.
Змагацца, як з сабой, пачаў я, смеху варты,
З мілосным полымем, бо гэта пекла жарты.
Баяўся больш за ўсё і вам я не хлушу,
Што перашкодзіць мне ўратаваць душу,
Але дарэмна страшыў я сябе самога,—
Каб што вам пыл зямны —
Ў вас прыгажосць ад Бога,
І, пакахаўшы вас, зусім не саграшу,
Бо гэты пал сагрэе вернасцю душу.
Я сэрца вам адкрыў, чакаючы даверу,
І дзёрзкасцю сваёй збянтэжаны праз меру.
Да скону б у сваёй нікчэмнасці нямеў
Малы, не варты вас, калі б надзей не меў
На вашу дабрыню. Ці сэрцам я пачуты,
Чакае што мяне: ці ўцехі ці пакуты?
Вяршыня шчасця ці прадонне горкіх мук?
Які прысуд мне ўчуць, прыняць лёс з ваших рук?

Э л ь м і р а

Прызнанне палкае... Прызнацца я гатова,
Што не зусім дарэчы ваша размова.
А я дык думала да сённяшняга дня,
Набожнасць ваша — наймацнейшая браня
Ад злых зямных спакус, надзейная плаціна...

Т а р ц ю ф

Набожны, ды аднак я як-ніяк — мужчына.
Улада чараў ваших з сілаю такой,
Што саступіў законам плоці розум мой.
Хоць збег ад сумятні ў нябесным вандраванні,
Аднак я не анёл бясплоцевы, васпані.
Мяне за дзёрзкасць пакарайце, толькі ёсць
І ваша ў тым віна — ад д'ябла прыгажосць:
Яна навек мяне ўзяла ў палон лагоды,

Мае ўсе думкі вам належаць назаўсёды;
Нябесны позірк і дзівоснае чало
Працялі сэрца мне, што чахнуць пачало.
Маліўся і пасціў, канаў — і ўсё дарэмна,
Падумкі прыгажосць забрала патаемна.
Казалі гэта вам мой кожны ўздых, пагляд,
І ўрэшце словам я даверыўся наўзгад.
Я перад вамі ўсё паставіў на калені,
Калі ж падорыце сваё багаславенне
Мне, недарэку, бедаку і жабраку,
Рабу нікчэмнаму, мне лёс падасць руку,
Адданы буду вам, кумір мой, сведчы, Божа,
Такой адданаści сусвет згадаць не можа.
Калі сваю даверыце мне чысціню,
Ад бруду засланю, ад звад абараню.
Жанчыны гонар ставяць з рызыкай на карту,
Як набіраюць з валацуг няверных варту:
Ледзь нешта здолець змог бязвусы пустабрэх,
Пра поспех свой трубіць пачне на смех і грэх,
У брудзе пахвальбы тапіць святую мару
І ганьбаваць алтар, дзе сам прынёс ахвяру.
Ды я не з пусталыг. Не, я мілосць сваю
Надзейна ад вачэй цікаўных затаю:
Я сам, зняслаўлены, магу быць пагалоскай,
Таму даверце гонар свой апецы боскай.
Сваёй абранніцы я ў дар прынесці б мог
Пал — без няславы злой, уцехі — без трывог.

Эльміра

Хоць красамоўства недарэчныя патокі
Магла адразу запыніць на лад шырокі,
Ды выслухала ўсё. Ці даспадобы вам,
Калі размову ўсю я мужу перадам?
Ці сябру, як раней, паверыць ён без меры,
Які да жонкі меў канкрэтныя намеры?

Тарцюф

Не! Вам я веру і вамі даражу,
Хай, ашаломлены, пераступіў мяжу,
Няўжо абрынеце няшчадна пакаранне
Вы на таго, хто чары вытрымаць не ў стане,
Хто ўбачыць смеласць меў, і лёс таму спрыяў,
На грэшніка, чый дух яшчэ не акрыяў,
Хто ад спакусы плоці не ўтрымаўся смела?

Эльміра

Жанчына іншая, вам гэта зразумела,

Магла б у вас адбіць ад прыставанняў смак,
Я мужу скардзіцца не буду, ды аднак
Дабіцца мусіце таго, каб Марыяна
Была з Валерам неадкладна абвянчана.
Дык я ад вас чакаю справы, а не слоў,
Што адвядзеце вы бяду ад іх галоў
І нас пазбавіце ад вашых дамаганняў.

З'ЯВА IV

Тыя ж і Даміс.

Даміс

Не, пані! Стаў я сведкай брудных заляцанняў
Я стаў і чуў усё — і ўсё ўвушшу, ўваччу
І злыдня, слімака я развянчаць хачу!
Я разлічуся з ім, драмаць не даўшы ліху,
За крывадушша, за нахабнасць і за пыху.
Хай бацька ведае — і свой расцвеліць гнеў—
Як сябра з жонкаю амурнічаць хацеў.

Эльміра

Даміс, не гарачыся. З шуму толку мала.
Шукайма згоду з ім. Маўчаць я абяцала
І абяцанні не вазьму назад свае.
Спакой люблю, бо гвалт нічога не дае.
Баронім мы саміх сябе, жанчыны, ўпарта,
І драбязой надакучаць мужам не варта.

Даміс

Што ж, ваша права так рабіць, я лепей вам,
Ды я ўжо вырвацца рабаўніку не дам.
Вы не жартуеце? Я патураць не буду.
Нахабнаму і крывадушнаму прыблуду,
Які давёў мяне да белага агню,
Спаганіў бацькаву святую дабрыню.
Разладзіў ён сям'ю, парушыў нашы планы,
Разбіў мілосць маю, Валера, Марыяны.
Ды неба выдала яго мне з галавой.
Няўжо не наталю гнеў справядлівы свой,
Няўжо мая пакута будзе не пачута,
Няўжо я выпушчу магчымасць спомсціць люта?
Трымаць яго ў руках і пагражаць услед?
Мне будзе сорамна глядзець на белы свет.

Эльміра

Даміс!..

Даміс

Аднак вы марна кволіце надзею,
Што я адмоўлюся адпомсціць прахіндзею.
Злавіў, дык трэба пакараць яго, таму
Я вашы довады, даруйце, не прыму,
Я мушу з погані садраць святошы маску,
З ім разлічуся я!

(Убачыўшы Аргона.)

Ага! Вось і развязка!

З'ЯВА V

Тыя ж і Аргон.

Вы, бацька, ў час прыйшлі! Сказаць спяшаю вам
Пра тое, быў чаму я толькі сведкай сам.
Зірніце, гэты пан меў смеласць мець жаданне
За вашу дабрыню, за вашы ўсе старанні
І дужа шчодра і старанна адплаціць:
Вас, дабрадзея, злой няславаю пакрыць.
Час хлуса развянчаць і пакараць няшчадна,
Я сам жа чуў, як тут, канаючы пажадна,
Ён перад жонкай вашай разбіваўся ў пух,
Ён спакушаў пакорную, бянтэжыў дух,
Пра гэта б не сказаў вам нізавошта ў свеце,
Але, пакінуўшы пачутае ў сакрэце,
Адплаты я пашкадаваў бы для брыды
І здрадзіў бацькаваму б гонару тады.

Эльміра

Мне зноў, Даміс, табе нагадваць непрыемна,
Што, не турбуючы мужоў сваіх дарэмна,
Сябе абараніць няцяжка нам самім,
Ды гэта вам кажу, нібы якім глухім.

(Выходзяць.)

З'ЯВА VI

Тарцюф, Даміс, Аргон.

Аргон

Што чую? Верыць як мне? Божа літасцівы!

Тарцюф

Вер, брат мой! Злодзей я, нахабны,
Хітры, хцівы,

Віноўнік зла ўсяго, што па зямлі цячэ,
Такога грэшніка не бачыў свет яшчэ.
Страшнейшая з істот са мною здасца цудам,
Жыццё маё плыло смуродам, ганьбай, брудам.
За цёмныя грахі, дзе я загруз зусім,
Мне пакаранне шлюць нябёсы — дзякуй ім.
Прысуд бы мне які не вынеслі сурова,
Скаруся і ў адказ не вымаўлю ні слова.
Паверце вы таму, хто ўпотаікі глядзеў,
Абрушце на мяне няўмольны люты гнеў,
Ганіце прэч мяне. Хай літасць не чакае.
Стрываю ўсё ад вас — мая віна цяжкая.

А ргон

(Дамісу.)

Дзе ты нахабства ўзяў — я адказаць прашу, —
Паклёп узвесці на бязгрэшную душу?

Даміс

Што? Гэты крывадух крыўляецца агідна.

А вы яго...

А ргон

Маўчы, праклятая яхідна!

Тарцюф

О, хай гаворыць ён, і верце вы яму!
Я словы лютыя з удзячнасцю прыму.
А раптам довады абмазгаваўшы стала,
Ганебных плям на мне вы знойдзеце нямала?
Даверу да мяне спрыяюць, любы брат,
Адкрыты твар мой і праўдзівы мой пагляд,
Ды вонкавасць нярах была сястрой спадману,
І я ўтаю ў душы не святасць, а загану?
І добрым норавам лагодзячы людзей,
Я, можа, за таго Люцыпара люцей?

(Дамісу.)

Я перад вамі ўвесь адкрыты, сын мой любы,
Дык не шкадуйце слоў для згубы і рахубы:
Я вызвер, крывадух, клятваадступнік, вуж,
Забойца, блудадзей, ліхвар аблудных душ.
Укленчыўшы, сцярплю, галодны, голы, босы,
Усё, што ні пашлюць мне за грахі нябёсы.

(Апускаецца на калені.)

А ргон

(да Тарцюфа).

Мой неацэнны брат!

(Дамісу.)

Ну, бессардэчны хлус,
 Ты не раскаяўся?
 Даміс
 Ані, які прымус
 Не здолее...
 Аргон
 Маўчаць!
 (Падымаючы Тарцюфа з калень.)
 Устаньце, брат, даруйце!
 (Дамісу.)
 Нячысцік!
 Даміс
 Я...
 Аргон
 Маўчы!
 Даміс
 Пасля не лямантуйце...
 Аргон
 Паклёпніка ні чуць, ні бачыць не хачу.
 Яшчэ твой гук адзін — і галаву скручу!
 Тарцюф
 Брат! Богам я маю, сябе вазьміце ў рукі.
 Я сам з рашучасцю аддам сябе на мукі,
 Каб волас не зляцеў з аблуднай галавы.
 Аргон
 (Дамісу.)
 Ну! Чуў?
 Тарцюф
 Няўжо забыліся на літасць вы?
 Я, ўкленчыўшы, маю. Бо дзеці — нашы дзеці.
 Аргон
 (становячыся на калені перад Тарцюфам).
 Як можна, любы брат...
 (Дамісу.)
 Глядзі: ва ўсім Сусвеце
 Такого не знайсці, святая дабрыня!
 Даміс
 Ды...
 Аргон
 Прэч!
 Даміс
 Ды я...
 Аргон
 Маўчы! Усё — крутня, хлусня.

Усе яго вы ўзненавідзелі і разам:
Прыслуга нават, жонка, дзеці, ды абразам
Аддаць я праведніка не дазволю. Не!
Чым больш стараецца вы, тым болей мне
Ён дарагі, лепш вы сябе саміх суцешце,—
Я замуж за яго аддам дачку нарэшце.
І гэтым шлюбам пыху з вас усіх саб'ю.

Да м і с

Вянчаць прымусам хочаце дачку сваю?

А р г о н

Але, латруга! Так! Намер свой не адрыну
На злосць усім як ёсць: дачушцы, жонцы, сыну.
Хто галава ў сям'і? На парашок усіх
Сатру, ў рог бараноў скручу. Ну што, заціх,
Валіся ў ногі, хай святы табе даруе!

Да м і с

Я? Ў ногі махляру?

А р г о н

Што? Зноў віну старую
Шануеш? Дзе мой кій?
(Тарцюфу.)

Не бараніце зло!

(Дамісу.)

Вон з хаты — каб цябе і вонках не было!
Убачу тут цябе — зламаю кій на спіне!

Да м і с

Што ж, я пайду...

А р г о н

Жывей! Няхай твой след прастыне!
І спадчыны цябе, пракляты ветрагон,
Я пазбаўляю, ты прымі ўзамен праклён!

Да м і с выходзіць.

З'ЯВА VII

Тарцюф, Аргон.

А р г о н

Адкуль нахабнасць у нягодніка такая!..

Тарцюф

Яму дарую я, а гнеў нябёс чакае.

(Аргону.)

Як горка, любы брат, што ваша ўся сям'я
Цкуе мяне! Ну чым іх так прагневаў я?

Аргон
Ды не!

Тарцюф

Абразіць так душы маёй парывы!
Адзін ён да мяне, Усявышні, справядлівы!..
Жах ледзяніць душу!.. Ёй прагнецца цяпла...
Ах, брат!.. Здаецца мне,
Смерць па мяне прыйшла...

Аргон

*(рыдае, кідаецца ў дзверы,
за якімі хаваецца Даміс).*

Пракляты шыбельнік! Шкада, не стала духу,—
Прыхлопнуў бы цябе на месцы, быццам муху!
(Тарцюфу.)

Ачніцеся, мой брат! Вярніце свой давер!

Тарцюф

Казаць не трэба больш пра гэта... Ды цяпер
Я зразумеў, што я ў ваш дом разлад прынёс,
Жыццё азмрочыў вам і намякае лёс,
Каб я адсюль пайшоў, куды вядзе пагляд.

Аргон

Пакіньце!

Тарцюф

Ім усім я знелюбеў, мой брат.
Набрэшуць пра мае грахі, як зграя тая.

Аргон

Ды я тае лухты і слухаць не жадаю!

Тарцюф

Да часу браць не будзеце да галавы,
Ды ў барацьбе са злом прытоміцеся вы,
І ім саступіце.

Аргон

Іх раздзяру на клочча!

Тарцюф

Ах, брат мой!.. Калі жонка нечага захоча,
Паддасца муж ёй усё роўна.

Аргон

Ды не я.

Тарцюф

Не-не, як на мяне напала ўся сям'я,
Дазвольце мне пайсці!

Аргон

Расстанне з вамі, верце,
Я не перажыву.

Тарцюф

Вы можаце да смерці
Мяне давесці. Сэрцам чуючы бяду,
Баюся, дрогну...

Аргон

Ах!..

Тарцюф

Здаюся, не пайду...
Ды каб не выклікаць зласлоўя недарэчы,
Я мушу з жонкай вашаю спыніць сустрэчы.

Аргон

Я змушу вас, бо тут вы гаспадар — не госьць,
Не расставацца з ёй паклёпнікам на злосць.
Прызнаюся, што мне няма мілей занятку,
Чым юшыць дурняў... Іх я размяжджулю ўсмятку
Рашэннем толькі што надуманым адным:
Я спадчынікам вас хачу зрабіць сваім.
Апроч усіх былых! Адзіным! Каб не звадна!
Складаннем акта я займуся неадкладна:
Маёнтак свой у дар хачу вам адпісаць.
Мілей мне друг душы і мой слухмяны зяць,
Чым жонка, сын і ўсе... Ці прымеце ласкава?

Тарцюф

Як запырэчыць мне? Яна з нябёс, праява!

Аргон

Бядак!.. Хадзем!
Я акт складу і злосць зганю —
Хай распач сквапна даканае ўсю радню!

ДЗЕЯ ЧАЦВЁРТАЯ

З'ЯВА І

Клеянт, Тарцюф.

Клеянт

Паразышліся хутка чуткі пра здарэнне,
Ваш гонар ставяць і сумленне пад сумненне.
Я рады, што сустрэў, васпане, вас якраз:
Сам-насам вам сказаць што-кольвек самы час.
Паслухайце, прашу, я маю пільны клопат,
Пра падрабязнасці я не ўчыню вам допыт.
Няхай Даміс несправядліва, без прычын

Абвінаваціў вас. Вы, як хрысціянін,
Не крыўду мусіце насіць ажно да скону —
А ў грэх упаўшага ўзяць пад сваю заслону.
Вы паказалі так святой пакоры ўзор,
Што бацька сына з хаты вытурыў на двор?
А паднялася нечуваная трывога,
Ўсіх абурыла — ад малога да старога.
Я раю вам наладзіць зноў і мір, і лад,
Каб быў Даміс у бацькаў дом вярнуцца рад.
Давайце ўсё закончым мы высакародна.
Бо ворагам грахі не помніць Богу ўгодна.

Тарцюф

Каб мог я павярнуць жыццёвую брую!
Паверце: на яго я злосці не таю,
Я дараваў яму і па душэўнай волі
Хацеў бы паспрыяць гаротніку ў нядолі,
Ды выраку нябёс пярэчыць нельга мне,
Ва ўладзе боскай лёс, таму кажу я «не».
Як дам дазвол вярнуцца зноў сюды прыблуду,
Сам без страхі я начаваць пад небам буду.
На жаль, юнак бяду сабе наклікаў сам,
З ім памірыўшыся, я волю чуткам дам,
Якія будуць і яму, і мне на шкоду,
Пачнуць вярзці: калі пайшоў я з ім на згоду,
Сам, значыць, маю грэх; дарую для таго,
Каб хоць маўчанне неяк мне купіць яго.

Клеянт

Гляджу, васпане мой, вы рытар з нараджэння —
Вы довад можаце давесці да свячэння.
Вы небу хочаце аблегчыць груз пакут?
Нябесны промысел сам звершыць свой прысуд.
І грэшнікам без вас пашле ён пакаранне.
Дык ці не нам Хрыстос казаў пра спачуванне,
Пра забыццё грахоў? Што чуткі вам, калі
Па заповедзях вы жывеце на зямлі?
Няўжо ўстрымаецеся вы ад добрай справы
Са страху, што пра вас звярзе язык вяртлявы?
Таму, хто перад небам чысты, як сляза,
Зямная сумятня — лухта і драбязя.

Тарцюф

Я вам сказаў, калі пачуў, што шэпчуць зоры,
Я дараваў яму абразы, нагаворы.
Але хутчэй нябёсы зрынуцца на дол,
Чым жыць пад гэтым дахам з ім дадуць дазвол.

Клеянт

Ды без разваг дазвол яны далі нібы так,
Без спадчыннікаў вам забраць чужы набытак?
Адмовіцца — якраз быў абавязак ваш.
Гнеў бацьку ачмурыў, ды разагнаць міраж
Чаму не памаглі вы, мараліст суровы?

Тарцюф

Чужыя мне зямлі карыслівай высновы —
Пацвердзяць гэта вам, хто ведае мяне.
Багацце — прах, яно мой дух не закране.
І тым не меней даў знак мне вышэйшы розум,
Калі адмоўлюся, дык перадам пагрозам
Добраахвотны дар з набожных чыстых рук,
Я ўратаваць дабро згадзіўся без прынук,
Бо спадчыннікі ўраз маёнтак пусцяць прахам,
Мой абавязак іх трымаць нябесным страхам.
Я грошы ўсе ў дагоду небу прымяню
Пра шчасце бліжняга мне дбаць не ўпершыню.

Клеянт

Вы па няўлоўнасці маглі б спрацацца з лісам!
А ці лепш было б, каб спадчыннік прамы сам,
Вас не турбуючы, на свой уласны страх
Падумаў аб сваіх маэнтках і грашах?
Тады, як будзе раскідахай ён ці жмотам,
Не назавуць вас бессаромным жываглотам.
Дык падарунак прынялі вы, і няўцям
З сумленнем раіцца, а ці трапляўся вам
У тэкстах, мудрасцю асвечаных, спаконных,
Дазвол, каб спадчыннікаў рабаваць законных?
Калі над вамі мае ўладу божы страх,
Навошта вам тады дзяліць з Дамісам дах?
Як вы, такая багавейная персона,
Маглі б згадзіцца, каб не пасынкам закона
Пакінуў бацькаў дом не гаспадарскі сын,
А вы, хоць пра сябе пакінуўшы ўспамін.
Сказаць мне сорамна, што сораму нізвання
У вас...

Тарцюф

Тры гадзіны. Час маліцца мне, васпане.
Даруйце, што пакіну вас, як пастыр душ,
І падымуся да сябе.
(Выходзіць.)

Клеянт

У, слізкі вуж.

З'ЯВА ІІ

Клеянт, Эльміра, Марыяна, Дарына.

Дарына

(Клеянту).

Наш, васпан, абавязак — беднай Марыяне
Дапамагчы, бо ад пакут яна завяне.
Так бацька ўсцешыў жаніхом дачцэ душу,
Пасля вяселля можна загазаць імшу.
Ён зараз будзе тут. Мы ў наступ рушым разам,
А як адмовіць нам, дык пусцім хітрым лазам
Лісіцу кемнасці, абы забраў назад
Сваю пагрозу...

З'ЯВА ІІІ

Тыя ж і Аргон.

Аргон

А! Вы ў зборы. Дужа рад.

(Да Марыяны.)

Дачка мая, такую склаў я тут паперу!..
Я пра цябе адну турбуюся праз меру.

Марыяна

(кідаючыся на калені перад Аргонам).

Мой бацька! Я малю! Я заклінаю вас
Усім, што дорага вам! Хай на гэты раз
Бацькоўскія правы саступяць спачуванню
Я ўпершыню прэрэчу вашаму жаданню.
Ці ж мне на досвітку зняверыцца ў жыцці,
Няўжо жыццё, падараванае бацькамі,
Аплакаць мушу я гарачымі слязамі?
Калі ж насуперак парывам светлых мар,
Прагналі сэрцу любага, як гаспадар,
Дык я малю вас, хоць пазбаўце ад планіды
Быць з тым, каго ўявіць мне цяжка без агіды!
Не дазваляйце хоць, каб мой адчай люцеў,
Злагодзьце літасцю бацькоўскі ўладны гнеў.

Аргон

(расчулены, сам сабе).

Ну-ну, не раскісаць! Я — гаспадар. Я дома.

Марыяна

Прыхільнасць ваша да Тарцюфа мне вядома.
Я папракаць вас не збіраюся, таму

Усю маёмасць, дом — аддайце ўсё яму.
І мой пасаг няхай таксама забірае,
Крый Божа, не мяне, ўжо лепш зямля сырая
Зашлюбіць хай мяне. Дазвольце мне ўзамен
Дні далічыць мае між манастырскіх сцен.

А ргон

Так-так. Манашкай стаць.
Прыём дачок спрадвечны,
Каб бацька разгадаць не мог туман сардэчны.
Даволі! Ўстань з калень! Лухтой спакой не руш!
І ўсё ж, калі табе агідны будзе муж,
Лічы, што ёсць карысць і ў гэтым павароце:
Пасланы ён табе для змерцвялення плоці.
Не румзай, дай спакой!

Дарына

Ды як жа...

А ргон

Зноўку ты?

Забылася загад — маўчаць да нематы?

Клеянт

Дазвольце мне парад у знак пашаны.

А ргон

О, любы швагра мой! Дарадчык вы прызнаны,
Высока стаўлю я ваш розум, ваш намер,
Ды, выбачайце, мне не да парад цяпер.

Эльміра

(Аргону).

На ўсё, што чую тут, не хопіць абурэння:
Як можна быць такім сляпым да ачмурэння?
Занадта верыце ўлюбёніку свайму,
Ваш неадумны крок — як сведчанне таму.

А ргон

Мяне не ўдасца вам правесці на мякіне.
Вядома, што ў маім ветрагаловым сыне
Не чуеце душы. Надумаў абібок
Бяднягу ачарніць. Ці вы далі зарок
Сачыць, як воз хлусні імчыцца ды з гары ўсё?
Каб раптам што было — я б зману не скарыўся,
Убачыў бы, што вы абураны ўзахлын.

Эльміра

А вы мяркуеце, што кожная з жанчын,
Павінна, выслухаўшы ўсю лухту прызнання,
Абразіцца і абміраць ад хвалявання.
Заломваць рукі, хмарыць вочы напаказ?

Такія выхадкі мне смешныя якраз.
Наш нораў можа быць суровы і пачцівы,
І мне не па душы гарачыя парывы:
Жанчына іншая за гонар трапяткі
Пускае ў ход усё — і зубы й кіпцюркі.
Прыстойнасць мераю зусім інакшай мерай;
Быць вернай жонкаю — не значыць быць мегерай.
Суровым холадам, ды так, што напавал,
Ахладзіць хутчэй мне недарэчны пал.

Аргон

Вядома, ды няма прычын мяняць рашэнне.

Эльміра

Я толькі паўтару: сляпы ад ачмурэння.
Калі ж мне даказаць удасца дзіваку,
На нашым праўда ўсё ж — не на яго баку?

Аргон На вашым?

Эльміра

Так.

Аргон

Лухта!

Эльміра

Калі ж спадуць утайкі

З задумы вашай злой?

Аргон

Даўно не веру ў байкі.

Эльміра

Упарты! Я схіляць намеру не вазьму,
Каб давяралі вы нам болей, чым яму.
Калі б мы вам цяпер наладзілі з ахвотай
Такое, каб маглі ад праведніка ўпотаі
Пачуць, як прадае вас сябра, пастыр душ,
Дык што б сказалі вы на гэта мне, мой муж?

Аргон

Што я сказаў бы?.. Мгэ!.. Што гэта немагчыма.

Эльміра

Час на хлусню зірнуць цвярозымі вачыма.
Як довадамі вас не зрушыць ні на пядзь,
Вам давядзецца ўсё наглядна паказаць.

Аргон

Лаўлю на слове вас. Якія там сакрэты?
Паглядзім, як сваёй дабіцца ўдасца мэты.

Эльміра

(Дарыне).
Пакліч яго сюды.

Яго прызнанні буду слухаць па-дзявочы,
Нібыта верыць ім, абы раскрыць вам вочы,
Каб вам раскрылася агіды глыбіня,
Відущчым станеце — закончыцца гульня.
Няхай мой муж, усё прыкінуўшы цвяроза,
Пакончыць з ганьбаю, зразумее, дзе пагроза,
І абароніць жонку верную сваю ж,
Што прыніжаецца, каб ёй паверыў муж.
Запомніце, вы — гонару сям'і ахоўца...
Цішэй! Сюды ідуць. Замоўкніце, як змоўца.

З'ЯВА V

Тыя ж і Тарцюф.

Тарцюф

(да Эльміры).

Сказалі мне, каб я прыйшоў сюды, бо ў вас
Жаданне ёсць пагаварыць са мною.

Эльміра

Час

Сказаць цяпер вам па сакрэту, а не потым,
Адно зірніце: ці няма яшчэ каго там?
Ды лепей дзверы зачыніце гэты раз!
(Тарцюф зачыняе дзверы і вяртаецца.)
Крый Бог, каб, як тады, цяпер засталі нас!
І асцярожнасць нам бы не перашкаджала:
Ці ж нам Даміс прынёс турбот трывожных мала?
Не шкадавала сіл, баялася за вас,
Хацела, каб яго раўнівы пал пагас,
Ды з апантаваным не знайшла агульнай мовы,
Мяне трымалі нерашучасці аковы.
Яго, як стаў ён перад бацькам вас чарніць,
Я не змагла назваць манюкай і спыніць.
Што ўсё ўлагодзілася — не мая заслуга:
Вам дужа верыць муж, а так было б нам туга.
Насуперак злым языкам з нядаўніх дзён,
Каб бачыліся мы часцей, жадае ён.
Таму без асцярог магу апошнім часам
Я з вамі гаварыць у цішыні сам-насам,
Даверыць сэрца вам, сказаўшы заадно,
Што адгукнулася на ваш парыў яно.

Тарцюф

А вы са мною не жартуеце, васпані?
Зусім нядаўна чуў я іншыя прызнанні.

Эльміра

Ці мой адказ вас так збянтэжыў сапраўды?
Жаночы нораў невядомы вам тады!
Адрозніць бы маглі — вы не юнак зялёны —
«Не» найрашучае ад кволай абароны.
У гэтых выпадках заўсёды між сабой
Пяшчота з сорамам вядуць зацяты бой.
Як мы паддацца ўладзе пачуцця гатовы,
Прызнацца ў тым нам сорам не дае суровы.
За сцюзай слоў адчуць умейце смелы май:
Пяшчотны покліч сэрца і душы адчай.
І раіць нам лічыць каханню шал гарачы
Адмову кожную прадмоваю да здачы.
Але не зразумелі вы. Таму вось зноў
Я, сорам змогшы, змушана пачаць з высноў.
Яшчэ згадайце ўсё — ў вас памяць неблагая:
Навошта б пасынка ўтаймоўваць пачала я,
А перш за ўсё, ці вам дазволіць бы магла
Казаць мне словы, што дапальваюць да тла,
І верыць шчыра апантаным вашым словам,
Калі б лічыла вас паклоннікам чарговым?
І не ўхваляючы ваш з Марыянай шлюб,
Я падавала знак празрысты, і чаму б
Не здагадацца вам, што я супроць вяселля
Таму, каб полымя, якое ў вашым целе
Гарыць і сэрца паліць ласкай праліўной,
Вы не маглі дзяліць між мною і не мной.

Тарцюф

Мая душа дрыжыць перад салодкай згубай,
Мне вестку радасці сказалі вусны любай.
Вам падказаў сказаць мне гэты словы рай,
Ён меж не прызнае, ўзаемнай згоды край.
Прыемным быць для вас — маіх надзей вяршыня,
І плоці і душы маёй вы — гаспадыня.
Ды вам прызнаюся — і зразумець прашу:
Дасюль чарвяк сумнення точыць мне душу.
Вы не хітруеце, не маеце рахубу,
Калі мне раіце адмовіцца ад шлюбу?
Я сцежкай кручыстай да простасці прыйшоў:
І да канца паверу ў шчырасць ваших слоў,
Забуду вашу недаткнёнасць, патаемнасць,
Калі вы мне сваю дакажаце ўзаемнасць,
Ды не на словах, шчасце словам скажа: прэч! —
Пачуцці мусяць быць канкрэтныя, як рэч.

Эльміра

(кашляе, каб прыцягнуць увагу мужа).

Як вы спяшаеце! Ці вам яшчэ замала,
Што я ад вас душу сваю таіць не стала?
Задужа гэта споведзь каштавала мне,
Ды бачу, ўдзячнасць сэрца вам не зварухне,
Ды вы-такі практычны больш, нячым гарачы,
Вам атрымаць бы ўсё адразу, да астачы.

Тарцюф

Чым найнікчэмнейшыя мы, тым нам цяжэй
Пра шчасце марыць, слухаць галасы надзей,
І запрашэнню ў пазавоблачныя сферы,
Не апынуўшыся ў іх, даць не можам веры.
І, вас паслухаўшы, ў сумненні згас душой:
Чым вас прывабіў я ў нікчэмнасці маёй?
Нялёгка верыць мне ў трываласць сантыментаў,
Ад вас не атрымаўшы важкіх аргументаў.

Эльміра

Каханне ў вас не мае літасці. Ва ўсім
Рашучы вы. А я збянтэжана зусім.
Ах, Божа мой! Мілосць гукае асалоду!
Ды ці не час зрабіць парыву перашкоду?
Ці не аглухлі вы ў сваёй сляпой мальбе?
Чакайце!.. Стойце!.. Дайце мне прыйсці ў сябе!
Васпане, дзейнічаць прывыклі вы няшчадна,
Каб дамагчыся і ўсяго, і неадкладна!
Няўжо таму, што я даверылася вам,
Свой шал, свой юр вы ўжо стрымаць
Не ў сіле сам?

Тарцюф

Калі вы сапраўды маім спрыялі марам,
Чаму б не ўспалымніць пачуццяў жар пажарам?

Эльміра

Аднак, я кіну выклік небу, як ва ўсім
Вам саступлю і грэшнай буду перад тым,
Хто заповедзі даў — закон жыцця зямнога?

Тарцюф

Вам боязна нябёс? Дарэмная трывога!
Я ўсё ўладкую, заглушу заганны брэх.

Эльміра

Парушыць заповедзь — і ёсць смяротны грэх!

Тарцюф

О, я пазбаўлю вас і ад слабога ценю
Наіўных засцярог, што муляюць сумненню!

Нам забаронены плод пэўных асалод,
Ды людзі з розумам знаходзяць іншы ход,
Паразумеўшыся і з промыслам нябесным,
Калі сумлення кола робіцца зацесным,
Пашырыць можна: грэх любы цяжкі, відаць,
Намерам добрым нам няцяжка апраўдаць.
Я вас умела павяду таемным шляхам,
Мне ўся даверцеся, расстаньцеся са страхам,
Набожнай просьбаю я вам кірунак дам,
За ўсё, што здарыцца, адказваць буду сам.

(Эльміра кашляе гучней.)

Дазволілі свайму здароўю застудзіцца?

Эльміра

Так, кашаль мучае.

Тарцюф

Ёсць у мяне лакрыца,

Прапанаваць дазвольце вам.

Эльміра

Ласкавыя ўрачы:

Ласкавым словам могуць лепей памагчы.

Тарцюф

Я ў засмучэнні!

Эльміра

І пакутую сама я!

Тарцюф

А ваша боязь, верце мне, падстаў не мае.
Сакрэт раскрыць наш нельга, як бы хто ні праг,
Не ўчынак страшны, ўвесь у погаласцы страх.
Спакусай свет бянтэжыць — грэх, і грэх вялікі,
Грашыць не грэшна, калі грэх не мае ўлікі.

Эльміра

(зноўку кашляе і стукае па стале).

Мне шляху іншага няйнакш няма ў жыцці,
Як вам, дазволіўшы ўсё, да канца ісці.
Адно такой цаной — упэўнена цяпер я —
Магу растаіць толькі крыгу недавер'я.
Вядома, гэты крок зрабіць мне цяжка так,
Ды не пераканаць, напэўна, мне ніяк
Таго, каму ўсяго, што ён пачуў, замала;
Ён дабіваецца чаго б ні каштавала
Наяўных сведчанняў, ужо не слоў, а спраў, —
Што ж, калі так, хай атрымае, што жадаў.
І калі грэх цяжкі ўчыняцца будзе мною,
Тым горай для таго, хто сам таму віноку,

Я ні пры чым тут, бачыць Бог з-за аблачын.
Тарцюф

Але за ўсё, што ёсць, я адкажу адзін.

Эльміра

Ды ўсё ж сваімі празарлівымі вачыма
Зірніце: ці няма там мужа за дзвярыма?

Тарцюф

Ён стаў, як мніх, мужчынскі гнеў ныйнакш заціх.
Сам захацеў, каб мы часцей былі ўдваіх.
І гэтым горды ён, пагляд туманіць пыха,
Калі застане нас, будзіць не стане ліха,
Хутчэй паверыць мне, нячым сваім вачам.

Эльміра

Аднак зірніце, спакайней так будзе нам.

Тарцюф выходзіць.

З'ЯВА VI

Эльміра, Аргон.

Аргон

(вылязае з-пад стала).

Як гэткую брыду мае трывалі сцены!

Ніяк я не прыйду ў сябе ад гэтай сцэны!

Эльміра

Вам не сядзіцца? Як? Яшчэ не ўвесь паказ!
А мабыць, зноў пад стол — там лепей бавіць час.
Вы пад сталом знайшлі паспешлівасць такую?
Баюся, што яшчэ вам доказаў бракуе,
Пакуль ён да канца ўсё не давёў як след.

Аргон

Нягоднікаў такіх яшчэ не бачыў свет!

Эльміра

Няўжо здаліся вы? Так хутка? З перапуду?
А ці хапае ў вас улікаў для прысуду?
Ці ўсё вы ўзважылі? Ці вам ўсё відно?
(Засланяе сабой Аргона.)

З'ЯВА VII

Тыя ж і Тарцюф.

Тарцюф

(не заўважаючы Аргона).

Ну вось! І нават лёс са мною заадно:
Ані душы. Мяне чакае міг шчаслівы...

Тарцюф набліжаецца, распасцёршы абдымкі,
да Эльміры, але яна выслізгвае,
і Тарцюф апынуўся тварам у твар з Аргонам.

Аргон

Лягчэй, васпане мой! Які вы нецярплівы!
Паклапаціцеся ахаладзіць ваш пал.
Вось гэта праведнік! Нябесны ідэал!
І ўзвышаны ваш дух спакусе змог паддацца,
І вырашылі вы, духоўны мой дарадца:
Жаніцца на маёй дачцэ і жонку ўзяць
У палюбоўніцы, напарнік мой і зяць!
Я сумняваўся, я чакаў, я меў надзею...
Відушчым стаў... Цягнуць абрыдла гэту дзею.

Эльміра

(Тарцюфу).

Шляхі кружныя не любіла я заўсёды,
Пайшла на хітрыкі я не для асалоды.

Тарцюф

(Аргону).

Як! Вы паверылі?..

Аргон

Даволі пустаслоўя!

Вон! Там крыўляйцеся, як блазен, на здароўе!

Тарцюф Хацеў я...

Аргон

Досыць навіляліся хвостом!

Паклапаціцеся пакінуць гэты дом!

Тарцюф

Глядзіце, каб саміх не пратурылі з дому!
Як не па-добраму, дык будзе па-благому:
Дом — мой, і на яго я заяўлю правы.
І мне адкажаце за словы злыя вы.
Вы пашкадуеце яшчэ не раз і слёзна,
Пачнеце ў муках каяцца, ды будзе позна.
Вы не мяне пакрыўдзілі — нябесны храм,
Мяне прагнаўшы. Вам за ўсё спаўна я ўздам!
(Выходзіць.)

З'ЯВА VIII

Эльміра, Аргон.

Эльміра

Пра што ён тут казаў? Што гэта за пагрозы?

Аргон

Бяда ідзе. Тут, сапраўды, не смех, а слёзы.

Эльміра

Прашу, скажыце мне...

Аргон

Патрапіў я ў палон

Дароўнай граматы! Таму і смелы ён.

Эльміра

Як? З граматай дароўнай?

Аргон

Тут бяда мая. Ці толькі тая?

Больш падазронасць мучае мяне...

Эльміра

Якая?

Аргон

Пасля ўсё раскажу. Цяпер спакою мулка.

Ці не прапала запаветная шкатулка?

ДЗЕЯ ПЯТАЯ

З'ЯВА I

Аргон, Клеянт.

Клеянт

Цяпер куды вы?

Аргон

Ах! І сам не адкажу я.

Клеянт

Спачатку трэба пра сваю — не пра чужую

Бяду падумаць нам, што здарылася тут.

Аргон

Шкатулка — ў ёй бяда, прычына ўсіх пакут!

Змушае скрыначка ў трывозе сэрца біцца.

Клеянт

Ці гэта важная такая таямніца?

Аргон

Мне перадаў яе мой бедны друг Аргас,

Каб скрыначку схаваў. Быў дзень і смутны час,

Калі ўцякаў бядак, аднак не траціў веры

Вярнуцца, — склаў туды важнейшыя паперы, —

Яго набытак і яго жыццё ад іх

Залежаць, бач.

Клеянт

Мяне адзін бянтэжыць штых:

Як вы маглі вачам даверыць рэч такую?

Аргон

Па шчырасці сваёй прызнаўся махляру я,
Паверыў злодзею, як шчыруну свайму,
І раіў ён шкатулку перадаць яму:
Што, бач, калі з паперамі пачнецца клопат,
І змусяць прысягнуць мяне, ўчыніўшы допыт,
Сказаць магу я, грэх не ўзяўшы на душу,
Што іх няма ў мяне; схлусіўшы, не схлусу
І са святой душой дам зманную прысягу.

Клеянт

Але, падпёрліся, як чорт з каўшом пад брагу.
З дароўнай граматай і са шкатулкай вы!
Дагаспадарыліся так без галавы,
Што самі ворагу паклалі зброю ў рукі.
Калі зашчэміш хвост, люцей шыпяць гадзюкі.
Як вам ні рупіла хутчэй яго прагнаць,
Больш розуму было б стрымацца, любы зяць.

Аргон

Стварэнне злоснае з душою вераб'інай,
А як прыкідваўся сіроткаю нявіннай!
Згалеў бы ў жабраках, я ўратаваў дарма!
Вось праведнікі ўсе! Чумы на іх няма.
Пачну распазнаваць людзей такога плану,
Для праведных асоб я горш за чорта стану.

Клеянт

Вось так заўсёды: ледзьве што — хапае ўсім.
Вы памяркоўным быць не можаце ні ў чым.
Вы можаце сабе раскошу даць благаю,
Каб з крайнасці адной шарахнуцца ў другую.
Цяпер, як бачыце, нявінныя душой,
Вы топіце сябе, звязаўшыся з ханжой,—
Зноў упадаеце, няйкакш ад перапуду,
Што памыліліся, у іншую аблуду:
Калі вас ашукаць змог крывадушны чмут,
Пры чым, скажыце мне, ўсе праведнікі тут?
Хай на кручок вы трапіліся шарлатану,
Хай дабрачыннасць тут прыслужвала спадману,
Ці гэта значыць,
Што ўвесь свет з адных зладзюг,
Што не жыве на свеце праведнасці дух?
Хай вальнадумцы будуць з розумам зацятым.
Вядома, нельга быць даверлівым вар'ятам,
Душой свяціць перад нягоднікам любым,—
Найлепей мудрая сярэдзіна ва ўсім.

Ваш грэх, што ваш давер празмерна быў рахманы,
Ды падазронасць — гэта грэх такі паганы,
Што, калі ў крайнасці ваш кідаецца дух,
Тады ўпадайце ў першую з магчымых дзвюх.

З'ЯВА II

Тыя ж і Даміс.

Даміс

Ці праўда, бацька мой, што з мінаю ласкавай
Вам, дабрадзею, злодзей грозіцца расправай,
І што, ўсмялеўшы ў злой нахабнасці, скаваў
Ён зброю супраць вас з найдобрых ваших спраў?

Аргон

Не ведаў, што святы зрабіцца можа катам.

Даміс

Адно дазвольце мне — зраблю яго куртатым!
Не, нельга дараваць нахабнаму лычу.
Вас ад нахабнасці абараніць хачу:
Я змалачу яго, прыблуду, на мякіну.

Клеянт

Так лёгка гаварыць падлетку, не мужчыну.
Час не такі — пашану сілы не ўздае,
І трэба справы з розумам рабіць свае.

З'ЯВА III

Тыя ж, пані Пернэль, Эльміра,
Марыяна, Дарына.

Пані Пернэль

Ну, што ў вас тут? Зноў нейкі беспарадак?
Аж кругам галава ад чутак, ад здагадак.

Аргон

Я — сведка нізасці, я — сам сабе папрок.
Абразіў сорам гэты мой і слых і зрок,
За ўсё маё дабро — нахабная расплата.
Прыгрэў гаротніка, ўзлюбіў яго, як брата,
Пад гэтым дахам ён не ведае турбот.
І льецца на яго паток усіх выгод,
Я аддаю яму дачку і свой маёнтак,
Тым часам, страціўшы апошні сорам, ён так
На жонку квапіцца, акрыўшыся маной,

Але раскрыты брудныя задумы мной —
І пагражае мне агідны недародак,
Я, неадумны, сам даў злюдню ў рукі сродак,
Забывшы пра свае старцоўскія кійкі.

Дарына
Бядак!..

Пані Пернэль
Ты палічыў, што ў гэты небыліцы
Так і паверу я? Няхай табе не сніцца!

Аргон
Як?

Пані Пернэль
А так, што ворагаў у праведнікаў шмат!

Аргон
Пра што вы, мамачка? І сам бы ўцяміць рад!

Пані Пернэль
Пра норавы, яшчэ пра тое, ягамосьці,
Што ўсе б яго стаўклі вы ў ступе ў лютай злосці.

Аргон
Пры чым тут злосць, калі...

Пані Пернэль
З малечых год, дзівак,
Казала: гэты свет пабудаваны так,
Дзе праведнасці грэх звык сыпаць соль на раны,
Дзе дабрачыннасць церпіць крыўды ад заганы.
Памруць зайздроснікі, а зайздрасць — аніяк.

Аргон
Дзе сувязь з тым, што адбылося тут...

Пані Пернэль
Прасцяк!
Як мог паддацца ты агідным нагаворам?
Тарцюф — ахвяра.

Аргон
Сам я гэты бачыў сорам!

Пані Пернэль
Ды нехта нацкаваў цябе і ўвёў у гнеў.

Аргон
О д'я..., ды я наклікаць д'ябла не хацеў!
Ды як на споведзі кажу, бо сам быў сведкай.

Пані Пернэль
Перад паклёпам святасць — беднаю суседкай.

Аргон
Што за бязглуздзіца. Я прысягаю вам,
Сам гэта ўласнымі вачыма бачыў! Сам!

- Сам бачыў! Бачыў сам! О прасвятыя душы!
Ці вам так, мамачка мая, заклала вушы?
- Пані Пернэль
Сам бачыў? Ну і што? Хто веры дасць вачам?
Падчас уяўнае здаецца яўным нам.
- Аргон
О, д'я...
- Пані Пернэль
Стаў злосным род людскі і не здаецца!
Яму злачынствам і само дабро здаецца.
- Аргон
Ці мне яму ў заслугу ставіць, ці ў давер,
Што з жонкаю маёй... ён пэўны меў намер?
- Пані Пернэль
Каб вінаваціць так, адных здагадак мала;
Чаму не пачакаў, каб больш выяўней стала.
- Аргон
Выяўней? Мне чакаць, каб на вачах маіх
Ён вы... ён выйсе даў для брудных
Спраў сваіх!..
Так паліць гнеў — ажно перасыхае ў роце!
- Пані Пернэль
Святы, ён выстаіць перад спакусай плоці,
Непадуладна гэта розуму майму,
Як мог зрабіць ён грэх, прыпісаны яму.
- Аргон
Калі б вы не былі матуляй мне, паверце,
Сказаў бы... Усяго мяне калоцяць чэрці!
- Дарына
(Аргону).
За намі ўслед ідзе адплаты хітры звер:
Вы нам не верылі, — не верым вам цяпер.
- Клеянт
Не будзем траціць час дарма ў пустых размовах,
Нам, апынуўшыся ў такіх крутых умовах,
Падумаць час, як з кіпцяў вырвацца хутчэй.
- Даміс
Няўжо асмеліцца на подласць ліхадзэй?
- Эльміра
Не веру. Як у суд ён прыйдзе з чалабітнай,
Драпежнасць выявіць натурай ненасытнай.
- Клеянт
Не суцяшайцеся. Ён знойдзе ўсе хады.
(Аргону.)

З ім, любы зяць, вы паспытаеце бяды.
Пры меншых козырах тварылі прахадзімцы
Такое, з чым кашмар і той не пагадзіцца.
Ён вамі ўзброены — на гора вам самім,—
Дарэмна крута так вы абышліся з ім.

А ргон

Так. Ды нахабства ўбачыўшы, пачаў з размаху
Крышыць усё. Зусім забыўся на развагу.

Клеянт

Паспешліvasць пасля вініць сябе сама!
Вас трэба памірыць, бо выбару няма.

Эльміра

Каб ведала, дзе небяспека падпільнуе,
Дык не цвяліла б гэтак сатану я
Тады...

А ргон

(Дарыне, бачачы, што ўваходзіць пан Лаяль).

Хто там? Даведайся хутчэй!

Во, не хапала мне яшчэ гасцей!

З'ЯВА ІV

Тыя ж і пан Лаяль.

Пан Лаяль

(Дарыне, у глыбіні сцэны).

Сястрычка, добры дзень! Што я яго чакаю,
Скажы гаспадару.

Дарына

Патрэба ў тым якая?

Заняты. Не пускаць нікога даў загад.

Пан Лаяль

Зрабіце ласку, мне не трэба ўвагі шмат.

Прынёс гаспадару прыемную вясціну,
І, думаю, мяне ён прыме чын на чыну.

Дарына

Як вас завуць?

Пан Лаяль

Адно скажы — і той бяды,—

Што пан Тарцюф хутчэй паслаў мяне сюды,
Каб добра стала ўсім.

Дарына

(Аргону).

Круцель, якіх нямала,—

Мёд з вуснаў аж цячэ: усім каб добра стала,
Прыслаў Тарцюф — пачаў з далёкага канца.

Клеянт

(Аргону).

Памылку зробіце, прагнаўшы пасланца,
Таму яго прыняць спакойна прапаную.

Аргон

(Клеянту).

Магчыма, што Тарцюф ідзе на міравую?
Што мне рабіць?

Клеянт

Суцішыцца, каб гнеў ачах,

І выслухаць яго з лагодаю ў вачах.

Пан Лаяль

(Аргону).

Здароўя добрага жадаю вам, васпане!
Няхай на вас прызна вока неба гляне,
І злыдняў з вашае дарогі ўсіх змяце.

Аргон

(Клеянту, цішком).

Пачатак гэткі добры рознай благаце.

Пан Лаяль

Павагай звязаны даўно я з гэтым домам:

Васпане, бацька ваш мне добрым быў знаёмым.

Аргон

Мне, васпан, сорамна за дробную няўвязку,
З кім гонар маю гаварыць, зрабіце ласку?..

Пан Лаяль

Завуць Лаяль. Нармандзец я па нараджэнню.
Сябе з пазногцяў кволых прысвяціў служэнню
Законнасці. І правасуддзю сорок год
Слугую, бараню дабро ад злых нягод,
З палаты, дзе раблю я прыставам судовым,
Да вас з'явіўся з папярэджаннем службовым.
Калі дазволіце...

Аргон

Як! Вы суеце нос...

Пан Лаяль

Так, дробязь — суд рашаў, рашэнне я прынёс.
Вам маю гонар уручыць паведамленне:
Ачысціць неадкладна гэта сутарэнне.
Усю рухомасць вашу, ўсё жывое — вон.

Аргон

Што? Выселіць? Мяне?

Пан Лаяль

Шкада, але закон...

Закону, як не мне, скарыцца вы павінны,
Бо пан Тарцюф цяпер тут гаспадар адзіны.
Па сэнсу граматы дароўнай — тут яна, —
Законнасць на баку ісца — і ўсім відна.
Усё як мае быць. Закон здаўна суровы.

Даміс

Дакуль нахабнік будзе нам тлуміць галовы?

Пан Лаяль

(Дамісу).

Тут, васпан, клопат не датычыцца да вас.

(Аргону.)

Надзею маю, голас розуму не згас,
І голас кайнасці падкажа вам бяспрэчна,
Што правасуддзю запырэчыць недарэчна.

Аргон

Ды, васпан...

Пан Лаяль

Хоць бы залаты быў гэты дом,
Вам каштавала б даражэй слыць бунтаром,
Свой абавязак здзейсніўшы перад законам,
Як чалавек, хто даражыць духоўным плёнам.

Даміс

Старанна дужа вы пільнуеце закон!
А што, як чорны ваш судзейскі балахон
Я кіем выб'ю, каб было ў ім меней пылу?

Пан Лаяль

(Аргону).

Як думае сыноч, куды спатрэбіць сілу,
Магу параду даць, і будзе гол сакол,
Калі абразы занясу я ў пратакол,
Бо слова кожнае ў нахабнасці люцела.

Дарына

(Ўбок).

Бач, прыстаў так прыстаў, як авадзень да цела!

Пан Лаяль

Людзей прыстойных паважаю і цаню,
І гэту справу ўзяў, бо мне не ўпершыню
Карысць прыносіць вам і гэта доказ новы
Прызнанні. Каб не я, прыйшоў бы больш суровы.

Аргон

Куды яшчэ, калі сумленную сям'ю
Гнаць з дому?

Пан Лаяль

Гэта я палёгку вам даю.

Хоць па закону мог быць лютым у прымусе,
Да заўтрашняга дня і пальцам не даткнуся.
Не гневацца прашу — я ноч тут правяду,
Ды не адзін, сваіх спадручных прывяду
З дзесятак малайцоў. Па форме ўсё, чын чынам.
І перад сном здасце вы ад дзвярэй ключы нам,
Да рання вартаваць мы будзем талакоі
Набытак ваш увесь, і сон ваш, і спакой.
Затое раніцай усе свае манаткі
Вы мусіце забраць і змыцца без аглядкі.
Па дабрыні душы шчырэў вам памагчы,
Здаравякоў набраў — што вушы, што лычы!
Як завінуцца — ўраз манаткі за дзвярыма.
Раблю я ўсё для вас, бо людзі, не звяры мы.
З пакораю прашу ўсё гэта зразумець,
Да дзеянняў маіх прэрэчанняў не мець.

Аргон

(Кляянту, цішком).

Хоць я ўсяго свайго пазбаўлены дазвання,
Ды з драбязы тае, што маю, без вагання
Я сотню б залатых наскроб на барышы,
Каб змог такой цаной ад радасці душы
Так шандарахнуць чым, каб гэта морда знікла.

Кляянт

(Аргону, цішком).

Стрымайцеся.

Даміс

Вяпрук, яшчэ ён шчэрыць іклы.

Мне пальцы ў кулакі спіскае сатана.

Дарына

(пану Лаялю).

Шаноўнейшы, а ў вас адменная спіна;
Здаецца мне, па ёй даўно ўжо кій сумуе.

Пан Лаяль

Галубка, не шкадуі пасля сябе самую.

І для жанчын адзін перад судом адказ.

Кляянт

(пану Лаялю).

Ну, хопіць! Мы пра ўсё падумаем, а вас
Пакінуць нам прысуд папросіма ласкава.

Пан Лаяль

Да вечара. І хай шануе вас праява.

Аргон

(яму ўздагон).

І разарве цябе з Тарцюфам заадно!

З'ЯВА V

Аргон, Клеянт, Даміс, пані Пернэль,
Эльміра, Марыяна, Дарына.

Аргон

Ну, мамачка, чыя ўся праўда? Вам даўно
Казаў: Тарцюф прахвост! Ці вам яшчэ ўсё мала?

Пані Пернэль

Ці сон? Ці сапраўды я з воблакаў упала?

Дарына

(Аргону).

Незадаволены? Чым ён уз'юшыў вас?

Нам праведнасць сваю засведчыў лішні раз:

Бо, чым сябе, шчырэй сваіх жа бліжніх любіць,

Ён помніць, што людзей багацце толькі губіць,

Вам спачуваючы, пусціў ваш дом на дым,

Каб дух ваш ратаваць ад гібелі хоць тым.

Аргон

Адно прашу: маўчы! Хапае пакарання!

Клеянт

Цяпер нам аб'яднаць патрэбна намаганні,

Каб выйсце адшукаць.

Эльміра

Я думаю, што след

Зрабіць, каб пра яго хлусню дачуўся свет,

Каб працяло агідай свет і абурыла.

Дароўнай граматы тады і знікне сіла.

З'ЯВА VI

Тыя ж і Валер.

Валер

(Аргону).

Васпане, мне шкада, што я сюды прынёс
Благую вестку: вам бяду вяшчуе лёс.

Адзін мой сябра блізкі імем даўняй дружбы

Сказаў, што ведае па абавязку службы

Дзяржаўнай тайны след, які да вас вядзе,

Але паколькі я ваш сябра — у бядзе

Не хоча пакідаць вас і высакародна
Ён папярэдзіў: уцякаць вам неабходна.
І ў найвысокія махляр пракраўся дзверы,
І каралю ўручыў шкатулку і паперы,
Якія здраднік вам даверыў акурат,
А вы ўтаілі гэта дзёрзка ад улад.
І вас арыштаваць, як змоўшчыка, указам
Паслана варта караля. І з ёю разам
Таксама будзе вораг люты ваш сюды,
Вам не ўцячы — яму вядомы ўсе хады.

Клеянт

І са спакоем крывапійцы, сцяты страхам,
У ход пусціў ён сродкі ўсе, каб гэткім шляхам
Маёмасць нашу як хутчэй забраць цяпер.

Аргон

Гляджу я, чалавек страшней, чым люты звер.

Валер

Бяжыце. Не марнуйце часу дарагога.
Мая карэта вас чакае ля парога.
А тут вось — тысяча чырвонцаў. Грымнуў гром.
Уцёкі — паратункам вам, турмою — дом.
Дык не марудзьце. Я праводзіць вас гатовы
Сам адшукаю вам надзейнейшыя сховы.

Аргон

Збянтэжыўшы, расчуліў клопат ваш мяне.
Дасць Бог, разлічымся, як час ліхі міне.
Ды буду я з надзеяй дзень і ноч маліцца,
Каб шчасце выпала мне з вамі разлічыцца...
Бывайце! Можа, паспрыяе небасхіл...

Клеянт

У добры час! Мы шкадаваць не будзем сіл...

З'ЯВА VII

Тыя ж, Тарцюф і афіцэр.

Тарцюф

(спыняе Аргона).

Ну-ну, куды спяшаць? Навошта лішняя трывога:
Да новай хаты недалёкая дарога.
Арыштаваны вы указам караля.

Аргон

І як зямля такога носіць круцяля?
За тое, што пасмеў садраць з цябе лічыну,
Ты, здрадная душа, ўганяеш нож мне ў спіну!

Тарцюф

Брыдотных вашых слоў мой не ўспрымае слых:
Гатовы знесці ўсё ў імя нябёс святых.

Клеянт

Пакорнік рэдкі вы, згадзіцца з гэтым трэба.

Даміс

Махляр, яшчэ прыплёў сюды святое неба!

Тарцюф

Ані крануць мяне ні ваша злосць, ні бруд,
Бо я выконваю мой абавязак тут.

Марыяна

Шаноўны абавязак! І святая справа!
Але на гэтай ніве вас чакае слава.

Тарцюф

Слаўней за ўсё службыць таму сваім жыццём,
Чыёю воляй я пасланы ў гэты дом.

Аргон

Забыўся, хто цябе забраў з жабрацкай долі?
Не меў сумлення ты, ні ўдзячнасці ніколі!

Тарцюф

Служэнне каралю — ўвесь сэнс жыцця майго.
Тым-сім спрыялі мне. Прычынаю таго,
Што ўдзячнасці маёй змоўк голас паступова,
Быў абавязак мой, нябёс святое слова.
Тут я няшчадны, я ў мальбе, як у сяўбе,—
Не пашкадую сябра, жонку, ні сябе.

Эльміра

О кривадух!

Дарына

Такіх яшчэ на свеце не бывала:
На бруд чысцейшае накінуў пакрывала.

Клеянт

Як вы ўзгарэліся стараннасцю такою,
Аж на ілбе ў вас пот блішчыць святой расою,
Чаму перасядалі словы гневу ў горле
У вас, пакуль як блудахода не папёрлі?
Вас выгнаў гаспадар — вы падалі данос.
Не будзем гаварыць пакуль пра сумны лёс
Дароўнай граматы, пра права на гасподу,
Аднак падумайце, як вы пайшлі на згоду?
Калі здаецца вам такім злачынцам зяць,
Не трэба ад яго і падарункі браць.

Тарцюф

(афіцэру).

Я вас прашу мяне пазбавіць ад нападак.

Здаецца мне, што час навесці тут парадак.
Выконвайце рашуча каралеўскі ўказ!

Афіцэр

Парада ваша дарэчы, ў самы час.
Я вам ісці за мною следам прапаную
Ў турму, там вам жыццё спакойнае ўладкую.

Тарцюф

Каму? Мне?

Афіцэр

Вам, але.

Тарцюф

За што мяне ў турму?

Дык растлумачце ўсё ж.

Афіцэр

Ды ўжо каму-каму.

А вам даваць не буду тут растлумачэнні.

(Аргону.)

Васпане, вам адкінуць трэба ўсе сумненні.
Манарх-празорца аб'явіў хлусні вайну,
Ён ненавідзіць і шальмоўства, і ману.
Няўсыпным зрокам ён у сутнасць зазірае,
Несправядлівасць ненасытную карае.
Людскія слабасці адолеўшы свае,
Вялікі розум крайнасцей не прызнае.
Ён вартых славай неўміручаю вянчае,
Але стараннасць іх яго не асляпляе,
Вянком за справу ацяняючы чало,
Сурова сочыць, каб не мела сілы зло.
Ну як магла нікчэмнасць дробязных памкненняў
Праныры ў караля не выклікаць сумненняў,
У караля, які інтрыгам страціў лік?
У звiліны душы зладзейскай ён пранік.
Вас выдаўшы, даносчык трапіў сам у сеткі.
Ёсць праўда і закон. І выпадак не рэдкі,
Пад іншым імем распазналі круцяля,
Учынкі злодзея былі для караля
Вядомы, і каб іх пералічыць, ні сілы,
Ані тамоў таўшчэзных пэўна б не хапіла.
Махляр няўдзячнасцю, што праявіў ён тут,
Манарха ў гнеў увёў, свой атрымаў прысуд.
І перапоўніла малая кропля чашу.
Быў з ім пасланы для таго ў гасподу вашу,
Каб даць дайсці яму ў нахабстве да канца,
Пасля пры вас прынізіць чмута, як сляпца.
Паперы, што махляр у вас украў, васпане,

Па волі караля вяртаю. Хай жа стане
Вядома: дагавор дазволіў скасаваць,
Што супраць вас хацеў нягоднік скарыстаць,
Вы ў жабраках хадзіць былі тады павінны.
І, звыш таго, кароль даруе вам правіны,
Хоць помач атрымаў ад вас мяцежны дух.
І гэта літасць вам у знак былых заслуг
Праяўлена цяпер праявай нечаканай,—
Хай ведаюць усе, з якой кароль пашанай
Да ўсіх руплівых ставіцца, душа двара,
І ў правілах яго — не забываць добра.

Дарына

Ох! Слава небу!

Пані Пернэль

Як гара з плячэй упала!

Эльміра

Пакута скончылася.

Марыяна

Слоў для шчасця мала!

Аргон

Папаўся, прайдзіхвост!..

Афіцэр выводзіць Тарцюфа.

З'ЯВА VIII

Аргон, Клеянт, Даміс, пані Пернэль,
Эльміра, Марыяна, Дарына, Валер.

Клеянт

Спакойна, любы зяць!

Вам не прыстала вашу годнасць апускаць.

Навошта словы тут. Стрымайце гнеў дарэмны,

Яго, нікчэмнага, чакае лёс нікчэмны.

Ці пажадаць не лепш, каб, ганьбу змыўшы, зноў

Ён позіркам сваім святло нябёс знайшоў,

Каб горка асудзіў ён сам свой шлях зняслаўны,

Каб кайнасцю сваёй змякчыў ён суд дзяржаўны?

Манарх вялікі літасць праявіў да нас,

Што да слядоў яго ўсім нам прыпасці час.

Аргон

Так. Словы слушныя. І, ўкленчыўшы, ў маленні

Я ўслаўлю мудрыя і добрыя рашэнні.

Я абавязак выканаю, і яшчэ

Я маю доўг, які душу маю пячэ,

І гэты доўг сплачу з любоўю і пашанай —

З'яднаю лёс навек Валера з Марыянай.

ФРИДРИХ ШЫЛЕР

(1759—1805)

РАЗБОЙНИКІ

ДРАМА ў ПЯЦІ ДЗЕЯХ

Quae medicamenta non sanant, ferrum sanat
guae ferrum non sanat ignis sanat.

Hippocrates

Што не вылечвае лекарства, вылечвае жа-
леза, што не вылечвае жалеза, вылечвае
агонь.

Гіпакрат

In tyrannos! — Супраць тыранаў!

ДЗЕЮЧЫЯ АСОБЫ

Максіміліян, уладарны граф фон Маор.	Герман, пабочны сын двараніна.
Карл } яго сыны.	Даніэль, дварэцкі графа фон Маора.
Франц }	Пастар Мозер.
Амалія фон Эдэль- рэйх.	Патэр.
Шпігельберг	Шайка разбойнікаў.
Швейцар	Другарадныя дзеючыя асо- бы.
Грым	
Рацман	
Шуфтэрле	
Ролер	
Касінскі	разбэшчаныя маладыя людзі, пасля разбойнікі.
Шварц	

Месца дзеяння — Германія; час — каля двух гадоў.

ДЗЕЯ ПЕРШАЯ

Сцэна першая

Франконія. Зала ў замку Маораў.

Франц, стары Маор.

Франц. Як здароўе, бацька? Вы гэтакі бледны. Стары Маор. Я здаровы, мой сын. Ты нешта хацеў мне сказаць?

Франц. Пошта прыйшла... Ліст з Лейпцыга ад нашага страпчага...

Стары Маор (*ухвалявана*). Весткі аб маім сыне Карле?

Франц. Гм, гм! Вы адгадалі. Але я баюся... Нават не ведаю... Бо ваша здароўе... Ці сапраўды вы сябе добра адчуваеце, бацька?

Стары Маор. Як рыба ў вадзе! Ён піша аб маім сыне? Але чаму ты так занепакоіўся аба мне? Другі раз пытаеш у мяне пра здароўе.

Франц. Калі вы хворы, калі адчуваеце хоць лёгкае недамаганне, тады не трэба... Я дачакаюся больш падыходзячай хвіліны. (*Упаўголаса.*) Гэта вестка не для кволлага старога.

Стары Маор. Божа! Божа! Што я яшчэ пачую?

Франц. Дазвольце мне спачатку адысці ўбок і праціць слязу спачування аб маім аблудным браце. Я павінен быў бы вечна маўчаць аб ім, — бо ён ваш сын; павінен быў бы навекі ўтаіць яго ганьбу, — бо ён мой брат. Але паслухацца вас — мой першы журботны абавязак. А таму не крыўдуйце...

Стары Маор. О, Карл, Карл! Калі б ты ведаў, як сваімі паводзінамі ты раздзіраеш бацькоўскае сэрца! Адна-адзіная добрая вестка аб табе прыбавіла б мне дзесяць гадоў жыцця, ператварыла б мяне ў юнака... Але — ах! — кожная новая вестка яшчэ на крок набліжае мяне да магілы!

Франц. О, калі так, няшчасны стары, бывайце! Інакш мы яшчэ сёння будзем ірваць валасы над вашай труною.

Стары Маор (*апускаючыся ў крэсла*). Не ідзі! Мне засталося зрабіць толькі адзін крок... А Карл...

Вольнаму воля! Грахі бацькоў спаганяюцца ў трэцім і чацвёртым калене... Хай дабівае!

Франц (*вымае ліст з кішэні*). Вы ведаеце нашага страпачага? О, я даў бы адсекчы сабе руку за права сказаць: ён ілгун, нізкі чорны лгун! Дык збярыцеся з сіламі! Прабачце, што я не даю вам самому прачытаць пісьмо. Усяго ведаць вы яшчэ не павінны.

Стары Маор. Усё, усё! Сын, ты выратуеш мяне ад нядужай старасці.

Франц (*чытае*). «Лейпцыг, першага мая. Калі б я не быў звязаны непарушным словам паведамляць табе, шаноўны друг, усё, што даведаюся аб паходжаных твайго браткі, маё скромнае пяро не стала б так мучыць цябе. Мне вядома з многіх тваіх лістоў, што падобныя весткі працінаюць тваё брацкае сэрца. Я ўжо бачу, як ты леш гаручыя слёзы праз гэтага гнусага, шалапутнага...»

Стары Маор закрывае твар.

Бачыце, бацюхна, а я ж чытаю яшчэ самае нявіннае; «...леш гаручыя слёзы...». Ах, яны, цяклі, яны ліліся гарачымі ручаямі па маім твары! «Я ўжо бачу, як твой стары, паважаны бацька, смяртэльна бледны...» Божа! Вы і сапраўды пабляднелі, хоць не ведаеце яшчэ і малой часткі!..

Стары Маор. Далей! Далей!

Франц. «...Смяртэльна бледны, падае ў крэсла, праклінаючы дзень, калі ён упершыню пачуў лепет: «тата». Усяго разведаць мне не ўдалося, а таму паведамляю толькі тое нямногае, што мне стала вядома. Твой брат, як бачна, дайшоў да краю ў сваіх бячынствах; мне ў кожным разе не прыдумаць нічога, што ўжо не было б зроблена ім, але, быць можа, яго розум акажацца больш вынаходлівым за мой. Учора ноччу, зрабіўшы доўгу на сорок тысяч дукатаў...» Нядрэнныя кішанёвыя грошыкі, бацька! «...а да гэтага абняславіўшы дачку багатага банкіра і смяртэльна параніўшы на дуэлі яе паклонніка, вартага павагі маладога двараніна, Карл і сем другіх яго таварышаў, якіх ён уцягнуў у распуснае жыццё, прынялі знамянальнае рашэнне — бегчы ад рук правасуддзя». Бацька! Крый божа, бацька! Што з вамі!

Стары Маор. Годзе, пакінь, сын мой!

Франц. Я злітуюся над вамі. «Яму наўздагон палана беглая грамата... Абражаныя лямантуюць аб помсце... Яго галава ацэнена... Імя Маораў...» Не! Мой злашчасны язык не зробіцца бацьказабойцам. (*Раздзірае ліст.*) Не верце пісьму, бацька! Не верце ніводнаму слову!

Стары Маор (*горка плача*). Маё імя! Маё сумленнае імя!

Франц (*падае яму на грудзі*). Агідны, тройчы агідны Карл! Ці ж я не прадчуваў гэтага яшчэ ў дзяцінстве, калі мы цешылі душу малітвамі, а ён, як злачынец з цямніцы, адводзіў свой позірк ад божага храма, цягаўся за дзеўкамі, гойсаў па лугах і горах з вулічнымі хлапчукамі і розным збродам, выкленчваў у вас манеты і кідаў іх у шапку першага сустрэчнага жабрака? Ці ж я не прадчуваў гэтага, калі бачыў, што ахвотней чытае жыццёапісанні Юлія Цэзара, Аляксандра Вялікага ды іншых паганых язычнікаў, чым жыццё богабоязнага Товія? Сотні разоў я прадказваў вам, — бо любоў да брата заўсёды ўжывалася ўва мне з абавязкам сына, — што гэты хлопчык увергне нас у ганьбу і пагібель. О, калі б ён не насіў імя Маораў! Калі б у маім сэрцы было менш любові да яго! Бязбожная любоў, якую я не ў сілах вырваць са свайго сэрца! Яна яшчэ будзе сведчыць супраць мяне перад прастолам усявышняга.

Стары Маор. О мае надзеі! Мае залатыя летуценні!..

Франц. Вось іменна. Пра што ж я вам і кажу: Гэты гарачы дух, што бродзіць у хлопчыку, казалі вы тады, які робіць яго такім чулым да ўсяго вялікага і прыгожага, гэтая шчырасць, дзякуючы якой яго душа, як у люстры, адбіваецца ў яго вачах, гэтая пачуццёвасць, якая прымушала яго праліваць гаручыя слёзы, калі бачыў любяя пакуты, гэтая мужная адвага, што падбухторвала яго залазіць на верхавіны стагодніх дубоў і віхрам пераносіцца праз ірвы, платы і імклівыя патокі, гэтае дзіцячае славалюбства, гэтая непахісная ўпартасць і іншая бліскучая дабрачыннасць, што расцвітала ў сэрцы вашага любімца, — о, з цягам часу яны зрабляць з яго вернага друга, прыкладнага грамадзяніна, героя, буйнага, вялікага чалавека! Вось і палюбуйцеся цяпер, бацька! Гарачы дух развіўся,

падужэў — і што за цудоўныя плады прынёс ён! Дык палюбуйцеся на гэту шчырасць — як яна хутка зрабілася нахабствам, а пачуццёвасць — як яна прыдалася для варкавання з какеткамі, як жвава адгукаецца яна на прывабнасці якой-небудзь Фрыны. Палюбуйцеся на гэты палымяны дух: за якіх-небудзь шэсць гадкоў ён начыста выпаліў у ім усё масла жыцця, і Карл, яшчэ не расстаўшыся з плоцю, зданню блукае па зямлі, а сараматнікі, пялячы вочы на яго, прыгаворваюць: «C'est l'amour qui a fait ça!»¹ Так, палюбуйцеся на гэты смелы, прадпрымальны розум, як ён задумвае і здзяйсняе планы, перад якімі цягнуць гераічныя подзвігі ўсіх Картушаў і Говардаў. А ці гэта яшчэ будзе, калі пышныя расткі дасягнуць поўнай спеласці! Ды і ці можна чакаць дасканаласці ў такім пяшчотным узросце? І, быць можа, бацька, вы яшчэ дажывеце да радасці бачыць яго на чале войска, што кватаруе ў свяшчэннай цішы дрымотных лясоў і напалову аблягчае стомленаму падарожнаму цяжар яго ношы! Можа быць, вам яшчэ давядзецца, перш чым сысці ў магілу, зрабіць паломніцтва да помніка, які ён збудуе сабе паміж небам і зямлёй! Можа быць... О бацька, бацька, бацька! Шукайце сабе іншае імя, інакш усе хлапчукі і гандляры, якія бачылі на лейпцыгскім рынку партрэт вашага сына, пачнуць паказваць на вас пальцамі.

Стары Маор. І ты таксама, мой Франц? Ты таксама? О мае дзеці! Яны б'юць мяне проста ў сэрца!

Франц. Бачыце, і я магу быць дасціпным. Але мой гумар — джала скарпіёна... І вось гэты «сухі, пасрэдны чалавек», гэты «халодны, драўляны Франц» ці — не ведаю, на якія там яшчэ мілыя мянушкі натхняла вас розніца паміж мною і братам, калі ён, седзячы на бацькоўскіх каленях, тузаў вас за шчокі, — гэты Франц памрэ ў родным кутку, сатлее і будзе забыты, у той час як слава таго сусветнага генія прамчыцца ад полюса да полюса! О божа! (*Маліцвенна ўскідвае рукі.*) Халодны, сухі, драўляны Франц дзякуе табе за тое, што ён не такі, як той!

Стары Маор. Прабач мне, сын мой. Не гневайся на бацьку, ашуканага ў сваіх надзеях! Бог, што пры-

¹ Гэта каханне яго даканала! (*франц.*)

мусіў мяне ліць слёзы праз Карла, асушыць іх тваёй
рукой, мой мілы Франц!

Франц. Так, бацька, я асушу іх. Франц гатоў
ахвяраваць сваім жыццём, каб прадоўжыць ваша. Ва-
ша жыццё — для мяне аракул, у якога я пытаю перад
любым пачынаннем; люстра, у якім я ўсё сузіраю. Для
мяне няма абавязку, нават самага свяшчэннага, які
б я не парушыў, калі справа ідзе аб вашым неацэнным
жыцці. Ці верыце вы мне?

Стары Маор. На цябе лягуць яшчэ і іншыя аба-
вязкі, сын мой. Ды няхай блаславіць цябе бог за тое,
чым ты быў для мяне і чым будзеш.

Франц. Скажыце, калі б вы перасталі называць
таго сына сваім, ці палічылі б вы сябе шчаслівым?

Стары Маор. Маўчы! О, маўчы! Калі павітуха
ўпершыню падала мне яго, я высока яго ўзняў і ўсклі-
кнуў: «Ці ж я не шчаслівы чалавек!»

Франц. Так вы казалі, ды не так яно выйшла.
Цяпер вы зайздросціце апошняму з ваших сялян, што
ён не бацька такога сына. Не, вам не пазбавіцца гора,
пакуль у вас ёсць гэты сын. Яно будзе расці разам
з Карлам. Яно падточыць ваша жыццё.

Стары Маор. О, яно ўжо зрабіла мяне васьмідзе-
сяцігадовым старым!

Франц. І так... А што, калі вам адрачыся ад гэтага
сына?

Стары Маор (*уздрыгвае*). Франц! Франц! Што ты
гаворыш?

Франц. Але няўжо не любоў да яго прымушае вас
так пакутаваць? Без гэтай любві ён для вас не існуе.
Без гэтай злачыннай, праклятай любві ён мёртвы для
вас і ніколі не нараджаўся. Але плоць і кроў — сэрца
робіць нас бацькамі і дзецьмі. Калі вы яго не любіце,
гэты вырадак ужо не сын вам, хоць бы ён і быў плоццю
ад плоці вашай. Дагэтуль ён быў для вас зяніцаю вока,
але «ашчэ спакушае цябе вока, — кажа пісанне, — вы-
рві яго вон». Лепш з адным вокам у раю, чым з двума
ў геене вогненнай. Лепш бяздзетным з'явіцца перад
богам, чым абодвум, і бацьку і сыну, трапіць у пекла.
Так глаголіць бог!

Стары Маор. Ты хочаш, каб я пракляў майго
сына?

Франц. Не, не! Вам няма чаго праклінаць сына!

Каго вы называеце сваім сынам? Таго, каму вы далі жыццё і хто робіць усё, каб скараціць ваша?

Стары Маор. О, ты правільна, правільна гаворыш! Гэта суд божы нада мною! Гасподзь абраў яго сваёй прыладай.

Франц. Дык палюбуйцеся на сыннія пачуцці вашага любімца! Ён душыць вас вашай жа бацькоўскай паблажлівасцю, забівае вас вашай жа любоўю. Ён падкупіў ваша бацькоўскае сэрца, каб яно адмовілася служыць вам. Не стане вас — і ён гаспадар ваших зямель, уладар сваіх страстей! Плаціна рухнула, і патак яго пажадлівасці імчыцца, не сустракаючы перашкод. Пастаўце сябе на яго месца! Як часта павінен ён заклікаць смерць на свайго бацьку, на свайго брата, якія так бязлітасна перагараджалі дарогу яго распусце. І гэта — любоў за любоў? І гэта — сынняя ўдзячнасць за бацькоўскую ціхасць, калі імгненнаму прыліву похаці ён ахвяруе дзесяць гадоў вашага жыцця, калі, ахоплены сладастраснасцю, ён ставіць на карту славу сваіх продкаў, незаплямленую на працягу сямі стагоддзяў? І яго вы называеце сынам? Адказвайце! Яго — сваім сынам?

Стары Маор. Так, ты правільна кажаш! Мой грэх, мой грэх!

Франц. Колькі тысяч людзей, якія прагна пілі з чашы асалоды, выкупілі свае грахі пакутаю! І няўжо цялесная немач, спадарожнік усялякай празмернасці, — не ёсць перст божы? Ці мае права чалавек сваёй жорсткай мяккасцю адхіляць гэты перст? Ці мае права бацька навекі загубіць залог, уручаны яму небам? Падумайце, бацька: калі вы хоць на час адцураецеся ад Карла, ці не будзе ён вымушаны вярнуцца на пуць ісціны і выправіцца? Калі ж ён і ў вялікай школе няшчасця застанецца нягоднікам, тады гора бацьку, які патураннем і мяккасардэчнасцю разбурыў прадвызначэнне вышэйшай мудрасці! Ну, як, бацька?

Стары Маор. Я напішу, што пазбаўляю яго бацькоўскай падтрымкі.

Франц. Вы зробіце правільна і разумна!

Стары Маор. І каб ён мне і на вочы не паказваўся.

Франц. Гэта яго можа выратаваць.

Стары Маор (пляшчотна). Пакуль не выправіцца.

Франц. Добра, вельмі добра! А раптам ён вернецца, прыкрыўшыся крывадушнай маскай, выплача ў вас спачуванне, выкленчыць дараванне, а назаўтра пойдзе і ў абдымках распусніц пачне насміхацца над вашай слабасцю?.. Але — не, не, бацька! Ён вернецца па добрай волі, толькі тады, калі сумленне пакіне папракаць яго.

Стары Маор. Так я яму і напішу.

Франц. Пачакайце! Яшчэ адно, бацька! Я баюся, як бы ў гневе ў вас не сарвалася з пяра занадта жорсткае слова; яно разаб'е яму сэрца. І яшчэ: ці не палічыць ён дараваннем ужо тое, што вы ўдастоілі яго ўласнаручнага ліста? А таму ці не лепш вам даручыць гэта мне?

Стары Маор. Добра, сын мой! Ах! Гэта і сапраўды разбіла б маё сэрца. Напішы яму.

Франц (*хутка*). Значыць, так таму і быць?

Стары Маор. Напішы яму, што ручаі крываваых слёз, што тысячы бяссонных начэй... Але не даводзь майго сына да распачы!

Франц. Можа б, вы прылеглі, бацька? Усё гэта так узрушыла вас.

Стары Маор. Напішы яму, што бацькоўскае сэрца... Але паўтараю табе: не даводзь майго сына да адчаю! (*Выходзіць засмучаны.*)

Франц (*са смехам глядзіць яму ўслед*). Суцешся, стары! Ты ніколі ўжо не прытуліш яго да сваіх грудзей! Шлях туды яму перагароджан, як пеклу шлях да нябёс. Ён быў вырваны з тваіх абдымкаў раней, чым ты паспеў падумаць, што сам таго пажадаеш. Нікчэмным быў бы я іграком, калі б мне не ўдалося адарваць сына ад бацькоўскага сэрца, хоць бы ён быў прыкаваны да яго нават жалезнымі ланцугамі. Я абвёў цябе магічным кругам праклёнаў, якога яму не пераступіць! У добры час, Франц! Няма больш любімага сына — поле чыстае! Трэба, аднак, падабраць гэтыя кавалачкі, а то хто-небудзь яшчэ пазнае маю руку. (*Збірае кавалачкі разадранага пісьма.*) Цяпер гора хутка прыбярэ старога. Ды і ў яе з сэрца я вырву гэтага Карла, хоць бы разам з ім давялося вырваць палову яе жыцця. У мяне ўсе правы быць незадаволеным прыродай, і, клянуся гонарам, я выкарыстаю іх. Чаму не я першы выйшаў з матчынага чэрава? Чаму не адзіны? Чаму

прырода ўзваліла на мяне гэтае бярэма пачварства? Іменна на мяне? Быццам яна абанкроцілася перад маім нараджэннем. Чаму іменна мне дастаўся гэты лапландскі нос? Гэты рот, як у негра? Гэтыя готэнтэцкія вочы? На самай справе, мне здаецца, што яна ў ва ўсіх людскіх парод узяла самае брыдкае, змяшала ў кучу і спякла мяне з такога цеста. Пекла і смерць! Хто даў ёй права надзяліць яго ўсім, усё адабраўшы ў мяне. Ці ж можа хто-небудзь задобрыць яе, яшчэ не нарадзіўшыся, ці вельмі пакрыўдзіць, яшчэ не бачыўшы свету? Не, не! Я несправядлівы да яе. Высадзіўшы нас, голых і нічэмных, на беразе гэтага бязмежнага акіяна — жыцця, яна дала нам вынаходлівы розум. Плыві, хто можа плыць, а няспрытны — тапіся! Мяне яна нічым не забяспечыла ў дарогу. Усё, чым бы я не стаў, будзе справай маіх рук. Ува ўсіх аднолькавае права на вялікае і малое. Дамаганне разбіваецца аб дамаганне, імкненне аб імкненне, магутнасць аб магутнасць. Права на баку пераможцы, а закон для нас — толькі граніцы нашых сіл.

Існуюць, вядома, нейкія агульнапрынятыя ўяўленні, выдуманая людзьмі, каб падтрымліваць пульс светапарадку. Сумленнае імя — сапраўды, каштоўная манета: можна нядрэнна пажывіцца, калі яе ўмела пусціць у абарот. Сумленне — о, гэта выдатнае пудзіла, каб адганяць вераб'ёў ад вішнёвых дрэў, ці, дакладней, спрытна састаўлены вексель, які дапаможа выкруціцца з бяды і банкруту.

Што і казаць, вельмі пахвальныя ўяўленні! Дурняў яны трымаюць у рашпекце, чэрнь пад абцасам, а разумнікам развязаюць рукі. Жарты набок,— забавныя ўяўленні! Нагадваюць мне плятні, якімі нашы сяляне агароджваюць свае палаткі, каб, барані божа, па іх не прабег які-небудзь заяц. Заяц — вось іменна! Але пан прышпорвае каня і імчыцца, тарасуючы поле. Бедны заяц! Няшчасная доля быць зайцам на гэтым свеце! Але якраз зайцы і патрэбны пану.

І так, імчыся смялей! Хто нічога не баіцца, не менш дужы, чым той, каго баяцца ўсе. Цяпер у модзе спражкі на панталонах, што дазваляюць па жаданню то сцягваць, то распускаць іх. Мы загадаем пашыць сабе і сумленне па новаму фасону, каб шырэй расцягнуць яго, калі растаўсцеем! Наша хата з краю! Звярніцеся

да краўца! Мне столькі манілі пра так званую кроўную любоў, што ў іншага сумленнага дурня галава б закружылася. «Гэта брат твой!» Перавядзем на мову розуму: ён выняты з той жа печы, адкуль вынялі і цябе, а пагэтаму ён для цябе... свяшчэнны. Удумайцеся ў гэты вельмі мудроны сілагізм, у гэты варты смеху вывад: ад суседства цел і гармоніі душ, ад агульнага месца нараджэння да агульнасці пачуццяў, ад аднолькавай стравы да аднолькавых схільнасцей. І далей: «Гэта твой бацька! Ён даў табе жыццё, ты яго плоць і кроў, а пагэтаму ён для цябе... свяшчэнны». Зноў вельмі хітры сілагізм! Але паўстае пытанне, навошта ён нарадзіў мяне на свет? Не праз любоў жа да мяне. Калі я яшчэ толькі павінен быў стаць сабою. Ды ці ж ён мяне ведаў да таго, як мяне змайстраваў? Ці ён хацеў зрабіць мяне такім, якім я зрабіўся? Ці, жадаючы стварыць іменна мяне, ведаў, што з мяне атрымаецца? Спадзяюся — не: інакш мне давалося б пакараць яго за тое, што ён усё ж такі нарадзіў мяне на свет. Ці можа мне шчыра дзякаваць яго за тое, што я нарадзіўся мужчынам? Гэтак жа бессэнсоўна, як скардзіца, калі б я аказаўся жанчынай! Ці ж магу я прызнаваць любоў, якая не асавана на павазе да майго «я», калі гэта «я» само ўзнікла з таго, чаму павінна было б служыць прадпасылкай? Дзе ж тут свяшчэннае? Хіба што ў самым акце, дзякуючы якому я ўзнік? Але ён быў не больш як жывёльнае задавальненне жывёльных інстынктаў. Ці, быць можа, свяшчэнны вынік гэтага акта? Але ад яго б мы ахвотна пазбавіліся, калі б гэта не пагражала небяспекай і нашай плоці і крыві. Ці я павінен услаўляць бацьку за тое, што ён мяне любіць? Але ж і гэта — толькі ганарыстасць, першародны грэх усіх мастакоў, якія фанабэрацца сваім творам, нават калі ён агідны. Вось вам і ўсё чараўніцтва, якое вы так трывала ахуталі свяшчэнным туманам, каб на ліха ўжыць нашу баязлівасць. Няўжо ж і мне, як дзіцяці, хадзіць на гэтым павадку?

І так, жвава! Смялей за справу! Я выкарчую ўсё, што перагараджае мне дарогу да ўлады. Я буду ўладаром і сілай даб'юся таго, чаго мне не дабіцца прывабным выглядам. (*Выходзіць.*)

Сцэна другая

Карчма на граніцы Саксоніі.

Карл Маор, паглыблены ў чытанне.
Шпігельберг за сталом п'е.

Карл Маор (*закрывае кнігу*). О, якім агідным робіцца для мяне гэты век бяздарных пісак, варта толькі мне пачытаць у майго мілага Плутарха пра вялікіх дзеячаў старажытнасці.

Шпігельберг (*ставіць перад ім шклянку і працягвае піць*). Лепш пачытай Іосіфа Флавія!

Карл Маор. Бліскучая іскра Праметэя пагасла. Яе замяніў плавунны парашок — тэатральны агонь, ад якога не прыкурыш і люлькі. Вось яны і бегаюць цяпер, як пацукі па булаве Геркулеса, і ламаюць сабе галовы над загадкай: што гэта за сок такі ўтрымліваўся ў семяніку гэтага асілка? Французскі абат сцвярджае, што Аляксандр быў нікчэмным баязліўцам; прафесар, хворы на сухоты, які пры кожным слове падносіць да носа флакончык з нашатыром, чытае лекцыю аб сіле; малойчыкі, якія адзін раз змахлявалі, гатовы тут жа страціць прытомнасць ад страху, крытыкуюць тактыку Ганібала; жаўтаротыя хлапчукі вывуджваюць сказы аб бітве пры Канах і хныкаюць, пераводзячы тэксты, якія расказваюць пра перамогі Сцыпіёна.

Шпігельберг. Гэта называецца скавытаць па-александрыйску.

Карл Маор. Някепская ўзнагарода за пот, які ліўся з вас у бітвах: вы жывяце цяпер у гімназіях, і вучні нехаць цягаюць у ранцах ваша бяссмерце! Някепскае ўзнагароджанне за шчодро пралітую кроў — пайсці на абгортку грашовых пернікаў у краме нюрнбергскага гандляра ці, у выпадку асаблівай удачы, трапіць у рукі французскаму драматургу, які паставіць вас на хадулі і пачне тузаць за вяровачкі! Ха-ха-ха!

Шпігельберг (*п'е*). Лепш пачытай Іосіфа, прашу цябе.

Карл Маор. Прападзі ён пропадам, гэты кволы век кастратаў, здольны толькі перажоўваць подзвігі былых часоў, ганьбіць у каментарыях герояў старажытнасці ці карабаціць іх у трагедыях. У яго сцэгнах

высахла сіла, і людзей плодзяць цяпер з дапамогай піўных дрожджаў.

Шпігельберг. Не! Чаю, братка, чаю!

Карл Маор. Яны калечаць сваю прыроду пошлымі ўмоўнасцямі, баяцца асушыць шклянку віна: а раптам не за таго вып'еш, падхалімнічаюць перад апошнім лакеем, каб той закінуў за іх слоўца яго светласці, і цкуюць бедняка, таму што ён ім не страшны; яны да нябёс уносяць адзін аднаго за ўдалы абед і гатовы адзін аднаго атруціць з-за подсілкі, якую ў іх перахапілі на аўкцыёне. Яны праклінаюць садукея за тое, што ён не старанна наведвае храм, а самі падлічваюць ля алтара свае ліхварскія працэнты; яны схіляюць калені, каб пышней распусціць свой плашч, і не зводзяць вачэй з прапаведніка, выглядаючы, як завіты ў яго парык; яны трацяць прытомнасць, убачыўшы, як рэжуць гуся, і плешчуць у ладкі, калі іх канкурэнт абанкроціцца на біржы. Як горяча паціскаў я ім руку: «Адзін толькі дзень!» Марна: «У турму, сабаку!» Упросы, клятвы, слёзы!.. (Тупае нагой.) О, сіла пекла!

Шпігельберг. І ўсё праз нейкіх паршывых дзвюх тысяч дукатаў.

Карл Маор. Не! Я не хачу больш пра гэта думаць! І гэта мне здавіць сваё цела шнуроўкай, а волю зашнураваць законамі? Закон прымушае паўзці смаўжом і таго, хто мог бы ўзяцець арлом! Закон не стварыў ніводнага вялікага чалавека, толькі свабода нараджае гігантаў і высокія парывы. Пранікшы ў бруха тырана, яны патураюць капрызам яго страўніка і задыхаюцца ад яго вятроў! О, калі б дух Германа ўзняўся з попелу! Пастаўце мяне на чале войска такіх жа малайцоў, як я, і Германія стане рэспублікай, побач з якой і Рым і Спарта будуць здавацца жаночымі манастырамі. (Кідае шпагу на стол і ўстае.)

Шпігельберг (ускокваючы). Брава, бравісіма! Вось ты і дайшоў да маёй думкі! Я зараз шапну табе на вуха, Маор, што ўжо даўно засела мне ў галаву. Ты для такой справы самы прыдатны чалавек! Пі, братка, пі! Што, калі нам аб'явіць сябе іудзеямі і аднавіць іудзейскае царства?

Карл Маор (рагоча на ўсё горла). А! Я бачу, што ты сабраўся вывесці з моды крайнюю плоць, таму што твая ўжо зрабілася здабычай фельчара!

Шпігельберг. А каб цябе, акаянны! Са мной і сапраўды здарылася такая аказія. Але прызнайся, што гэта хітры і адважны план. Мы выдадзім маніфест, разашлём яго на ўсе чатыры бакі свету і заклічам у Палестыну ўсіх, хто не жарэ свінога мяса. Там я дакументальна даказваю, што Ірад-тэтрарх — мой продак, і гэтак далей і гэтак далей. Вось пачнецца радасць, братка, калі яны зноў адчуюць глебу пад нагамі і возьмуцца за адбудову Іерусаліма. І тут, пакуль жалеза гарачае, гані туркаў з Азіі, ссякай ліванскія кедры, будуй караблі, збывай абы-каму старызню і абноскі! Тым часам...

Карл Маор (*усміхаючыся, бярэ яго за руку*). Годзе, друг, пара пакінуць дурыкі.

Шпігельберг (*азадачана*). Цьфу, прорва! Ці не хочаш ты разыграць з сябе блуднага сына? Ты, удалец, які напісаў шпагай на фізіяноміях больш, чым тры пісцы ў высакосны год паспеюць напісаць у канцылярскай кнізе?.. Ці не напамніць табе аб пышным сабачым пахаванні? Добра ж! Я ўваскрасу ў тваёй памяці тваё ўласнае аблічча! Быць можа, гэта ўвалье агонь у твае жылы, калі ўжо нішто іншае цябе не натхняе. Памятаеш, як паны з магістрата загадалі адстрэліць лапу тваёй медзялянскай сучцы, а ты ў адплату прадпісаў пост усяму гораду? Усе рагаталі над тваім рэскрыптам; але ты не даў маху, загадаў скупіць усё мяса ў горадзе, так што праз восем гадзін ва ўсёй акрузе не адшукаць нават абгладанай косткі, і рыба пачынае ўзнімацца ў цане. Магістрат, бюргеры прагнуць помсты! Тысяча семсот нашых хлопцаў выстраіліся імгненна, ты на чале, а ззаду мяснікі і краўцы, разносчыкі, тракціршчыкі, цырульнікі і краўцы — адным словам, усе цэхі, гатовыя на трэскі разнесці горад, калі каго-небудзь з нашых хоць пальцам крануць. Ну, тым, вядома, і давялося павярнуць аглоблі. Ты неадкладна склікаеш дактароў — цэлы кансіліум — і абяцаеш тры дукаты таму, хто прапіша сабаку рэцэпт. Мы баяліся, што ў паноў урачоў хопіць гордасці занаравіцца і адмовіцца, і ўжо гатовы былі ўжыць сілу. Як бы не так! Шаноўныя медыкі пабіліся з-за трох дукатаў і хутка збавілі цану да трох бацэнаў; за хвіліну з'явіўся добры тузін рэцэптаў, так што сучка тут жа і акалела.

Карл Маор. Падлюгі!

Шпігельберг. Пахаванне робіцца з выдатнай пышнасцю; надмагільных прамоў, у якіх усхваляецца дёс, не абабрацца. І вось сярод ночы мы, ледзь не тысяча чалавек, выстрайваемся, кожны з ліхтаром у адной і рапірай у другой рука, ды так, пад званы, бразгаючы зброяй, і праходзім праз увесь горад да месца апошняга спачынку сабакі. Затым да самага світання ідзе жратва. Тут ты ўзнямаешся, дзякуеш за ўдзел і загадваеш пусціць у продаж рэшткі мяса за паўцаны! *Mort de ma vie!*¹ Мы глядзелі на цябе з няменшай павагай, чым гарнізон заваяванай крэпасці глядзіць на пераможцу.

Карл Маор. І табе не сорамна гэтым выхваляцца? У цябе хапае сумлення не саромецца такіх штук?

Шпігельберг. Маўчы, маўчы! Ты больш не Маор. Ці не ты за бутэлькаю віна тысячы разоў насміхаўся над старым скнарай, прыгаворваючы: «Няхай сабе збірае і скнарыцца, а я буду піць так, што небу стане горача!» Ты гэта помніш? Хе-хе! Помніш? Эх ты, бессаромны, нікчэмны хвалько! Гэта было сказана памаладзецку, па-дваранску, а зараз...

Карл Маор. Будзь ты пракляты за тое, што ўспамінаеш мне аб гэтым! Хай буду пракляты я, што гаварыў так! Але гэта я гаварыў у вінным чадзе: сэрца не чула, што балбатаў язык.

Шпігельберг (*ківае галавой*). Не! Не! Не! Не можа быць! Не веру, што ты гаворыш сур'ёзна. Скажы, братка, няўжо нястача настроіла цябе на падобны лад? Давай вось я раскажу табе адзін выпадак з майго маленства. Каля нашага дома была канава, шырынёю ні многа ні мала футаў у восем, і мы, хлопцы, бывала, наперагонкі стараемся цераз яе пераскочыць. Ды ўсё дарэмна. Хлоп! — і ты ляжыш на дне, а наўкол крык, рогат, усяго цябе закідаюць снежкамі. Ля суседняга дома сядзеў на ланцугу сабака, такое злоснае стварэнне, што дзеўкам праходу не было: ледзь зазяваюцца, ён і хоп за спадніцу! Лепшай маёй пацехай было чым ні папала дражніць сабаку. Я проста паміраў са смеху, калі гэта бэстыя ўтаропіцца на мяне і, здаецца, вось-вось так і кінуўся б, каб не ланцуг. І што ж здары-

¹ Клянуся гонарам (*франц.*).

лася? Раз неяк я зноў узяўся за свае штукі і дагадзіў яму каменем у рабро; ён у шаленстве сарваўся з ланцуга і проста на мяне. Ліха на яго! Я памчаўся наўскрут галавы, але вось бяда — праклятая канава якраз перада мной. Што рабіць? Сабака гоніцца па пятах. Раздумваць тут няма калі. Я разбегаюся — скок! — і перамахнуў цераз канаву. Гэтаму скачку я абавязаны жыццём: пёс разарваў бы мяне на кавалкі.

Карл Маор. Да чаго ты хіліш?

Шпігельберг. Да таго, што сілы растуць з патрэбай... Вось чаму я ніколі не баюся, калі даходзіць да крайнасці. Мужнасць расце з небяспекай: чым тужэй бывае, тым болей сіл. Лёс, напэўна, хоча зрабіць з мяне вялікага чалавека, калі так упарта ставіць мне перашкоды.

Карл Маор (з прыкрасцю). Далібог, не ведаю, навошта нам яшчэ мужнасць і калі нам яе не хапала?

Шпігельберг. Ах, так? Значыць, ты хочаш, каб твае здольнасці пайшлі прахам? Хочаш закапаць свой талент у зямлю? Магчыма, ты ўяўляеш, што тваё лейпцыгскае свавольства верх дасціпнасці? Не, галубок, пусцімся ў свет: у Парыж і ў Лондан, дзе можна хутка зарабіць аплявуху, назваўшы каго-небудзь сумленным чалавекам. Душа радуецца, як там пастаўлена справа! Ты, брат, рот разявіш, вочы вылупіш! А як там падрабляюць подпісы, круцяць у карты, узламваюць замкі і вытрэсваюць трыбухі з куфраў! Гэтаму, брат, павучыся ў Шпігельберга! На шыбеніцу таго шэльму, які згодзен галадаць, маючы скрытныя рукі!

Карл Маор (разгублена). Як! Ты ўжо і на гэта пайшоў?

Шпігельберг. Чаго добрага, ты мне не верыш? Пачакай, дай мне толькі развінуцца! Ты ўбачыш цуды! У цябе галава закружыцца, калі мой гумар з выццём нешта народзіць! (Устае, горача.) Як усё ў мяне яснее! Вялікія мыслі разгараюцца ў душы маёй! Гіганцкія планы бродзяць у маім творчым мазгу! (Бесябе на лбе.) Праклён соннаму ачмурэнню, якое да гэтай пары скоўвала мае сілы, перагараджала мне шлях, перашкаджала маім пачыненням! Але вось я прачынаюся, я ўсведамляю, хто я такі і кім павінен зрабіцца.

Карл Маор. Ты дурань! Гэта віно ў табе бушуе.

Шпігельберг (*усё больш гарачыца*). Шпігельберг, будуць гаварыць, ты чараўнік, Шпігельберг! Шкада, што ты не зрабіўся генералам, Шпігельберг, скажа кароль. Ты б праз ігольнае вухка прагнаў усю аўстрыйскую армію! Ах, наракаюць дактары, жажліва, недаравальна, што гэты чалавек не заняўся медыцынай! Ён бы вынайшаў новы парашок супраць зоба! Ах, як шкада, што ён не захацеў быць міністрам фінансаў, уздыхаюць новыя Сюлі і іх кабінеты, ён бы камяні ператварыў у луідоры! «Шпігельберг! Шпігельберг!» — будуць гаварыць на ўсходзе і захадзе. Поўзайце ў гразі, вы, баб'ё, гадзіны! А Шпігельберг, расправіўшы крылле, паляціць у храм бясмерця.

Карл Маор. Шчаслівай дарогі! Караскайся па ганебнаму слупу на вяршыню славы. У ценю дзядоўскіх дубоў, у абдымках маёй Амаліі мяне чакаюць іншыя радасці. Яшчэ на мінулым тыдні ў лісце да бацькі я ўпрошваў яго аб дараванні; я не ўтаіў ніводнага свайго ўчынку. А дзе шчырасць, там спачуванне і дапамога. Развітаемся, Морыц! Мы бачымся сёння ў апошні раз. Пошта прыйшла. Бацькоўскае дараванне ўжо тут, у сценах горада.

Уваходзяць Швейцар, Грым, Ролер, Шуфтэрле,
Рацман.

Ролер. Ці ведаеце вы, што за намі сочаць?

Грым. Што нас могуць схапіць кожную хвіліну?

Карл Маор. Мяне гэта не здзіўляе. Хай будзе, як будзе! Ці не сустракалі вы Шварца? Ці не казаў, што ў яго ёсць ліст для мяне?

Ролер. Нешта такое казаў. Ён даўно цябе шукае.

Карл Маор. Дзе ён? Дзе, дзе? (*Імкнецца бегчы.*)

Ролер. Пачакай! Мы загадалі яму прыйсці сюды. Ты дрыжыш?

Карл Маор. Не! Чаго мне дрыжэць? Сябры, гэты ліст... Радуйцеся разам са мной! Шчаслівей мяне няма чалавека пад сонцам! Чаго мне дрыжэць?

Уваходзіць Шварц.

(*Бяжыць яму насустрач.*) Брат! Брат! Ліст, ліст!

Шварц (*падае яму ліст. Маор паспешліва яго распячатвае*). Што з табою? Ты бялей за крэйду.

Карл Маор. Рука майго брата?

Шварц. Ды што гэта са Шпігельбергам?

Грым. Хлопец з глузду з'ехаў! Торгаецца, як у плясцы святога Віта.

Шуфтэрле. У яго розум за розум заскочыў! Падобна, што ён піша вершы.

Рацман. Шпігельберг! Гэй, Шпігельберг! Не чуе, скаціна!

Грым (*трасе яго*). Гэй, хлопец, ты трызніш, ці што?

Шпігельберг, які на працягу ўсёй размовы сядзеў у куце і жэстыкуляваў, як чалавек, заняты распрацоўкай складанага плана дзеянняў, імкліва ўскаквае, крычыць: «La bourse ou la vie!»¹ і хапае за горла Швейцара, які спакойна адкідвае яго да сцяны, Маор губляе ліст і выбягае, як шалёны. Усе ўскокваюць.

Ролер (*услед яму*). Маор! Куды ты, Маор? Што з табой?

Грым. Што з ім? Што з ім? Ён бледны як смерць.

Швейцар. Добрыя, напэўна, весткі. Паглядзім!

Ролер (*падымае з падлогі ліст і чытае*). «Няшчасны брат!» Вясёлы пачатак! «Я павінен коратка паведаміць табе, што твае надзеі не спраўдзіліся. Ідзі туды, загадвае табе сказаць бацька, куды цябе вядуць бессаромныя ўчынкі. Далей ён загадвае перадаць, каб ты не спадзяваўся на каленях вымаліць у яго дараванне, калі не хочаш ласаватца хлебам з вадой у скляпеннях яго вежаў да тых пор, пакуль валасы не вырастуць у цябе з арліныя пер'і і пазногці не зрабяцца падобнымі да птушыных кіпцюроў. Гэта яго ўласныя словы. Бывай навекі. Мне шкада цябе! Франц фон Маор».

Швейцар. Ну і браточак! Што і казаць! Францам завуць гэтага прайдзісвета.

Шпігельберг (*ціха падыходзіць да іх*). Вы гаворыце пра хлеб і вадку? Добрае жыццё! Я для вас прыпасіў нешта лепшае. Ці ж я не казаў заўсёды вам, што мне яшчэ ўрэшце за ўсіх вас давядзецца думаць?

Швейцар. Што там брэша гэта баранняя галава? Асёл хоча думаць за ўсіх астатніх?

Шпігельберг. Зайцы вы, калекі, крываногія сабакі, калі ў вас не хапае духу адважыцца на што-небудзь вялікае!

Ролер. Ну, добра! Няхай так! Але скажы: твая выдумка дапаможа нам выбрацца з гэтага праклятага становішча? А?

¹ Кашалёк або жыццё! (*франц.*)

Шпігельберг (з ганарыстым рогатам). Няшчасныя! Выбрацца з гэтага праклятага становішча? Ха-ха-ха!.. З праклятага становішча? На што-небудзь большае твой нікчэмны розум не здольны? З ранейшым грузам па старых лузах? Сукін сын быў бы Шпігельберг, калі б ён на гэта толькі і быў яшчэ здольным! Героямі, кажу я табе, баронамі, князямі, багамі зробіць вас мая задума!

Рацман. Ці не замнога з аднаго маху? Але на такой працы, напэўна, можна і шыю скруціць?

Шпігельберг. Ніколькі! Тут патрабуецца толькі смеласць, так як усё, што тычыцца розуму і вынаходлівасці, я бяру на сябе. Смялей! Кажу я, Швейцар! Ролер, Грым, Рацман, Шуфтэрле! Смялей!

Швейцар. Смялей? Калі справа толькі за гэтым, у мяне хопіць смеласці басанож прайсці праз пекла.

Шуфтэрле. А ў мяне — пад самай шыбеніцай пабіцца з чортам за душу беднага грэшніка.

Шпігельберг. Вось гэта па мне! Калі ў вас сапраўды ёсць мужнасць, няхай хто-небудзь з вас выйдзе і скажа: ёсць у яго яшчэ што губляць ці ён можа толькі выйграць?

Шварц. У мяне знайшлося б нямала чаго згубіць, калі б можна было губляць тое, што яшчэ патрэбна набыць.

Рацман. Так, чорт вазьмі, і нямала набыць, калі б хацелася набываць тое, чаго ўжо нельга страціць.

Шуфтэрле. Калі мне страціць тое, у што я апраданы, ды і з чужога пляча, — заўтра мне і сапраўды няма чаго будзе губляць.

Шпігельберг (становіцца сярод іх і гаворыць голасам заклінальніка). І так, калі ў вас ёсць яшчэ хоць кропля крыві германскіх герояў, — за мной! Мы паселімся ў багемскіх лясах, збяром шайку разбойнікаў і... Што вы на мяне ўтаропіліся? Ці, можа, смеласць ужо выпарылася?

Ролер. Ты не першы ашуканец, які глядзіць на шыбеніцу і не бачыць яе. А ўрэшце, твая праўда — выбару ў нас няма.

Шпігельберг. Выбару? У вас няма выбару? А ці не хочаце сядзець у даўгавай яме і забаўляць адзін аднаго вясёлымі анекдотамі, пакуль не пратрубяць на страшны суд? А не — дык можаце пацець з матыкай

і рыдлёўкай у руках з-за кавалка чэрствага хлеба! Ці з жаласлівай песняй вымольваць пад чужымі вокнамі бедную міласціну! Можна таксама апрануцца ў шэрае сукно; але тут узнікае пытанне: ці давяраць вашым мордам? А там падпарадкавацца самадуру капралу, прайсці ўсе пакуты чысцільшчыка ці ў такт барабану прагуляцца пад свіст шпіцрутэнаў! Ці ў галерным раю цягаць на сабе жалезны склад Вулкана! А вы кажаце, выбару няма. Ды выбірайце любое!

Ролер. Шпігельберг не такую ўжо няпраўду кажа. Я таксама прыгатаваў такія-сякія планы, але ўсе яны ў рэшце рэшт звяліся да аднаго: што думаў я, калі нам засесці ды скерпаць альманах — кішанёвую кніжачку ці што-небудзь у гэтым напрамку, — ды пачаць папісваць капеечныя рэцэнзіі, як гэта цяпер у модзе?

Шуфтэрле. Чорт яго вазьмі! Ну, гэта недалёка адышло ад маіх праектаў. Я таксама цішком думаў: зраблюся я піэцістам, ды і пачну кожны тыдзень праводзіць павучальныя гутаркі.

Грым. Выдатна! А не атрымаецца — бязбожнікам! Мы маглі б усыпаць добра чатыром евангелістам і дабіцца таго, каб кнігу спалілі рукою ката. Вось і зрабілі б невялікую справу.

Швейцар (*устае і працягвае Шпігельбергу руку*). Морыц, альбо ты вялікі чалавек, альбо жолуд, знойдзены сляпой свіннёй.

Шварц. Прыгожыя планы! Сумленныя заняткі! Аднак, як цягнуцца адна да адной вялікія душы. Нам не хапае толькі ператварыцца ў дзевак і зводняў ці гандляваць сваёй нявіннасцю.

Шпігельберг. Лухта! Лухта! А што вам перашкаджае злучыць усё гэта ў адно? Мой план вас хутка выведзе ў людзі, а бясмерце і слава прыкладуцца. Эх вы, галаштаннікі! Трэба ж і аб гэтым падумаць — аб пасмяротнай славе, аб салодкім усведамленні сваёй незабыўнасці!

Ролер. І аб першым месцы ў спісе сумленных людзей. Ты слаўны прамоўца, Шпігельберг, калі справа ідзе аб тым, як зрабіць з сумленнага чалавека жуліка. Але дзе гэта прапаў Маор?

Шпігельберг. З сумленнага? Няўжо ты думаеш, што тады ты будзеш менш сумленны, чым цяпер? І што ты называеш «сумленнасцю»? Памагаць багатым

скнарам зняць з карка хоць бы трэцюю частку клопатаў, што пазбаўляюць іх залатога сну; пускаць у абарот заляжалыя капіталы; аднаўляць маёмасную раўнавагу — інакш кажучы, уваскрасіць залаты век на зямлі, вызваліць госпада бога ад сякіх-такіх цяжкіх дармаедаў, скараціць патрэбу ў войнах, у пошасці, голодзе і дактарах — вось што, па-мойму, значыць быць сумленным, быць вартай прыладай у руках боскай волі! Тады пры кожным кавалку смажаніны, які трапіць у рот, ты можаш цешыць сябе пахвальным усведамленнем, што гэтым кавалкам ты абавязаны сваёй хітрасці, сваёй ільвінай мужнасці, сваім бяссонным начам. Быць у пашане ва ўсіх — ад старога да малага.

Ролер. I, нарэшце, жывым узнесціся бліжэй да неба і, нягледзячы на буру і вецер, нягледзячы на пражорлівы страўнік прадзеда-часу, калыхацца пад сонцам, месяцам і мігатлівымі зоркамі — там, дзе неразумныя птушкі нябесныя, прывабленыя высакароднай прагнасцю, спяваюць салодкія песні, а хвастатыя анёлкі збіраюцца на свой сінедрыён! Ці не так? І няхай, у той час як манархаў і ўладарных князёў пажыраюць чарвякі, на тваю долю выпадае гонар прымаць візіты Юпітэравага арла! Моруц! Моруц! Беражыся трохногага звера!

Шпігельберг. I цябе гэта палохае, заечая душа? Ці ж мала вялікіх геніяў, здольных пераўтварыць свет, згніло на скуралупні? І ці ж памяць аб іх не захоўваецца вякамі, тысячагоддзямі, тады як мноства каралёў і курфюрстаў былі б забыты, калі б гісторыкі не баяліся прагалаў у спадчыннасці ці не імкнуліся расцягнуць на некалькі старонак свае кнігі, за якія ім плаціць выдавец? А калі праходы ўбачыць, як ты раскалыхваешся на ветры, ён прабурчыць сабе пад нос: «Напэўна, хлопец не промах!» — і паскардзіцца на дрэнныя часіны.

Швейцар (*палявае яго на плячы*). Слаўна, Шпігельберг, слаўна! Што ж вы, чорт вас вазьмі, стаіце там і марудзіце?

Шварц. Няхай гэта называецца прастытуцыяй — невялікая бяда! І потым, ці ж нельга на кожны выпадак насіць з сабой парашок, які ціхутка справядзіць цябе на Ахерон, дзе ўжо ніводзін чорт не пазнае, хто

ты такі? Так, брат Морыц! Твой план неблагі. Такі і мой катэхізіс!

Шуф тэрле. Гром і маланка! І мой таксама! Шпігельберг, ты мяне завербаваў!

Рацман. Ты, як новы Арфей, усыпіў сваёй музыкай рыкаючага звера — маё сумленне. Бяры мяне з усімі вантробамі!

Грым. Si omnes consentiunt ego non dissentio¹ — і кропка! У маёй галаве суцэльны аўкцыён: і піэцісты, і шарлатаны, і рэцэнзенты, і жулікі! Хто больш дасць, за тым і пайду. Вось мая рука, Морыц!

Ролер. Мы таксама, Швейцар? (*Падае Шпігельбергу правую руку.*) Ну што ж, і я закладваю душу д'яблу.

Шпігельберг. А сваё імя — зоркам. Ці не ўсё роўна, куды адправяцца нашы душы? Калі сонмы кур'ераў абвесцяць аб нашым сашэсці, чэрці прыбярца, як на свята, сатруць з вейкаў тысячагоднюю сажу і высунуць мірыяды рагатых галоў з дымных жэрлаў серных печав, каб паглядзець на наш прыезд! (*Ускоквае.*) Сябры! Жывей, сябры! Што можна параўнаць з гэтым ап'яняючым захапленнем? Наперад!

Ролер. Цішэй, цішэй! Куды? І зверу патрэбна галава, хлопчыкі.

Шпігельберг (*з'едліва*). Што ён там прапаведуе, гэты кунктатар? Ці ж галава не варыла, калі цела яшчэ бяздзейнічала? За мной, сябры!

Ролер. Спакойна, кажу я! Воля таксама павінна мець пана. Без галавы загінулі Рым і Спарта.

Шпігельберг (*ільсціва*). Так, пачакайце, Ролер кажа праўду. І гэта павінна быць светлая галава! Разумеце? Тонкі палітычны розум. Падумаць толькі, чым былі вы гадзіну назад і чым зрабіліся цяпер? Ад адной удалай думкі! Так, вядома, у вас павінен быць начальнік. Ну, а вось, каму прыйшла ў галаву такая думка, — скажыце, ці ж гэта не тонкі палітычны розум?

Ролер. О, калі б можна было спадзявацца, марыць... Але не, баюся, ён ніколі не згодзіцца.

Шпігельберг. Чаму? Кажы адкрыта, друг! Як ні цяжка весці карабель супраць ветру, як ні цяжкае

¹ Калі ўсе згодны, дык і я не прыэчу (*лац.*).

ярмо кароны... Гавары смялей, Ролер! Магчыма, ён і згодзіцца...

Ролер. Усё пойдзе на дно, калі ён адмовіцца. Без Маора мы цела без душы.

Шпігельберг (*нездаволены адыходзіць ад яго*).
Ёлуп!

Маор (*уваходзіць у моцным хваляванні і кідаецца па пакоі, размаўляе сам з сабою*) Людзі! Людзі! Ілжывыя каварныя яхідны! Іх слёзы вада! Іх сэрцы — жалеза! Пацалунак на вуснах і кінжал у сэрца! Львы і леопарды кормяць сваіх дзіцянят, груганыносяць падлу сваім птушанятам, а ён, ён... Чорную злосць навучыўся я пераносіць. Я магу ўсміхацца, гледзячы, як мой заклёты вораі узнімае бакал, напоўнены крывёю майго сэрца... Але калі кроўная любоў здраджвае мне, калі любоў бацькі ператвараецца ў мегеру, — о, тады разгарыся полымем, доўгацярпенне мужчыны, ператварыся ў тыгра, ціхі ягнёнак, кожная жылка, налівайся злосцю і пагібеллю!

Ролер. Паслухай, Маор! Як ты думаеш, напэўна, разбойнічаць лепш, чым сядзець на хлебе і вадзе ў скляпенні?

Маор. Чаму такая душа не пасялілася ў целе тыгра, які ярасна раздзірае чалавечую плоць? І гэта — бацькоўскія пачуцці? І гэта — любоў за любоў? Я хацеў бы ператварыцца ў мядзведзя, каб прымусіць усіх палярных мядзведзяў рушыць на подлы род чалавечы! Раскаянне — і няма даравання! О, я хацеў бы атруціць акіян, каб з усіх крыніц людзі пілі смерць! Такая даверлівасць, такая непакісная ўпэўненасць — і няма літасці!

Ролер. Ды паслухай жа, Маор, што я табе скажу!

Маор. Не, гэтаму нельга паверыць! Гэта сон! Трызненне! Такая пакорная просьба, такое жывое выяўленне гора і слёзнага раскаяння... Сэрца дзікага звера растала б ад спачування, камні б расплакаліся... І што ж? О, калі расказаць, гэта здасца злосным пасквілем на род чалавечы. І што ж, што? О, калі б я мог пратрубіць на ўвесь свет у рог паўстання і паветра, мора і зямлю ўзняць супраць гэтай зграі гіен!

Ролер. Ды паслухай жа, Маор! Ты ад шаленства нічога не чуеш.

Маор. Прэч! Прэч ад мяне! Няўжо імя тваё не

чалавек? Няўжо не жанчына нарадзіла цябе? Прэч з вачэй маіх — ты, што маеш аблічча чалавека! Я так невыказна любіў яго! Ні адзін сын не любіў так свайго бацьку! Тысячу жыццяў аддаў бы я за яго! (*Тупае нагой.*) О, хто дасць мне ў рукі меч, каб нанесці пякучую рану людскому племю, гэтаму параджэнню яхідны! Хто скажа мне, як паразіць яго ў самае сэрца, разрушыць, разадраць яго, той зробіцца для мяне сябрам, анёлкам, богам! Я буду маліцца на яго!

Ролер. Такімі сябрамі мы і хочам зрабіцца. Паслухай жа нас!

Шварц. Пойдзем з намі ў багемскія лясы! Мы набяром шайку разбойнікаў, а ты...

Маор дзіка глядзіць на яго.

Швейцар. Ты будзеш нашым атаманам! Ты павінен быць нашым атаманам!

Шпігельберг (*са злосцю кідаецца ў крэсла*). Халопы! Баязліўцы!

Маор. Хто нашаптаў табе гэтыя словы? Паслухай, брат! (*Хапае Шварца за руку.*) Ты дастаў іх не са dna тваёй душы — душы чалавека. Хто нашаптаў табе гэтую думку? Ды, клянуся тысячурукай смерцю, мы гэта зробім! Мы павінны гэта зрабіць! Думка, вартая пакланення! Разбойнікі і забойцы! Клянуся выратаваннем душы маёй — я ваш атаман!

Усе (*з шумам і крыкам*). Няхай жыве атаман!

Шпігельберг (*ускоквае, сам сабе*). Атаман, пакуль я яго не справаджу!

Маор. Быццам бяльмо сышло з вачэй маіх! Якім дурнем я быў, калі імкнуўся назад у клетку! Дух мой прагне подзвігаў, дыханне — свабоды! Забойцы, разбойнікі! Гэтымі словамі я тапчу закон. Людзі засланілі ад мяне чалавецтва, калі я прасіў ратунку ў чалавецтва... Прэч ад мяне, спачуванне і чалавечая літасцівасць! У мяне няма больш бацькі, няма больш любові!.. Дык няхай жа кроў і смерць навучаць мяне забыць усё, што было мне калісьці дорага! Хадзем! Хадзем! О, я знайду для сябе жаклівае забыццё! Вырасана — я ваш атаман! Хай будзе добра таму з нас, хто будзе неўтаймавана паліць, усіх жаклівей забіваць, ён будзе ўзнагароджаны па-царску! Станавіцеся ўсе наўкол мяне, і кожны хай паклянецца мне ў вернасці

і паслухмянасці да труны! Паціснем адзін аднаму рукі!

Усе (*працягваючы яму рукі*). Клянёмся табе ўвернасці і паслухмянасці да труны.

Маор. А мая дзясніца будзе паракай, што я аддана і нязменна, да самай смерці, застануся вашым атаманам! Хай заб'е гэтая рука без прамаруджвання таго, хто калі-небудзь збаіцца, альбо ўсумніцца, альбо адцураецца! І няхай гэтак жа зробіць са мною кожны з вас, калі я калі-небудзь парушу сваю клятву. Здаволены вы?

Шпігельберг у шаленстве бегае ўзад і ўперад.

Усе (*кідаючы ўверх капелюшы*). Здаволены! Здаволены!

Маор. Ітак, у дарогу! Не бойцеся ні смерці, ні небяспекі! Бо намі кіруе няўмольны лёс. Кожнага дагоніць канец — ці то на мяккай пасцелі, ці ў чадзе крывавай бітвы, на шыбеніцы ці на коле.

Шпігельберг (*гледзячы ім услед пасля некаторай маўкліваасці*). У тваім пераліку застаўся прагал. Ты не назваў атруты. (*Выходзіць*.)

Сцэна трэцяя

У замку Маора. Пакоі Амаліі.

Франц. Амалія.

Амалія. Прэч! О гэты чадалюбны, літасцівы бацька, які аддаў сына на з'ядзенне ваўкам і пачварам! Сядзячы дома, ён асалоджвае сябе дарагім віном і песціць сваё друзлае цела на пуховых падушках у той час, як яго вялікі сын — у абцугах няетачы! Саромцеся вы, пачвары! Саромцеся, драконавы сэрцы! Вы — ганьба чалавецтва! Свайго адзінага сына...

Франц. Я лічыў, што ў яго іх двое.

Амалія. Так, ён заслугоўвае такіх сыноў, як ты. На смяротнай пасцелі ён будзе марна працягваць высахлыя рукі да свайго Карла і з жахам адхопіць іх, дакрануўшыся да ледзяной рукі Франца. О, як соладка, як бясконца соладка быць праклятым тваім бацькам! Скажы, Франц, шчырая брацкая душа, што трэба зрабіць, каб заслужыць яго праклёну?

Франц. Ты трызіш, мая мілая. Мне шкада цябе.

Амалія. Пакінь! Шкадуеш ты свайго брата! Не, страшыдла! Ты ненавідзіш яго! Ты і мяне ненавідзіш!

Франц. Я люблю цябе, як самога сябе, Амалія!

Амалія. Калі ты мяне любіш, то, напэўна, не адмовіш мне ў просьбе?

Франц. Ніколі, ніколі, калі ты не запатрабуеш большага, чым маё жыццё.

Амалія. О, калі так, то гэту просьбу ты вельмі лёгка, вельмі ахвотна выканаеш... *(Горда.)* Узненавідзець мяне! Я зараз згарэла ад сораму, калі, думаючы пра Карла, уявіла сабе, што ты не адчуваеш да мяне нянавісці. Ты абяцаеш мне гэта? Цяпер ідзі! Пакінь мяне! Я люблю быць адна.

Франц. Чароўная летуценніца! Як захапляюся я тваім пяшчотным, любячым сэрцам! Тут *(дакранаючыся да яе грудзей)*, тут цараваў Карл, як бог у сваім храме! Карл стаяў перад табой у яве, Карл з'яўляўся да цябе ў снах. Увесь сусвет зліваўся да цябе ў Карле, усё адлюстроўвала яго, усё казала аб ім.

Амалія *(ухвалюваная)*. Так, праўда! Прызнаюся! На злосць вам, вылюдкам, прызнаюся перад цэлым светам: я кахаю яго!

Франц. Бесчалавечна! Жорстка! Так заплаціць за гэтае каханне! Забыць тую...

Амалія *(ускіпела)*. Што? Забыць мяне?

Франц. Ці ж ты не надзела яму на развітанне брыльянтавы пярсцёнак у залог тваёй вернасці?.. Але, між іншым, як устаяць юнаку перад прывабнасцямі якой-небудзь распусніцы! Хто асудзіць яго, калі яму не было чаго ёй аддаць? І да таго ж — ці ж яна не заплаціла яму з лішкам ласкамі і абдымкамі?

Амалія *(абураная)*. Мой пярсцёнак — распусніцы?

Франц. Фу, як гэта подла! Але каб гэта было ўсё!.. Пярсцёнак, які б ён ні быў дарагі, можна дастаць у любога жыхара. Магчыма, Карлу не спадабалася работа і ён вымяняў яго на лепшы?

Амалія. Але мой пярсцёнак, кажу я, мой пярсцёнак!

Франц. Так, твой, Амалія! Такі б скарб — ды на маім пальцы! І ад каго? Ад Амаліі! Сама смерць не

вырвала б яго ў мяне, Амалія! Бо не чысціня брыльянта, не мастацкая работа — каханне дае яму цану! Мілае дзіця, ты плачаш? Гора таму, хто выклікаў найкаштоўнейшыя кроплі з тваіх чароўных вачэй! Ах, калі б ты ведала ўсё, калі б ты бачыла яго самога... і ў такім абліччы!

Амалія. Пачвара! Як? У якім абліччы?

Франц. Не, не, анёл душы маёй, не распытвай мяне! (*Нібыта сам сабе, паціху.*) О, калі б існавала завеса, каб схаваць ад вачэй свету гэту агідную распушту! Але не! Яна глядзіць з пажайцелых вачэй, абведзеных свінцовымі кругамі, яна выдае сябе страшэнна-бледным, схуднелым тварам, выродлівымі завостранымі скуламі. Вось яна мармыча глухім, ахрыплым голасам, вось яна крычыць аб сабе і хістаецца, як сухі шкілет, яна прабіраецца да мазга касцей і разбурае мужнюю сілу юнацтва, вось пырскае з ілба, са шчок, з рота, з усяго цела гнойнай раз'ядаючай пенай, агідна гнездзіцца ў ганебных язвах. Тфу, тфу! Мне моташна! Нос, вочы, вушы — усё ходзіць ходырам... Ты помніш, Амалія, няшчаснага, які памёр, задыхнуўшыся ад кашлю, у нашай бальніцы? Здавалася, сорам адварочвае ад яго свае пагляды! Ты ўскрыкнула ад жаху, калі ўбачыла яго. Уваскрасі гэты воблік у сваёй душы — і перад табой узнікне Карл. Яго пацалункі — чума, яго вусны дыхаюць атрутай.

Амалія (*дае яму аплявуху*). Бессаромны паклёпнік!

Франц. Табе Карл здаецца такім жахлівым? Нават гэты блудны вобраз выклікае ў цябе агіду? Ідзі палюбуйся на яго сама, на твайго прыгожага, анёлападобнага, цудоўнага Карла! Ідзі ўпіся бальзамам яго дыхання, дай забіць сябе паху амброзіі, што вырываецца з яго зяпы. Адзін яго ўздых удыхне ў цябе тую згубную смертаносную млоснасць, якую выклікае смурод падлы на полі бітвы, усеяным трупамі.

Амалія адварочваецца.

Які парыву кахання! Якая сладастраснасць у абдымаках! Але ці справядліва наракаць на чалавека за яго непрыглядную знешнасць? Бо і ў бедным целе калекі Эзопа, як рубін у гразі, зіхцела вялікая, добрая душа!

(Злосна ўсміхаючыся.) Нават з вуснаў, пакрытых язвмі, каханне можа... Вядома, калі распуста не расхістае сілы характару, калі разам з нянавісцю не знікне і дабрачыннасць, як пах з завялай ружы, калі разам з целама не зробіцца калекай дух...

А малія (радасна ўскоквае). О Карл! Я зноў пазнаю цябе! Ты ўсё той жа, той жа! Усё гэта хлусня! Няўжо ты не ведаеш, злодзей, што Карл не можа зрабіцца іншым?

Франц некаторы час стаіць у глыбокім роздуме, затым раптоўна паварочваецца, збіраючыся пайсці.

Куды так спяшаешся? Уцякаеш ад уласнага сумлення?

Франц (закрывае твар рукамі). Адпусці мяне! Адпусці... даць волю слязам! Тыран бацька! Лепшага са сваіх сыноў аддаць ва ўладу беднасці, публічнай ганьбы! Пусці мяне, Амалія! Я ўпаду да яго ног, я на каленях буду прасіць яго перакласці на мяне цяжар бацькоўскага праклёну — пазбавіць мяне спадчыны, мяне... Мая кроў... мае жыццё... усё...

А малія (кідаецца яму на шыю). Брат майго Карла! Добры, мілы Франц!

Франц. О Амалія! Як я люблю цябе за гэтую непачісную вернасць майму брату! Прабач, што я адважыўся так жорстка спакушаць тваё каханне!.. Як цудоўна ты апраўдала мае надзеі! Гэтыя слёзы, уздыханні, гэты гнеў... Як дорагі, як блізкі яны мне!.. Нашы брацкія сэрцы біліся ў такт згодзе!

А малія. О не, гэтага не было ніколі!

Франц. Ах, яны былі ў такой гармоніі! Мне заўсёды здавалася, нібыта мы нарадзіліся блізнятамі! Каб не гэта прыкрае знешняе непадабенства, не будзь якога, Карл, на жаль, страціў бы сваю перавагу, нас бы блыталі дзесяць разоў на дні. Ты, часта кажу я сабе, ты выліты Карл, яго рэха, яго падабенства.

А малія (ківае галавой). Не, не! Клянуся бязгрэшным небам — ніводнай яго рысачкі, ні іскаркі яго пачуцця!

Франц. Мы такія падобныя і ў схільнасцях! Ружа была яго любімай кветкай. А якая кветка мне мілей ружы? Ён невыказна любіў музыку! Зоркі нябесныя, вас заклікаю ў сведкі, у мёртвай цішыні ночы, калі ўсё наўкол апускалася ў змрок і дрымоту, вы падслу-

хоўвалі маю ігру на клавесінах! Як можаш ты яшчэ сумнявацца, Амалія? Наша ж любоў сыходзілася ў адным пункце дасканаласці, а калі любоў адна, як могуць быць непадобнымі тыя, у чых сэрцах яна гняздзіцца?

Амалія здзіўлена глядзіць на яго.

Быў ціхі, ясны вечар, апошні перад яго ад'ездам у Лейпцыг, калі ён прывёў мяне ў альтанку, дзе вы так часта аддаваліся любоўным летуценням. Мы доўга сядзелі моўчкі. Потым ён скапіў маю руку і ціха, са слязамі ў голасе, сказаў: «Я пакідаю Амалію... Не ведаю чаму, але мне здаецца, што гэта навікі. Не пакідай яе, брат! Будзь яе сябрам — яе Карлам, калі Карлу не суджана вярнуцца!» (*Кідаецца перад ёй на калені і горача цалуе ёй рукі.*) Ніколі, ніколі, ніколі не вернецца ён, а я даў яму свяшчэнную клятву!

Амалія (*адскочыла ад яго*). Зраднік! Вось калі я выкрыла цябе! У гэтай самай альтанцы ён заклінаў не кахаць нікога, калі яму суджана памерці. Чуеш ты, бязбожны, агідны чалавек! Прэч з вачэй маіх!

Франц. Ты не ведаеш мяне, Амалія, зусім не ведаеш!

Амалія. Не! Я ведаю цябе! Цяпер ужо я ведаю цябе... І ты хацеў быць падобным на яго? І гэта перад табой ён плакаў? Хутчэй бы ён напісаў маё імя на ганебным слупе! Прэч, зараз жа прэч!

Франц. Ты абражаеш мяне!

Амалія. Прэч, кажу я! Ты ўкраў у мяне каштоўную гадзіну. Няхай вылічыцца яна з твайго жыцця!

Франц. Ты ненавідзіш мяне!

Амалія. Я пагарджаю табой. Прэч!

Франц (*тупае нагамі*). Пачакай жа! Ты затрымціш перада мной! Аддаць перавагу не мне, а жабраку? (*Выходзіць.*)

Амалія. Ідзі нягоднік! Цяпер я зноў з Карлам. Жабраку, сказаў ён? Усё перавярнулася ў гэтым свеце! Жабракі зрабіліся каралямі, а каралі жабракамі. Лахманы, апранутыя на ім, я не прамяняю на пурпур памазанікаў божых! Яго пагляд, калі ён просіць міласці, о, гэта горды, царственны пагляд, які ператварае ў попел пышнасьць, раскошу, урачыстасць багатых і моцных! Валяйцеся ў пыле, бліскучыя каралі! (*Зры-*

вае з шыі жэмчуг.) Насіце яго, багатыя, знатныя! Насіце гэта праклятае золата і срэбра, гэтыя праклятыя дыяменты. Абжырайцеся раскошнымі стравамі, песціце свае целы на мяккай пасцелі сладастраснасці! Карл! Карл! Цяпер я вартая цябе! (*Выходзіць.*)

ДЗЕЯ ДРУГАЯ

Сцэна першая

Франц фон Маор сядзіць, задумаўшыся, у сваім пакоі.

Франц. Не, гэта цягнецца вельмі доўга... Урач кажа, што справа ідзе на папраўку. Старыя жывучыя! А перада мною адкрылася б роўная, вольная дарога, калі б не гэты абрыдлы, жылісты кавалак мяса, які, нібы той падземны сабака з чароўнай казкі, перага-роджвае мне доступ да маіх скарбаў.

Няўжо мае задумы схіляцца пад жалезным ярмом прыроды? Няўжо я павінен прыкаваць крылаты дух да павольнага, чарапашнага кроку м а т э р ы і? Задзьмуць агонь, які і без таго ледзь тлее на выгараючым масле — не больш! І ўсё ж я не хацеў бы гэта зрабіць сам... Праз людскую пагалоску. Я хацеў бы не забіць яго, але звесці са свету. Я хацеў бы рабіць, як мудры ўрач, толькі наадварот: не ставіць перашкод на шляху прыроды, а паскорыць яе крок. Удаецца ж нам падоўжыць жыццё; дык чаму б аднойчы не паспрабаваць укараціць яго?

Філосафы і медыкі сцвярджаюць, што стан духа і работа ўсяго чалавечага арганізма знаходзяцца ў цеснай узаемасувязі. Падагрычныя адчуванні ўсякі раз суправаджаюцца расстройтвам механічных адпраўленняў, страсці па дрываюць жыццёвую сілу; не ў меру абцяжараны дух хіліць да зямлі сваю абалонку — цела. Дык як жа быць? Хто здолее смерці расчысціць дарогу ў замак жыцця; паразіўшы дух, разбурыць цела? Ах! Арыгінальная думка! Але хто яе здзейсніць? А думка ж непараўнаная! Варухні мазгамі, Маор! Вось гэта быў бы эксперымент! Сапраўды, прыемна ўпершыню зрабіць яго! Бо давялі ж змяшанне ядаў да ступені ледзь не сапраўднай навукі

і шляхам доследаў прымусілі прыроду паказаць, дзе яе межы. Так што цяпер на некалькі гадоў наперад вылічваюць пульсаванне сэрца і гавораць пульсу: дагэтуль і не далей. Чаму б і нам не выпрабаваць сілу сваіх крылляў?

Але з чаго пачаць? Як парушыць гэта прыёмнае яднанне душы і цела? Якую катэгорыю пачуццяў абраць мне? Якая з іх зласней паразіць цвет жыцця? Гнеў — гэты галодны воўк вельмі хутка наядзецца. Клопат — для мяне гэты чарвяк точыць вельмі павольна; туга — гэта яхідна паўзе так ляніва; страх — надзея не дае яму волі. Як? І гэта ўсе каты чалавека? Няўжо так хутка вычарпаўся арсенал смерці? (*Задумваецца.*) Як? Ну, ну! Не! А! (*Ускакваючы.*) Спалох! Якія шляхі забаронены спалоху? Што розум, рэлігія супраць ледзяных абдымкаў гэтага волата? І ўсё ж... Калі стары вытрымае і гэту буру? Калі ён... О, тады прыйдзіце мне на дапамогу ты, жаль, і ты, раскаянне — пякельная Эвменіда, падкалодная змяя, якая вечна жуе сваю жвачку і пажырае ўласныя нечыстоты, вечная разбуральніца, што без стомы аднаўляе свой яд! З'явіся і ты, страшэннае самаабвінавачванне — ты, што спусташаеш уласнае жыллё і катуеш родную маці! Прыйдзіце і вы да мяне на дапамогу, дабрадзейныя грацыі: з лагоднай усмешкай на вуснах, і ты, квітнеючая будучыня, са сваім невычарпальным рогам багацця! Легкакрылымі стапамі ўцякаючы з яго прагных абдымкаў, пакажыце яму ў сваім люстры ўсе асалоды раю. Так, удар за ўдарам, ураган за ўраганам, навалюся я на нетрывалае жыццё, пакуль усю гэту армію фурыў не замкне сабою адчай. Слаўна! Слаўна! План гатоў, небывала цяжкі, майстэрскі, надзейны, верны, бо (*насмешліва*) нож анатама тут не знойдзе ні слядоў раненняў, ні раз'ядаючай атруты. (*Рашуча.*) Ітак, за справу!

Уваходзіць Герман.

А! Deus ex machina¹, Герман.

Герман. Да вашых паслуг, васпан.

Франц (*падае яму руку*). І ты будзеш шчодро ўзнагароджаны за іх, Герман!

¹ Літаральна: бог з машыны (*лац.*).

Герман. Вы ўжо не раз узнагароджвалі мяне.

Франц. Хутка я стану яшчэ шчадрэйшым, куды шчадрэйшым, Герман! Мне патрэбна пагаварыць з табой.

Герман. Я ўвесь ператварыўся ў слых.

Франц. Я ведаю цябе, ты рашучы хлопец, салдацкае сэрца. А мой жа бацька вельмі пакрыўдзіў цябе, Герман.

Герман. Няхай я буду пракляты, калі я гэта забуду!

Франц. Вось гэта голас мужчыны! Помста пасуе да мужага сэрца. Ты мне падабаешся, Герман! Вазьмі гэты кашалёк. Ён важыў бы больш, калі б я быў тут панам.

Герман. Гэта маё заўсёдашняе жаданне, ваша міласць! Дзякую вам!

Франц. Сапраўды, Герман? Ты хочаш, каб я быў тут панам? Але ў майго бацькі левіныя сілы, і да таго ж я малодшы сын.

Герман. Я хацеў бы, каб вы былі старэйшым сынам, а ў вашага бацькі было не болей сіл, чым у сучотнай дзяўчыны.

Франц. О! Як бы ўзнагароджваў цябе гэты старэйшы сын! Ён бы зрабіў усё, каб узняць цябе з гразі да бляску, вартага твайго розуму і высокага паходжання. Ён абсыпаў бы цябе золатам з ног да галавы! Ты імчаўся б па вуліцах у карэце, запрэжанай чацверыком! Так, праўда, гэтак яно і было б! Але што я хацеў сказаць табе? Ты яшчэ не забыў фрэйлейн фон Эдэльрэйх, Герман?

Герман. Гром і маланка! Навошта вы напамнілі мне пра яе?

Франц. Мой брат адбіў яе ў цябе.

Герман. Ён за гэта паплаціцца.

Франц. Яна табе адмовіла, а ён ледзь не спусціў цябе з лесвіцы.

Герман. За гэта ён паляціць у мяне ў пекла!

Франц. Ён казаў, нібы ўсе шэпчуцца, што ты зачаты пад плотам і што твой бацька не можа глядзець на цябе без таго, каб не біць сябе ў грудзі і не стагнаць: «Божа, даруй мне, грэшнаму!»

Герман. Тысяча чарцей! Ды змоўкніце вы, нарэшце?

Франц. Ён раіў табе прадаць дваранскую грамату з аўкцыёна, а на выручаныя грошы зацыраваць сабе панчохі!

Герман. Праклён! Я выдзеру яму вочы ўласнымі рукамі.

Франц. Што? Ты злуешся? Як можаш ты на яго злавацца? Што ты можаш з ім зрабіць? Што можа пацук супраць ільва? Твой гнеў толькі падсалодзіць яго ўрачыстасць. Табе толькі і застаецца, што скрыгатаць зубамі ды спаганяць сваю злосць на чэрствым хлебе.

Герман (*тупае нагамі*). Я яго ў парашок сатру!

Франц (*пахлопвае яго па плячу*). Фу, Герман, ты ж дваранін, ты не можаш сцярапець такой крыўды. Ты не можаш дазволіць, каб у цябе з-пад носа выхапілі каханую. Нізашто на свеце, Герман! Чорт іх вазьмі! Я пайшоў бы на ўсё, калі б быў на тваім месцы.

Герман. Я не супакоюся, пакуль і той і другі не будуць ляжаць у магіле.

Франц. Не гарачыся, Герман! Падыдзі бліжэй... Амалія будзе тваёй.

Герман. Будзе! На злосць усім чарцям — будзе!

Франц. Ты атрымаеш яе, клянуся табе! І атрымаеш з маіх рук. Падыдзі бліжэй, кажуць табе. Ты, напэўна, не ведаеш, што Карл, можна сказаць, пазбаўлены ўжо спадчыны.

Герман (*набліжаецца да яго*). Няўжо? Упершыню чую!

Франц. Супакойся і слухай далей, — больш падрабязна я раскажу другім разам. Так, кажу табе, хутка год, як бацька, можна сказаць, выгнаў яго з дому. Але стары ўжо раскайваецца ў такім паспешным кроку, на які (*са смехам*) ён, можаш быць упэўнены, адважыўся не па сваёй волі. Да таго ж і Амалія з ранку да ночы дапякае яго скаргамі і папрокамі. Рана ці позна ён пачне шукаць Карла па ўсім свеце, а калі адшукае — дык пішы прапала! Табе застанецца толькі пасадыць яго ў карэту, калі ён паедзе з ёй пад вянец.

Герман. Я задушу яго ля алтара!

Франц. Бацька перадасць яму графскую ўладу, а сам будзе жыць у спакоі ў сваіх замках. І вось лейцы ў руках фанабэрыстага ветрагона, вась ён смяецца над сваімі ворагамі і зайздроснікамі, а я, які хацеў зрабіць

цябе багатым, знатным,— я сам, Герман, буду, нізка схіліўшыся, стаяць ля яго дзвярэй...

Герман (*горача*). Не, як праўда тое, што мяне завуць Германам,— гэтага не будзе! Калі хоць іскра розуму яшчэ тлее ў маім мазгу — з вамі гэтага не здарыцца!

Франц. Ці не ты ўжо гэтаму перашкодзіш? Ён і цябе, мой мілы Герман, прымусіць паспытаць бізуна; ён будзе пляваць табе ў твар пры сустрэчы на вуліцы,— і гора табе, калі ты адважышся хоць уздрыгнуць ці скрывіць рот. Вось якія справы з тваім сватаннем да Амаліі, з тваімі планамі, з тваёй будучыняй.

Герман. Скажыце, што мне рабіць?

Франц. Слухай жа, Герман! І ты ўбачыш, які я табе адданы друг і як блізка прымаю да сэрца твой лёс! Ідзі пераапаніся, каб ніхто не мог пазнаць цябе. Загадай далажыць, аб сабе старому, скажы, што ты проста з Багеміі, што ты разам з маім братам удзельнічаў у бітве пад Прагай і бачыў, як ён загінуў на полі бітвы.

Герман. Але ці павераць мне?

Франц. Ха-ха! Пра гэта ўжо я паклапачуся! Вось табе пакет: тут падрабязная інструкцыя і, акрамя таго, паперы, якія пераканаюць і ўвасобленае сумненне. А цяпер пастарайся непрыкметна выйсці адгэтуль. Бяжы праз чорны ход на двор, там пералазь цераз садовую сцяну. Развязку гэтай трагікамедыі пакінь мне!

Герман. Яна неўзабаве збудзецца! Віват новаму ўладарнаму графу, Францыску фон Маору!

Франц (*палявае яго на шчацэ*). Хітрэц! Гэтым спосабам мы хутка дасягнем усіх нашых мэт: Амалія страціць надзею на яго; стары абвінаваціць сябе ў смерці сына і цяжка захварэе,— а трухляваму будынку не патрэбна землетрасення, каб абваліцца. Ён не перажыве гэтай весткі. І тады я — адзіны сын. Амалія, страціўшы апору, зробіцца цацкай у маіх руках. Астатняе лёгка можаш сабе ўявіць. Карацей кажучы, усё возьме пажаданы кірунак. Але і ты не павінен адцурацца свайго слова.

Герман. Што вы? (*Радасна.*) Хутчэй куля паляціць назад і разверне вантробы стралка! Спадзявайцеся на мяне! Дайце мне дзейнічаць! Бывайце!

Франц (*крычыць яму ўслед*). Жніво тваё, любы Герман! Калі вол звёз у свіран увесь хлеб, яму даводзіцца есці толькі сена. Даглядчыцу жывёлы табе, а не Амалію! (*Выходзіць*.)

Сцэна другая

Спальня старога Маора.

Стары Маор спіць у крэсле. Амалія.

Амалія (*хутка падыходзіць да яго*). Цішэй, цішэй! Ён задрамаў! (*Спыняецца перад ім*.) Які ён прыгожы! Такімі пішуць святых. Не, я не магу на цябе злавацца! Сівавалосы стары, я не магу на цябе злавацца! Спі спакойна, прабудзіся радасна. Я адна вазьму на сябе пакуты.

Стары Маор (*у сне*). Сын мой! Сын мой! Сын мой!

Амалія (*бярэ яго за руку*). Тсс! Тсс! Яму сніцца сын.

Стары Маор. Ці ты гэта? Ты тут? Ах, які ў цябе жаласны выгляд. Не глядзі на мяне такім тужлівым паглядам! Мне цяжка і без гэтага.

Амалія (*будзіць яго*). Прачніцеся! Гэта толькі сон! Супакойцеся!

Стары Маор (*спрасоння*). Няўжо ён не быў тут? Няўжо я не паціскаў яго руку? Жорсткі Франц! Ты і ў сне хочаш адабраць у мяне сына?

Амалія. Дык вось яно што!

Стары Маор (*прачнуўшыся*). Дзе ён? Дзе? Дзе я? Гэта ты, Амалія?

Амалія. Ці палягчэла вам? Вы так соладка спалі.

Стары Маор. Мне сніўся сын. Чаму я прачнуўся? Быць можа, быць можа, я пачуў бы з яго вуснаў словы даравання.

Амалія. Анёлы не помняць зла. Ён вам даруе. (*З пачуццём бярэ яго за руку*.) Бацька майго Карла, я дарую вам!

Стары Маор. Не, дачка мая! Змярцвелая бледнасьць твайго твару мяне абвінавачвае. Бедная дзяўчынка! Я пазбавіў цябе ўсіх асалод юнацтва! О, не праклінай мяне!

Амалія (*з ласкаю цалуе яго руку*). Вас?

Стары Маор. Ці знаёмы табе гэты партрэт, дачка мая?

Амалія. Карл!

Стары Маор. Такім ён быў, калі яму пайшоў шаснаццаты год. Цяпер ён іншы. Маё сэрца разбіта! Лагоднасць змянілася азлабленнем, усмешка грыма-сай адчаю. Ці не праўда, Амалія? Гэта было ў яміна-вай альтанцы, у дзень яго нараджэння, калі ты пісала з яго партрэт? О дачка мая! Ваша каханне рабіла шчаслівым і мяне.

Амалія (*не зводзячы вачэй з партрэта*). Не! Не! Гэта не ён! Клянуся богам, гэта не Карл! Тут, тут (*паказвае на сваё сэрца і галаву*) ён зусім іншы... Бляклыя фарбы не могуць паўтарыць высокі дух, што зіхцеў у яго вогненных вачах! Зусім не падобны. На партрэце ён толькі чалавек. Якая ж я нікчэмная мастачка!

Стары Маор. Гэты ветлівы, ласкавы позірк... О, калі б ён стаяў ля маёй пасцелі, я жыў бы і мёртвы... Ніколі, ніколі б я не памёр!

Амалія. Ніколі, ніколі! Смерць была б як пераход ад адной думкі да другой — да лепшай. Яго позірк свяціў бы вам і за труною, яго позірк узнёс бы вас вышэй зорак.

Стары Маор. Як цяжка, як журботна! Я паміраю, а майго сына Карла няма каля мяне, мяне аднясуць на могількі, а ён не будзе плакаць на маёй магіле. Як соладка засынаць вечным сном, калі цябе закалыхвае малітва сына: гэта — калыханка.

Амалія (*летуценна*). Так, соладка, невымоўна соладка засынаць вечным сном, калі цябе закалыхвае песня каханага. Хто ведае, можа, гэты сон працягваеш бачыць і ў магіле! Доўгі, вечны, бясконцы сон аб Карле, пакуль не прагучыць звон уваскрэсення. (*З захваленнем*). І тады — у яго абдымкі навекі!

Паўза. Амалія ідзе да клавесіна і іграе.

Не спяшы на бітву, Гектар мілы,
Там без жалю грозны меч Ахіла
За Патрокла смерць усім нясе!
Хто ж твайму дзіцячачку парадзіць
Шанаваць багоў, хто лук наладзіць,
Калі дзікі Ксанф цябе знясе?

Стары Маор. Што за дзіўная песня, дачка мая?
Ты спяеш мне яе перад смерцю.

Амалія. Гэта развітанне Гектара з Андрамахай.
Мы з Карлам часта спявалі яе пад гукі лютні.

Мілы друг, кап'ё і шчыт хутчэй мне!
Там, у лютай бітве, весялей мне...
Я іду за бацькаўшчыну ў бой.
Хай багі валодаюць табою!
Я загіну, ды ўратую Трою.
Ды цвіце Элізіум з табой.

Уваходзіць Даніэль.

Даніэль. Вас пытае нейкі чалавек. Ён просіць
прыняць яго; кажа, што прыйшоў з важнымі весткамі.

Стары Маор. Мне ў цэлым свеце важна толькі
адно... І ты ведаеш гэта, Амалія. Калі гэтаму няшчаснаму
патрэбна дапамога, ён не пойдзе адгэтуль без
суцяшэння.

Амалія. Калі гэта жабрак, пусці яго хутчэй.

Даніэль выходзіць.

Стары Маор. Амалія! Амалія! Пашкадуй мяне!
Амалія (*спявае*).

О багі! Браня твая зняме,
Меч твой без трывогі затупее,
І Прыама знікне слаўны род.
Сыдзеш ты ў той край, дзе вечны вечар,
Дзе Кацыт санлівай хваляй плешча:
Ў Леце злой памрэ твая любоў.

Помыслы ўсе, мары і жаданні
Патаплю я ў ёй без шкадавання,
Толькі не сваю любоў.
Чуеш! Зноў дзікун ля сцен тупоча!
Дай мне меч, слязой аросім вочы!
Ў Леце не памрэ мая любоў!

Франц, пераапануты Герман, Даніэль.

Франц. Вось гэты чалавек. Ён кажа, што прывёз
вам страшэнныя весткі. Ці ў стане вы яго выслухаць?

Стары Маор. Для мяне існуе толькі адна вестка.
Падыдзі бліжэй, шаноўны, і не шкадуй мяне. Дайце
яму віна.

Герман (*змененым голасам*). Васпан, не збаўляйце

бедняка ваших міласцяў, калі ён супраць волі пратне вам сэрца. Я чужы ў гэтых краях. Але вас ведаю добра. Вы бацька Карла фон Маора.

Стары Маор. Адкуль ты гэта ведаеш?

Герман. Я ведаў вашага сына.

Амалія (*ускоквае*). Ён жывы? Жывы? Ты ведаеш яго? Дзе ён? Дзе? Дзе? (*Зрываецца з месца.*)

Стары Маор. Ты ведаеш што-небудзь пра майго сына?

Герман. Ён вучыўся ў Лейпцыгу і адтуль знік невядома куды. Па яго словах, ён босы і з непакрытай галавой выхадзіў уздоўж і ўпоперак усю Германію, выпрошваючы міласціну пад вокнамі. Праз пяць месяцаў зноў успыхнула злашчасная вайна паміж Прусіяй і Аўстрыяй, і так як яму не было на што спадзявацца ў гэтым свеце, то ён дазволіў уцягнуць сябе ў Багемію барабаннаму грому непераможнага Фрыдрыха. «Дазвольце мне, — сказаў ён вялікаму Шверыну, — загінуць смерцю храбрых: у мяне няма болей бацькі!»

Стары Маор. Не глядзі на мяне, Амалія!

Герман. Яму ўручылі сцяг. І ён памчаўся наперад па шляху прускай славы. Неяк раз мы спалі з ім у адной палатцы. Ён многа гаварыў пра свайго састарэлага бацьку, пра шчаслівыя дні, што канулі ў мінулае, пра няспраўджаныя надзеі. Слёзы цяклі з нашых вачэй!

Стары Маор (*хавае твар у падушкі*). Маўчы! О, маўчы!

Герман. Праз восем дзён адбылася гарачая бітва пад Прагай. Магу вас запэўніць, ваш сын паводзіў сябе, як і належыць храбраму воіну. Ён рабіў цуды на вачах усёй арміі. Пяць палкоў палегла навакол яго — ён усё стаяў. Гарачыя ядры сыпаліся частым градам — ваш сын стаяў. Куля разрабіла яму правую руку — ён узяў сцяг у левую і працягваў стаяць!

Амалія (*з захапленнем*). Гектар! Гектар! Чуеце? Ён не здрыгануўся.

Герман. У той жа вечар я зноў наткнуўся на яго. Наўкол свісталі кулі, ён ляжаў на зямлі, левай рукою сунімаючы кроў, правай хапаючыся за зямлю. «Брат, — крыкнуў ён мне, — па радах пайшоў слых, што наш генерал ужо з гадзіну як забіты». — «Так, ён загінуў, — адказаў я. — Ты паранены?» — «Як храбры

салдат, — закрычаў ён, адымаючы левую руку ад раны, — я іду за сваім генералам». І яго вялікая душа адляцела ўслед за героем.

Франц (*гучна Герману*). Хай адсохне твой пракляты язык! Ці ты з'явіўся сюды, каб нанесці смяртэльны ўдар нашаму бацьку? Бацька! Амалія! Бацька!

Герман. Вось апошняя воля майго нябожчыка-таварыша: «Вазьмі гэты меч, — прахрыпеў ён, — і аддай старому бацьку; кроў яго сына запяклася на ім. Бацька можа радавацца: ён адпомшчаны. Скажы яму, што яго праклён пагнаў мяне ў бітву, насустрэч смерці. Скажы, што я памёр у адчай». Апошні ўздых яго быў: «Амалія!»

Стары Маор (*з лямантам ірве на сабе валасы*). Мой праклён забіў яго! Ён памёр у адчай!

Франц (*бегае ўзад і ўперад па пакоі*). О! Што вы зрабілі, бацька! Карл! Брат мой!

Герман. Вось і меч і партрэт, які ён зняў са сваіх грудзей. Кропля ў кроплю гэта паненка. «Гэта майму брату Францу!» — прашаптаў Маор. Што ён хацеў гэтым сказаць, я не ведаю.

Франц (*са здзіўленнем*). Мне — партрэт Амаліі? Мне... Карл... Амалію? Мне?

Амалія (*разгневаная падб'ягае да Германа*). Нізкі, падкуплены ашуканец! (*Уважліва глядзіць на яго*.)

Герман. Вы памыляецеся, васпані! Гляньце, ці ж гэта не ваш партрэт? Вы, напэўна, самі яго далі яму?

Франц. Клянуся богам, Амалія, гэта твой партрэт! Далібог, твой!

Амалія (*аддаючы партрэт*). Мой, мой! О божа!

Стары Маор (*з лямантам драпае сабе твар*). Гора, гора мне! Мой праклён забіў яго, ён памёр у адчай!

Франц. І ён успомніў пра мяне ў апошні цяжкі час сканання! Пра мяне — анельская душа! Калі чорны сцяг смерці ўжо развяваўся над ім — пра мяне!

Стары Маор (*ціха бармоча*). Мой праклён забіў яго! Ён памёр у адчай!

Герман. Я не ў сілах болей глядзець на гэтыя пакуты! Бывайце, васпан! (*Ціха Францу*.) Навошта вы ўсё гэта задумалі? (*Хоча пайсці*.)

Амалія (*бяжыць за ім*). Стой! Стой! Што было яго апошнім словам?

Герман. Яго апошні ўздых быў: «Амалія!» (*Выходзіць.*)

Амалія. Яго апошні ўздых быў: «Амалія!» Не, ты не ашуканец! Дык гэта праўда! Праўда! Ён памёр! Памёр! (*Хістаецца і падае.*) Памёр! Карл памёр!

Франц. Што я бачу? Што гэта кроўю напісана на мячы? Амалія!

Амалія. Яго рукой?

Франц. Наяве гэта ці ў сне? Паглядзі, кроўю выведзена: «Франц, не пакідай маёй Амаліі!» Глядзі ж, глядзі! А на другім баку: «Амалія, тваю клятву вырашыла ўсемагутная смерць!» Бачыш! Бачыш! Ён пісаў гэта дубеючай рукой, пісаў гарачай крывёй свайго сэрца на ўрачыстым рубяжы вечнасці. Яго душа, гатовая адляцець, памарудзіла, каб злучыць Франца і Амалію.

Амалія. Божа літасцівы! Гэта яго рука, ён ніколі не кахаў мяне! (*Імкліва выходзіць.*)

Франц (*тупае нагой*). Праклён! Усё маё майстэрства бяссільна перад гэтай свавольніцай!

Стары Маор. Гора, гора мне! Не пакідай мяне, Амалія! Франц, Франц, вярні мне майго сына!

Франц. А хто пракляў яго? Хто пагнаў свайго сына на поле смерці? Хто кінуў яго ў адчай? О, гэта быў анёл, жамчужына ў вянцы ўсявышняга! Хай будзьце праклятыя яго каты! Будзьце і вы пракляты!

Стары Маор (*б'е сабе кулаком у грудзі*). Ён быў анёл! Ён быў жамчужынай у вянцы ўсявышняга! Праклён, праклён, пагібель і праклён на маю галаву! Я бацька, які забіў свайго доблеснага сына! Ён любіў мяне да апошняй хвіліны і, каб дагадзіць мне, кінуўся ў бой, насустрач смерці! О, я пачвара, пачвара! (*У шаленстве рве на сабе валасы.*)

Франц. Яго ўжо няма, навошта запозненыя пакуты? (*Злосна ўсміхаючыся.*) Забіць лягчэй, чым уваскрасіць. Вам не вярнуць яго з магілы.

Стары Маор. Ніколі, ніколі, ніколі не вярнуць з магілы! Няма яго! Страчаны наваккі! Ты сваімі нагаворамі вырваў праклён з майго сэрца!.. Ты... ты!.. Вярні мне сына!

Франц. Не даводзьце мяне да шаленства! Я пакідаю вас сам-насам са смерцю.

Стары Маор. Страшыдла! Страшыдла! Аддай

мене майго сына! (Ускокває з крэсла і хоча схпіць Франца за горла, але той з сілай адкідває яго.)

Франц. Нядужы шкілет... Вы яшчэ адважваецеся?.. Памірайце! Мучайце сябе!..

Стары Маор. Тысячы праклёнаў хай грывнуць над табою! Ты ўкраў у мяне сына! (Кідаецца ў крэсла.) Гора, гора мне! Гэтак страціць надзею — і жыць!.. Яны бягуць, пакідаюць мяне сам-насам са смерцю... Анёл-хавальнік пакінуў мяне! Святыя адступіліся ад сівавалосага забойцы! Гора, гора мне! Ніхто не хоча падтрымаць маю галаву, вызваліць маю знемагающую душу! Ні сыноў, ні дачкі, ні сябра! Толькі чужыя! Ніхто не хоча... Адзін, усімі пакінуты! Гора, гора мне! Гэтак страціць надзею — і жыць!

Амалія ўваходзіць з заплаканымі вачыма.

Амалія, пасланка нябёс! Ты прыйшла вызваліць маю душу?

Амалія (ласкава). Вы страцілі доблеснага сына.

Стары Маор. Забіў, хочаш ты сказаць. Вінаваты ў забойстве сына я з'яўлюся перад прастолам усявышняга...

Амалія. Не, не, шматпакутны стары! Нябесны бацька паклікаў яго да сябе. Інакш мы былі б вельмі шчаслівыя тут, на зямлі... Там, там, вышэй свяціл нябесных, мы ўбачымся зноў.

Стары Маор. Убачымся, убачымся! Не! Меч пратне маю душу, калі я, блажэнны, у сонме блажэнных убачу яго. І на нябёсах жахнуць мяне жахі пекла, і перад тварам вечнасці мяне будзе душыць усведамленне: я забіў свайго сына.

Амалія. О, ён з усмешкай прагоніць з вашага сэрца страшныя ўспаміны! Падбэдзёрыцеся, мілы бацька, бачыце: я бадзёрая. Ці ж ён не праспяваў нябёсным сілам на арфе серафімаў імя Амаліі і ці ж нябёсныя сілы не падпявалі яму? Яго ж апошні ўздых быў: «Амалія!» Дык ці ж не будзе і яго першы крык захаплення: «Амалія!»

Стары Маор. Салодкія супяшэнні цякуць з тваіх вуснаў! Ён усміхаецца, кажаш ты? Даруе? Застанься ж пры мне, каханая майго Карла і ў час майго сканання.

Амалія. Памерці — значыць кінуцца ў яго аб-

дымкі! Добра вам! Я вам зайздросчу. Чаму маё цела не драхлае, мае валасы не сівыя? Гора маладосці! Добра табе, нядужая старасць: ты бліжэй да неба, бліжэй да майго Карла!

Уваходзіць Франц.

Стары Маор. Падыдзі да мяне, сын мой! Прабач, калі я быў вельмі суровы да цябе! Я дарую табе. Я хачу сканаць у згодзе.

Франц. Ну што? Дасыта наплакаліся аб вашым сыне? Можна падумаць, што ён у вас адзін.

Стары Маор. У Іакава было дванаццаць сыноў, але аб сваім Іосіфу ён праліваў крывавыя слёзы.

Франц. Гм!

Стары Маор. Вазьмі Біблію, дачка мая, і прачытай гісторыю пра Іакава і Іосіфа: яна і раней заўсёды мяне кратала, хоць я тады і не быў яшчэ Іакавам.

Амалія. Якое ж месца прачытаць вам? (*Бярэ Біблію.*)

Стары Маор. Чытай мне пра гора асірацелага бацькі, калі ён паміж сваіх дзяцей не знайшоў Іосіфа і дарэмна чакаў яго ў кругу адзінаццаці; і пра яго стогны, калі ён даведаўся, што Іосіф адабраны ў яго навекі.

Амалія (*чытае*). «І ўзялі адзенне Іосіфа, і зарэзалі казла, і запэцкалі адзенне кроўю; і паслалі разнаколернае адзенне, і даставілі бацьку свайму, і сказалі: «Мы гэта знайшлі; паглядзі, ці сына твайго гэтае адзенне, ці не?»

Франц раптоўна выходзіць.

Ён пазнаў яго і сказаў: «Гэта адзенне сына майго. драпежны звер з'еў яго; напэўна, разарваны Іосіф».

Стары Маор (*адкінуўшыся на падушку*). «Драпежны звер з'еў яго; напэўна, разарваны Іосіф».

Амалія (*чытае далей*). «І разадраў Іакаў адзенне сваё, і ўсклаў врэцішча на чрэсла сваё, і аплакваў сына свайго многія дні. І сабраліся ўсе сыны і ўсе дочки яго, каб судшыць яго; ён не хацеў судшыцца і сказаў: «Са смуткам сыду да сына майго ў магілу...»

Стары Маор. Пакінь, пакінь! Мне дрэнна!

Амалія (*упускае кнігу і падбягае да яго*). Божа мой! Што з вамі?

Стары Маор. Гэта смерць!.. Чарната... плыве... перад маімі вачамі... Прашу цябе... пакліч свяшчэнніка... Няхай прынясе... святыя дары... Дзе мой сын Франц?

А малія. Ён збег! Божа, злітуйся над намі!

Стары Маор. Збег... збег... ад смяротнага ложа! І гэта ўсё... усё... ад двух сыноў, з якімі звязвалася столькі надзей... Ты іх даў... ты іх адабраў... Хай свяціца імя тваё!.. (Падае.)

А малія (раптам ускрыквае). Памёр! Не б'ецца сэрца! (Уцякае ў адцаі.)

Франц (уваходзіць радасны). «Памёр!» — крычаць яны. Памёр! Цяпер я пан. Па ўсім замку лямантуюць: «Памёр!» А што, калі ён толькі спіць? Так, вядома, вядома, гэта сон. Але, заснуўшы такім сном, ужо ніколі не пачуе «добрай раніцы». Сон і смерць — блізныты. Толькі зменім назвы. Добры, жаданы сон! Мы назавём цябе смерцю. (Закрывае бацьку вочы.) Хто ж цяпер асмеліца прыйсці і пацягнуць мяне да адказу ці сказаць мне ў вочы: «Ты падлюга!» Цяпер далоў цяжкую маску лагоднасці і дабрадзейства! Глядзіце на прыкрытага Франца і жахніцеся! Мой бацька не ў меру падсалоджваў сваю ўладу. Падданых ён ператвараў у дамачадцаў; ласкава ўсміхаючыся, ён сядзеў ля варот і вітаў іх, як братаў і дзяцей. Мае бровы навіснуць над вамі, нібы навальнічныя хмары; імя пана, як злавесная камета, узнясецца над гэтымі ўзгоркамі: маё чало стане вашым барометрам. Ён гладзіў і лашчыў свавольную шыю. Гладзіць і лашчыць — не ў маіх звычках. Я ўсаджу ў ваша цела зубчастыя шпоры і прымушу вас паспытаць бізуна. Хутка ў маіх уладаннях бульба і вадкае піва зробіцца святочным пачастункам. І гора таму, хто трапіцца мне на вочы з пухнымі, ружовымі шчокамі! Бледнасць галечы і рабскага страху — вось колер маёй ліўрэі. І я апрагну вас у гэтую ліўрэю! (Выходзіць.)

Сцэна трэцяя

Багемскія лясы.

Шпігельберг. Рацман. Разбойнікі.

Рацман. Ты тут? Каго я бачу? Дай задушыць цябе ў абдымках, друг Морыц! Прывет табе ў багемскіх

лясах! Бач, як ты растаўсцеў і паздаравеў! Чорт вазьмі, ды ты, здаецца, і рэкрутаў прывеў цэлы гурт? Ай ды вярбоўшчык!

Шпігельберг. А сапраўды, здорава, братка, здорава? Малойчыкі як на падбор! Ты не паверыш! Нада мною проста-такі божая раскоша! Быў я галодны бядняк, нічога не меў, апрача гэтага кія, калі перайшоў Іардан, а цяпер нас семдзсят восем малайцоў, усё больш купцы, якія разарыліся, прагнаныя чыноўнікі ды пісары са швабскіх правінцый. Гэта, братка, скажу я табе, атрад такіх малайцоў, такіх слаўных хлопцаў, што кожны адзін у аднаго на хадзі падноскі рэжа і адчувае сябе спакойна побач з суседам, калі трымае ў руках зараджаную стрэльбу. Ні ў чым ім няма адмовы, а слава пра іх такая на сорок міль у акрузе, што дзіву даешся. Цяпер, брат, не знойдзеш ніводнай газеты, у якой не было б артыкульчыка пра спрытнюгу Шпігельберга. Толькі таму я іх і чытаю. З ног да галавы так мяне апісалі, што як жывы стаю. Гузікаў на маім каптане і тых не мінулі. А мы толькі і ведаем, што вадзіць за нос гэтых дурняў. Неяк нядаўна заходжу ў друкарню, заяўляю, што я бачыў славутага Шпігельберга, і дыктую тамашняму пісаку жывы партрэт аднаго дактарышкі з іх акругі. Усё пайшло як па пісанаму, прыцягнулі галубчыка да адказу, дапыталі з постракам, а гэты дурань вазьмі ды і прызнайся — праваліцца мне на гэтым месцы, — што ён, бач, і ёсць Шпігельберг! Гром і маланка! Мне так і карцела пайсці з пакаяннем у магістрат, каб гэты шэльма не няславіў маё імя. Што ж ты думаеш? Праз тры месяцы павесілі майго доктара. Мне давялося закласці ў нос добрую панюшку тытуню, калі я пасля, прагульваючыся ля шыбеніцы, убачыў, як гэты ілжэ-Шпігельберг гайдаецца на ёй ва ўсёй сваёй красе. І вось, у той час, як Шпігельберг матляецца ў пятлі, сапраўдны Шпігельберг асцярожненька з пятлі выблытваецца і нацягвае прамудрай юстыцыі доўгі нос, што нават шкада робіцца яе, небараку.

Рацман *(са смехам)*. А ты, друг, зусім не змяніўся!

Шпігельберг. Так, як бачыш, я ўсё той жа душой і целам! Паслухай, дурань, якую я штуку адпаліў надоечы ў манастыры святой Цэцыліі. Трапляецца,

значыць, на шляху гэты манастырок. Ужо вечарэда, а я ў гэты дзень яшчэ не выдаткаваў ніводнага патрона. Ты ж ведаеш, я страшэнна не люблю *diem perdidit*¹, але калі дзень прапаў, трэба хоць ноччу заварыць такую кашу, каб чарцям моташна зрабілася. Ну дык вось. Мы трымаем сябе ціха да наступлення цемры. Запанавала цішыня. Агні гаснуць. Эге, думаем мы, манашкі, відаць, ляглі спаць. Я бяру з сабой прыяцеля Грыма, а іншым загадваю чакаць ля варот, пакуль не свісну, дамаўляюся з брамнікам і, атрымаўшы ад яго ключы, пракрадваюся ў памяшканне, дзе спяць паслушніцы. Я хутка сабраў іх плацці, звязаў у вузел і вынес за вароты. Потым мы прайшліся па келлях і забралі адзенне ва ўсіх сясцёр, а пад канец і ў самой ігуменні. Тут я свіснуў, і мае малайцы, што засталіся за варотамі, узнялі такі шум і гам, нібыта настаў страшны судны дзень, і затым з крыкам і гіканнем рассыпаліся па ўсім манастыры. Ха-ха-ха! Паглядзеў бы ты, якая там пачалася мітусня. Як небаракі шукалі ўпоцёмку сваю вопратку, кідаліся, вохкалі, быццам у кіпцюрах у чорта, а мы — давай іх лапаць! З перапуду адны пачалі закручвацца ў прасцірадлы, залазіць пад печ, як кошкі, а другія так напрудзілі ў келлях, хоць плаваць ідзі! Віску! Крыку!.. Вылезла і старая карга ігумення ў касцюме Евы да грэхападзення. Ты ж ведаеш, братка, што для мяне няма на свеце стварэння агідней павука і старой бабы, а тут гэта счарная, маршчыністая, касматая старая так і ўецца наўкол, заклінаючы мяне злітавацца над яе дзявочай нявіннасцю. Тфу! Я ўжо ўзняў быў кулак, каб выбіць ёй апошнія зубы, ды ўстрымаўся і прапановаў на выбар: альбо падавай нам манастырскае серабро, каштоўнае начынне і ўсю звонкую манету, альбо... Мае хлопцы ў момант зразумелі мяне! Адным словам, я вынес адтуль не менш чым на тысячу талераў усялякага дабра ды яшчэ ўспамін аб вясёлай ночцы. А хлопцы пакінулі манашкам памятку, ад якіх ім раней, як праз дзевяць месяцаў, не пазбавіцца.

Рацман (*тупнуўшы нагой*). Чорт вазьмі, чаму мяне там не было!

Шпігельберг. Вось бачыш! Паспрабуй сказаць

¹ Страшій дзень (*лац.*).

пасля гэтага, што шалапутнае жыццё дрэннае! У дадатак ты застаешся свежы, бадзёры ды яшчэ таўсцееш не горш за рымскага прэлата. Напэўна, ёсць у мяне нешта такое магнетычнае, што ўсе басякі, увесь зброд так да мяне і ліпнуць.

Рацман. Ды ты і сапраўды магніт! Хацеў бы я зразумець, якім чараўніцтвам ты гэтага дамагаешся...

Шпігельберг. Чараўніцтвам? Тут няма ніякага чараўніцтва. Тут, брат, патрэбна галава ды трохі практычнай кемнасці, якую, вядома, з пальца не высмакчыш. Ці бачыш, я заўсёды кажу: сумленнага чалавека можна зрабіць з любога пня. Але махляра — гэта справа куды складаней! Тут неабходны сапраўдны нацыянальны геній і пэўны, як бы гэта сказаць, махлярскі клімат. Таму я раю табе, з'ездзі ў Граубюндэн. Гэта Афіны сучасных ашуканцаў.

Рацман. А мне, брат, асабліва хвалілі Італію.

Шпігельберг. Так, так! Трэба быць справядлівым. У Італіі таксама ёсць доблесныя мужчыны. Але калі Германія будзе працягваць у тым жа духу і канчаткова парве з Бібліяй, на што ўжо можна цвёрда спадзявацца, то з цягам часу і з яе атрымаецца што-небудзь талковае. Наогул, павінен табе сказаць, асаблівага значэння клімат не мае; геній прымаецца на любой глебе, а ўсё астатняе, братка... Сам ведаеш — з дзічкі і ў райскім садзе не атрымаецца ананаса. Але што я хацеў сказаць? На чым гэта я спыніўся?

Рацман. На махлярскай кемнасці.

Шпігельберг. Так, праўда, на махлярскай кемнасці. І так, прыехаўшы ў які-небудзь горад, ты першым чынам распытваеш у наглядчыкаў за жабракамі, у прыставаў і дазорных, каго часцей за ўсё да іх прыводзяць, затым адшукваеш гэтых галубчыкаў. Далей ты робішся сталым наведвальнікам кафеяняў, публічных дамоў, корчмаў і там вынюхваеш, хто больш за ўсіх лае таннасць, нізкую працэнтную стаўку, пагібельную чуму паліцэйскіх пастаноў, хто за ўсіх зласней ганьбіць урад ці раз'юшыцца на фізіягноміку і гэтак далей... Вось ты, братка, і ля мэты! Сумленнасць хістаецца, як гнілы зуб, застаецца толькі падчапіць яго казінай ножкай... Ці, і таго лепш, ты кідаеш поўны кашалёк проста на брук, а сам дзе-небудзь хаваешся

хлопец вылупіў вочы і задрыжаў, нібы мокры пудзель. «Калі ласка, злітуйцеся, васпан! Я хачу... я хачу...» — «Што ж ты хочаш? Хочаш сабраць свае манаткі і разам са мной пайсці да чорта?» — «О, ад усяго сэрца, з найвялікшым задавальненнем!» Ха-ха-ха! Дарагі мой! Мышей на сала ловяць. Дык смейся з яго, Рацман! Ха-ха-ха!

Рацман. Ха-ха-ха! Ну і ўрэзаў! Залатымі літарамі напішу я ў сябе на лбе тваю лекцыю. Як відаць, сатана нядрэнна ведае людзей, калі зрабіў цябе сваім маклерам.

Шпігельберг. Сапраўды, мой друг? Я думаю, што, калі навярбую яму яшчэ з дзесятак такіх малойчыкаў, ён адпусціць мяне на ўсе чатыры бакі. Дае ж выдавец камісіянеру кожны дзесяты экзэмпляр бясплатна. Дык няўжо ж чорт пачне скнарнічаць? Нешта порахам запахла.

Рацман. Чорт вазьмі! Я сам ужо даўно чую. Беражыся, тут непадалёк што-небудзь ды не так. Далібог! Кажу табе, Морыц, што ты са сваімі рэкрутамі проста знаходка для атамана. Ён таксама залучыў бравых малойчыкаў.

Шпігельберг. Але мае, мае...

Рацман. Што праўда, то праўда! Можна, і ў тваіх залатыя рукі, але, Кажу табе, слава нашага атамана спакусіла многіх нават сумленных людзей.

Шпігельберг. Ты ўжо нагаворыш.

Рацман. Акрамя жартаў! І яны не саромеюцца службыць пад яго камандай. Ён забівае не для грабежніцтва, як мы. Пра грошы ён, напэўна, і думаць пакінуў з тых пор, як можна мець іх уволю; нават тую трэць здабычы, якая належыць яму па праву, ён раздае сіротам ці ахвяруе на вучэнне таленавітым, але бедным юнакам. Але калі здараецца выпадак спусціць кроў памешчыку, які дзярэ скуру са сваіх сялян, ці правучыць гультая ў залатых галунах, які на свой лад тлумачыць законы і серабром адводзіць вочы правасуддзю, ці нейкага іншага панка такой жа манеры, тут, братка ты мой, ён у сваёй стыхіі. Тут быццам чорт усяляецца ў яго, кожная жылка ў ім робіцца фурыйяй.

Шпігельберг. Гм, гм!

Рацман. Нядаўна ў карчме мы даведаліся, што па вялікай дарозе будзе праязджаць багаты граф Рэгенс-

бург, які выйграў судовую справу дзякуючы махлярству свайго адваката. Маор сядзеў за сталом і гуляў у шахматы. «Колькі нас?» — запытаў ён у мяне і адразу ўстаў. Я бачыў, як ён закусіў ніжнюю губу, — дакладная адзнака таго, што ён разлютаваны. «Усяго пяцёра!» — адказаў я. «Справімся!» — сказаў ён, кінуў гаспадыні грошы на стол, пакінуў віно някранутым, і мы накіраваліся ў дарогу. За ўсю дарогу ён не прамовіў ніводнага слова, ехаў збоку адзін і толькі часам пытаўся, ці не відаць чаго, ды загадваў нам прыкладваць вуха да зямлі. Нарэшце бачым: едзе граф. Карэта нагружана з верхам. Побач з графам сядзіць адвакат, наперадзе імчыцца фарэйтар, па баках двое слуг верхам. Вось тут бы ты паглядзеў на яго, як ён з двума пісталетамі ў руках падляцеў да карэты! А голас, якім ён крыкнуў: «Стой!» Фурман, які не захацеў спыніцца, паляцеў з перадка дагары нагамі. Граф стрэліў у паветра. Коннікі — наўцёкі. «Грошы, шэльма! — закрычаў ён зычным голасам. Граф зваліўся, як пад абухом. — А! Гэта ты, прахвост, праваддзе робіш прадажнай дзеўкай?» У адваката зубы заляскалі ад страху. І вось кінжал ужо тырчыць у яго ў брусе, як жэрдка ў вінаградніку. «Я сваё зрабіў! — крыкнуў атаман і горда адварнуўся ад нас: — Грабежніцтва — ваша справа!» З гэтымі словамі ён памчаўся ў лес.

Шпигельберг. Гм, гм! Паслухай, друг мой! Тое, што я табе зараз раскадваў, няхай застанецца паміж намі; яму не патрэбна гэта ведаць. Разумееш?

Рацман. Разумею, разумею.

Убягае задыханы Шварц.

Хто там? Што там такое? Падарожныя ў лесе?

Шварц. Хутчэй, хутчэй! Дзе астатнія?.. Тысяча чарцей! Вы стаіце тут і языкі чэшаце! Не ведаеце, ці што?.. Дык вы нічога не ведаеце? Ролер жа...

Рацман. Што з ім, што з ім?

Шварц. Ролер павешаны і з ім яшчэ чацвёрэ.

Рацман. Ролер? Пракляцеце! Калі? Адкуль ты ведаеш?

Шварц. Ужо тры тыдні, як ён у турме, а мы нічога не ведаем; тры разы яго вадзілі на допыт, а мы нічога не чулі! Яго катавалі і дапытвалі, дзе атаман. Малайчы-

на, нічога не выдаў! Учора вынеслі прысуд, а сёння ён на кур'ерскіх выправіўся да д'ябла.

Рацман. Пракляцце! Атаман ведае?

Шварц. Толькі ўчора даведаўся. Ён кідаецца, як дзікі звер. Ты ж ведаеш, ён заўсёды вылучаў Ролера... І яшчэ гэтае катаванне... Вяроўкі і лесвіца ўжо былі прынесены да вежы. Нічога не дапамагло. Ён сам, пераапрунуўшыся капуцынам, прабраўся да Ролера і хацеў памянцця з ім адзеннем. Ролер наадрэз адмовіўся. І вось ён даў клятву, — ды так, што ў нас кроў застыла ў жылах, — запаліць яму пахавальны факел, які не запальвалі яшчэ ніводнаму каралю; такі, каб у іх ад гарачыні скура пакарабацілася. Мне страшна за горад. Ён ужо даўно злосны на яго за ганебнае ханжаства; а ты ведаеш, калі ён скажа: «Я зраблю», — то гэта ўсё роўна, што мы, грэшныя, ужо зрабілі.

Рацман. Гэта праўда, я ведаю атамана. Калі ён д'яблу дасць слова адправіцца ў пекла, то ўжо маліцца не стане, нават калі б адно «Отча наш» магло выратаваць яго. Ах, божа мой, Ролер!

Шпігельберг. Memento mori! ¹ Зрэшты, мяне гэта не хвалюе. (Спявае.)

Я думаю, калі выпадкам
Убачу шыбеніцу я:
Вісіш ты тут самотна, братка,
У дурнях хто ж, ці ты ці я?

Стрэлы і шум.

Рацман (ускокваючы). Чуеш? Стрэл!

Шпігельберг. Яшчэ адзін!

Рацман. Трэці! Атаман!

За сцэнай чуецца песня:

Нюрэнбергцам нас павесіць
Не удасца аніяк!

Швейцар і Ролер (за сцэнай). Гэй вы! Го-го!

Рацман. Ролер! Ролер! Чорт мяне вазьмі!

Швейцар і Ролер (за сцэнай). Рацман! Шварц!

Шпігельберг! Рацман!

Не забывай пра смерць (лац.).

Рацман. Ролер! Швейцар! Гром і маланка! Град і непагода! (*Бяжыць ім насустрач.*)

Разбойнік Маор верхам, за ім Швейцар, Ролер, Грым, Шуфтарле і натоўп разбойнікаў, пакрытых гразю і пылам.

Маор (*спешыўся*). Воля! Воля! Ты ў бяспецы, Ролер! Адвядзі майго каня, Швейцар, ды памый яго вінном. (*Кідаецца на зямлю.*) Ох, горача было!

Рацман (*Ролеру*). Клянусь горнам Плутона, ці не ўваскрос ты з кола?

Шварц. Ты яго дух? Я круглы дурань... Ці ты на самай справе?

Ролер (*задыхаўшыся*). Гэта я. Уласнай асобай. Цэлы і не пашкоджаны. Адкуль, ты думаеш, я з'явіўся?

Шварц. Ведзьмы, ці што, над табой чаравалі? Прысуд жа ўжо вынесены.

Ролер. Яшчэ б, нават больш! Я з'явіўся проста з шыбеніцы. Ой, дай аддыхацца. Няхай Швейцар раскажа. Наліце мне шклянку гарэлкі. І ты зноў тут, Морыц? Я меркаваў пабачыцца з табой зусім у іншым месцы. Ды наліце ж мне гарэлкі! У мяне ўсе косці ломіць. О мой атаман! Дзе мой атаман?

Шварц. Зараз! Зараз! Ды гавары ж, расказвай, як ты вышмыгнуў адтуль? Якім цудам ты зноў з намі? У мяне галава кружыцца. Проста з шыбеніцы, кажаш ты?

Ролер (*залпам выпівае бутэльку гарэлкі*). Ох, слаўна! Вось пячэ! Я быў усяго за тры крокі ад лесвіцы, па якой узыходзяць у лона Аўраамава... Да таго блізка, да таго блізка. Мая скура была ўжо прададзена ў анатамічны тэатр, — ты мог бы купіць маё жыццё за панюшку тытуню. Атаману я абавязаны паветрам, воляй і жыццём!

Швейцар. Гэта была такая штука, браточкі, пра якую варта расказаць! За дзень да таго мы пранюхалі праз нашых лазутчыкаў, што Ролеру каюк і што заўтра, гэта значыць, сёння, калі толькі неба не абваліцца, ён падзеліць лёс усяго смяротнага. «Хлопцы, — сказаў атаман, — што не зробіш для сябра? Выратуем мы яго ці не, ва ўсякім разе, запалім яму такі пахавальны факел, які яшчэ не запальвалі ніводнаму кара-

лю і ад якога ў іх уся скура пакарабаціцца». Мы пасылаем да яго пасланца, і той падкідвае яму ў поліўку запісачку.

Ролер. Я страціў надзею на поспех.

Швейцар. Мы чакалі, пакуль апусцеюць вуліцы. Увесь горад валам валіў на цікавае відовішча; коннікі, пешаходы, экіпажы перамяшаліся ў кучу, на ўсю акругу чуўся шум і спяванне пахавальных псалмоў. «Цяпер, — сказаў атаман, — запальвай! Запальвай!» Нашы хлопцы памчаліся стралой, запалілі горад адначасна з трыццаці трох канцоў, параскідалі запаленыя кнаты ля парахавых скляпоў, цэркваў і амбараў... *Morbleu!*¹ Не мінула і чвэрткі гадзіны, як паўночна-ўсходні вецер, у якога, напэўна, таксама быў зуб на гэты горад, падаспеў нам на дапамогу і ўскінуў полымя да самых дахаў. Між тым, мы як фурыі носімся па вуліцах і галёкаем на ўвесь горад: «Пажар, пажар!» Выццё, крык, трэск! Гудзе зvon! Парахавы склеп узлятае ў паветра! Быццам зямля раскалолася напалам, неба лопнула і пекла правалілася яшчэ на дзесяць тысяч сажняў глыбей!

Ролер. Мая варта азірнулася. Горад што тыя Садом і Гамора! Увесь далягляд у агні, у дыме і серы. Здаецца, усе навакольныя горы пачалі раўці, паўтараючы гэты д'ябальскі жарт. Панічны страх прыгінае ўсіх да зямлі. Тут я карыстаюся момантам — р-раз! — і з хуткасцю ветра вызваляюся ад кайданаў пад самым носам стражнікаў, скамянеўшых, як Лотава жонка. Рывок! Я рассякаю натоўп і дай бог ногі! Адбегшы гэтак крокаў пяцьдзесят, скідваю з сябе адзенне, кідаюся ў раку і плыву пад вадой да тых пор, пакуль мне не здаецца, што я ў бяспецы. Мой атаман ужо тут як тут з коньмі і адзеннем. Так я ўцёк. Маор! Маор! Трапіў бы ты хутчэй у такі ж пераплёт, каб я мог адплаціць табе тым жа!

Рацман. Паскуднае пажаданне, за якое цябе варта было б павесіць. Але штука такая, што лопнуць можна!

Ролер. Так, гэта была сапраўдная дапамога ў бядзе! Каб зразумець гэта, трэба, як я, з вяроўкай на шыі жывым прагуляцца да магілы. А гэтыя страшныя

¹ Чорт пабяры! (франц.)

прыгатаванні, гэтыя жывадзёрскія цырымоніі! Ты ступаеш дрыготкімі нагамі, і з кожным крокам усё бліжэй — да жаху блізка! — паўстае перад табой у промнях страшнага ранішняга сонца праклятая кватэра, падрыхтаваная для новага кватаранта! А скуралупы, якія цябе чакаюць! А гэтая агіднейшая музыка — яна яшчэ і цяпер грывіць у маіх вушах! А карканне галоднага варання, якое абсела майго напалову згниўшага папярэдніка!.. Гэта ўсё... усё. І звыш гэтага яшчэ смакаванне асалоды, якая цябе чакае. Браты! Браты! І раптам — заклік да волі! Ото ж быў трэск, быццам абруч лопнуў на нябёснай бочцы. Верце мне, шэльмы! Сігануўшы з распаленай печы ў ледзяную ваду, не адчуеш такога кантрасту, які адчуў я, апынуўшыся на тым беразе.

Шпігельберг (*гучна рагоча*). Нябога! Ну ды ўсё гэта ўжо ветрам здзьмула! (*П'е*.) Са шчаслівым уваскरोшаннем з мёртвых!

Ролер (*кідае на зямлю сваю шклянку*). Не, клянуся ўсімі скарбамі Мамона, не хацеў бы я яшчэ раз перажыць такое! Смерць, здаецца, больш сур'ёзная, чым скачок Арлекіна; але страх смерці яшчэ страшней, чым яна сама.

Шпігельберг. А ўзляцеўшая на паветра парахавая вежа! Разумееш цяпер, Рацман? Таму і смярдзела серай на ўсю акругу, быццам Молах праветрываў на свежым паветры свой гардэроб. Гэта быў адменны жарт, атаман! Зайздросчу табе!

Швейцар. Калі ўвесь горад забаўляецца тым, што нашага таварыша прырэзваюць, як зацкаванага вепрука, то ці нам, чорт вазьмі, папракаць сябе за тое, што мы спустошылі горад з любові да сябра. У дэдатак нашы хлопцы здолелі там нядрэнна пажывіцца. Ну, паказвайце сваю здабычу!

Адзін з шайкі. У часе мітусні я прабраўся ў царкву святога Стэфана і спароў махры з алтарнага пакрыцця. «Гасподзь бог багаты, — падумаў я, — і можа зрабіць золата з простаў вяроўкі».

Швейцар. І правільна зрабіў! Каму гэты хлам патрэбен у царкве? Яны ахвяруюць яго госпаду богу, якому, праўда кажучы, не патрэбна такое барахло, а між тым божыя стварэнні галадаюць. Ну, а ты, Шпанглер? Куды ты закінуў сеці?

Другі. Мы з Бюгелем абабралі краму і прыцягнулі рознай крамніны чалавек на пяцьдзсят.

Трэці. Я сцягнуў два залатыя гадзіннікі ды тузін сярэбраных лыжак.

Швейцар. Добра, добра! А мы ім справілі такі пажар, што яго і за два тыдні не пагасіць. Каб суняць агонь, давядзецца затапіць вадой увесь горад. Не ведаеш, Шуфтэрле, колькі там загінула народу?

Шуфтэрле. Кажуць, восемдзсят тры чалавекі. Адна вежа разнесла на кавалкі чалавек шэсцьдзсят.

Маор. Ты дорага абышоўся, Ролер!

Шуфтэрле. Падумаеш, важнасць! Ну, калі б гэтыя яшчэ былі мужчыны, а то ўсё грудныя дзеці, якія толькі і ведаюць, што залаціць свае пялёнкі, ды згорбленыя бабулі, што ад іх мух адганялі, ды яшчэ высахлыя старыя, што паўскоквалі з ляжанак і з перападоху дзвярэй не знайшлі. Гэтыя пацыенты жаласным віскам клікалі доктара, які ўрачыста ішоў за працэсіяй. Бо ўсе, хто лёгкі на пад'ём, выскачылі паглядзець на камедыю. Сцерагчы дамы засталіся падонкі насельніцтва.

Маор. О бедныя стварэнні! Хворыя, кажаш ты? Старыя і дзеці?

Шуфтэрле. Так, чорт вазьмі! У дадатак яшчэ парадзіхі ды цяжарныя жанчыны, якія баяліся скінуць пад шыбеніцай, ці брукатыя бабачкі, што спалохаліся, як бы гэтыя тры перакладзіны не адбіліся на гарбах іх дзяцей, ды яшчэ бедныя паэты, якім не было што абуць, бо адзіную пару ботаў яны аддалі ў рамонт, ды іншы зброд, пра які і гаварыць не варта. Дык вось, іду я міма адной халупы і чую нейкі піск, заглядваю — і што ж бачу? Дзіця, пульхнае такое і здаровае, ляжыць пад сталом, а стол ужо вось-вось успыхне! «Эх ты, гаротнік, — сказаў я, — ды ты тут замерзнеш!» — і шпурнуў яго ў агонь.

Маор. Ты праўду кажаш, Шуфтэрле? Дык няхай жа гэтыя полымя палае ў тваіх грудзях, пакуль не пасіе сама вечнасць. Прэч, нягоднік! Каб я больш не бачыў цябе ў маёй шайцы! Вы, здаецца, наракаеце, сумняваецеся? Хто адважваецца сумнявацца, калі я загадваю? Ганіце яго! Чулі?! Паміж вас ужо многія паспелі для кары! Я ведаю цябе, Шпігельберг! І недалёка дзень, калі я зраблю вам жорсткі агляд.

(Адзін, ходзіць узад і ўперад.) Не слухай іх, мсцівец нябесны! Чым вінаваты я, ды і ты, калі пасланыя табою мор, голад, патопы аднолькава губяць і праведніка і злодзея? Хто забароніць полымю, якому назначана паліць асіныя гнёзды, перакінуцца на благаславёныя нівы? Але дзетазабойства? Забойства жанчын? Забойства хворых? О, як цяжка прыгнятаюць мяне гэтыя злачынствы! Імі атручана лепшае з таго, што я зрабіў. І вось перад усёбачным вокам тварца стаіць хлопчык, абсмеяны, чырвоны ад сораму. Ён адважыўся гуляць булавой Юпітэра і перамог пігмея, тады як хацеў нізрынуць тытанаў. Суніміся! Суніміся! Не табе дзейнічаць помслівым мячом вярхоўнага суддзі. Ты змогся ад першай жа стычкі. Я адракаюся смелых дамаганняў. Пайду зашыюся ў якую-небудзь бярогу, дзе дзённае святло не азорыць маёй ганьбы. (Хоча ісці.)

Некалькі разбойнікаў (іскрыва ўбягаюць). Сцеражыся, атаман! Тут нешта нячыста! Атрады багемскіх коннікаў гойсаюць па лесе! Напэўна, сам д'ябал навёў іх на след!

Іншыя разбойнікі. Атаман, атаман! Нас высачылі. Некалькі тысяч салдат акружылі лясны гушчар.

Яшчэ некалькі разбойнікаў. Бяда, бяда! Мы злоўлены! Мы загінем на коле, на шыбеніцы! Тысячы гусараў, драгунаў і егераў імчацца па ўзгорках і адразаюць усе сцежкі.

Маор выходзіць.

Швейцар, Грым, Ролер, Шварц, Шуфтэрле, Шпігельберг, Рацман. Натоўп разбойнікаў.

Швейцар. Дык мы вытраслі іх, нарэшце, з мяккіх пасцеляў? Радуйся ж, Ролер! Даўно мяне разбірала ахвота скапіцца з гэтымі дармаедамі. Дзе атаман? Ці ўся шайка ў зборы? Пораху дастаткова?

Рацман. Пораху хоць адбаўляй, ды нас жа ўсяго восемдзсят душ. Значыць,— адзін супраць дваццаці.

Швейцар. Тым лепш! Няхай хоць пяцьдзсят супраць аднаго майго вялікага пальца! Дачакаліся ж, чэрці, што мы падпалілі ў іх сяннікі пад задніцай. Браточки, браточки! Невялікая бяда! Яны прадаюць

сваё жыццё за дзесяць крэйцараў, а мы б'ёмся ці ж не за сваю галаву, не за сваю волю? Мы абрушымся на іх, як сусветны патоп! Маланкай грымнем на іх галовы! Але дзе ж, чорт вазьмі, атаман?

Шпігельберг. Ён кінуў нас у бядзе, дык ці не ўцячы і нам?

Швейцар. Уцячы?

Шпігельберг. Ох, чаму я не застаўся ў Іерусаліме?

Швейцар. Каб табе захлынуцца ў гнілой канаве, брудная твая душа! Супраць голых манахак ты храбрэц, а ўбачыў кулак, дык і збаяўся? Ану, пакажы сваю адвагу, інакш мы зашыем цябе ў свіную скуру і зацкуём сабакамі.

Рацман. Атаман, атаман!

Маор (*павольна ўваходзіць*). Я давёў да таго, што іх акружылі з усіх бакоў. Цяпер яны павінны біцца як шалёныя! (*Гучна.*) Хлопцы! Жарты дрэнны! Мы павінны ці загінуць, ці біцца не горш за раз'юшаных вепраў.

Швейцар. Я клыкамі распару ім бруха, так што ў іх кішкі павылазяць. Вядзі нас, атаман! Мы пойдзем за табой хоць у пашчу самой смерці.

Маор. Зарадзіць усе стрэльбы! Пораху дастаткова?

Швейцар (*ускоквае*). Пораху хопіць! Захочам, дык зямля да месяца ўзляціць.

Рацман. У нас па пяці зараджаных пісталетаў на брата ды па тры стрэльбы ў дадатак.

Маор. Добра, добра! Цяпер няхай адзін атрад узлезе на дрэвы ці схаваецца ў гушчары, каб адкрыць па іх агонь з засады.

Швейцар. На гэта ты здатны, Шпігельберг.

Маор. А мы тым часам, быццам фуры, накінемся на іх флангі!

Швейцар. А гэта ўжо справа па мне!

Маор. А затым бегайце па лесе і дудзіце ў свае дудкі! Мы напалохаем іх нашай уяўнай шматлікасцю. Спусціце ўсіх сабак! Яны рассеюць іх і прыгоняць пад нашы стрэлы. Мы трое — Ролер, Швейцар і я — будзем быцца ў самай гушчы.

Швейцар. Слаўна, выдатна! Мы так на іх накінемся, што яны і зразумець не паспеюць, адкуль сyp-

люцца аплявухі. Я, бывала, пападаў у вішню, якая тырчэла з рота. Няхай толькі прыходзяць!

Шуфтэрле трымае Швейцара за крысо, той адводзіць атамана і ціха гаворыць з ім.

Ма о р. Маўчы!

Швейцар. Прашу цябе...

Ма о р. Прэч! Яго ганьба захавае яму жыццё: ён не павінен памерці там, дзе я, і мой Швейцар, і мой Ролер поміраем! Клянуся табе, Швейцар, ён не ўцячэ ад шыбеніцы.

Уваходзіць патэр.

Патэр (*сам сабе, азіраючыся*). Дык вось яно драконава логавя! З вашага дазволу, панове мае, я служба царквы, а там вунь стаіць тысяча семсот чалавек, якія аберагаюць кожны волас на маёй галаве.

Швейцар. Брава, брава! Вось гэта пераканаўча сказана. Сцеражонага і бог сцеражэ.

Ма о р. Маўчы, мой друг! Скажыце коратка, пан патэр, што вам тут патрэбна?

Патэр. Я гавару ад імя ўрада, уладнага над жыццём і смерцю. Гэй вы, злодзеі, грабежнікі, шэльмы, ядавітыя яхідны, якія поўзаюць у цемры і джаляць спадцішка, праказа роду чалавечага, вырадкі пекла, ежа для груганой і гадаў, спажыва для шыбеніцы і кола...

Швейцар. Сабака! Пакінь лаяцца! Інакш... (*Прыстаўляе яму да носа прыклад.*)

Ма о р. Як не сорамна, Швейцар! Ты саб'еш яго з панталыку. Ён так добра зазубрыў сваю казань. Працягвайце, пан патэр! І так, «для шыбеніцы і кола»...

Патэр. А ты, слаўны атаман, князь кішэннікаў, кароль жулікаў, вялікі магол усіх махляроў пад сонцам, падобны да таго першага падбухторшчыка, які распаліў полымем бунта тысячы легіёнаў бязвінных анёлаў і ўцягнуў іх за сабой у бяздонны вяр праклену! Лямант асірацелых матак імчыцца за табой па пятах. Кроў ты хлебчаш, нібы ваду. Людзі для твайго смертаноснага кінжала — усё роўна што мыльныя пухіры!

Ма о р. Праўда, чыстая праўда! Што ж далей?

Патэр (*распаліўся*). Жахлівы чалавек, адыдзі ад

мяне! Ці не запяклася кроў забітага імперскага графа на тваіх праклятых пальцах? Ці не ты зладзейскімі рукамі ўзламаў свяцілішча божае і ўкраў свяшчэнныя сасуды? Што? Ці не ты раскідаў палаючыя галавешкі ў нашым богабаязным горадзе і абрынуў паряхавую вежу на галовы добрых хрысціян? (*Успляснуў рукамі.*) Агідныя, агідныя злачынствы! Смурод іх узносіцца да нябёс, падганяючы страшны суд, які грозна грымне над вамі. Ваша ліхадзейства лямантуе аб адплаце. Хутка, хутка загучыць труба, якая абвесціць дзень апошні!

Ма о р. Да гэтых пор прамова збудавана раскошна. Але бліжэй да справы! Што ж апавяшчае мне праз вас шаноўны магістрат?

Патэр. Тое, чаго ты зусім не варты. Азірніся, забойца і падпальшчык! Куды ні накіруецца твой позірк, усюды вы абкружаны нашымі коннікамі! Уцякаць няма куды. Як на гэтых дубах не вырастці вішням, а на елках не паспець персікам, так не выбрацца і вам цэлымі і непашкоджанымі з гэтага лесу.

Ма о р. Ты чуеш, Швейцар? Ну, што ж далей?

Патэр. Слухай жа, злодзей, як літасціва, як велікадушна абыходзіцца з табою суд! Калі ты адразу ж уціхамірышся і пачнеш маліць аб літасціvasці і дараванні, строгасць у адносінах да цябе ператворыцца ў спачуванне, правасуддзе зробіцца для цябе любячай маткаю. Яно закрые вочы на палову тваіх злачынстваў і абмяжуецца — падумай толькі! — абмяжуецца адным калесаваннем!

Швейцар. Ты чуеш, атаман? Ці не здавіць мне глотку гэтаму аблезламу псу, каб чырвоны сок пырнуў у яго з усіх пораў?

Ролер. Атаман! Пекла, гром і маланка! Атаман! Бач, як ён закусіў губу! Ці не павесіць мне гэтага малойчыка дагары нагамі?

Швейцар. Мне! Мне! На каленях прашу цябе: мне падаруй шчасце расцерці яго ў парашок!

Патэр крычыць.

Ма о р. Прэч ад яго! Не смейце яго і пальцам крагнуць! (*Вымае шаблю і звяртаецца да патэра.*) Ці бачыце, пан патэр, тут семдзесят дзевяць чалавек. Я іх атаман. І ніводзін з іх не ўмее ўцякаць па камандзе ці

скакаць пад гарматную музыку. А там стаіць тысяча семсот чалавек, пасівелых пад стрэльбай. Але слухайце! Так гаворыць Маор, атаман забойцаў і падпальшчыкаў: так, я забіў імперскага графа, я падпаліў і абрабаваў дамініканскую царкву, я закідаў палаючымі галавешкамі ваш ханжаскі горад, я скінуў паравую вежу на галовы добрых хрысціян... І гэта яшчэ не ўсё. Я зрабіў болей. *(Выцягвае правую руку.)* Бачыце гэтыя чатыры каштоўныя пярсцёнкі ў мяне на руцэ? Ідзіце ж і пункт за пунктам перакажыце высокашапоўнаму судзілішчу, уладнаму над жыццём і смерцю, усё, што вы ўбачыце і пачуеце! Гэты рубін зняты з пальца аднаго міністра, якога я на паляванні мёртвым кінуў да ног яго гасудара. Выхадзец з чэрні, ён ліслівасцю дабіўся становішча першага любімца; падзенне папярэдніка паслужыла яму ступенькай да высокіх ушанаванняў, ён усплыў на слязах абабраных сірот. Гэты дыямент я зняў з аднаго саветніка, які прадаваў ганаровыя чыны і пасады таму, хто больш дасць, і праганяў ад сваіх дзвярэй засмучанага лёсам радзімы патрыёта. Гэты агат я нашу на ўспамін пра агіднага пана, якога я прыдушыў уласнымі рукамі за тое, што ён у сваім казанні скардзіўся на заняпад інквізіцыі. Я мог бы расказаць яшчэ безліч гісторый пра пярсцёнкі на маёй руцэ, калі б не шкадаваў і тыя нямногія словы, якія на вас патраціў.

П а т э р. Ірад! Ірад!

Ма о р. Чулі? Заўважылі, як ён уздыхнуў? Пагляdziце, ён стаіць так, быццам заклікае ўвесь агонь нябесны на шайку грэшнікаў; ён судзіць нас поціскам плячэй, праклінае хрысціянскім «ах». Няўжо чалавек можа быць такім сляпым? Ён, які сотняю аргусавых вачэй выглядвае нязначную пляму на сваім бліжнім, такі сляпы да самога сябе. Грозным голасам прапаведуюць яны пакору і слухмянасць богу любові, быццам агнярукаму Малоху, прыносяць чалавечыя ахвяры. Яны навучаюць любові да бліжняга — і з праклёнамі адганяюць васьміздзесяцігадовага сляпога ад свайго парога; яны ганьбяць скупасць, — і яны ж у пагоні за залатымі зліткамі спустошылі краіну Перу і, быццам цяглавую жывёлу, запрэглі язычнікаў у свае павозкі. Яны ламаюць сабе галаву, як магла прырода стварыць Юду Іскарыёта, але — і гэта яшчэ не горшыя з іх —

з радасцю прадалі б трыадзінага бога за дзесяць срэбранікаў! О вы, фарысеі, ілжэтлумачальнікі праўды, малпы бажаства. Вам не страшна ўкленчыць перад крыжам і алтарамі, вы мардуеце пастом сваю плоць, спадзеючыся гэтым нікчэмным фіглярствам затуманіць вочы таго, каго самі ж — о дурні! — называеце ўсёведным і ўсюдыісным. Так усіх зласней насміхаюцца над вялікім гэтага свету тыя, што лісліва завяраюць, быццам ім ненавісны лісліўцы. Вы пахваляецеся прыкладным жыццём і сумленнасцю, але бог, які наскрозь бачыць вашы сэрцы, абрушыў бы свой гнеў на тых, хто вас стварыў такімі, калі б сам не стварыў нільскую пачвару! Прыбярэце яго з вачэй маіх!

Патэр. Злодзей, а колькі гардыні!

Маор. Не! Горда я яшчэ толькі цяпер загавару з табой! Ідзі і скажы шаноўнаму судзілішчу, уладнаму над жыццём і смерцю: я не злодзей, што, змовіўшыся з паўночнай цемрай і сном, геройнічае на вярочнай лесвіцы. Безумоўна, я прачытаю калі-небудзь у даўгавой кнізе богага промысла пра тое, што я ўчыніў, але з нікчэмнымі яго намеснікамі я слоў губляць не маю намеру. Скажы ім, што маё рамяство — адплата, мой промысел — помста. (*Адварочваецца ад яго.*)

Патэр. Дык ты адмаўляешся ад літасціваасці і даравання. Добра! З табой я скончыў. (*Звяртаецца да шайкі.*) Слухайце ж, што маімі вуснамі апавяшчае вам правасуддзе. Калі вы зараз жа звяжаце і выдасце і без таго асуджанага злодзея, вам навекі даруюцца ўсе вашы злачынствы! Святая царква з абноўленай любоўю прыме аблудных авечак у сваё мацярынскае лона, і кожнаму з вас будзе адкрыта дарога да любой паважнай пасады. (*З пераможнай ухмылкай.*) Ну што? Гэта па густу вашай вялікасці? Жыва! Вяжыце яго — і вывольныя!

Маор. Вы чулі? Зразумелі? Што ж вы марудзіце? Аб чым задумаліся? Царква прапануе вам волю, а вы ж яе нявольнікі! Яна даруе вам жыццё, — і гэта не пустая пахвальба, бо вы асуджаны на смерць. Яна абяцае вам чыны і ўшанаванні, а вашай доляй, — калі вам нават пашчасціць вырвацца з акружэння, — усё роўна будзе ганьба, ганенне і праклёны. Яна апавяшчае вам прымірэнне з небам, а вы ж даўно пракляты. Ні на адным з вас няма і валаска, не асуджанага ў пек-

ла. І вы яшчэ марудзіце, яшчэ вагаецеся? Няўжо такі цяжкі выбар паміж небам і пеклам? Ды дапамажыце ім, пан патэр!

Патэр. Ці не зглузду з'ехаў гэты хлопец? (Гучна.) Можа, вы баіцеся, што гэта пастка, пастаўленая для таго, каб злавіць вас жыўцом? Чытайце самі: вось падпісаная амністыя. (Дае Швейцару паперу.) Ну што? Вы яшчэ сумняваецеся?

Маор. Вось бачыце! Што ж вы яшчэ хочаце? Уласна ручны подпіс — ці ж гэта не бязмежная літасць?! Ці вы, памятаючы аб тым, што слова, дадзенае здраднікам, не трымаюць, баіцеся, што абяцанне будзе парушана? Адкіньце страх! Палітыка прымусіць іх трымаць слова, хай яно было дадзена хоць сатане. Інакш, хто паверыць ім у далейшым? Як выкарыстаюць яны яго ў другі раз? Я дам адсекчы галаву, што яны шчырыя. Яны ведаюць, што я адзін вас падбухторыў. Вас яны лічаць бязвіннымі, вашы злачынствы яны гатовы вытлумачыць як памылкі, як неабдуманасць маладосці. Адзін я ім патрэбны. Адзін я панясу пакаранне. Так, пан патэр?

Патэр. Які д'ябал гаворыць яго вуснамі? Так, вядома, так! Не, гэты хлопец прымусіць мяне звар'яцець!

Маор. Як? Усё няма адказу? Ці не думаеце вы зброяй пракласці сабе дарогу? Азірніцеся ж наўкол! Азірніцеся! Не, вы не можаце думаць так! Гэта было б дзяцінства! Ці, убачыўшы, як я радуся сутычцы, вы і сябе цешыце думкай — гераічна загінуць? О, выкіньце гэта з галавы! Вы не Маоры! Вы бязбожныя нягоднікі, нікчэмныя прылады маіх вялікіх планаў, пагарджаныя, як вярхоўка ў руках ката! Зладзеі не могуць загінуць смерцю герояў. Жыццё — выйгрыш для злодзея. Услед за ім надыходзіць жах: зладзеі павінны дрыжэць перад смерцю. Чуеце, як трубіць іх рог? Бачыце, як грозна бліскаюць іх шаблі? Як? Вы яшчэ не адважваецеся? Вы звар'яцелі ці здурнелі? Гэта недаравальна! Я не скажу вам дзякую за жыццё! Я саромеюся вашай ахвяры!

Патэр (у надзвычайным здзіўленні). Я звар'яцею! Лепш уцячы адгэтуль! Нечуваная справа!

Маор. Ці вы баіцеся, што я пазбаўлю сябе жыцця і самагубствам знішчу дагавор, які прадугледжвае

толькі злаўленне жывога? Не, хлопцы, ваш страх дарэмны! Вось, глядзіце, я кідаю кінжал, і пісталеты, і гэты пузырок з ядам, які мог бы мне яшчэ спатрэбіцца. Я цяпер такі бяссільны, што не маю ўлады нават над уласным жыццём. Як? Вы яшчэ не адважаецеся? Ці не думаеце вы, што я пачну бараніцца, калі вы возьмецеся вязаць мяне? Глядзіце, я прывязаю сваю правую руку да гэтага дуба — цяпер я зусім безабаронны, дзіця можа справіцца са мной. Ну! Хто з вас першы пакіне ў бядзе свайго атамана?

Ролер (*у дзікім хваляванні*). Ніхто! Хоць бы ўсё пекла з дзесяцаронай сілай абступіла нас! (*Махае шабляй.*) Хто не сабака, ратуй атамана!

Швейцар (*раздзірае амністыю і кідае кавалачкі яе ў твар патэру*). Амністыя — у нашых кулях. Выбірайся, шэльма! Скажы сенату, што паслаў цябе: у шайцы Маора не знайшлося ніводнага здрадніка. Ратуйце, ратуйце атамана!

Усе (*шумна*). Ратуйце, ратуйце атамана!

Маор (*вырываючыся, радасна*). Цяпер мы вольныя, сябры! Цяпер я адчуваю ў сябе ў кулаку цэлую армію! Смерць ці воля! Жывымі не здадзімся!

Трубяць наступ, шум і грукат. Усе выходзяць з аголенымі шаблямі.

ДЗЕЯ ТРЭЦЯЯ

Сцэна першая

Амалія ў садзе, іграе на лютні.

Як анёл, ён добры і прыгожы,
За усіх мілей быў юнакоў;
Яго позірк, ясны, нетрывожны,
Як зіхценне сонца над ракой.

Ад яго абдымкаў кроў кіпела,
У грудзях агонь пякучы рос,
Губы губ шукалі... ўсё цямнела,
І душа ўзлятала да нябёс.

Колькі ў пацалунках шчасця, мукі,
Быццам бы агонь з агнём веў бой,
Нібы два сарваных з арфы гукі
У адзін зліліся той парой —

Так цяклі, цяклі хвіліны роем;
І пунсовых шчок агонь не гас...
Неба расплаўлялася з зямлёю
І плыло марамі міма нас.

Ды няма яго! Няма! Дарэмна
Клікаць яго слэзнаю журбой!
Ўсё, што тут прыгожа і прыемна,
Горкай арашаецца слязой.

Уваходзіць Франц.

Франц. Ізноў ты тут, упартая летуценніца? Ты цішком пакінула вясёлы банкет і засмуціла радасць гасцей.

Амалія. Шкадную аб страце гэтай нявіннай радасці. А ў тваіх вушах яшчэ павінен быў бы гучаць пахавальны напеў, што раздаваўся над магілай бацькі.

Франц. Няўжо ты вечна будзеш наракаць? Пакінь мёртвым мірны сон і зрабі шчаслівымі жывых! Я прыйшоў...

Амалія. А хутка ты пойдзеш?

Франц. О, божа! Не напускай на сябе столькі холаду і змроку. Ты засмучаеш мяне, Амалія! Я прыйшоў сказаць табе...

Амалія. Напэўна, мне давядзецца пачуць, што Франц фон Маор зрабіўся ўладарным графам?

Франц. Так, гэта праўда. Аб гэтым я і прыйшоў паведаміць табе. Максіміліян спачывае ў склепе сваіх продкаў. Я — пан. Але я хацеў бы зрабіцца ім у поўнай меры, Амалія. Ты ведаеш, кім ты была ў нашым доме? Ты выхоўвалася як дачка Маора, яго любоў да цябе перажыла нават смерць. Ты ж ніколі не забудзеш пра гэта?

Амалія. Ніколі, ніколі! Ды і хто б мог забыць пра гэта сярод вясёлых банкетаванняў?

Франц. За любоў бацькі ты павінна адплаціць сынам. Але Карл мёртвы... Ты здзіўлена? Збянтэжана? Так, вядома, у гэтай думцы столькі прывабнага, што яна павінна ашаломіць нават жаночую гордасць. Франц топча спадзяванні самых знатных дзяўчат. Франц прыходзіць і прапануе беднай, бездапаможнай сіраце сваё сэрца, сваю руку і разам з ёю ўсё сваё золата, усе свае палацы і лясныя ўгоддзі. Франц — якому

ўсе зайздросцяць, якога ўсе баяцца — добраахвотна аб'яўляе сябе рабом Амаліі.

Амалія. Чаму маланка не расшчэпіць паганы язык, які адважыўся вымавіць зладзейскія словы! Ты забіў майго каханага, і цябе Амалія назаве мужам? Ты...

Франц. Не гневайся так, найласкавейшая прынцэса! Так, Франц не выгінаецца перад табой, як варкуючы селадон. Франц не ўмее, нібы млявы аркадскі пастушок, прымушаць рэха гротаў і скалаў паўтараць яго любоўныя нараканні. Франц гаворыць, а калі яму не адказваюць, то будзе... загадваць!

Амалія. Ты, чарвяк, загадваць? Загадаваць мне? А калі адказам на гэтыя загады будзе пагарджальны смех?

Франц. На гэта ты не адважышся. Я ведаю, сродак, які хутка зломіць гордасць упартай свавольніцы, — манастырскія сцены!

Амалія. Брава! Цудоўна! Манастырскія сцены на-векі схаваюць мяне ад гэтага позірку васіліска. Там будзе ў мяне многа вольнага часу думаць, марыць пра Карла. Прывет табе, манастыр! Хутчэй, хутчэй, прымі мяне!

Франц. Ха-ха! Ну, сцеражыся! Ты навучыла мяне майстэрству мучыць. Не, мая блізкасць, быццам вогневалосая фурыя, прагоніць з тваёй галавы твайго любімчыка Карла. Страшны воблік Франца прытаіцца за абліччам каханага, будзе вартаваць яго, як пёс з чароўнай казкі, які сцеражэ падземныя скарбы. За валасы павалаку я цябе да вянца! З мечам у руцэ ў цябе шлюбнае абяцанне! Прыступам вазьму тваю дзявочую пасцель! Тваю ганарлівую сарамлівасць зламлю сваёю, большай гордасцю.

Амалія (*дае яму аплявуху*). Спачатку атрымай вось гэта на пасаг!

Франц (*уз'юшана*). О, цяпер я адплачу табе ў сто разоў. Не жонкай, — не, многа гонару! — маёй палюбоўніцай будзеш ты! Сумленныя сялянкі пачнуць паказваць на цябе пальцамі, калі ты адважышся выйсці на вуліцу. Што ж! Скрыгачы зубамі! Спапяляй мяне агнём і злосцю тваіх вачэй! Мяне весяліць гнеў жанчыны. Ён робіць цябе яшчэ прыгажэйшай, яшчэ больш

жаданай! Хадзем — твая ўпартасць упрыгожыць маю ўрачыстасць, надасць вастрыню гвалтоўным абдымкам. Хадзем — я гару жаданнем! Цяпер, зараз жа ты пойдзеш за мной. (*Цягне яе за сабою.*)

Амалія (*кідаецца яму на шыю*). Прабач мне, Франц! (*Ён хоча абняць яе, яна выхоплівае з ножнаў шпагу і хутка адыходзіць.*) Глядзі, нягоднік, цяпер я распраўлюся з табой. Так, я жанчына, але раз'юшаная жанчына! Асмелься толькі паганым дакрананнем апаганіць маё цела — гэтая сталь праткне тваё юрлівае сэрца! Дух дзядзькі накіраваў маю руку. Ратуйся хутчэй! (*Праганяе яго.*) Ах, як мне добра! Нарэшце я магу ўздыхнуць вольна, — я адчула сябе дужай, як агнядышачы конь, злоснай, як тыгрыца, якая праследуе таго, хто ўкраў яе дзіцянят. «У манастыр», — сказаў ён? Дзякуй за шчаслівую думку! Падманутае каханне знайшло сабе прыстанішча! Манастыр, святое распяцце — вось апора падманутага кахання. (*Хоча выйсці.*)

Герман уваходзіць нерашучымі крокамі.

Герман. Фрэйлейн Амалія! Фрэйлейн Амалія!

Амалія. Няшчасны! Чаму ты мяне турбуеш?

Герман. Гэты цяжар я павінен зняць з сэрца, раней чым ён уцягне мяне ў пекла. (*Кідаецца перад ёй на калені.*) Прабачце! Прабачце! Я жорстка пакрыўдзіў вас, фрэйлейн Амалія!

Амалія. Устань! Ідзі! Я нічога не хачу слухаць. (*Хоча выйсці.*)

Герман (*утрымлівае яе*). Не! Застаньцеся! Дзеля бога! Вы павінны ўсё даведацца!

Амалія. Ні слова болей! Я дарую табе. Ідзі ў спакой!

Герман. Выслухайце хоць адно слова! Ён верне вам спакой.

Амалія (*вяртаецца і здзіўлена глядзіць на яго*). Як, друг мой? Хто на зямлі ці на небе здолее вярнуць мне спакой?

Герман. Адно адзінае слова з вуснаў маіх. Выслухайце мяне!

Амалія (*спачувальна бярэ яго руку*). Добры чалавек, як можа слова з тваіх вуснаў сарваць засаўкі вечнасці?

Герман (*узнімаецца*). Карл жывы!

Амалія (*крычыць*). Няшчасны!

Герман. Так, гэта так. І яшчэ адно... Ваш дзядзька...

Амалія (*кідаецца да яго*). Ты хлусіш!

Герман. Ваш дзядзька...

Амалія. Карл жывы яшчэ?

Герман. І ваш дзядзька таксама. Не выдавайце мяне! (*Хутка выходзіць*.)

Амалія (*доўга стаіць у здранцвенні, потым кідаецца ўслед за ім*). Карл жывы!

Сцэна другая

Мясцовасць блізка каля Дуная. Разбойнікі размясціліся на ўзгорку пад дрэвамі. Коні пасуцца ўнізе.

Маор. Тут я прылягу. (*Кідаецца на зямлю*.)
Я ўвесь разбіты. У роце перасохла.

Швейцар непрыкметна знікае.

Я хацеў папрасіць прынесці мне прыгаршчы вады з гэтай ракі, але і вы ўсе да смерці стаміліся.

Шварц. І віно ў нашых бурдзюках усё скончылася.

Маор. Глядзіце, якая адменная збажына! Дрэвы гнуцца пад цяжарам пладоў. Поўныя надзей вінаградныя лозы.

Грым. Год выдасца ўраджайны.

Маор. Ты думаеш? І так, хоць адна кропля поту ўзнагародзіцца на гэтым свеце. Адна... Але ж ноччу можа выпасці град і пабіць ураджай.

Шварц. Зусім магчыма. І ўсё загіне перад самым жнівом.

Маор. Вось я і кажу — усё загіне. Ды і чаму павінна ўдавацца чалавеку тое, што родніць яго з мураўямі, калі тое, у чым ён роўны богу, яму не даецца? Ці ўжо такая людская доля?

Шварц. Вось чаго не ведаю.

Маор. Добра сказана і яшчэ лепш зроблена, калі ты сапраўды не імкнешся пранікнуць у сэнс рэчаў. Брат! Я бачыў людзей, і іх пчаліныя турботы і гіганцкія задумы, іх цудоўныя намеры і мышыную мітусню, іх незвычайна дзіўную пагоню за шчасцем. Адзін

давярае сябе бегу каня, другі нюху асла, грэці ўласным нагам. Такая ўжо яна, стракатая латарэя жыцця! У пагоні за выйграшам многія ўслаўляюць чысціню і ратаванне душы сваёй, а выпягваюць адны толькі пустышкі: выйгрышных білетаў, як выявілася, і не было зусім. Ад гэтага відовішча, брат мой, глотку казыча смех, а на вочы наплываюць слёзы!

Шварц. Як велічна заходзіць сонца!

Маор (*пагружаны ў сузіранне*). Так памірае герой! Хочацца схіліць перад ім калені.

Грым. Ты, здаецца, вельмі расчулены?

Маор. Яшчэ ў маленстве маёй любімай марай было так жыць і так памерці. (*Са стрыманай горыччу*.) Дзяціная думка!

Грым. Што і казаць!

Маор (*насоўвае капялюш на вочы*). У той час... Пакіньце мяне аднаго, сябры!

Шварц. Маор! Маор! Што за д'ябальшчына! Як ён змяніўся з твару.

Грым. Тысяча чарцей! Што з ім? Яму дрэнна?

Маор. Быў час, калі я не мог заснуць, не памаліўшыся ўвечары.

Грым. Ды ты з глузду з'ехаў! Што за блазенства?

Маор (*кладзе галаву на грудзі Грыма*). Брат! Брат!

Грым. Што ты? Не будзь дзіцем, прашу цябе!

Маор. О, калі б я зрабіўся ім зноў!

Грым. Тфу, тфу!

Шварц. Падбадзёрся! Паглядзі, які маляўнічы краявід, які ціхі вечар.

Маор. Так, сябры мае, свет цудоўны!

Шварц. Вось гэта правільна адзначана!

Маор. Зямля такая багатая!

Грым. Правільна, правільна! Вось за гэта люблю!

Маор (*паніклы*). А я такі агідны сярод гэтага дзівоснага свету, я страшыдла на гэтай прыгожай зямлі!

Грым. Вось жа напасць!

Маор. Мая наіўнасць! О мая наіўнасць! Глядзіце! Усё наўкол грэецца ў мірных промнях вясновага сонца! Чаму толькі мне аднаму ўсмоктаць пекла з усіх радасцей, што даруе неба? Усё — шчаслівае наўкол, усё парадніў гэты мірны дух! Сусвет — адна сям'я, і адзін бацька там, наверху! Бацька, але не мне бацька!

Я адзін занядбаны, адзін выгнаны з асяроддзя праведных! Сладаснае імя «дзіця» — мне яго не пачуць! Ніколі, ніколі не адчуць млявага погляду каханай, абдымкаў вернага сябра! Ніколі! Ніколі! (*З жахам адхіснуўся.*) Сярод забойцаў, сярод сыкання гадаў, жалезнымі ланцюгамі прыкаваны да граху, па хісткай жэрдцы парока валакуся я да пагібелі — Абадона, які рыдае сярод цвіцення шчаслівага свету!

Шварц (*да іншых разбойнікаў*). Незразумела! Ніколі яго такім не бачыў!

Маор (*тужліва*). О, калі б я мог вярнуцца ў чэрава маці! Калі б мог нарадзіцца жабраком! Не, нічога не хацеў бы я болей, о неба, як зрабіцца такім вось падзёншчыкам! О, як хацеў бы працаваць так, каб з ілба ў мяне ліўся крывавы пот! Гэтай цаной купіць сабе асалоду паслябедзеннага сну... шчасце адзінай слязы!

Грым. Ну вось! Прыпадак пайшоў на спад.

Маор. Быў час, калі слёзы ліліся так лёгка! О бесклапотныя дні! Бацькоўскі замак і вы, зялёныя задуменыя даліны! Шчаслівыя дні майго маленства! Ніколі, ніколі яны не вярнуцца! Ніколі ласкавым подыхам не асвяжаць мае палаючыя грудзі! Усё прайшло, прайшло беззваротна!

З'яўляецца Швейцар з капелюшом, напоўненым вадой.

Швейцар. Пі, атаман! Вады тут уволю, сцюдзёнай, як лёд.

Шварц. Ты ў крыві? Што ты зрабіў?

Швейцар. Дурань я! Такое, што ледзь было не каштавала мне абедзвюх ног і галавы. Спускаюся з пясчанага ўзгорка да ракі... раптам уся гэта дрэнная папаўзла пада мной і я паляцеў уніз на добры дзесятак рэйнскіх футаў. Ляжу гэтак і, ледзь апрытомнеў, бачу: у гравіі цячэ самая што ні на ёсць празрыстая вада. Няхай, падумаў я, хоць я і накуляўся, ды атаману вада будзе па густу.

Маор (*вяртае шапку і выцірае яму твар*). А то не бачна шрамаў, якімі пазначылі твой лоб багемскія ўланы. Вада цудоўная! Гэтыя шрамы табе да твару.

Швейцар. Глянь, месца хопіць яшчэ для добрых трыццаці.

Маор. Так, хлопцы, дзянёк выдаўся гарачы!

А страцілі мы толькі аднаго чалавека. Мой Ролер загінуў гераічнай смерцю. Над яго прахам збудавалі б мармуровы манумент, калі б ён памёр не за мяне. Здавольвайцеся хоць гэтым! (*Выцірае вочы.*) А колькі чалавек палегла з непрыяцельскага боку?

Швейцар. Сто шэсцьдзесят гусараў, дзевяноста тры драгуны і сорок егераў — усяго трыста чалавек.

Маор. Трыста за аднаго! Кожны з вас мае права на гэту галаву. (*Здымае капялюш.*) Вось я ўзнямаю кінжал. Клянуся выратаваннем маёй душы, я ніколі не пакіну вас.

Швейцар. Не клянися! Магчыма, табе яшчэ суджана шчасце і ты будзеш раскайвацца.

Маор. Клянуся прахам майго Ролера! Я ніколі не пакіну вас!

Уваходзіць Касінскі.

Касінскі (*убок*). Мне казалі, што дзесьці тут блізка я знайду іх. Ого! Гэта што за людзі? Ці не яны толькі? Што, калі яны? Так, так, гэтак яно і ёсць. Паспрабую з імі загаварыць.

Шварц. Стой! Хто ідзе?

Касінскі. Панове, прашу прабачэння! Баюся, ці не памыліўся я?

Маор. Ну, а хто ж мы такія, калі ты не памыліўся?

Касінскі. Мужчыны!

Швейцар. Ці ж мы не давялі гэта, атаман?

Касінскі. Мужчын шукаю я, якія проста глядзяць у твар смерці, небяспеку ператвараюць у прыручаную змяю, а волю цэняць вышэй за гонар і жыццё. Мужчын, адно імя якіх, вельмі дарагое для бедных і прыгнечаных, прымушае дрыжаць харобрых і бляднець тыранаў.

Швейцар (*звяртаецца да атамана*). Гэты хлопец мне падабаецца. Паслухай, друг! Ты знайшоў тых, каго шукаў.

Касінскі. Падобна на тое! І хутка спадзяюся сказаць, што знайшоў братоў. Але тады пакажыце мне таго вялікага дзеяча, якога я шукаю, вашага атамана, слаўнага графа фон Маора.

Швейцар (*паціскае яму руку, горача*). Мілы юнак, мы — сябры!

Маор (*набліжаецца*). А ці знаёмы вам атаман?

Касінскі. Гэта ты! Які твар! Ubачыўшы цябе, хто пачне шукаць другога? (*Доўга ўглядаецца ў яго.*) Я заўсёды марыў убачыць таго чалавека з пагардлівым поглядам, які сядзеў на руінах Карфагена. Цяпер не буду марыць пра гэта.

Швейцар. Вось гэта хват!

Маор. А што прывяло вас да мяне?

Касінскі. О атаман, мая горкая доля. Я пацярпеў караблекрушэнне ў бурных хвалях жыццёвага мора; я бачыў, як пайшлі на дно спадзяванні ўсяго майго жыцця, — і мне не засталася нічога, акрамя пакутных успамінаў аб іх гібелі, успамінаў, якія б давялі мяне да вар'яцтва, калі б я не імкнуўся заглушыць іх бесперапыннай дзейнасцю.

Маор. Яшчэ адзін скаржнік на госпада бога! Працягвай!

Касінскі. Я зрабіўся салдатам. Няшчасце і тут гналася за мною. Я стаў удзельнікам экспедыцыі ў Ост-Індыю, мой карабель разбіўся аб скалы — зноў толькі нязбытныя планы! Нарэшце, чую, скрозь і ўсюды талкуюць пра твае справы — «ліхадзействы», як іх называлі, — і вось я накіраваўся сюды, за трыццаць міль, з цвёрдым намерам служыць пад тваёй камандай, калі ты захочаш прыняць мяне.

Швейцар (*ускоквае*). Здрава! Здрава! Значыць, Ролер тысячакаратна кампенсаваны нам! Вось гэта дык сабрат для нашай шайкі!

Маор. Як тваё імя?

Касінскі. Касінскі.

Маор. Касінскі? А ці ведаеш ты, што ты легкадумны хлопчык і жартуеш, як неразумная дзяўчынка, такім важным учынкам? Тут табе не давядзецца гуляць у мяч ці ў кеглі, як ты ўяўляеш.

Касінскі. Я ведаю, што ты хочаш сказаць. Мне дваццаць чатыры гады, але я бачыў, як бліскаюць шпагі, і чуў, як свішчуць кулі над галавой.

Маор. Вось як, малады чалавек? Значыць, ты навучыўся фехтаванню, каб дзеля аднаго якога-небудзь талера забіваць бедных падарожнікаў ці ўсаджваць нож у спіну жанчынам? Ідзі, ідзі адгэтуль! Ты збег ад нянькі, якая напалохала цябе розгай!

Швейцар. Што за чорт, атаман? Пра што ты думаеш? Ці не хочаш ты ўжо адаслаць назад гэтага

Геркулеса? Ды ён выглядае так, нібы збіраецца адцясніць за Ганг самога маршала Саксонскага.

Маор. Табе не ўдаліся твае дзіцячыя забавы, і вось ты прыходзіш сюды, каб зрабіцца махляром, забойцам? Забойства! Хлопчык, ды ці разумееш ты гэтае слова? Калі збіваеш макавыя галоўкі, можна заснуць спакойна. Але маючы на душы забойства...

Касінскі. Я гатоў трымаць адказ за любое забойства, на якое ты выправіш мяне.

Маор. Што? Ты такі разумны? У цябе хапае дзёркасі лавіць мяне на вудачку ліслівасці? Адкуль ты ведаеш, што я не бачу па начах страшных сноў, што я не пакрыюся бледнасцю на смяротным ложы? Ці шмат табе даводзілася рабіць такога, за што б ты нёс адказнасць?

Касінскі. Праўда, пакуль яшчэ мала! Але ўсё ж... Хоць бы мой прыход да вас, высакародны граф.

Маор. Ці не падсунуў табе твой гувернёр гісторыю Робіна Гуда,— такіх неабачлівых нягоднікаў варта было б высылаць на галеры! — і ці не яна распаліла тваё дзіцячае ўяўленне, заразіла цябе вар'яцкім імкненнем да велічы? Ты, напэўна, квапішся на гучныя тытулы і ўшанаванні? Хочаш купіць бяссмерце падпаламі і разбоем? Ведай, славалюбны юнак: не для забойцаў і падпальшчыкаў зелянеюць лаўры! Не слава сустракае разбойніцкія перамогі, але праклёны, небяспека, смерць, ганьба! Бачыце шыбеніцу там, на ўзгорку?

Шпігельберг (*злосна ходзіць узад і ўперад*). Ох, як неразумна! Як агідна! Не, я зрабіў бы інакш.

Касінскі. Чаго баяцца таму, хто не баіцца смерці?

Маор. Брава! Непараўнана! Ты, як відаць, здорава вучыўся ў школе і назубок ведаеш свайго Сенеку! Але, мілы друг, такімі сентэнцыямі ты не ашукаеш шматпакутнай прыроды, не прытупіш стрэлы гора. Падумавай добра, сын мой! (*Бярэ яго за руку.*) Падумавай, я раю табе, як бацька: вымеравай глыбіню, перш чым кінудца ў прорву, калі ты яшчэ можаш паспытаць хоць адзінае імгненне радасці. Надыдзе хвіліна, калі ты працнешся, і тады... будзе вельмі позна. Тут ты выходзіш з людскога кола і павінен зрабіцца альбо істотай вышэйшага гатунку, альбо д'яблам. Яшчэ раз, сын мой: калі дзе-небудзь цепліцца для цябе іскра надзеі, пакінь гэтае

страшнае брацтва. У яго ўступаюць толькі праз адчай, калі не бачаць у ім вышэйшай мудрасці! Можна ашукацца, вер мне, можна палічыць за цвёрдасць духу тое, што ў рэшце рэшт толькі адчай. Вер мне і паспайся адгэтуль!

Касінскі. Не! Цяпер я ўжо не пабягу. Калі мае просьбы не кратуюць цябе, дык выслухай гісторыю маіх няшчасцяў. Тады ты сам укладзеш кінжал у мае рукі. Сядайце ўсе наўкруг і слухайце ўважліва.

Маор. Я цябе слухаю.

Касінскі. І так, ведайце, я багемскі дваранін. Ранняя смерць бацькі зрабіла мяне ўладальнікам не-малой дваранскай вотчыны. Месцы гэтыя былі райскія, бо там жыў анёл — дзяўчына, упрыгожаная ўсім характвом квітнеючага юнацтва і цнотная, як святло нябеснае. Але каму я гэта кажу? Для вас гэта пусты гук! Вы ніколі не кахалі, ніколі не былі каханымі.

Швейцар. Лягчэй, лягчэй! Наш атаман успыхнуў, як агонь.

Маор. Пакінь! Я выслухаю цябе іншым разам — заўтра, днямі ці нагледзеўшыся крыві!

Касінскі. Кроў! Кроў! Слухай жа далей! І сэрца тваё абальецца кроўю. Яна была немка з мяшчанак, але адзін выгляд яе расейваў усе дваранскія забабоны. Нясмела і сціпла прыняла яна з маіх рук абручальны пярсцёнак, — і праз дзень я павінен быў весці маю Амалію да алтара.

Маор імкліва ўзнямаецца.

У чарадзе шчасця, якое мяне чакала, сярод прыгатаванняў да вяселля пасланец прывозіць мне выклік да двара. З'яўляюся. Мне паказваюць лісты, якія дыхаюць здрадай, і яны нібыта напісаны мною. Кроў кінулася мне ў твар ад такога каварства! У мяне адабралі шпагу, мяне пасадзілі ў турму, усе мае пачуцці адмерлі.

Швейцар. А тым часам... Ну, працягвай, я ўжо чую, чым тут пахне.

Касінскі. Я прасядзеў там цэлы месяц, не разумеючы, як усё гэта адбылося. Я дрыжаў за Амалію, якая праз мяне перажывала смяротны жах. Але вось з'яўляецца першы міністр двара і ў прытворна-салодкіх выразах віншуе мяне з выяўленнем маёй бязвіннас-

ці, чытае мне ўказ аб вызваленні і вяртае шпагу. Цяпер застаецца, поўнаму радасці, ляцець у абдымкі Амаліі... Але што ж? Яна знікла. Яе звезлі цёмнай ноччу, ніхто не ведаў куды. З тых пор яна быццам у ваду канула. Мяне маланкай азарыла думка! Я спяшаюся ў горад, спрабую што-небудзь даведацца. Усе вылупліваюць на мяне вочы, ніхто нічога не растлумачвае. Нарэшце, у палацы, за патайнымі кратамі я яе знаходжу. Яна кінула мне запіску.

Швейцар. Ну што, ці ж я не казаў?

Касінскі. Пекла, смерць і пекла! Вось што я прачытаў. Яе паставілі перад выбарам: дапусціць маю смерць ці зрабіцца палюбоўніцай князя. У барацьбе паміж гонарам і каханнем яна выбрала апошняе... і (*рагоча*) я быў выратаваны.

Швейцар. І што ж ты зрабіў?

Касінскі. Я стаяў, быццам мяне аглушыла тысяча перуноў. «Кроў!» — была мая першая думка; «кроў!» — апошняя. З пенай на губах імчуся я дамоў, хапаю трохгранную шпагу і сам не свой урываюся ў дом міністра, — бо ён, толькі ён мог быць пякельным зводнікам. Мяне, напэўна, заўважылі яшчэ на вуліцы. Калі я падняўся наверх, усе дзверы былі зачынены. Я кідаюся, распытваю. Адказ адзін: ён паехаў да гасудара. Я накіроўваюся туды, але там яго і ў вочы не бачылі. Вяртаюся да яго, узламваю дзверы, знаходжу яго... Але чалавек пяць служак выбягае з засады і абяззбройвае мяне.

Швейцар (*тупае нагой*). І ён застаўся цэлы, а ты пайшоў ні з чым?

Касінскі. Мяне схапілі, аддалі пад суд, абняславілі і... заўважце — у знак асаблівай літасці, — выслалі за мяжу. Мае маёнткі дасталіся міністру; мая Амалія ў кіпцюрах тыгра, яна гасне, стогнучы і рыдаючы, а мая помста бяссільна згінаецца пад ярмом дэспатызму.

Швейцар (*ускоквае і размахвае шпагай*). Гэта лье ваду і на наш млын, атаман! Тут знойдзецца што падпаліць!

Маор (*які дагэтуль хадзіў узад і ўперад у моцным хваляванні, рэзка спыняецца. Да разбойнікаў*). Я павінен бачыць яе. Хутчэй! Стройцеся! Ты застаешся з намі, Касінскі! Спяшайцеся!

Разбойнікі. Куды? Што?

Маор. Куды? Хто запытаў, куды? (*Гнеўна Швейцару.*) Зраднік, ты хочаш затрымаць мяне? Але клянуся небам...

Швейцар. Зраднік? Я? Выпраўляйся хоць у пекла, я пайду з табою!

Маор (*кідаецца яму на шыю*). Брат! Ты ідзеш са мной! Яна плача, сумуе! Узнімайцеся! Жвава! Усе! У Франконію! Мы павінны быць там праз тыдзень...

Усе выходзяць.

ДЗЕЯ ЧАЦВЁРТАЯ

Сцэна першая

Сельская мясцовасць недалёка ад замка Маораў.

Разбойнік Маор. У аддаленні Касінскі.

Маор. Ідзі і далажы пра мяне. Памятаеш, што табе трэба сказаць?

Касінскі. Вы — граф фон Бранд, едзеце з Мекленбурга; я ваш страмянны. Не турбуйцеся, я добра сыграю сваю ролю. Бывайце. (*Выходзіць.*)

Маор. Прывет табе, родная зямля! (*Цалуе зямлю.*) Роднае неба, роднае сонца! Узгоркі і даліны! Лясы і патокі! Усім сэрцам вітаю вас! Якое гаючае паветра вее з гор маёй радзімы! Шчасце струменіць у грудзях няшчаснага выгнанніка! Элізіум! Паэтычны свет! Спыніся, Маор! Ты ўваходзіш у свяшчэнны храм! (*Падыходзіць бліжэй.*) А вось і ластаўчыны гнёзды на двары замка! І садовая фортка! І той куток ля плота, дзе ты так часта падсцерагаў і дражніў лоўчага пугача. Вось лужок, дзе ты, адважны Аляксандр, вёў сваіх македанян у атаку пры Арбелах, і зарослы травой пагорак, адкуль ты прагнаў персідскага сатрапа; на гэтай вяршыні пераможна развяваўся твой сцяг! (*Усміхаецца.*) Залатыя майскія гады дзяцінства зноў ажываюць у душы няшчаснага. Тут быў ты такі шчаслівы, такі бясконца, бясхмарна вясёлы! А зараз у абломках ляжаць твае задумы! Па гэтай зямлі ты павінен быў хадзіць слаўным, вартым пашаны, усімі пава-

жаным мужам; тут у квітнеючых дзецях Амаліі табе давялося б паўторна перажыць свае дзіцячыя гады; тут, тут быць кумірам сваіх падданных! Але вораг чалавечы злосна насмяяўся нада мною! (*Уздрыгвае.*) Чаго я прыйшоў сюды? Каб адчуць сябе вязнем, якога звон ланцугоў абуджае ад сноў пра волю? Не, я вярнуся да сваёй юдолі. Вязень забыў святло сонца, але сон пра волю, як маланка, прарэзаў ноч наўкол яго, каб зрабіць яе яшчэ цямней. Бывайце, родныя даліны! Калісьці вы бачылі хлопчыка Карла, і гэты хлопчык быў шчаслівы; цяпер вы ўбачылі мужчыну, і ён поўны адчаю. (*Хутка паварочваецца і ідзе ў далёкі куток сцэны, спыняецца і з тугой глядзіць на замак.*) Не ўбачыць яе, не кінуць на яе ніводнага погляду, калі толькі сцяна раздзяляе мяне і Амалію? Не! Я ўбачу яе. Я ўбачу яго, што б гэта ні каштавала! Бацька, бацька, твой сын ідзе да цябе! З дарогі, чорная дымлівая кроў! З дарогі, пусты, нерухомы, ледзяны позірк смерці! Дай мне волю толькі гэтую гадзіну! Амалія! Бацька! Ваш Карл ідзе да вас. (*Хуткімі крокамі накіроўваецца да замка.*) Катуй мяне, калі пачне світаць, неадступна праследуй мяне ў начной цемры, катуй жахлівымі снамі! Не атруці мне толькі гэта адзінае імгненне асалоды! (*Спыняецца ля варот.*) Што са мной? Што гэта значыць, Маор? Мужней! Смяротны жах!.. Страшнае прадчуванне!.. (*Уваходзіць у замак.*)

Сцэна другая

Галерэя ў замку.

Разбойнік Маор. Амалія ўваходзіць.

Амалія. І вы думаеце пазнаць яго партрэт сярод усіх іншых?

Маор. О, безумоўна. Яго воблік заўсёды стаяў перад маімі вачыма. (*Аглядвае карціны.*) Гэта не ён.

Амалія. Вы адгадалі! Гэта роданачальнік графаў. Барбароса ўзвёў яго ў дваранства за расправу над марскімі разбойнікамі.

Маор (*працягвае ўглядвацца ў карціны*). І гэта не ён, і гэты, і той. Яго няма сярод іх.

А малія. Як? Прыгледзьцеся лепш! Я думала, вы ведаеце яго.

Маор. Ведаю, як роднага бацьку! Вось гэтаму не хапае мяккай усмешкі, якая вылучала б яго сярод тысяч... Гэта не ён.

А малія. Я ўражана. Як? Не бачыць васемнаццаць гадоў, і ўсё яшчэ...

Маор (*хутка, успыхнуўшы*). Вось ён! (*Стаіць як паражоны маланкай.*)

А малія. Цудоўнейшы чалавек!

Маор (*не адрываючыся, глядзіць на партрэт*). Бацька, бацька, прабач мне! Так, цудоўнейшы чалавек! (*Выцірае вочы.*) Святы чалавек!

А малія. Вы, здаецца, вельмі шанавалі яго?

Маор. О, вельмі добры чалавек! І яго ўжо няма ў жывых?

А малія. Няма! Ён адышоў, як адыходзяць лепшыя радасці жыцця. (*Дакранаецца да яго рукі.*) Мілы граф, шчасце не паспявае расквітнець на зямным свеце!

Маор. Так, праўда, праўда... Але калі вы паспелі пераканацца ў гэтым? Вам жа не больш дваццаці трох гадоў.

А малія. І ўсё-такі я паспела. Усё жыве для таго, каб памерці ў журбе. Мы імкнемся да шчасця і здабываем яго, каб зноў з болей страціць.

Маор. Вы ўжо страцілі нешта?

А малія. Нічога... Усё! Нічога... Ці не прайсці нам далей, граф?

Маор. Вы так спяшаецеся? Чый гэта партрэт там, направа? Такі змучаны твар.

А малія. Налева партрэт яго сына, цяперашняга ўладарнага графа... Пойдзем жа? Пойдзем!

Маор. Але гэты партрэт направа? Ты плачаш, Амалія?

А малія хутка выходзіць.

Яна кахае мяне! Кахае! Уся яе істота страпанулася, здрадлівыя слёзы паліліся з вачэй. Яна кахае мяне! Няшчасны, ці ж ты гэта заслужыў? Ці ж я не стаю тут, як злачынец перад плахай? Ці ж не гэта сафа, на якой я патанаў у шчасці, абдымаючы яе? Ці ж не гэта пакой бацькоўскага дома? (*Расчулены партрэтам бацькі.*)

Ты, ты! Вочы твае вывяргаюць агонь! Праклён, праклён! Адрачэнне! Дзе я? Ноч перад маімі вачыма. Божая кара! Я, я забіў яго! *(Выбягае.)*

Франц Маор *(уваходзіць, паглыблены ў роздум).* Прэч гэты вобраз! Нікчэмны баязлівец! Чаго ты баішся? І каго? З тых пор, як гэты граф у маім замку, мне ўсё здаецца, што нейкі шпіён, падасланы пеклам, па пятах крадзеца за мной. Я калісьці бачыў яго! Штосьці велічнае і знаёмае ёсць у яго палкім загарэлым твары. Ды і Амалія нераўнадушна да яго! Яна раз-пораз кідае на гэтага малойчыка сумуючыя, млявыя пагляды, а на іх яна звычайна скупіцца! Ці ж я не бачыў, як яе сляза цішком скацілася ў віно, якое ён піў за маёй спіной так прагна, нібы хацеў праглынуць і бакал. Так, я бачыў гэта ў люстры, бачыў уласнымі вачыма. Сцеражыся, Франц! За ўсім гэтым крыецца нейкая пагібельная пачвара! *(Дапытліва ўглядваецца ў партрэт Карла.)* Яго доўгая, гусіная шыя, яго чорныя вогненныя вочы, гм-гм-гм, цёмныя навіслыя густыя бровы. *(Уздрыгае.)* Злараднае пекла, ці не ты насылаеш на мяне гэта прадчуванне? Так, гэта Карл. Цяпер усе яго рысы ажылі перада мною. Гэта ён! Ён! Маска яго не схвае! Гэта ён! Праклён і смерць! *(У лютасці ходзіць туды-сюды.)* Няўжо для таго я не спаў па начах, для таго зносіў скалы і засыпаў прорвы? Няўжо для таго я паўстаў супраць усіх чалавечых інстынктаў, каб гэты неспакойны валацуга ператварыў у нішто ўсе мае хітраспляценні? Спакой! Галоўнае, спакой! Засталася нязначная праца! Я і без таго паграз у смяротных грахах. Неразумна плыць назад, калі бераг далёка ззаду. Аб вяртанні няма чаго і думаць. Літасць пайшла б жабраваць, адпусціўшы мае грахі, і вечнае спачуванне зрабілася б банкрутам! Ітак, наперад, як належыць мужчыне! *(Звоніць.)* Няхай злучыцца з духам бацькі і тады прыходзіць. Мерцвякі мне не страшны. Даніэль! Гэй! Даніэль! Іду ў заклад, яны і яго ўцягнулі ў змову! У старога нейкі загадкавы выгляд.

Даніэль уваходзіць.

Даніэль. Што загадаеце, васпан?

Франц. Нічога. Ідзі налі віна ў гэты кубак, ды жывей паварочвайся!

Пачакай, стары, я злаўлю цябе! Я так пагляджу табе ў вочы, што злоўленае сумленне прымусіць цябе пабляднець, і гэтая бледнасць будзе бачна і скрозь маску. Ён павінен памерці! Разява той, хто кідае справу на палове дарогі і, адышоўшы ўбок, пазірае: што тут будзе далей?

Даніэль з віном.

Пастаў сюды! Глядзі мне проста ў вочы! Ды ў цябе калені трасуцца? Як ты дрыжыш! Прызнавайся, стары! Што ты зрабіў?

Даніэль. Нічога, ваша міласць! Клянуся богам і выратаваннем беднай душы маёй!

Франц. Выпі гэта віно! Што? Ты марудзіш? Ну, гавары, хутка! Што ты падсыпаў у кубак?

Даніэль. Божа, барані і злітуйся! Як? Я — у віно?

Франц. Яду падсыпаў ты ў віно! Ты бледны як смерць! Прызнавайся ж, прызнавайся! Хто табе даў яд? Граф, праўда? Граф даў табе яго?

Даніэль. Граф? Прасвятая дзева! Граф нічога мне не даваў.

Франц (*хапае яго*). Я буду душыць цябе, пакуль ты не пасінееш, сівы падманшчык! Нічога? А чаму вы ўвесь час тырчыце разам? Ён, ты і Амалія? Аб чым перашэптваецеся? Выкладвай! Якія таямніцы ён давяраў табе?

Даніэль. Бог за сведку, ён ніякіх таямніц не давяраў мне.

Франц. Дык ты ўпіраешся? Якія падкопы вы задумалі, каб скінуць мяне з дарогі? Га? Збіраецеся задушыць мяне соннага? Зарэзаць брытвай? Пачаставаць атрутай у віне ці ў шакаладзе? Кажы! Кажы! Ці ў талерцы супу паднесці мне вечнае заспакаенне? Кажы! Мне ўсё вядома.

Даніэль. Забі мяне бог, калі я не кажу вам чысцюткай праўды!

Франц. На гэты раз я дарую табе. Але ён, напэўна, соваў грошы табе ў кашалёк? Паціскаў руку мацней, чым гэта заведзена? Як паціскаюць руку старым знаёмым?

Даніэль. Ніколі, ваша міласць.

Франц. Казаў ён табе, напрыклад, што ведаў цябе? Што і ты павінен быў бы ведаць яго? Што з тваіх вачэй ападзе калі-небудзь пялёнка? Што? Як? Ён ніколі не гаварыў нічога падобнага?

Даніэль. Ні слоўца.

Франц. Што пэўныя абставіны ўтрымлівалі яго... Што часта даводзілася надзяваць маску, каб пранікнуць да ворага, што ён хоча адпомсціць за сябе, жорстка адпомсціць?

Даніэль. Ні аб чым такім ён і не заікаўся.

Франц. Як? Зусім ні аб чым? Падумай добра... Што ён блізка, вельмі блізка ведаў старога графа? Што ён любіць яго, бясконца любіць, любіць, як родны сын?..

Даніэль. Нешта падобнае я і сапраўды чуў ад яго.

Франц (*блюднее*). Дык ён казаў гэта? На самай справе казаў? Але што? Скажы? Казаў, што ён брат мне?

Даніэль (*здзіўлены*). Што, ваша міласць? Не! Гэтага ён не казаў! Але калі фрэйлейн Амалія вадзіла яго па галерэі,— я якраз выціраў пыл з карцін,—ён раптам спыніўся перад партрэтам нябожчыка графа як громам паражоны. Фрэйлейн Амалія, паказаўшы на партрэт, сказала: «Цудоўнейшы чалавек!»—«Так, так! Цудоўнейшы чалавек»,— пацвердзіў і ён, выціраючы слёзы.

Франц. Слухай, Даніэль! Ты ведаеш, я заўсёды быў табе добрым панам; я карміў, адзяваў цябе і няменна шанаваў тваю старасць.

Даніэль. Хай узнагародзіць вас бог! І я заўсёды служыў вам верай і праўдай.

Франц. Пра гэта я і кажу. Ты ніколі ў жыцці не пярэчыў мне, так як добра ведаеш, што абавязаны выконваць маю волю, што я ні загадаў бы!

Даніэль. Ад усяго сэрца, пан граф, калі толькі гэта не ідзе супраць бога і майго сумлення!

Франц. Лухта, лухта! Як табе не сорамна? Стары, а верыш бабскім байкам. Кінь, Даніэль, гэтае глупства! Бо я пан, мяне пакараюць бог і сумленне, калі бог і сумленне існуюць.

Даніэль (*успяшковае рукамі*). Божа літасцівы!

Франц. Успомні пра абавязак паслухмянства! Разумееш ты гэтае слова? У імя гэтага абавязку я за-

гадваю табе, ужо заўтра графа не павінна быць сярод жывых.

Даніэль. Божа, барані і злітуйся! Ды за што ж?

Франц. Памятай аб сляпым паслухмянстве! Ты мне за ўсё адкажаш!

Даніэль. Я? Прасвятая маці! Барані і злітуйся! Я? У чым я, стары, правініўся?

Франц. Тут няма калі разважаць! Твой лёс у маіх руках. Выбірай — альбо пакутаваць усё жыццё ў самым глыбокім з маіх скляпенняў, дзе голад прымусіць цябе грызці ўласныя косці, а пякучая смага хлябтаць уласную ваду, альбо да канца дзён у міры і спакоі есці хлеб свой.

Даніэль. Як, васпан? Мір, спакой — і забойства?

Франц. Адказвай на маё пытанне!

Даніэль. О мая сівізна, мая сівізна!

Франц. Так ці не?

Даніэль. Не! Божа, злітуйся нада мною!

Франц (*робіць выгляд, што выходзіць*). Добра! Хутка божая літасць табе спатрэбіцца.

Даніэль (*утрымлівае яго, падае перад ім на калені*). Злітуйцеся, васпан, злітуйцеся!

Франц. Так ці не?

Даніэль. Ваша міласць! Мне ўжо семдзесят другі год. Я заўсёды шанаваў сваіх бацькоў. Я, колькі памятаю, ні ў кога граша не ўзяў падманам. Я сумленна трымаўся сваёй веры. Я сорок чатыры гады праслужыў у вашым доме і чакаю цяпер спакойнай, мірнай смерці. Ах, васпан, васпан! (*Горача абдымае яго калені.*) А вы хочаце адабраць у мяне апошнія суцяшэнне перад смерцю! Хочаце, каб сумленне, як чарвяк, падтачыла маю апошнюю малітву і каб я заснуў наўвекі, зрабіўшыся пачварай перад богам і людзьмі. Не, не, мой дарагі, мой неацэнны, мой любімы граф! Вы гэтага не хочаце! Гэтага вы не можаце хацець ад сямідзесяцігадовага старога!

Франц. Так ці не! Што за балбатня?

Даніэль. Я буду з гэтага часу яшчэ старанней службыць вам! Не разгінаючы старых рук, буду, як падзёншчык, працаваць на вас, буду яшчэ раней уставаць і яшчэ пазней класціся, днём і ноччу маліцца за вас богу, — і бог не адрыве малітвы старога.

Франц. Паслухмянства лепш ахвяры. Ці ж бача

ная гэта справа, каб кат манерыўся перад карай!

Даніэль. Так, так, правільна. Але задушыць бязвіннага...

Франц. Магчыма, я павінен зрабіць табе справаздачу? Няўжо сякера пытае ката, навошта адсякаць гэтую галаву, а не іншую? Але бачыш, які я літасцівы; я прапаную табе ўзнагароду за тое, што ты павінен рабіць, як слуга.

Даніэль. Але я спадзяваўся застацца хрысціянінам на вашай службе.

Франц. Хопіць балбатаць! Даю табе дзень на роздум. Толькі ўзваж: шчасце ці бяда? Чуеш? Зразумеў? Найвялікшае шчасце ці жахлівая бяда! Я перасягну самога сябе ў катаваннях!

Даніэль (*пасля некаторага роздуму*). Я ўсё зраблю, заўтра зраблю. (*Выходзіць*.)

Франц. Спакушэнне моцнае, а стары не народжаны пакутнікам за веру. Што ж!.. На здароўе, шаноўны граф! Падобна, што сёння ўвечары адбудзецца ваша апошняя трапеза. Усё залежыць ад таго, як глядзець на рэчы; і дурань той, хто не захоўвае сваёй выгады. Бацька, магчыма, выпіўшы лішнюю бутэльку віна, загараецца жаданнем — і ў выніку ўзнікае чалавек; а пра чалавека ж наўрад ці многа думаюць за гэтай геркулесавай працай. Вось і на мяне цяпер нахлынула жаданне — і чалавека не стане. І ўжо, вядома, у гэтым больш розуму і наўмыснасці, чым пры яго зацацці. Быццё большасці людзей знаходзіцца ў простаі залежнасці ад спякотнага ліпеньскага поўдня, ад прыгожага пакрывала на пасцелі, ад гарызантальнага стану задрамаўшай кухоннай грацыі ці ад пагасшай свечкі. Калі нараджэнне чалавека — справа жывёльнай похаці, пустой выпадковасці, дык навошта так жахацца адмаўленню яго нараджэння? Хай будзе праклята дурасць карміліц і нянек, якія набіваюць наша ўяўленне страшнымі казкамі і начыняюць наш слабы мозг агіднымі карцінамі страшнага суда! Яны саджаюць наш абуджаны розум на ланцуг цёмных забабонаў, так што кроў ледзянее ў жылах і бянтэжыцца самая смелая рашучасць! Забойства! Сонм ведзьмаў уецца наўкол гэтага слова! Прырода запам'ятовала зрабіць яшчэ аднаго чалавека: не перавязалі пупавіны, бацька ў час шлюбнай ночы аказаўся не на вышыні — і ўсёй гульні ценяў

як не бывала! Было штосьці — і не засталося нічога... Ці ж гэта не тоё самае, што: нічога не было, нічога і не будзе! А няма нічога, дык і гаварыць няма аб чым. Чалавек узнікае з гразі, шлёпае некаторы час па гразі, спараджае гразь, у гразь ператвараецца, пакуль, нарэшце, гразю не наліпне на падэшвы сваіх праўнукаў! Вось і ўся песня, усё бруднае кола чалавечага прызначэння. І так, шчаслівай дарогі, любы братка! Няхай сумленне, гэты злосны падагрычны мараліст, гоніць маршчыністых бабуль з публічных дамоў і мучыць на смяротным ложы старых ліхвяроў! У мяне яму ніколі не дабіцца аўдыенцы! (*Выходзіць.*)

Сцэна трэцяя

Другі пакой у замку.

Разбойнік Маор уваходзіць з аднаго боку. Даніэль з другога.

Маор (*спехам*). Дзе фрэйлейн Амалія?

Даніэль. Ваша міласць! Дазвольце беднаму чалавеку звярнуцца да вас з просьбай.

Маор. Кажы! Што табе патрэбна?

Даніэль. Нямногага і ўсяго, вельмі малога і разам з тым вельмі многага. Дазвольце мне пацалаваць вашу руку!

Маор. Не, добры стары. (*Абдымае яго.*) Ты мне падыходзіш у бацькі.

Даніэль. Вашу руку, вашу руку! Прашу вас.

Маор. Не, не!

Даніэль. Я павінен! (*Бярэ яго руку, глядзіць на яе і падае перад ім на калені.*) Мілы, неацэнны Карл!

Маор (*палохаецца, авалодвае сабою, суха*). Што гаворыш, друг мой? Я цябе не разумею.

Даніэль. Што ж, адпірайцеся, прытварайцеся! Добра, добра! Вы ўсё ж мой дарагі, неацэнны Карл! Божа літасцівы! Я, стары, спадобіўся такой радасці. Дурань я, што не адразу... Айцец нябесны! Вось вы вярнуліся, а стары ж граф у зямлі... А вы зноў тут. Што я за сляпы асёл (*ляпае сябе па лобе*), што не адразу... Госпадзі, божа ты мой! Хто б мог падумаць! Аб

чым я слёзна маліўся... Ісусе Хрысце!.. Вось ён стаіць уласнай асобай у сваім ранейшым пакоі!

Ма о р. Што за дзіўная размова? Ды што вы, у белай гарачцы, ці што? Ці хочаце на мне выпрабаваць, як вам удаецца роля з нейкай камедыі?

Даніэль. Тфу ты! Божа, і не грэх вам пацяшацца над старым слугою? Гэты шрам... Ды памятаеце ж... Вялікі божа! Вось дык страху нагналі вы на мяне ў тую пару! Я вас так любіў заўсёды, а вы... Вось было б гора!.. Вы сядзелі ў мяне на руках... Памятаеце, там, у круглай зале... Іду ў заклад, вы, напэўна, ужо забылі і зязюльку, якую так любілі слухаць! Падумаць толькі, зязюлька разбілася ўшчэнт. Старая Сусанна ўпусціла яе, калі падмятала пакой... Ага, дык вось вы сядзелі ў мяне на руках ды раптам як закрычыце: «Нонно!» Я і пабег за вашым конікам... Госпадзі Ісусе, і куды толькі я, стары асёл, памчаўся? Мяне як варам абдало, калі я яшчэ ў сенцах пачуў ваш крык. Убягаю, вы лежыце на падлозе, а кроў так і хлешча. Матка боска! Мяне быццам ледзяной вадой аблілі! І заўсёды ж бывае так, ледзь не дагледзіш за дзіцём! Божа літасцівы, а што, калі б у вочка трапіла? Бо і так, як знарок, у правую руку. Да канца дзён маіх, сказаў я сабе тады, не дам дзіцяці нажа, ці нажніц, ці чаго іншага вострага! Так і сказаў... Дзякуй богу, яшчэ пані і пані былі ў ад'ездзе. Так, так, гэта быў мне ўрок на ўсё жыццё! Ісусе Хрысце, гэта ж мяне маглі са двара прагнаць! Божа, даруй вам, упартае дзіця!.. Але, дзякуй богу, рана загаілася, толькі вось рубец застаўся.

Ма о р. Не разумею ні слова з усяго, што ты гаворыш!

Даніэль. Няўжо? Ото ж былі часіны! Колькі разоў, бывала, цішком падсунеш вам пернічак, ці бісквіт, ці перапечку... А памятаеце, што вы мне абяцалі ў канюшні, калі я вас саджаў на дарашаватага каня старога графа і пускаў катацца па вялікім лузе? «Даніэль,— бывала, скажаце вы,— Даніэль, пачакай, я вырасту вялікі, зраблю цябе ўпраўляючым, і ты будзеш раз'язджаць са мной у карэце».— «Так,— гавару я і смяюся,— калі пашле нам бог дзён і здароўя і вы не будзеце саромецца старога, я ў вас папрашу тую хатку ўнізе ў вёсцы, што ўжо даўно стаіць пустая, завяду там скляпок вёдраў на дваццаць віна, ды і пачну гас-

падарыць на старасці год». Добра, смейцеся, смейцеся! У вас, мабыць, усё вылецела з галавы! Старога і знаць не хочаце! Так размаўляеце з ім — холадна, горда... А ўсё-такі вы мой залаты Карл! Праўда, вы заўсёды былі ветрагонам, не ў крыўду вам будзе сказана! Ну, ды ўся моладзь такая... А потым, глядзіш, усё і ўладзіцца!

Ма о р (*кідаецца яму на шыю*). Так, Даніэль, не буду больш заўпірацца. Я твой Карл, твой аблудны Карл. Што мая Амалія?

Даніэль (*плача*). Гэта ж мне, старому грэшніку, такая радасць! Значыць, і нябожчык граф дарэмна праліваў слёзы! Ну, цяпер адыдзіце з мірам, сівая галава, трухлявыя косці! Мой пан і валадар жывы! Давялося-такі пабачыцца!

Ма о р. І ён стрымае сваё абяцанне? Вазьмі гэта, сумленны стары, за дэраша. (*Совае яму ў рукі цяжкі кашалёк.*) Я не забыў цябе, дзядуля!

Даніэль. Што? Што вы робіце? Куды так многа? Вы памыліліся.

Ма о р. Не памыліўся, Даніэль. Устань! Скажы, што мая Амалія?

Даніэль. Бог ды ўзнагародзіць вас! Божа ты мой! Ваша Амалія? Ох, ды яна не перажыве гэтага, яна памрэ ад шчасця.

Ма о р (*жвава*). Яна не забыла мяне?

Даніэль. Забыла? Што вы такое кажаце? Забыць вас? Трэба было вам бачыць сваімі вачыма, як яна гаравала, калі да нас дайшоў слых, які распусціў цяперашні пан, нібыта вы памерлі.

Ма о р. Што ты кажаш? Мой брат...

Даніэль. Так, ваш брат, наш пан, ваш брат... Іншым разам, пры вольным часе, я вам раскажу болей... А як яна адганяла яго, калі ён кожны божа дзень прыставаў да яе з прапановай стаць яго жонкай. О, мне трэба бегчы, сказаць ёй... (*Хоча пайсці.*)

Ма о р. Чакай, чакай! Яна не павінна ведаць! Ніхто не павінен ведаць. Мой брат таксама.

Даніэль. Ваш брат? Ваш брат? Не, божа барані! Ён нічога не павінен ведаць! Не павінен! Калі толькі ён ужо не ведае больш чым трэба. Ох, паверце, ёсць на свеце благія людзі, благія браты, благія паны... Але

я і за ўсё панскае золата не зраблюся благім служкай... Ваш брат лічыў вас памершым!

Маор. Што ты там мармычаш?

Даніэль (*яшчэ цішэй*). І праўда, калі так няпрасана ўваскрасаюць... Ваш брат быў адзіным наследнікам нябожчыка графа...

Маор. Стары! Што ты там мармычаш скрозь зубы, быццам страшэнная таямніца круціцца ў цябе на языку і не адважваецца, не можа з яго сарвацца? Гавары ясней!

Даніэль. Не, лепш я згаджуся грызці ўласныя косці і піць уласную ваду, чым забойствам заслужыць багацце і дастатак. (*Хутка выходзіць.*)

Маор (*выходзячы з жахлівай здранцвеласці*). Падмануты! Падмануты! Як маланкай асвяціла мяне... Зладзейскія падкопы! Пекла і неба! Не ты, бацька! Зладзейскія падкопы!.. Забойца, разбойнік — і ўсё праз... чорныя падкопы! Ён абгаварыў мяне! Падрабіў, перахапіў мае лісты. Сэрца напоўнена любоўю! О, я дурнейшы з дурняў! Бацькоўскае сэрца, поўнае любові... О подласць, подласць! Мне варта толькі ўпасці да яго ног... адной маёй слязы было б дастаткова. О, я сляпы, сляпы дурань! (*Б'ецца галавой аб сцяну.*) Я мог быць шчаслівым!.. О, каварства, каварства! Шчасце майго жыцця разбурана подлым ашуканствам! Забойца, разбойнік! Праз яго чорныя падкопы! Ён нават не злаваўся на мяне! Нават думкі аб праклёне не закрадвалася ў яго сэрца!.. О, злодзей! Недаступны розуму, каварны, агідны злодзей.

Уваходзіць Касінскі.

Касінскі. Куды гэта ты прапаў, атаман? У чым справа? Я бачу, што ты не супраць і яшчэ затрымацца тут.

Маор. Хутчэй! Сядлай коней! Яшчэ да заходу сонца мы павінны быць за межамі графства!

Касінскі. Ты жартуеш?

Маор (*загадна*). Хутка! Хутка! Не марудзь ні хвіліны! Кідай усё! Каб ніхто цябе не бачыў!

Касінскі выходзіць.

Я бягу з гэтых сцен. Нязначнае прамаруджванне давядзе мяне да шаленства, а ён усё ж сын майго баць-

кі. Брат! Брат! Ты зрабіў мяне самым няшчасным з людзей! Я ніколі не крыўдзіў цябе. Ты абышоўся не па-брацку. Зжынай спакойна плады свайго ліхадзейства, мая прысутнасць не атруціць твайго шчасця!.. Але гэта не па-брацку! Хай змрок пакрые твае дзеянні, хай смерць не выкрые іх!

Касінскі. Коні засядланы. Можаце ехаць, калі жадаеце.

Маор. Які ты хуткі! Навошта так паспешна? Значыць, ніколі не ўбачыць яе?

Касінскі. Рассядлаю, калі загадаеце. Вы ж самі распарадзіліся, каб за хвіліну павярнуцца.

Маор. Яшчэ раз! Яшчэ толькі адно «бывай»! Я павінен выпіць да дна атруту гэтага шчасця і тады... Пачакай, Касінскі! Яшчэ дзесяць хвілін... Чакай мяне за сценамі замка, і мы памчымся!

Сцэна чацвёртая

У садзе.

Амалія. «Ты плачаш, Амалія?» — гэта ён сказаў такім голасам, такім голасам! Здавалася, уся прырода памаладзела. Былая вясна кахання зноў занялася перада мною! Салавей цёхкаў, як тады, кветкі духмяна пахлі, і я, ап'яная ад шчасця, схілілася да яго на грудзі. О, ілжывае вераломнае сэрца! Ты хочаш прыздобиць здраду! Не, не! Прэч з душы маёй святатацкі вобраз! Я не парушыла клятвы, о мой адзіны! Прэч з маёй душы, каварныя, бязбожныя жаданні! У сэрцы, дзе цараваў Карл, няма месца для смертнага. Але чаму мая душа ўвесь час супраць волі цягнецца да гэтага прышэльца? Ён так непарыўна зліўся з вобразам майго Карла! Ён зрабіўся вечным спадарожнікам таго, адзінага! «Ты плачаш, Амалія?» О, я схаваюся, уцяку ад яго! Ніколі вочы мае не ўбачаць гэтага чалавека!

Разбойнік Маор адчыняе веснічкі.

(Здрыгануўшыся.) Што гэта? Рыпнулі веснічкі? (Убачыўшы Карла, ускоквае.) Ён? Куды? Навошта? Я быццам прырасла да зямлі і не магу бегчы... Бацька ня-

бесны, не пакідай мяне! Не, ты не вырвеш у мяне майго Карла! У маёй душы няма месца для двух багоў. Я простая смертная дзяўчына! (*Дастае партрэт Карла.*) Ты, Карл, будзь маім анёлам-захавальнікам! Абарані мяне ад гэтага незнаёмца, гэтага выкрадальніка каханья! На цябе, на цябе глядзець не адрываючыся! Ніводнага грэшнага погляду на таго! (*Сядзіць, моўчкі ўтаропіўшыся ў партрэт.*)

Маор. Вы тут, васпані? І такія журботныя? Слёзы блішчаць на гэтым медальёне!

Амалія не адказвае яму.

Хто той шчаслівец, праз якога слёзы серабрацца ў вачах анёла? Дазвольце і мне зазірнуць. (*Хоча паглядзець на медальён.*)

Амалія. Не! Пан!.. Не!..

Маор (*адскочыўшы*). О! І ён заслугоўвае такой любові? Заслугоўвае? Ён?

Амалія. О, калі б вы ведалі яго.

Маор. Я зайздросціў бы яму.

Амалія. Схіляліся б з пашанай, хацелі вы сказаць.

Маор. Гм!

Амалія. О! Вы палюбілі б яго... У ім было так многа... У яго рысах, у яго паглядзе, у гучанні яго голаса было так многа падобнага з вамі, таго, што я так люблю.

Маор стаіць, апусціўшы вочы.

Тут, дзе вы стаіце, тысячы разоў стаяў і ён! А каля яго тая, што ў яго блізкасці забывалася на неба і зямлю. Тут яго пагляд блукаў па квітнеючай прыродзе. І яна, здавалася, адчувала яго нагародны пагляд, харашэла ад захаплення свайго каханага. Тут, зачараваныя нябеснай музыкай, яго слухалі птушкі. Вось з гэтага куста ён зрываў ружы, зрываў для мяне. Тут, тут ён абдымаў мяне. Яго вусны палалі на маіх вуснах, і кветкі радасна паміралі пад нагамі закаханых.

Маор. Яго няма больш?

Амалія. Віхуры носяць яго па бурных морах, але каханне Амаліі падарожнічае з ім. Ён блукае па далёкіх пячаных пустынях, але каханне Амаліі для яго ператварае распаленую глебу ў зялёны луг, прымушае

квітнець дзкі хмызняк. Паўднёвае сонца пячэ яго непакрытую галаву, але ногі ледзянеюць у паўночных снягах, град бурна хлешча яму ў твар, але каханне Амаліі закалыхвае яго і ў бурах. Моры, горы, цэлыя краіны раздзяляюць улюбёных, але іх душы, вырваўшыся з пыльных турмаў, злучаюцца ў райскіх шатах каханья. Вы, здаецца, засмуціліся, граф?

Маор. Словы каханья ўваскрашаюць і маё каханне.

Амалія (*пабляднеўшы*). Што? Вы кахаеце другую? Гора мне! Што я сказала?

Маор. Яна лічыла мяне мёртвым і захавала вернасць уяўна-мёртваму. Яна чула, што я жывы, і ахваравала мне вянок праведніцы. Яна ведае, што я бадзяюся ў пустынях і ў горы валачу сваё жыццё, — і яе каханне ў блуканнях і няшчасцях падарожнічае са мной. Яе завуць Амалія, як і вас, васпані.

Амалія. Як я зайздросчу вашай Амаліі!

Маор. О, яна няшчасная дзяўчына! Яе каханне належыць загінуўшаму чалавеку і ніколі не ўзнагародзіцца!

Амалія. Не! Яно ўзнагародзіцца на небе. Існуе ж, гавораць, лепшы свет, дзе засмучаныя ўзрадваюцца і любячыя з'яднаюцца.

Маор. Так! Свет, дзе ападаюць завесы і дзе любячым падрыхтавана страшная сустрэча... Вечнасцю завецца яна... Мая Амалія — няшчасная дзяўчына!

Амалія. Няшчасная? Але ж вы кахаеце яе?

Маор. Няшчасная, таму што яна кахае мяне! А што, калі я забойца? Што б вы казалі, васпані, калі б на кожны пацалунак вашага каханага даводзілася па забойству? Гора маёй Амаліі! Яна няшчасная дзяўчына!

Амалія (*весела і хутка ўзнямаецца*). О! Затое якая я шчаслівая! Мой каханы — водбліск бажаства, а бажаство — міласэрнасць і літасць! Ён і мухі не пакрыўдзіць! Яго душа далёка ад крывавага задум, як поўдзень ад паўночы.

Маор хутка адыходзіць убок і нерухома глядзіць удаль.

Амалія бярэ лютню і грае.

Не спяшы на бітву, Гектар мілы,
Там без жалю грозны меч Ахіла
За Патрокла смерць усім нясе!

Хто ж твайму дзіцяточку парадзіць
Шанаваць багоў, хто лук наладзіць,
Калі дзікі Ксанф цябе знясе?

Маор (*моўчкі бярэ лютню і грае*).

Мілы друг, кап'ё і шчыт хутчэй мне!
Там, у лютай бітве, весялей мне.

(*Кідае лютню і ўцякае*.)

Сцэна пятая

Лес недалёка ад замка Маораў. Ноч. Усярэдзіне руіны вежы.

Разбойнікі размясціліся на зямлі.

Разбойнікі (*спяваюць*).

Рэзаць, грабіць ў цёмным лесе
Нас не трэба навучаць!
Заўтра могуць нас павесіць,
Сёння будзем баляваць!

Жывём разгульна мы, сябры,
І кроў кіпіць ад хмелю.
Спім ноччу мы ў густым бары,
Плюём на буры і вятры,
Штоноч ў нас наваселле.
Меркурый, наш вясёлы бог,
Нас навучыў ўсяму, як мог.

Балюем сёння мы ў папоў,
А заўтра — ў шлях-дарогу.
Што не патрэбна для сяброў,
Мы ахвяруем богу.

І толькі сочны вінаград
Забродзіць у галовах —
Грымім мы на пякельны лад,
І нам тады сам чорт не брат,
Ў нас вэрхал адмысловы.

І стогн зарэзаных бацькоў,
Выццё дзяцей і матак кроў,
І крык жанчын дарэмны
За музыку прыемнай.

О, як яны страшна вішчаць пад нажом,
Як кроў у іх з горла ліецца руччом!..
А нас весяляць іх крыўлянні і мукі,
Чырвона ў вачах, і ў крыві нашы рукі.

Калі ж смяротны прыйдзе час,
Кат, скончы ўсё хутчэй!
Сябры! Пятля ўсіх сцісне нас...
Балюйце ж весялей!
Ура! Ай люлі! Смерць не страшная нам!
Хутчэй на дарогу глыточак віна!

Швейцар. Ужо ноч, а нашага атамана ўсё няма.

Рацман. А дакладна ў восем абяцаў вярнуцца!

Швейцар. Калі з ім здарылася бяда, мы ўсё спалім, хлопцы! Не пашкадуем і грудных дзяцей!

Шпігельберг (*адводзячы Рацмана ўбок*). Два словы, Рацман.

Шварц (*Грыму*). Ці не паслаць нам лазутчыкаў?

Грым. Кінь! Ён вернецца з такім уловам, што мы ад сораму згарым.

Швейцар. Ну, гэта наўрад, чорт цябе вазьмі! Калі ён адыходзіў, было непадобна, што ён збіраецца выкінуць якую-небудзь штуку. Памятаеш, што ён казаў, калі вёў нас полем? «Калі хто ўкрадзе тут хоць адну рэпу, не ўтрымаць таму галавы, не буду я Маорам». Тут нам нельга разбойнічаць.

Рацман (*ціха Шпігельбергу*). Куды ты хіліш? Кажы яснай!

Шпігельберг. Шш-шш! Не ведаю, што ў нас з табой за ўяўленні аб волі! Цягнем гэты воз, як валы, хоць дзень і ноч балбочам аб прывольным жыцці. Мне гэта не па нутру.

Швейцар (*Грыму*). Што яшчэ задумвае гэтая хітрая бэстыя?

Рацман (*ціха Шпігельбергу*). Ты гаворыш аб атамане?

Шпігельберг. Ды цішэй ты! У яго ўсюды вушы... Атаман, сказаў ты? А хто яго паставіў над намі атаманам? Ці не прысвоіў ён сабе тытул, які па праву належыць мне? Як? Мы ставім сваё жыццё на карту, пераносім усе зменлівасці лёсу за шчасце быць яго прыгоннымі, калі маглі б жыць па-царску! Клянуся богам, Рацман! Мне гэта не па нутру!

Швейцар (*звяртаючыся да іншых*). У жаб каменнямі кідаць, на гэта ты герой! А варта толькі яму чхнуць, як ты дай бог ногі.

Шпігельберг. Я ўжо гадамі мару, Рацман, як бы ўсё гэта змяніць. Рацман, калі ты той, за каго я цябе лічу... Рацман! Ён не ідзе, яго ўжо лічаць загінуў-

шым... Рацман! Здаецца мне, яго гадзіна прабіла! Як? Ты і брывом не варушыш, калі звон спавяшчае табе волю? У цябе нават не хапае мужнасці зразумець мой смелы намёк?

Рацман. Ах, сатана, ты хочаш аплесці маю душу?

Шпігельберг. Што, кльонула? Добра! Дык ідзі ж за мной! Я заўважыў, куды ён уцёк. Ідзём! Два пісталеты рэдка даюць асечку, а там мы першыя кінемся душыць сысункоў! (Хоча павесці яго за сабой.)

Швейцар (у лютасці хапаецца за нож). А-а! Жывёліна! Ты мне дарэчы ўспомніў пра багемскія лясы! Ці не ты, баязлівец, першы заляскаў зубамі, калі крыкнулі: «Вораг усюды!» О, я тады ж пакляўся!.. Памры, подлы забойца! (Заколвае яго.)

Разбойнікі (у замяшанні). Забойства! Забойства! Швейцар... Шпігельберг... Разніміце іх!

Швейцар (яшчэ раз усаджвае ў яго нож). Вось табе! Здыхай! Спакойна, сябры! Няма чаго шумець па дробязях! Ён, вырадак, вечна таіў злосць на атамана, а на ўласнай скуры — ніводнага рубца. Ды ўціхамірцеся, нарэшце, кажу вам! Паскудны жывадзёр! Спадцішка задумаў напасці на такога чалавека! Спадцішка! Ну і ну! Ці ж мы таму пралівалі пот, каб здохнуць, як сабакі, сволач ты гэткая? Дзеля таго прайшлі агонь і ваду, каб акаляваць, як пацукі?

Грым. Але, чорт цябе вазьмі, друг! Што ў вас там здарылася? Атаман уз'юшыцца.

Швейцар. Гэта ўжо мой клопат. (Рацману.) А ты, бязбожная твая душа, ты быў з ім заадно! Знікні з вачэй маіх! Шуфтэрле недалёка ад цябе пайшоў і вісіць цяпер у Швейцарыі, як яму прадракаў атаман.

Стрэл.

Шварц (ускоквае). Чуеце? Стрэл!

Зноў стрэл.

Яшчэ адзін! Ура! Атаман!

Грым. Пачакай! Ён павінен стрэліць тры разы!

Яшчэ адзін стрэл.

Шварц. Гэта ён, ён, ён! Страляй, Швейцар! Трэба яму адказаць. (Страляе.)

Швейцар (*ідзе ім насустрач*). З добрым прыбыццём, атаман!.. Я без цябе крыху пагарачыўся. (*Падводзіць яго да трупа Шпігельберга*.) Будзь ты суддзёй паміж мною і гэтым. Ён хацеў з-з вугла забіць цябе.

Разбойнікі (*здзіўлена*). Як? Атамана?

Маор (*агорнуты сузіраннем, потым горача*). Недаступна розуму! Рука караючай Немезіды! Ці не ён першы праспяваў мне ў вушы песню сірэны? Прысвяці свой нож змрочнай мсцівіцы! Ці не ты гэта зрабіў, Швейцар!

Швейцар. Клянуся богам, гэта зрабіў я. І гэта не горшае з таго, што я зрабіў у жыцці. (*Раззлаваны выходзіць*.)

Маор (*у роздуме*). Разумею, нябесны стырnavы!.. Разумею... Лісце ападае з дрэў... Прыйшла і мая восень. Прыбярэце яго!

Труп Шпігельберга выносяць.

Грым. Загадвай, атаман! Што рабіць далей?

Маор. Хутка, хутка збудзецца ўсё. Падайце мне лютню! Я страціў самога сябе, пабыўшы там! Лютню, кажу я! Спеламі я аднаўлю свае сілы... Пакіньце мяне!

Разбойнікі. Поўнач ужо, атаман.

Маор. Усё гэта толькі тэатральныя слёзы. Патрэбна рымская песня, каб мой заснуўшы дух страпянуўся. Дайце ж лютню! Поўнач, гаворыце вы?

Шварц. Справа пад раніцу, сон свінцом кладзецца на нашы вейкі. Трое сутак мы не заплюшчвалі вачэй.

Маор. Як? Гаючы сон сплюшчвае і вочы шэльмаў? Чаму ж ён пазбягае мяне? Я ніколі не быў ні баязліўцам, ні падлюгай. Кладзіцеся спаць! Заўтра ледзь свет мы рушым далей.

Разбойнікі. Дабранач, атаман! (*Кладуцца на зямлю і засынаюць*.)

Глыбокая цішыня.

Маор (*бярэ лютню і грае*).

Брут

Даліны мірныя, маё вам прывітанне!
Апошняга прыміце вы з рымлян.

З Філіпы, дзе змагаліся тытаны,
Душа ўзяцела к вам з адкрытых ран.
Мой Касій, дзе ты? Родны Рым канае!
Мае палкі паснулі, паляглі.
Твой Брут да ценяў мёртвых заклікае,
Няма ўжо месца Бруту на зямлі.

Цэзар

Чый гэта цень з пячаццю занядбанья
Задумліва блукае паміж гор?
Калі не хлусяць вочы, без вагання
Скажу: то рымлянін, паходка ўся яго.
Даўно пакінуў, Тыбра сын, зямлю ты?
Стаіць ці знік наш сямігорны Рым?
Над сіратаю плакаў я пакутна,
Што ўжо няма больш Цэзара над ім!

Брут

А! Грозны прывід, ранаі пакрыты!
Хто патрывожыў цень твой мерцвяка?
Ідзі да сумных берагоў Кацыта!
Хто правы з нас — канец нам дасць адказ.
На алтары Філіпы пагасае
Ахвярная святой свабоды кроў.
Так, Рым над трупам Брутавым канае,
І не ажывіць Брут яго ізноў!

Цэзар

І мне памерці ад твайго кінжала!..
І ты — і ты руку узяць мог, Брут?
О сын, то бацька твой быў! Сын, падпала б
Зямля уся пад царскі твой трыбут!

Ідзі! Няхай пачуе царства знікшых,
Што Брут мой стаў вялікім з найвялікшых,
Калі мне ў сэрца усадзіў кінжал.
І ў забыцця рацэ — то ведай, Брут, ты —
Няма ратунку мне ад скрухі лютай.
Харон, хутчэй ад гэтых дзікіх скал!

Брут

Чакай, мой бацька! Між тых земных твораў
Я ў свеце ведаў толькі аднаго,
Хто з Цэзараў бы мог стаць смела поруч:
Сваім ты сынам называў яго.
І толькі Цэзар знішчыць Рым меў сілу,
І толькі Брут цябе мог сцерці ў прах,
Дзе Брут жыве, там Цэзару магіла,
Ідзі, мой бацька! Тут наш роўны шлях.

(Апускае лютню на зямлю і задуменна ходзіць узад і ўперад.)

Хто навучыць мяне?.. Усё так змрочна! Забытыя лабірынты... Няма выхаду, няма пуцяводнай зоркі. Калі б усё закончылася разам з гэтым апошнім уздыхам! Закончылася, як пошлая ігра марыянетак... Але навошта гэта палкая прага райскага шчасця? Навошта гэты недасягальны ідэал дасканаласці? Адкладванне недавершаных задум? Бо нікчэмны націск на гэту нікчэмную спружынку (*падносіць да лба пісталет*) раўняе мудраца з дурнем, баязліўца з адважным, сумленнага з махляром! Бажэсцвенная гармонія пануе ў бяздушнай прыродзе, — дык адкуль жа гэты разлад у разумнай істоце? Не! Не! Тут штосьці большае, я ж яшчэ не быў шчаслівы!

Душы, загубленыя мною, вы думаеце, я здрыгануся? Не, я не здрыгануся! (*Дрыжыць, як у ліхаманцы.*) Ваш дзікі перадсмяротны віск, пасіненлыя твары задушаных, вашы страшэнныя адкрытыя раны — толькі звенні адзінага непарыўнага ланцуга лёсу. Ланцуг гэты выкавалі мой вольны час, выдумкі маіх мамак і выхавальнікаў, тэмперамент майго бацькі, кроў маёй маці! (*Уздрыгвае ад жаху.*) О, чаму новы Перыкл не зрабіў з мяне быка, у пылаючым чэраве якога згарае чалавецтва? (*Прыстаўляе пісталет да скроні.*)

Час і вечнасць, злітыя ў адным імгненні! Страшны ключ! Ён замкне за мною турму жыцця і адамкне жыллё вечнай ночы! Скажы, о, скажы: куды, куды ты цягнеш мяне? У чужую краіну, якую не агінаў яшчэ ніводзін карабель? Глядзі! Пры выглядзе яе знемагае чалавецтва, слабеюць зямныя сілы і фантазія, гэтая дзёрзкая малпа пачуццяў, марочыць дзіўнымі крыўляннямі нашу легкавернасць. Не, не! Мужчына не павінен спатыкацца! Чым бы ты ні было безназоўнае «там», абы толькі маё «я» не пакінула мяне; будзь чым хочаш, абы толькі яно перайшло са мною на той свет... Усё знешняе — толькі тонкі слой фарбы на чалавеку... Я сам сваё неба, сам сваё пекла. А раптам ты мне там пакажаш толькі спопелены шматок сусвету, ад якога ты даўно адварнуў свае погляды, і адзінокая ноч ды вечная пустыня будуць усім, што чакае мяне за рысай жыцця? Я засялю тады нямую пустыню сваімі фантазіямі, а вечнасць дасць мне жаданы вольны час,

каб разблытаць забытаны клубок людскіх пакут. Ці ты хочаш праз лабірынт вечна новых нараджэнняў, праз вечна новыя арэны няшчасцяў, ступень за ступенню, прывесці мяне да пагібелі? Але няўжо я не здолею разарваць нітку існавання, сплеченую для мяне ў замагільным свеце, гэтак жа лёгка, як гэтую, зямную? Ты можаш ператварыць мяне ў нішто,— гэтай волі табе ў мяне не адабраць! (*Зараджае пісталет. Раптоўна спыняецца.*) Дык, значыць, памерці ад страху перад пакутлівым жыццём? Даць сябе перамагчы няшчасцям? Не! Я ўсё выцерплю. (*Шпурляе пісталет убок.*) Пакуты адступяць перад маёй гордасцю! Прайду ўвесь шлях.

Сцэна паступова цямнее.

Герман (*прабіраецца лесам*). Чуеш, як страшна вухкае сава! У вёсцы прабіла поўнач. Так, так! Ліхадзейства спіць! У гэтай глушы няма шпіёнаў! (*Падыходзіць да вежы і стукаецца.*) Падыдзі сюды, няшчасны вязень! Вось твая вячэра.

Маор (*ціха адступаючы*). Што гэта значыць?

Голас (*з вежы*). Хто там стукае? А? Гэта ты, Герман, мой груган?

Герман. Так, я, Герман, твой груган. Падыдзі да кратаў і еш.

Вухкае сава.

Страшна спяваюць твае начныя таварышы, стары. Што? Смачна?

Голас. Я вельмі прагаладаўся. Дзякуй табе, божа, што пасылаеш мне гругана ў пустыні! А як пажывае мой сыноч, Герман?

Герман. Цішэй! Слухай! Нейкі шум, падобны на храп. Чуеш?

Голас. Як? І ты чуеш штосьці?

Герман. Гэта вецер стогне ў расколіне вежы — начная музыка, ад якой зубы ляскаюць і сінеюць пазногці. Не, паслухай! Мне ўсё здаецца храп. Ты тут не адзін, стары. Ой, ой, ой!

Голас. Ты бачыш што-небудзь?

Герман. Бывай, бывай! Страшныя гэтыя мясціны! Залазь назад у яму. Твой мсцівец там, у нябёсах. Пракляты сын! (*Хоча бегчы.*)

Маор (*ахоплены жахам, набліжаецца да яго*). Стой!

Герман (*крычыць*). Гора мне!

Маор. Стой, кажуць табе!

Герман. Гора, гора, гора! Усё раскрыта!

Маор. Стой! Гавары! Хто ты? Што ты робіш тут? Адказвай!

Герман. Пашкадуйце, пашкадуйце, мой грозны валадар! Выслухайце хоць адно слова, раней чым прыкончыць мяне!

Маор (*выцягвае шпагу*). Што я пачую?

Герман. Вы пад страхам смерці забаранілі мне... Я не мог інакш, не адважыўся... Ёсць бог на нябёсах! Ваш родны бацька — там... Я пашкадаваў яго — забіце мяне!

Маор. Тут нейкая таямніца. Кажы! Не марудзь! Я павінен усё ведаць.

Голас. Гора! Гора! Гэта ты, Герман, там размаўляеш? З кім ты размаўляеш, Герман?

Маор. Яшчэ нехта там, унізе... Што тут робіцца? (*Бяжыць да вежы.*) Тут вязень, занядбаны людзьмі? Я разаб'ю яго ланцугі! Падай голас яшчэ раз! Дзе дзверы?

Герман. Злітуйцеся, васпан! Не хадзіце далей. Са спачування пакіньце гэта месца! (*Загароджвае яму дарогу.*)

Маор. Чатыры замкі! Прэч з дарогі! Я павінен даведацца... Цяпер упершыню клічу цябе на дапамогу, зладзейскае мастацтва. (*Вымае адмычкі і адчыняе дзверы ў кратах.*)

З глыбіні з'яўляецца стары, высахлы, як шкілет.

Стары Маор. Пашкадуйце няшчаснага! Пашкадуйце!

Маор (*у жаху адскочыў*). Голас майго бацькі.

Стары Маор. Дзякуй табе, божа! Надышоў час збавення.

Маор. Дух старога Маора! Што патрывожыла цябе ў магіле? Ці ты зышоў у новы свет з грэхам на душы, які перагароджвае табе шлях да варот раю? Я пачну служыць імшы, каб вярнуць блукаючы дух у месца вечнага супакаення. Ці ты закапаў у зямлю золата ўдоў і сірот і ў гэту паўночную гадзіну з выццём блукаеш наўкол яго? Я вырву падземныя скарбы з кіпцю-

роў дракона, нават калі ён вывергне на мяне пякельнае полымя і ўчэпіцца зубамі ў маю шпагу. Ці ты з'явіўся на мой заклік — разгадаць мне загадку вечнасці? Гавары! Гавары! Я не з тых, што бляднеюць ад страху.

Стары Маор. Я не здань. Дакраніся да мяне!.. Я жыву... Але якім жахлівым, нікчэмным жыццём!

Маор. Што? Дык ты не быў пахаваны?

Стары Маор. Быў. Але ў склепе маіх продкаў ляжыцьдохлы сабака, а я тры месяцы як пакутую ў гэтым змрочным падзямеллі. Сюды не пранік ніводзін сонечны прамень. Ні разу не павеяў цёплы вятрыска. І ні адзін друг не наведаў мяне тут, дзе толькі дзіка каркаюць вароны ды вухкаюць совы.

Маор. Божа праведны! Хто адважыўся гэта зрабіць?

Стары Маор. Не праклінай яго! Гэта зрабіў мой сын — Франц.

Маор. Франц? Франц? О вечны хаос!

Стары Маор. Калі ты чалавек, мой невядомы збавіцель, калі ў цябе чалавечае сэрца, дык выслухай, якія пакуты падрыхтавалі бацьку яго сыны. Ужо тры месяцы крычу я пра гэта каменным сценам, але толькі глухое рэха паўтарае мае стогны. А таму, калі ты чалавек, калі ў цябе б'ецца чалавечае сэрца...

Маор. На гэты заклік і дзікія звяры выйшлі б са сваіх логаваў.

Стары Маор. Я ляжаў на ложы хваробы і ледзь пачаў ажываць пасля цяжкай немачы, як да мяне прывялі чалавека, які аб'явіў, што мой першынец загінуў на полі бітвы. Ён перадаў мне меч, пачырвонены яго кроўю, і яго апошняе «бывай»; сказаў, што мой праклён давёў яго да адчаю і пагнаў у бой, насустрач смерці.

Маор (*рэзка адварочваецца ад яго*). Усё раскрылася!

Стары Маор. Слухай далей! Пры гэтай вестцы я страціў прытомнасць. Мяне, напэўна, палічылі мёртвым. Калі я ачунаў, я ляжаў у труне, адзеты ў саван, як мярцвяк. Я пачаў скрэбіць века труны. Яго ўзнялі. Наўкол была цёмная ноч... Мой сын Франц стаяў перада мною. «Як,— жахлівым голасам закрычаў ён,— няўжо ты будзеш жыць вечна?» І века адразу ж зачынілася. Ад гэтых страшных слоў я страціў

прытомнасць. Ачуняўшы зноў, я адчуў, што маю труну ставяць на калёсы. Мяне везлі з паўгадзіны. Нарэшце труну адкрылі. Я апынуўся ля ўвахода ў гэта падзямелле. Мой сын стаяў перада мной і чалавек, які перадаў мне акрываўлены меч Карла. Я абдымаў калені сына, маліў, заклінаў і зноў маліў. Бацькавы просьбы не кранулі яго сэрца. «У яму гэтае пудзіла! — загрымеў ён. — Пажыў і хопіць». І мяне бязлітасна спіхнулі ўніз, а мой сын Франц замкнуў дзверы турмы.

Ма о р. Гэтага не можа быць, не можа быць! Вы памыліліся.

Стары Ма о р. Мажліва, я памыліўся. Слухай далей, але стрымай свой гнеў. Так праляжаў я цэлыя суткі; і ні адзін чалавек не ўспомніў пра мяне ў маім няшчасці. Нага чалавечая ўжо даўно не праходзіла па гэтых пустэльных месцах, бо, па народнаму павер'ю, у паўночную гадзіну цені маіх продкаў блукаюць у гэтых руінах, цягнуць за сабой грымлівыя ланцугі, і хрыпла распяваюць пахавальныя песні. Нарэшце я зноў адчуў рып дзвярэй; гэты чалавек прынёс мне хлеба і вады і паведаміў, што я асуджаны на галодную смерць і яму можа каштаваць жыцця, калі дазнаюцца, што ён носіць мне ежу. Гэтыя крошкі падтрымлівалі мяне даволі доўгі час, але безупынны холад, смурод ад маіх нечыстотаў, непамернае гора!.. Сілы мае падламліся, цела зачыхла. Тысячы разоў са слязамі маліў я бога паслаць мне смерць, але, відаць, мера маёй кары не напоўнілася. Ці, магчыма, яшчэ чакае мяне нейкая радасць, калі я цудам ацалеў дагэтуль? Але я па заслугах цярплю гэтыя пакуты. Мой Карл! Мой Карл! І ён жа яшчэ не дажыў да сівізны...

Ма о р. Даволі! Падымайцеся! Гэй вы, цурбаны, сяннікі ляныя, нячулыя санліўцы! Уставайце! Ніводзін не прагнуўся? (*Страляе ў паветра з пісталета.*)

Разбойнікі (*перапалохана*). Гэй, гэі! Што там здарылася?

Ма о р. Дык гэты расказ не строс з вас дрымоты? Ён здолеў бы абудзіць чалавека і ад вечнага сну! Глядзіце сюды! Глядзіце! Законы сусвету ператвораны ў ігральныя косці! Сувязь прыроды распалася, старажытная сварка вырвалася на волю! Сын забіў свайго бацьку.

Разбойнікі. Аб чым ты, атаман?

Ма о р. Не, не забіў! Гэта вельмі мякка! Сын тысячу разоў калесаваў бацьку, паліў яго на павольным агні, катаваў, мучыў. Не, і гэтыя словы вельмі чалавечныя! Грэх пачырванее ад яго дзеянняў, канібалы здрыгануцца! Мозг д'ябла не выдумае падобнага! Сын — свайго роднага бацьку! О, глядзіце, глядзіце, людзі! Ён страціў прытомнасць. У гэтае падзямелле сын пасадзіў бацьку! Страх, вільготныя сцены, пакуты голаду, смага! О, глядзіце, глядзіце! Гэта мой бацька! Я больш не хаваюся ад вас.

Разбойнікі (*ускокваюць і акружаюць старога*).
Твой бацька?

Швейцар (*з глыбокай пашанай набліжаецца да яго*). Бацька майго атамана, кланяюся да зямлі табе! Мой кінжал чакае тваіх загадаў.

Ма о р. Помсціць, помсціць, помсціць за цябе, жорстка абражаны, зганьбаваны стары! Я навікі разрываю брацкія вузы! (*Раздзірае зверху да нізу сваё адзенне.*) Кожную кроплю брацкай крыві праклінаю перад тварам нябёс! Слухайце мяне, месяц і зоркі! Слухай, паўночнае неба, што глядзела на гэта ганебнае злачынства! Слухай мяне, тройчы грозны Бог, ты, што пануеш у надзорным свеце, караеш і асуджаеш! Ты, што працінаеш полымем змрок начы! Тут схіляю я калені. Тут узнімаю дзясніцу ў страшны змрок, тут клянуся я, — і няхай вывергне мяне прырода са свайго царства, як апошняе стварэнне, калі я парушу гэту клятву! — клянуся не сустрэць дзённага святла, раней чым кроў бацьказабойцы, пралітая каля гэтага каменя, не ўзнімецца дымам да сонца!

Разбойнікі. Гэта сатанінская справа. А гавораць, мы нягоднікі! Не, чорт вазьмі, такога нам не прыдумаць!

Ма о р. Так, клянуся страшным хрыпам тых, хто загінуў ад нашых кінжалаў, тых, каго паглынуў запалены мною агонь, раздушыла ўзарваная мною вежа! Нават думка аб забойстве ці рабунку не павінна зарадзіцца ў вашым мазгу, пакуль ваша адзенне не зробіцца барвовым ад крыві гэтага злодзея! Вам, напэўна, і не снілася, што вы станеце караючай рукой усявышняга? Забытаны вузел лёсу развязаны! Цяпер, цяпер нябачная сіла зрабіла высакародным наша рамясло! Маліцеся таму, хто дараваў вам высокі лёс.

хто прывёў вас у гэты лес, хто заклікаў вас быць страшнымі анёламі яго грознага суда! Зніміце шапкі! Схіліцеся ніц, у прах, і ўстаньце ачышчанымі ад брыдоты!

Яны схіляюць калені.

Швейцар. Загадвай, атаман! Што рабіць?

Маор. Устань, Швейцар! Крані гэтую свяшчэнную сівізну! (*Падводзіць яго да свайго бацькі і дае яму дакрануцца да валасоў старога.*) Памятаеш, як ты раскроіў чэрап багемскаму драгуну, калі ён занёс нада мною шаблю, а я, ледзь дыхаючы, знясілены гарачым боем, упаў на калені? Я абяцаў тады аддзякаваць табе па-царску, але і дагэтуль не мог заплаціць гэтага доўгу.

Швейцар. Так, ты пакляўся! Гэта праўда, але дазволь мне лічыць цябе маім вечным даўжніком!

Маор. Не, цяпер я разлічуся з табой! Швейцар, ніводзін смертны не спадобіўся такога гонару! Адпомсціць за майго бацьку!

Швейцар (*устае*). Вялікі атаман! Зараз упершыню я адчуў гордасць. Загадвай: дзе, калі, як мне забіць яго?

Маор. Кожная хвіліна дорага, ты павінен спяшацца; выберы самых вартых з шайкі і вядзі іх проста да графскага замка! Выцягни яго з пасцелі, калі ён спіць ці аддаецца сладастраснасці, вывалачы яго з-за стала, калі ён п'яны, адарві ад распяцця, калі ён на каленях моліцца перад ім! Але, кажу табе, загадваю: дастаў мне яго жывым! Я раздзяру на кавалкі і аддам на з'ядзенне каршунам цела таго, хто нанясе яму хоць адну драпіну, хто дасць хоць воласу ўпасці з яго галавы! Жывы патрэбен ён мне! І калі ты даставіш яго цэлым і непашкоджаным, то атрымаеш ва ўзнагароду — мільён. З небяспекай для жыцця я выкраду яго ў любога з каралёў, ты ж будзеш вольны, як вецер у полі. Зразумеў? Спяшайся!

Швейцар. Хопіць, атаман! Вось мая рука. Ты або ўбачыш нас абодвух, або ніводнага. Караючыя анёлы Швейцара, за мной! (*Выходзіць з атрадам.*)

Маор. Астатнім рассыпацца па лесе. Я застаюся.

ДЗЕЯ ПЯТАЯ

Сцэна першая

Анфілада пакояў. Цёмная ноч.

Даніэль (*уваходзіць з ліхтаром і рэчамі, звязанымі ў клунак*). Бывай, мой мілы, родны дом! Многа наглядзеўся я тут добрага і харошага, калі быў жывы нябожчык граф. Многа праліў я слёз па ім, даўно сатлелым у сырой магіле! А такога запатрабаваць ад старога служкі! Гэты дом быў прытулкам убогіх, прыстанкам гаротных, а гэты сын ператварыў яго ў разбойніцкі прытон! Бывай і ты, мілая падлога графскіх пакояў! Як часта падмятаў цябе стары Даніэль. Бывай, мілая грубка! Старому нялёгка расстацца з табой. З усім гэтым я так звикся. Цяжка табе, стары Елеазар! Але бог у сваёй літасці васці ўратае мяне ад нячысціка, не ўвядзе ў спакушэнне. Убогім прыйшоў я сюды, убогім і пайду. Затое душа мая выратаецца. (*Хоча пайсці.*)

У пакой урываецца Франц, апрануты ў шлафрок.

Божа, ратуй і злітуйся! Мой пан. (*Гасіць ліхтар.*)

Франц. Здрада! Здрада! Духі ўзнямаюцца з магіл! Царства мёртвых паўстала з вечнага сну і крычыць: «Забойца! Забойца!» Хто там варушыцца?

Даніэль. Прасвятая маці божая, заступіся за мяне. Гэта вы, васпан, так страшна крычыце на ўвесь замак, што ўсе ўскокваюць з пасцеляў?

Франц. Усе? А хто загадвае вам спаць? Ідзі, запалі святло!

Даніэль выходзіць, уваходзіць другі слуга.

Ніхто не павінен спаць у гэты час! Чуеце? Няхай усе будуць на нагах, пры зброі. Зарадзіць карабіны! Бачыў ты, як яны імчаліся па скляпеністай галерэі?

Слуга. Хто, ваша міласць?

Франц. Хто, ёлуп? Хто? Так спакойна, так абыякава ты пытаеш: хто? Мяне гэта ўразіла да млосці! Асёл! Хто? Духі і чэрці! Якая гадзіна?

Слуга. Вартаўнік пракрычаў дзве!

Франц. Што? Гэта ноч хоча працягнуцца да страшнага суда! Ты не чуў поблізу шуму, перамож-

ных крыкаў, імклівага тупату коней? Дзе Карл... Граф, хачу я сказаць.

Слуга. Не ведаю, ваша міласць.

Франц. Ты не ведаеш? Ты таксама ў гэтай шайцы? Я вырву ў цябе сэрца з грудзей за тваё праклятае «не ведаю»! Хутка прывядзі пастара!

Слуга. Ваша міласць!

Франц. Ты нешта мармычаш? Ты марудзіш?

Слуга паспешна выходзіць.

Як? Гэтыя жабракі таксама ў змове супраць мяне? Неба, пекла, усё ў змове?

Даніэль (*уваходзіць са свечкай*). Ваша міласць...

Франц. Не, я не дрыжу! Гэта быў усяго толькі сон. Мёртвыя яшчэ не паўсталі. Хто сказаў, што я дрыжу і бляднею? Мне так лёгка, так добра...

Даніэль. Вы бледны як смерць. Ваш голас дрыжыць ад спалоху...

Франц. У мяне ліхаманка! Скажы пастару, калі ён прыйдзе, што ў мяне ліхаманка. Заўтра я загадаю пусціць сабе кроў. Скажы гэта пастару.

Даніэль. Ці не загадаеце накапаць крыху бальзаму на цукар?

Франц. Добра. Накапай бальзаму! Пастар прыйдзе не так хутка. Мой голас дрыжыць нібы ад страху. Дай мне бальзаму на цукры!

Даніэль. Дазвольце мне ключы, я схаджу ўніз, вазьму з шафы...

Франц. Не! Не! Застанься! Ці можна мне пайсці з табой? Ты бачыш, я не магу быць адзін! Ты ж бачыш, я магу страціць прытомнасць, калі застануся адзін... Чакай! Чакай! Зараз пройдзе. Застанься.

Даніэль. О, ды вы сур'ёзна хворы!

Франц. Ну так, так! У тым і справа... А хвароба расстройвае мозг, насылае шалёныя, недарэчныя сны. Сны нічога не значаць. Праўда, Даніэль? Сны — гэта ад страўніка; яны нічога не значаць. Я бачыў зараз забаўны сон. (*Падае непрытомны.*)

Даніэль. Госпадзі Ісусе! Што ж гэта такое? Георг! Конрад! Бастыян! Мартын! Ды адгукніцеся ж! (*Трасе яго.*) Прасвятая дзева Марыя! Магдаліна! Іосіф! Прачніцеся! Яшчэ скажуць, што я яго забіў. Божа, злітуйся нада мною!

Франц (*перапалохана*). Прэч! Прэч! Што ты так трасеш мяне, агідны шкілет? Мёртвыя яшчэ не ўсталі.

Даніэль. Божа літасцівы! Ён страціў розум!

Франц (*з цяжкасю прыўзнямаецца*). Дзе я? Ты, Даніэль? Што я тут гаварыў? Не звяртай увагі! Я ўсё хлушу... Што б я ні сказаў, падыдзі! Дапамажы мне! Гэта проста галавакружэнне! Таму... таму, што я не высыпаўся...

Даніэль. Хоць бы Іаган прыйшоў! Я зараз гукну на дапамогу, паклічу ўрачоў.

Франц. Стой! Сядзь побач са мной на сафу. Так! Ты ж кемлівы, добры чалавек. Я ўсё раскажу табе.

Даніэль. Не цяпер, іншым разам! Я адвяду вас у пасцель, спакой вам больш патрэбен.

Франц. Не, прашу цябе, я ўсё раскажу. А ты добра пасмейся з мяне! Слухай жа, мне здалося, нібы я наладзіў царскі баль, і на сэрцы ў мяне было лёгка, і я, ап'янелы, ляжаў на траве ў нашым садзе, як раптам — гэта было апоўдні — раптам... але смейся, смейся ж з мяне!

Даніэль. Што раптам?

Франц. Раптам шалёны ўдар грому паразіў мой дрымотны слых... Калоцячыся ад страху, я ўзняўся на ногі, і вось... мне здалося, што ўвесь далягляд палае агнём! Горы, лясы і гарады расплаўляюцца, як воск у печы! І ўраган, выкочы, змятае прэч моры, неба і зямлю... Тут, нібы з меднай трубы, загрымела: «Зямля, аддай сваіх мерцвякоў, аддай мерцвякоў сваіх, мора!» І голы стэп пачаў трэскацца і выкідваць чарапы і рэбры, сківіцы і косці. Яны зрасталіся ў чалавечыя целы і імчаліся неаглядным патокам — жывы ўраган! Тады я ўзняў вочы, і вось — я ўжо стаю ля падножжа граманоснага Сіная, і пада мной і нада мной кішаць натоўпы, а там, на вяршыні гары, на трох дымных прастолах, трое старых, позірку якіх унікае ўсё жывое.

Даніэль. Дык гэта ж зусім як на страшным судзе!

Франц. Ці не праўда, якая дзікая лухта? Тут адзін з іх, з абліччам зорнай начы, выступіў наперад, у руцэ ў яго быў жалезны пярсцёнак з пячаткаю; ён узняў яго паміж усходам і захадам і вымавіў: «Вечна, свята, справядліва, непарушна! Ёсць толькі адна ісці-

на, толькі адна дабрачыннасць! Гора, гора чарвяку, які сумняваецца!» І выступіў другі, у яго ў руцэ было бліскучае люстра; ён узяў яго паміж усходам і захадам і вымавіў: «Гэтае люстра — ісціна. Крывадушнасць і прытворства не ўстояць перад ім». Тут я і ўвесь народ затрымцелі, бо ўбачылі морды тыграў, леапардаў і гадзюк, адбітымі ў гэтым жахлівым люстры. Але вось выступіў трэці, у яго ў руцэ былі жалезныя вагі; ён узяў іх паміж усходам і захадам і вымавіў: «Наблізьцеся, дзеці Адама! Я ўзважваю вашы намеры на чашы гневу майго, справы вашы — гірамі злосці маёй».

Даніэль. Барані бог!

Франц. Бялей за снег стаялі ўсе наўкол, і ў чаканні сэрца нясмела білася ў кожных грудзях. І раптам мне пачулася, быццам імя маё было першым вымаўлена горнымі віхрамі; і мозг скарчанеў у маіх касцях, і мае зубы гучна заляскалі. Часта, часта зазвінелі вагі, загрузатала скала, і гадзіны пацяклі адна за адной вакол левай чашы вагаў, і кожная гадзіна адна за адной кідала ў гэтую чашу смертны грэх.

Даніэль. Хай будзе над вамі літасць божая!

Франц. Яе не было! Чаша вырасла з гару, хоць другая, поўная крыві збавення, яшчэ ўтрымлівала яе высока ў паветры... Але вось з'явіўся стары, сагнуты ў тры пагібелі няшчасцямі; ён грыз сваю руку ад лютага голаду. Ubачыўшы яго, усе баязліва апусцілі вочы. Я пазнаў старога. Ён адрэзаў пасму сваіх сівых валоў, кінуў яе на чашу грахоў. І яна апусцілася... раптам апусцілася да самага пекла, а чаша збавення ўзляцела высока ў паднябессе. І я пачуў голас, які прадракаў з дыму, ахінуўшага скалу: «Дараванне, дараванне ўсім грэшнікам зямлі і пекла! Ты адзін адрынута!»

Доўгая паўза.

Ну. Чаму ж ты не смяешся?

Даніэль. Ці да смеху тут, калі мароз дзярэ па скуры. Сны пасылаюцца небам.

Франц. Цур, цур! Не кажы так! Назаві мяне дурнем, забабонным, бязглуздым дурнем! Зрабі гэта, добры Даніэль. Прашу цябе, як мае быць паздзекавайся з мяне!

Даніэль. Сны пасылаюцца небам. Я памалюся за вас!

Франц. Ты хлусіш, кажу я! Ідзі зараз жа, бяжы, ляці, даведайся, куды прапаў пастар, загадай яму паспяшыць! Але паўтараю: ты хлусіш!

Даніэль. Бог ды над вамі злітуецца!

Франц. Мудрасць чэрні! Баязлівасць чэрні! Яшчэ не даведзена, што мінулае не мінулае, што ў надзорным свеце ёсць вока, якое ўсё бачыць. Гм! Гм! Хто ўнушыў мне гэта? Мсцівец там, у нябёсах? Не! Не! Так! Так! Страшны шэпт наўкол: «Ёсць суддзя на нябёсах!» І ты з'явіўся да надзорнага суддзі яшчэ гэтай ноччу! Не, кажу я вам! Нікчэмная нара, у якой хоча схавацца твая баязлівасць!.. Пустэльна, безжыццёва, глуха там, над зоркамі! Ну, а калі там, за імі, усё ж ёсць нешта большае? Не, не, там пустата! Я загадваю!.. Там нічога няма!.. А калі? А калі?.. Гора, калі ўсё табе залічыцца! Залічыцца яшчэ гэтай ноччу! Чаму жах прабягае па маіх жылах? Памерці!.. Чаму гэта слова так ледзяніць мяне? Даць справаздачу надзорнаму мсціўцу... А што, калі ён судзіць праведна? Усе сіроты, удовы, усе прыгнечаныя, замучаныя мною залямантуюць да яго! Але калі ён судзіць праведна, чаму яны пакутавалі? Чаму я трыумфаваў над імі?

Уваходзіць пастар Мозер.

Мозер. Вы пасылалі за мной, васпан? Я здзіўлены. Першы раз у жыцці! Пажадана вам насміхацца над рэлігіяй? Ці вы пачынаеце дрыжаць перад ёю?

Франц. Насміхацца ці дрыжаць — гледзячы па тваіх адказах. Слухай, Мозер, я даяду табе, што ты альбо сам дурань, альбо абдурваеш іншых. А ты будзеш адказваць. Чуеш? Калі табе дорага жыццё, ты будзеш мне адказваць.

Мозер. Вы хочаце судзіць усявышняга, і ўсявышні вам аднойчы адкажа...

Франц. Зараз я хачу даведацца! Зараз, у гэтую ж хвілю! Каб не натварыць ганебных шаленстваў і ад страху не звярнуцца да ідала чэрні! За бутэлькай бургундскага я часта сп'яна гаварыў табе: «Бога няма». Цяпер я гавару сур'ёзна. Я заяўляю: яго няма! Ты можаш абвяргаць мяне любымі довадамі, якія

маюцца ў тваім распараджэнні. Яны згінуць, варта мне толькі на іх дзьмухнуць.

Мозер. О, калі б ты з такою лёгкасцю мог адвесці гром, што з непамернай сілай грывне над тваёй ганарыстай душой! Усемагутнаму богу, якога ты, дурань і злодзей, выганяеш з яго ж тварэння, няма патрэбы апраўдваць сябе вуснамі праху. Ён такі ж вялікі ў тваёй жорсткасці, як і ва ўсмешцы ўсеперамагаючай дабрадзеянасці.

Франц. Добра, поп! Адменна! Малайчына!

Мозер. Я служка вышэйшага ўладыкі і размаўляю з чарвяком, падобным на мяне, дагаджаць якому не маю намеру! Я, вядома, палічыў бы сябе цудатворцам, калі б мне ўдалося выклікаць раскаянне ў цябе, закаранелага злодзея. Але калі твая ўпэўненасць такая непакісная, то чаму ты паслаў па мяне? Скажы, чаму паклікаў мяне сярод ночы?

Франц. Таму, што мне сумна. Нават шахматы сёння не весяляць мяне. Вось мне і ўздумалася дзеля жарту палаяцца з папом. Гэтаі лухтой мяне не застрашыш! Я добра ведаю: на вечнасць спадзяецца толькі той, каму не пашанцавала тут, на зямлі. Але ён жорстка памыляецца. Мне давалося чытаць, што ўся наша сутнасць зводзіцца да кровазвароту. З апошняй кропляй крыві знікае і дух і думка. Дух падзяляе ўсе слабасці цела, дык няўжо ён можа перажыць яго, не выпарыцца пры яго распадзе? Калі да цябе ў мозг пранікне хоць кропля вады, тваё жыццё на імгненне перапыніцца, яно будзе межаваць з небыццём, а затым наступіць і смерць. Пачуцці — не больш як хістанні струн, а разбіты клавесін гучаць не можа. Калі я зраўняю з зямлёй сем маіх замкаў, калі разаб'ю вунь тую Венеру, гэта будзе значыць, што няма больш ні сіметрыі, ні прыгажосці. Тое ж і з вашай бессмяротнай душой!

Мозер. Гэта філасофія вашага адчаю. Але пры гэтых словах ваша ўласнае сэрца палахліва б'ецца ў грудзях, выкрываючы вашу агідную хлусню. Усе хітраспляценні падобнай філасофскай сістэмы раздзірае адна-адзіная думка: «Ты павінен памерці!» Што ж, я выклікаю вас, — і няхай паслужыць вам гэта выпрабаваннем! — калі і ў смяротную гадзіну вы не пахістаецеся, калі вашы пераконанні не здрадзяць вам і та-

ды — перамога за вамі. Але калі ў гэтую гадзіну хоць невялікі страх наведеа вас, тады — гора вам. Вы ашукаліся!

Франц (*збянтэжана*). Калі ў гадзіну смерці мяне ахопіць страх?

Мозер. Нямала мне давялося бачыць такіх няшчасных, якія ўсё жыццё са страшэннай настойлівасцю змагаліся супраць ісціны, але ў гадзіну смерці іх памылкі самі сабой знікалі. Я буду стаяць ля вашага смертнага ложа. Мне нават хочацца бачыць, як тыран развітваецца з жыццём... Я не звяду вачэй з вашага твару; і калі ўрач возьме вашу халодную вільготную руку, з цяжкасцю распазнаючы слабы, ледзь чутны пульс, гляне на вас і, холадна паціснуўшы плячыма, заявіць: «Чалавек тут бездапаможны», — о, тады беражыцеся! Беражыцеся быць падобным на Рычарда ці Нерона.

Франц. Не! Не!

Мозер. І ваша «не» прагучыць тады, як прыглушае «так». Унутраны суддзя, якога не падкупіш скептычнымі доказами, абудзіцца і пачне свой суд над вамі. І гэта будзе як абуджэнне зажива пахаванага ў чэраве магілы, гэта будзе як абурэнне самагубца, які ўжо нанёс сабе смяртэльны ўдар і цяпер раскайваецца! Гэта будзе як маланка, раптоўна прарэзаўшая поўнач вашага жыцця, як азарэнне! І калі вы і тады не пахіснецеся — перамога за вамі.

Франц (*у неспакоі ходзіць з кута ў кут*). Папоўская бязглуздзіца! Папоўская бязглуздзіца!

Мозер. Тады мячы вечнасці ўпершыню рассякуць змрок вашай душы, упершыню, — але не вельмі позна! Думка пра Бога абуджае страшнага суседа, і яго імя — суддзя! Падумайце, Маор, жыццё тысяч людзей падпарадкавана аднаму ўзмаху вашай рукі, і з кожнай тысячы дзевяцьсот дзевяноста дзевяць вы зрабілі няшчаснымі. Вам не хапае толькі Рымскай імперыі, каб зрабіцца Неронам, ці Перу, каб набыць сабе славу Пізара. Няўжо вы думаеце, Бог дазволіць, каб адзін чалавек раз'юшана гаспадарыў у яго свеце і ўсё пераварочваў уверх дном? Няўжо вы думаеце, што гэтыя дзевяцьсот дзевяноста дзевяць народжаны для пагібельлі, для таго каб быць лялькамі ў вашай сатанінскай гульні? Не думайце так! Ён спагоніць з вас за кожнае

імгненне, якое вы ўкралі ў іх, за кожную радасць, якую вы ім атруцілі, за кожны крок да дасканаласці, які вы перагарадзілі ім. І калі вы і тут знойдзеце адказ, то, Маор, — перамога за вамі.

Франц. Хопіць! Ні слова больш! Ці не хочаш ты ўжо, каб я падпарадкаваўся злосным разважанням?

Мозер. Памятай, што людскія долі знаходзяцца паміж сабой у чужоўнай і страшнай раўнавазе. Чаша вагаў, спусціўшыся ў гэтым жыцці, узвысіцца ў тым; узвысіўшыся ў гэтым, у тым спусціцца да зямлі. І тое, што было тут часовай пакутай, там зробіцца вечнай урачыстасцю, а тое, што тут было часовай урачыстасцю, там зробіцца вечным, бязмежным адчаем.

Франц (*раз'юшана наступае на яго*). Няхай гром паразіць цябе нематою, нізкі лгун! Я вырву ў цябе з глоткі твой прокляты язык.

Мозер. А! Дык вы ўжо адчулі бярэмя іспіны? А я ж яшчэ не прывёў доказаў. Што ж, праройдем да іх!

Франц. Маўчы, правальвай к чорту са сваімі доказамі! Душа наша згіне разам з целам, кажу я табе! І ты не адважышся мне прарэчыць!

Мозер. Вось чаму вісчаць духі пекла і ківае галавой усюдыісны. Няўжо вы думаеце ў пустэльным царстве вечнага «нішто» выслізнуць ад караючай дзясніцы мсціўца? Ці вы ўзнясецеся на неба — ён там! Ці вы спусціцеся ў пекла — ён зноў там! Вы крыкнеце начы: «Ахутай мяне!», крыкнеце цемры: «Схавай мяне!» І цемра заіскрыцца наўкол вас, і поўнач азарыць святлом адрынутага. Не! Ваш бессмяротны дух працівіцца гэтым словам, перамагае аслеплую думку!

Франц. Але я не хачу быць бессмяротным... Хто хоча, няхай будзе ім, мая хата з краю. Я прымушу яго мяне знішчыць! Я даведу яго да лютасці, каб ён у лютасці знішчыў мяне. Назаві мне найцяжэйшы грэх, які за ўсіх болей угневіць яго.

Мозер. Мне вядомы толькі два такія грахі. Але не людзі іх робяць, і не людзі судзяць за іх.

Франц. Два грахі?

Мозер (*сурова*). Вацьказабойствам завецца адзін, братазабойствам другі! Чаму вы раптам так пабляднелі?

Франц. Як, стары? Ты ў змове з пеклам ці з небам? Хто табе гэта сказаў?

Мозер. Гора таму, у каго на душы яны абодва! Лепш бы яму не нарадзіцца! Але супакойцеся! У вас няма больш ні бацькі, ні брата.

Франц. Як? І страшней ты грахоў не ведаеш? Падумаў яшчэ: смерць, неба, вечнасць, праклён лунаюць на тваіх вуснах. Не ведаеш страшней?

Мозер. Не ведаю.

Франц (*падае на крэсла*). Канец! Канец!

Мозер. Радуйцеся ж, радуйцеся! Палічыце сябе шчаслівым! Пры ўсіх ваших ліхадзействах вы праведнік у параўнанні з бацьказабойцам. Праклён, які гатовы забіць вас, — песня любові побач з праклёнам, які вісіць над яго галавой... Адплата...

Франц (*ускоквае*). Тысячу смярцей на цябе, груган! Хто клікаў цябе сюды? Пайшоў прэч, альбо я пракалю цябе шпагай!

Мозер. Як? Папоўская бязглуздзіца давяла да шаленства такога філосафа? Але ж яны згінучь, варта вам толькі дзьмухнуць на іх. (*Выходзіць*.)

Франц кідаецца ў крэсла і мітусіцца ў нясперным хваляванні.
Глыбокая маўклівасць. Прыбягае слуга.

Слуга. Амалія збегла! Граф раптоўна знік!

Даніэль (*баязліва ўваходзіць*). Ваша міласць, атрад нястрымных коннікаў імчыцца да замка. Яны крычаць: «Смерць, смерць!» Уся вёска ў трывозе!

Франц. Ідзі! Загадай званіць ва ўсе званы! Усіх зганяй у царкву! Няхай стануць на калені!.. Няхай моляцца за мяне! Вызваліць зняволеных! Беднякам я ўсё пакрыю — у два, у тры разы! Я... Ды ідзі ж, пакліч духоўніка! Няхай ён адпусціць мне мае грахі! Чаму ж ты стаіш?

Шум і тупат робяцца чутнейшыя.

Даніэль. Божа, даруй і барані мяне! Як мне гэта зразумець? Вы ж адусюль выганялі рэлігію, шпурлялі мне ў галаву біблію і трэбнік, калі заставалі мяне на малітве...

Франц. Ні слова больш! Смерць! Ты бачыш! Смерць! Будзе позна!

Чутна, як шаленствуе Швейцар.

Маліся ж! Маліся!

Даніэль. Я заўсёды казаў вам: вы здзекуецца над святой малітвай, але беражыцеся, беражыцеся! Калі гром гримне, калі патак захлісне вас, вы аддасце ўсе скарбы свету за адну хрысціянскую малітву. Вось бачыце, вы лаялі мяне! І цяпер дачакаліся! Бачыце!

Франц. Даруй, мілы, добры, харошы мой Даніэль! Даруй, я азалачу цябе! Але маліся ж! Я знайду табе нявесту, я... Маліся ж, заклінаю цябе, на каленях заклінаю! У імя д'ябла, маліся!

Шум на вуліцы, крык, стук.

Швейцар (на вуліцы). На прыступ! Бі! Ламай! Я бачу святло, ён павінен быць там.

Франц (укленчыўшы). Пачуй маю малітву, Божа! У першы раз!.. Ніколі больш не звярнуся да цябе! Пачуй мяне, Божа!

Даніэль. Ісус Хрыстос! Што вы робіце? Гэта бязбожная малітва.

Збягаецца народ.

Народ. Зладзеі! Забойцы! Хто ўзняў такі жахлівы шум сярод начы?

Швейцар (усё яшчэ на вуліцы). Адганіце іх, хлопцы! Гэта чорт з'явіўся, каб сцягнуць вашага пана! Дзе Шварц са сваімі людзьмі? Акружай замак! Грым! Бяры прыступам сцены!

Грым. Цягніце сюды палаючыя галавешкі! Альбо мы ўломімся да яго, альбо ён спусціцца ўніз! Я падпалю харомы!

Франц (моліцца). Я быў не простым забойцам, божа!.. Ніколі не грашыў па дробязях...

Даніэль. Божа! Будзь да нас літасцівы! У яго ж і малітвы грахоўныя!

Лятуць камякі і галавешкі, шыбы разбіваюцца. Замак палае.

Франц. Не магу маліцца!.. Тут, тут (б'е сябе ў грудзі і ў лоб) усё пуста... Усё спалена! (Падымаецца.) Не, я не стану маліцца, не дам небу гэтай урачыстасці! Не дазволю пеклу пасмяяцца з мяне!

Даніэль. Божа! Прасвятая маці божая! На дапамогу, ратуйце! Увесь замак у агні!

Франц. Вазьмі шпагу! Хутка! Усадзі мне яе ў жы-
вот! Інакш гэтыя малайцы наздзекуюцца з мяне.

Пажар узмацняецца.

Даніэль. Вызвальце! Вызвальце! Я нікога не хачу
раней часу выпраўляць на неба, тым больш... (Уця-
кае.)

Франц (нерухома глядзіць яму ўслед; пасля паўзы).
...у пекла, хацеў ты сказаць! І сапраўды! Я ўжо адчу-
ваю яго! (Ахоплены шаленствам.) Дык гэта вы залі-
ваецца звонкім смехам?.. Я чую, як сыкаюць у пекле
гадзюкі!.. Яны ўзбягаюць па лесвіцы, асаджаюць дзве-
ры!.. Чаму я такі нясмелы перад гэтым вастрыём?
Дзверы трашчаць, паддаюцца!.. Уцякаць няма куды!
Дык злітуйся ты нада мной! (Зрывае залаты шнурок
з капелюша і задушваецца.)

Швейцар са сваімі людзьмі.

Швейцар. Дзе ты, шэльма? Вы бачылі, як усе
разбегліся? Не многа ж у яго сяброў! Куды ён сха-
ваўся, гэты нягоднік?

Грым (спатыкаецца аб труп). Стой! Што тут ля-
жыць на дарозе? Пасвяці мне!

Шварц. Ён нас апярэдзіў. Укладзіце мячы ў нож-
ны! Вось ён валяецца, як дохлая кошка.

Швейцар. Мёртвы? Як? Не дачакаўшыся нас?
Хлусіце, гавару я вам!.. Палюбуйцеся, як ён жвава
ўскочыць на ногі. (Штурхае яго.) Гэй, ты! Ёсць магчы-
масць забіць бацьку!

Грым. Не турбуйцеся дарэмна: ён мёртвы.

Швейцар (адыходзіць ад трупа). Так, ён не ўзра-
даваўся гэтаму выпадку! Ён і сапраўды здох! Ідзіце
скажыце атаману: ён мёртвы! Мяне Маор болей не
пабачыць. (Стралае сабе ў скронь.)

Сцэна другая

Дэкарацыя апошняй сцэны чацвёртай дзеі.

Стары Маор сядзіць на камені. Насупраць яго разбойнік
Маор. Разбойнікі шныраць па лесе.

Разбойнік Маор. Яго ўсё няма! (Ударае кін-
жалом аб камень так, што сыплюцца іскры.)

Стары Маор. Дараванне хай будзе яму карай; падвоеная любоў — маёй помстай.

Разбойнік Маор. Не! Клянуся злосцю душы маёй! Гэтага не будзе! Я гэтага не пацярплю! Няхай цягне за сабой у вечнасць вялікую ганьбу свайго злачынства! Інакш чаму б я стаў забіваць яго?

Стары Маор (*пачынае моцна рыдаць*). О, маё дзіця!

Разбойнік Маор. Што? Ты плачаш аб ім? Каля гэтай вежы?..

Стары Маор. Будзь літасцівы! О, будзь літасцівы! (*Узрушана ломіць рукі.*) Зараз, зараз творацца суд над маім сынам.

Разбойнік Маор (*спалохана*). Над якім?

Стары Маор. Што азначае тваё пытанне?

Разбойнік Маор. Нічога! Нічога!

Стары Маор. Ты прыйшоў здэкавацца з майго няшчасця?

Разбойнік Маор. Здрадніцкае сумленне! Не звяртайце ўвагі на мае словы.

Стары Маор. Так, я замучыў аднаго сына, і цяпер другі мучае мяне. Гэта рука божая!.. О Карл! Карл! Калі ты лунаеш нада мной у анельскім абліччы, даруй, даруй мне!

Разбойнік Маор. Ён вам даруе. (*Збянтэжана.*) Калі ён варты таго, каб называцца вашым сынам, ён павінен дараваць вам.

Стары Маор. О, ён быў вельмі добры для мяне! Але я паспяшу да яго насустрач — з маімі слязамі, з маёй бяссонніцай, са страшнымі прывідамі! Я абдыму яго калені і гучна закрычу: «Я саграшыў перад сабою і табой! Я не варты таго, каб называцца бацькам тваім!»

Разбойнік Маор (*расчулена*). Ён быў вам дораг, ваш другі сын?

Стары Маор. Бог таму за сведку! Чаму я паддаўся каварству злага сына? Сярод смертных не было бацькі шчаслівейшага! Побач са мной цвілі мае дзеці і цешылі мяне надзеямі. Але, о горкі час! Злы дух усяліўся ў сэрца малодшага! Я даверыўся гадзіне! І страціў абодвух дзяцей. (*Закрывае твар рукамі.*)

Разбойнік Маор (*адыходзячы ад яго*). Страціў навекі!

Стары Маор. О, я ўсім сэрцам адчуваю тое, што сказала мне Амалія! Дух помсты гаварыў яе вуснамі: «Дарэмна будзеш ты працягваць халадзеючыя рукі да сына! Дарэмна шукаць цёплую руку твайго Карла! Ён ніколі не будзе стаяць ля твайго смяротнага ложа».

Разбойнік Маор, адварочваючыся, падае яму руку.

О, калі б гэта была рука майго Карла! Але ён ляжыць далёка ў цесным доме, спіць свінцовым сном і ніколі не пачуе голасу майго гора. Гора мне! Памерці на чужых руках... Няма болей сына! Сына, які закрыў бы мне вочы...

Разбойнік Маор. Цяпер пара! Цяпер! *(Да разбойнікаў.)* Пакіньце мяне. Я... не магу вярнуць яму сына! Не! Вярнуць яму сына я не магу!.. Гэтага я не зраблю!..

Стары Маор. Што, друг мой? Што ты там мармычаш?

Разбойнік Маор. Твой сын... Так, стары... *(Ледзь чутна.)* Твой сын... Ён... навікі страчаны.

Стары Маор. Навікі?

Разбойнік Маор *(у жахлівым хваляванні звяртае позірк да неба)*. О, толькі на гэты раз не дай аслабець маёй душы!.. Толькі на гэты раз падтрымай мяне!

Стары Маор. Навікі, сказаў ты?

Разбойнік Маор. Не распытвай больш! Навікі, сказаў я.

Стары Маор. Незнаёмец! Незнаёмец! Чаму ты вызваліў мяне з гэтай вежы?..

Разбойнік Маор. А што, калі мне ўкрасці яго бласлаўленне? Украсці і, як злодзею, выслізуць з гэтай здабычай... Кажуць, бацькоўскае бласлаўленне ніколі не прападае...

Стары Маор. І мой Франц таксама загінуў?

Разбойнік Маор *(падае перад ім на калені)*. Я зламаў засаўкі тваёй турмы. Блаславі мяне!

Стары Маор *(з болам)*. О, чаму ты хаваеш сына, выратавальнік бацькі? Ты бачыў сам: літасціvasць божая не бяднее. А мы, нікчэмныя чарвякі, засынаем, забіраючы з сабой сваю злосць. *(Кладзе руку на галаву разбойніка.)* Будзь жа такі шчаслівы, як і літасцівы.

Разбойнік Маор *(узнімаецца, расчулены)*. О, дзе

ты, мая былая мужнасць? Мае мускулы аслабелі: кінжал валіцца ў мяне з рук.

Стары Маор. Добра, калі браты горнуцца адзін да аднаго, як раса гермонскіх вяршынь да гары Сіона. Навучыся разумець гэту радасць, юнак, і анёлы божыя пачнуць грэцца ў промнях твайёй славы. Твая мудрасць хай будзе мудрасцю старога. Але сэрца... няхай застаецца сэрцам бязвіннага дзіцяці.

Разбойнік Маор. О, прадчуванне шчасця! Пацалуй мяне, святы стары!

Стары Маор. Няхай табе здаецца, што гэта пацалунак бацькі, я ж буду думаць, што цалую сына. Як? Ты ўмееш плакаць?

Разбойнік Маор. Мне здалося, што гэта пацалунак бацькі! Гора мне, калі яны зараз прывядуць яго. З'яўляецца жалобнае шэсце. Спадарожнікі Швейцара ідуць, апусціўшы галовы і закрыўшы твары.

Божа! (*Нясмела адступае, хоча схавацца.*)

Яны праходзяць міма яго. Ён глядзіць убок. Доўгая паўза. Яны спыняюцца.

Грым (*ціха*). Атаман!

Разбойнік Маор не адказвае і адыходзіць яшчэ далей.

Шварц. Дарагі атаман!

Разбойнік Маор адступае яшчэ.

Грым. Мы не вінаваты, атаман!

Разбойнік Маор (*не пазіраючы на іх*). Хто вы такія?

Грым. Ты нават не глядзіш на нас! Мы — твае адданыя слугі.

Разбойнік Маор. Гора вам, калі вы былі мне адданымі!

Грым. Прымі апошняе прывітанне ад твайго слугі Швейцара! Ніколі не вернецца твой слуга Швейцар.

Разбойнік Маор (*ускоквае*). Дык вы не знайшлі яго?

Шварц. Знайшлі мёртвым.

Разбойнік Маор. Дзякую табе, усемагутны божа! Абдыміце мяне, дзеці мае! Літасціvasць — з гэтай пары наш лозунг! Значыць, і гэта пераадолена, усё пераадолена.

Разбойнікі. Хо, хо! Здабыча! Слаўная здабыча!

Амалія (з развеенымі на ветры валасамі). «Мёртвыя, — крычаць яны, — устаюць з магілы на яго голас...» Мой дзядзька жывы... Ён у гэтым лесе... Дзе ён? Карл! Дзядзька! О! (Кідаецца ў абдымкі старога.)

Стары Маор. Амалія! Дачка мая! Амалія! (Сціскае яе ў абдымках.)

Разбойнік Маор (адскочыўшы). Хто ўваскрасіў перада мною гэты вобраз?

Амалія (вырываецца з абдымкаў старога Маора, бяжыць да разбойніка і ў захапленні абдымае яго). Ён ізноў са мной, о неба! Ізноў са мной!

Разбойнік Маор (вырываючыся, разбойнікам). Падымайцеся! Сатана выдаў мяне!

Амалія. Жаніх мой! Жаніх мой! Ты звар'яцеў! Ці гэта ад шчасця? Але чаму ж я такая нечутлівая ў гэтым віхры асалоды?

Стары Маор (узнімаючыся). Жаніх? Дачка мая? Дачка! Твой жаніх?

Амалія. Навекі яго! Навекі, навекі, навекі, ён мой! О сілы нябесныя! Вызвальце мяне ад гэтай смяртэльнай асалоды — інакш я ўпаду пад яе цяжарам!

Разбойнік Маор. Адарвіце яе ад мяне! Забіце яе! Забіце яго! Мяне! Сябе! Забіце ўсё! Няхай загіне ўвесь свет! (Іжнецца ўцячы.)

Амалія. Куды? Навошта? Каханне! Вечнае, бясконцае шчасце! А ты ўцякаеш?

Разбойнік Маор. Прэч! Прэч! Самая няшчасная з нявестаў! Глядзі сам, пытайся, слухай, самы няшчасны з бацькоў! Божа, дай мне сілы назаўсёды, навекі пакінуць іх!

Амалія. Падтрымайце мяне! Калі ласка, падтрымайце! Ноч перад маімі вачыма!.. Ён пакідае мяне!

Разбойнік Маор. Вельмі позна! Дарэмна!.. Твой праклён, бацька!.. Не пытайся болей! Я... мне... Твой праклён!.. Твой уяўны праклён!.. Хто завабіў мяне сюды? (Агаляе шпагу і кідаецца на разбойнікаў.) Хто з вас завабіў мяне сюды, вырадкі пекла? Дык загінь жа, Амалія!.. Памры, бацька! Памры ў трэці раз — праз мяне!.. Твае збавіцелі — разбойнікі і забойцы! А твой Карл — іх атаман!

Стары Маор памірае. Амалія стаіць нерухома, як статуя. Уся шайка захоўвае страшную маўклівасць.

(Б'ючыся галавой аб дуб.) Душы тых, каго я задушыў у час любоўных ласкаў, каго я забіў у час мірнага сну, душы тых... Ха-ха-ха! Чуеце гэты выбух парахавай вежы над пасцелямі парадзіх? Бачыце, як полымя ліжа калыскі дзяцей? Вось ён, твой вянчальны факел! Вось яна, твая вясельная музыка! О, бог нічога не забывае, ён умее ўсё звязаць разам. А таму прэч ад мяне, шчасце каханья! А таму каханне для мяне пакута! Вось яна, адплата!

А малія. О божа! Дык гэта праўда? Чым я саграшыла, бязвінная? І яго я кахала!

Разбойнік Маор. Не! Гэта вышэй чалавечых сіл! Я чуў, як смерць свістала мне насустрач з тысяч ружэйных ствалоў, і я ні на крок не адступіў перад ёй! Дык няўжо я буду цяпер дрыжаць, як жанчына? Дрыжаць перад жанчынай? Не, жанчыне не пахіснуць маёй мужнасці... Крыві, крыві! Усё гэта толькі хвілінная бабская слабасць. Я павінен упіцца кроўю... і ўсё пройдзе. *(Хоча ўцячы.)*

А малія *(падае ў яго абдымкі)*. Забойца! Д'ябал! Я не адпушчу цябе! Анёл!

Разбойнік Маор *(адштурхоўвае яе)*. Прэч, каварная гадзюка! Ты здэкуешся з апантанага? Але я памераюся сіламі з лёсам! Што? Ты плачаш? О вы, злосныя, здрадлівыя зоркі! Яна прыкідваецца, што плача! Нібыта хоць адна душа яшчэ можа пашкадаваць мяне!

Амалія падае яму на грудзі.

Што гэта?.. Яна не плюе мне ў твар? Не адштурхоўвае мяне?.. Ці ты забыла? Ці не ведаеш, каго трымаеш у абдымках? Амалія!

А малія. Адзіны! Навекі!

Разбойнік Маор *(прасвятлелы, у экстаычным захваленні)*. Яна даруе мне! Яна мяне кахае!.. Я чысты, як эфір нябесны! Яна мяне кахае!.. Слёзна дзякую табе, літасцівы Божа! *(Падае на калені і рыдае.)* Мір зноўку запанаваў у душы маёй! Пакута суцішылася. Няма болей пекла! О, паглядзі, паглядзі! Дзеці зноў плачуць на грудзях рыдаючых д'яблаў. *(Падымаючы-*

ся, да разбойнікаў.) Плачце ж і вы! Плачце, плачце! І вы таксама шчаслівыя! О Амалія, Амалія! (Прыпадае да яе вуснаў; яны заміраюць у маўклівым абдымку.)

Адзін з разбойнікаў (злосна выступае наперад). Спыніся, здраднік!.. Адымі рукі! Альбо я скажу такое слоўца, ад якога звон пойдзе ў цябе ў вушах і зубы заляскаюць ад жаху. (Раздзяляе іх мечам.)

Стары разбойнік. Успомні багемскія лясы! Чуеш? Ты дрыжыш? Успомні пра багемскія лясы! Адступнік, дзе твае клятвы? Ці так хутка забываюцца раны? Калі мы для цябе паставілі на карту шчасце, гонар, жыццё, калі мы сцяной акружылі цябе, як шчыты, прымалі ўдары, якія пагражалі твайму жыццю... хіба ты не ўзняў тады рукі і не пакляўся ніколі не пакідаць і нас, як і мы цябе не пакінулі? Бессаромны! Клятвапарушальнік! Ты хочаш пайсці ад нас? Каб дагадзіць гэтай макравакай распусніцы?

Трэці разбойнік. Ганьба клятвапарушальніку. Дух ахвяраваўшага сабою Ролера, які ты клікаў у сведкі з замагільнага свету, пачырванее праз тваю маладушнасць і ва ўсеўзбраенні ўзнімецца з магілы, каб пакараць цябе.

Разбойнікі (крычаць наперабой і рвуць на сабе адзенне). Глядзі сюды! Глядзі! Пазнаеш гэтыя пісягі? Ты наш! Мы заняволілі цябе кроўю нашых сэрцаў! Ты наш, хоць бы сам архангел Міхаіл распачаў за цябе адзінаборства з Малохам! Ідзі з намі! Ахвяра за ахвяру! Амалію за нашу шайку!

Разбойнік Маор (выпускае руку Амаліі). Усё скончана! Я хацеў павярнуць назад і пайсці па слядах бацькі, але той, у нябёсах, разважыў інакш. (Стрыма-на.) Сляпы дурань, як мог я гэтага хацець? Ці ж вялікі грэшнік яшчэ можа вярнуцца на шлях ісціны? Не, вялікаму грэшніку гэта не ўдасца. Гэта мне даўно трэба было ведаць. Спакойна! Чуеш, спакойна! Так павінна быць! Я не адгукаўся, калі Бог заклікаў мяне! І вось цяпер, калі я шукаю яго, ён адварнуўся ад мяне. Што можа быць больш справядлівым? Не шукай яго! Ты яму не патрэбен! Ці ж няма ў яго вялікага мноства іншых стварэнняў? Яму лёгка абысціся без аднаго з іх. І гэты адзін — я. У дарогу, сябры!

Амалія (з сілай утрымлівае яго). Спыніся! Спыні-

ся! Адзін удар! Адзін смяртэльны ўдар! Быць ізноў пакінутай! Агалі свой меч і злітуйся нада мной!

Разбойнік Маор. Літасць паляцела да ўсіх чарцей! Я не заб'ю цябе!

Амалія (*абдымае яго калені*). О, калі ласка! Дзеля божай літасці! Я ж болей не прашу любові! Я ведаю, там, у вышыні, нашы сузор'і варожа ўцякаюць адно ад другога... Я прашу толькі смерці! Пакінута, пакінута!.. Зразумей увесь жах гэтага слова! Пакінута! Мне не перанесці! Ты ж ведаеш, ніводнай жанчыне гэтага не перанесці. Смерць — вось уся мая просьба! Паглядзі! Мае рукі дрыжаць! У мяне няма сілы нанесці сабе ўдар. Я баюся гэтага бліскучага вастрыя!.. А табе гэта так лёгка, так лёгка! Ты ж майстра забіваць! Агалі свой меч — і я буду шчаслівая...

Разбойнік Маор. Ты хочаш адна быць шчаслівая? Прэч! Я не забіваю жанчын!

Амалія. Ах, душагуб! Ты ўмееш забіваць толькі шчаслівых! А тых, хто здаволіўся жыццём, не забіваеш! (*На каленях падпаўзае да разбойнікаў*.) Дык злітуйцеся хоць вы нада мною, памочнікі ката! У ваших позірках гэтулькі крыважэрнага спачування, што надзея засвяцілася ў сэрцы няшчаснай. Ваш валадар — пусты маладушны хвалько!

Разбойнік Маор. Жанчына, што ты гаворыш?

Разбойнікі адварочваюцца.

Амалія. Ніводнага друга? І сярод гэтых. (*Падымаецца*.) Ну, тады ты, Дыдона, навучы мяне памерці! (*Хоча пайсці*.)

Адзін з разбойнікаў прыцэльваецца.

Разбойнік Маор. Стой! Паспрабуй толькі!.. Каханая Маора памрэ толькі ад яго рукі. (*Заколае яе*.)

Разбойнікі. Атаман! Атаман! Што ты зрабіў? Ты звар'яцеў!

Разбойнік Маор (*не адводзячы вачэй ад трупа*). Яна забіта! Яшчэ адзін уздрыг, і ўсё скончана. Вось — бачыце?! Што яшчэ вы патрабуеце ад мяне? Вы ахвяравалі за мяне жыццём — жыццём, якое ўжо вам не належала, жыццём, напоўненым агідаю і ганьбай... Я дзеля вас забіў анёла. Глядзіце ж сюды! Цяпер вы задаволены?

Грым. Ты заплаціў свой доўг з лішкам. Ты зрабіў тое, што не зрабіў бы ў імя гонару ніводзін чалавек. Цяпер у дарогу!

Разбойнік Маор. Што ты сказаў! Згадзіся, жыццё праведніцы за жыццё шэльмы — няроўны памен. О, кажу я вам, калі кожны з вас узыдзе на кривавую плаху, і яму будуць распаленымі абцугамі рваць цела кавалак за кавалкам, і пакута працягнецца адзіннаццаць доўгіх летніх дзён, — гэта не перацягне адной яе слязы. *(З горкім смехам.)* Пісягі! Вагемскія лясы! Так, за гэта трэба плаціць!

Шварц. Супакойся, атаман! Хадзем з намі! Табе тут няма чаго рабіць. Вядзі нас далей!

Разбойнік Маор. Стой! Яшчэ адно слова, раней чым рушыць у дарогу. Запомніце вы, зларадныя выканаўцы маіх варварскіх загадаў! З гэтай пары я пакідаю быць вашым атаманам. З жахам і сорамам кідаю я тут маё крывавае жазло, падпарадкоўваючыся якому, вы думалі, што маеце права рабіць злачынствы, паганіць божы свет. Ідзіце на ўсе чатыры бакі. Адны. Няхай нас нішто болей не звязвае.

Разбойнікі. А, маладушны! Дзе твае вялікія планы? Ці яны — толькі мыльныя пухіры, якія лопнулі ад аднаго ўздыху жанчыны?

Разбойнік Маор. О, я дурань, які марыў выправіць свет ліхадзействам і берагчы законы беззаконнасцю! Я знаў гэта помстай і правам! Я адважваўся, о прывід, сточваць зазубрыны твайго мяча, згладжваць твае прыхільнасці! Але... О нікчэмнае блазненства! Вось я стаю ля краю жахлівай прорвы і з выццём і скрыгатам зубоў пазнаю, што два чалавекі, мне падобныя, здолелі б разбурыць увесь будынак маральнага светаладу! Злітуйся, злітуйся над хлапчуком, які ўздумаў папярэдзіць твой суд! Табе адплата, і ты аддай! Няма патрэбы табе ў руцэ чалавечай. Праўда, я ўжо не здолею вярнуць мінулага. Загублена мною — загублена. Ніколі не аднавіць зрынутага! Але я яшчэ магу ўлагодзіць зняслаўленыя законы, залячыць паранены свет. Ты патрабуеш ахвяры, ахвяры, якая ўсяму чалавецтву давядзе веліч тваёй праўды. І гэта ахвяра — я! Я сам павінен прыняць смерць за яе.

Разбойнікі. Адбярэце ў яго кінжал!.. Ён заколіць сябе!

Разбойнік Маор. Дурні, асуджаныя на вечную слепату! Ці не думаеце вы ўжо, што смяротны грэх выкупляюць смяротным грэхам? Ці, па-вашаму, гармонія свету выйграе ад новага богапраціўнага дысанансу? *(З пагардаю шпурляе зброю да іх ног.)* Яны атрымаюць мяне жывым! Я сам аддамся ў рукі праваддзя!

Разбойнікі. У ланцугі яго! Ён звар'яцеў!

Разбойнік Маор. Не! Я не сумняваюся, рана ці позна праваддзе дагоніць мяне, калі так захочацца боскай волі. Але яно можа знянацку напасці на мяне соннага, дагнаць, калі я пабягу, сілай і мечам вярнуць мяне ў сваё ўлонне. А тады знікне і апошняя мая заслуга — па добрай волі памерці ў імя праўды. Навошта ж я, нібы злодзей, пачну хаваць жыццё, даўно адабранае ў мяне па прыгавору божых мсціўцаў?

Разбойнікі. Няхай ідзе! Ён напышлівы хвалько! Ён мяняе жыццё на людское здзіўленне.

Разбойнік Маор. Так, я і сапраўды магу выклікаць здзіўленне. *(Пасля кароткага роздуму.)* Па дарозе сюды я, памятаю, размаўляў з бедняком. Ён працуе падзёншчыкам і корміць адзінаццаць ратоў... Тысяча луідораў паабяцана таму, хто жывым даставіць слаўтага разбойніка. Што ж, беднаму чалавеку яны спатрэбяцца!

З М Е С Т

З М Е С Т

ВІЛЬЯМ ШЭКСПІР

Рамэо і Джульета. Перакладу К. Крапіва

Трагедыя ў пяці актах

Пралог 7

АКТ ПЕРШЫ

Сцэна першая 7

Сцэна другая 16

Сцэна трэцяя 20

Сцэна чацвёртая 23

Сцэна пятая 27

АКТ ДРУГІ

Пралог 33

Сцэна першая 33

Сцэна другая 35

Сцэна трэцяя 41

Сцэна чацвёртая 44

Сцэна пятая 52

Сцэна шостая 54

АКТ ТРЭЦІ

Сцэна першая 56

Сцэна другая 63

Сцэна трэцяя 67

Сцэна чацвёртая 73

Сцэна пятая 74

АКТ ЧАЦВЁРТЫ

Сцэна першая 82

Сцэна другая	86
Сцэна трэцяя	88
Сцэна чацвёртая	90
Сцэна пятая	91

АКТ ПЯТЫ

Сцэна першая	97
Сцэна другая	99
Сцэна трэцяя	101

Гамлет, прынец Дацкі. *Пераклаў Ю. Гаўрук*

Трагедыя ў пяці актах

АКТ ПЕРШЫ

Сцэна першая	113
Сцэна другая	119
Сцэна трэцяя	127
Сцэна чацвёртая	132
Сцэна пятая	135

АКТ ДРУГІ

Сцэна першая	142
Сцэна другая	146

АКТ ТРЭЦІ

Сцэна першая	166
Сцэна другая	172
Сцэна трэцяя	185
Сцэна чацвёртая	189

АКТ ЧАЦВЁРТЫ

Сцэна першая	196
Сцэна другая	198
Сцэна трэцяя	199
Сцэна чацвёртая	202
Сцэна пятая	204
Сцэна шостая	212
Сцэна сёмая	213

АКТ ПЯТЫ

Сцэна першая	220
Сцэна другая	231

ЖАН БАТЫСТ МАЛЬЕР

Тарцоф, альбо Ашуканец. *Пераклаў Р. Барадулін*

Камедыя ў пяці дзеях

ДЗЕЯ ПЕРШАЯ

З'ява I	248
З'ява II	253
З'ява III	254
З'ява IV	254
З'ява V	255
З'ява VI	256

ДЗЕЯ ДРУГАЯ

З'ява I	261
З'ява II	262
З'ява III	269
З'ява IV	272

ДЗЕЯ ТРЭЦЯЯ

З'ява I	280
З'ява II	281
З'ява III	282
З'ява IV	287
З'ява V	288
З'ява VI	288
З'ява VII	291

ДЗЕЯ ЧАЦВЁРТАЯ

З'ява I	293
З'ява II	296
З'ява III	296
З'ява IV	299
З'ява V	300
З'ява VI	304
З'ява VII	304
З'ява VIII	305

ДЗЕЯ ПЯТАЯ

З'ява I	306
З'ява II	308
З'ява III	308
З'ява IV	311

З'ява V	315
З'ява VI	315
З'ява VII	316
З'ява VIII	319

ФРЫДРЫХ ШЫЛЕР

Разбойнікі. Пераклаў П. Панчанка

Драма ў пяці дзеях

ДЗЕЯ ПЕРШАЯ

Сцэна першая	322
Сцэна другая	331
Сцэна трэцяя	344

ДЗЕЯ ДРУГАЯ

Сцэна першая	349
Сцэна другая	354
Сцэна трэцяя	362

ДЗЕЯ ТРЭЦЯЯ

Сцэна першая	381
Сцэна другая	385

ДЗЕЯ ЧАЦВЁРТАЯ

Сцэна першая	393
Сцэна другая	394
Сцэна трэцяя	401
Сцэна чацвёртая	405
Сцэна пятая	408

ДЗЕЯ ПЯТАЯ

Сцэна першая	420
Сцэна другая	430

Літаратурна-мастацкае выданне

Школьная бібліятэка

ШЭКСПІР Вільям

РАМЭО І ДЖУЛЬЕТА

ГАМЛЕТ

Трагедыі

МАЛЬЕР Жан Батыст

ТАРЦЮФ

Камедыя

ШЫЛЕР Фрыдрых

РАЗБОЙНІКІ

Драма

Для старэйшага школьнага ўзросту

Рэдактар *Г. Д. Зінчанка*
Мастацкі рэдактар *К. С. Ракіцкі*
Тэхнічны рэдактар *Г. Ф. Дуброўская*
Карэктар *Д. Р. Лосік*

Здадзена ў набор 29.12.94. Падпісана да друку 26.03.96. Фармат $84 \times 108^{1/32}$. Папера газетная. Гарнітура Школьная. Высокі друк з ФПФ. Ум. друк. арк. 23,52. Ум. фарб.-адб. 23,94. Ул.-выд. арк. 25,31. Тыраж 16 650 экз. Зак. 1574.

Выдавецтва «Юнацтва» Дзяржаўнага камітэта па друку Рэспублікі Беларусь. Ліцэнзія ЛВ № 7. 220600, Мінск, Машэрава, 11. Мінскі ордэна Працоўнага Чырвонага Сцяга паліграфкампінат МВПА імя Я. Коласа. 220005, Мінск, Чырвоная, 23.

Шэкспір В.
Ш 98 **Рамэо і Джульета; Гамлет: Трагедыі/**
В. Шэкспір. Тарцюф: Камедыя / Ж. Б. Ма-
льер. Разбойнікі: Драма: Для ст. шк. узро-
сту; Ф. Шылер; Да зб. у цэлым: Маст. Ю. Ба-
ранаў.— Мн.: Юнацтва, 1996.— 443 с., іл.—
(Школьная бібліятэка).

ISBN 985-05-0077-8.

Гэтае выданне складаюць творы, якія ўвайшлі ў
скарбніцу сусветнай драматургічнай літаратуры: траге-
дыі Вільяма Шэкспіра (1564—1616) «Рамэо і Джулье-
та», «Гамлет», камедыя Жана Батыста Мальера (1622—
1673) «Тарцюф» і драма Фрыдрыха Шылера (1759—
1805) «Разбойнікі».

8200000000—017
Ш ————— 78—95
М 307(03) — 96

ББК 84(4)-6

МІНСК
«ЮНАЦТВА»
1996

КНІГІ
ДЛЯ СЯРЭДНЯГА І СТАРЭЙШАГА
ШКОЛЬНАГА ЎЗРОСТУ

СЕРЫЯ «ШКОЛЬНАЯ БІБЛІЯТЭКА»

Ф. Петрарка
САНЕТЫ

Дж. Байран
ПАЛОМНІЦТВА ЧАЙЛЬД ГАРОЛЬДА

П. Верлен
У МЕСЯЦАВЫМ ЗЗЯННІ

Дж. Олдрыдж
ПАЛЯЎНІЧЫ
Раман

Э. Хэмінгуэй
СТАРЫ І МОРА
Аповесць

А. Сент-Экзюперы
ПЛАНЕТА ЛЮДЗЕЙ. МАЛЕНЬКІ ПРЫНЦ
Раман. Казка

МІНСК
«ЮНАЦТВА»
1996

КНІГІ
ДЛЯ СЯРЭДНЯГА І СТАРЭЙШАГА
ШКОЛЬНАГА ЎЗРОСТУ

СЕРЫЯ «ШКОЛЬНАЯ БІБЛІЯТЭКА»

Ф. Купер
АПОШНІ З МАГІКАН
Раман

А. Бальзак
ГАБСЭК
БАЦЬКА ГАРЫЮ
Раманы

«Многія з п'ес Шэкспіра могуць быць названы адкрыццямі ў галіне чалавечага сэрца; яго літаратурная дзейнасць пасунула агульную свядомасць людзей на некалькі ступеняў, на якія да яго ніхто не ўзняўся і на якія толькі здаля ўказвалі некаторыя філосафы. І вось чаму Шэкспір мае такое сусветнае значэнне: ім пазначана некалькі новых ступеняў чалавечага развіцця».

М. А. Дабралюбай

«Неўміручыя камеды Мальера працягваюць і ў нашы дні змагацца з рознааблічнымі прадстаўнікамі грамадскага зла».

А. В. Луначарскі

«Творчасць Шылера даўно належыць не толькі нямецкаму народу, але і ўсяму чалавецтву».

М. Вільмант

ВІЛЪЯМ
ШЭКСПІР

ЖАНИ БАТЫСТ

МАЛЫЕР

ФРЫДРЫХ

ШЫЛЕР

